

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pedagoģijas nodaļa
Pedagoģijas zinātniskais institūts

**Vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta integrācijas
kā līdzdalības procesā sociālās aprūpes mājā**

(sociālā pedagoģija)

Promocijas darba autore:

Ineta Robiņa

Stud.apl.SabV000013

Promocijas darba vadītāja:

Dr. habil. paed., LU profesore **Irina Maslo**

Rīga

2013

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē».

This work has been supported by the European Social Fund within the project «Support for Doctoral Studies at University of Latvia».

Эта работа выполнена при содействии Европейского социального фонда в рамках проекта «Поддержка развития докторанту».

Saturs

Ievads	8
1. Vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta (<i>well-being</i>) novecošanās procesā.....	18
1.1. Transdisciplinārā pieeja novecošanās procesu izpētē	18
1.2. Subjektīvās labizjūtas teorētiskais pamatojums un izpētes specifika vecāka gadagājuma cilvēkiem.....	41
2. Vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas sociālās aprūpes mājā kā līdzdalības procesa teorētiskais pamatojums.....	63
2.1. Integrācijas kā līdzdalības procesa aktualizēšana mūsdienu politiskajos un sociālajos aspektos.....	63
2.2. Sociālās aprūpes māja kā vecāka gadagājuma cilvēku integratīvā vide.....	83
3. Vecāka gadagājuma cilvēku integrācija kā līdzdalības process sociālās aprūpes mājā pētošā intervence.....	96
3.1. Pētījuma struktūra, norise un izpētes metožu izvēles pamatojums.....	96
3.2. Pētījuma 1. posms - vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas procesa sociālās aprūpes mājā situācijas raksturojums (dokumentu un anketēšanas rezultātu analīze).....	104
3.3. Pētījuma 2. posms - anketēšanas rezultātu analīze vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas un līdzdalības iespēju noteikšanai.....	115
3.4. Pētījuma 3. posms - vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas un līdzdalības likumsakarību noteikšanai integrācijas procesā (video novērošana, daļēji strukturētas intervijas).....	145
Nobeigums.....	167
Izmantotās literatūras saraksts.....	174
Pielikumi.....	189

Pielikumu saraksts

1. pielikums: aptaujas anketas pirmdati.....	190
2. pielikums: anketā izmantoto mainīgo lielumu apraksts.....	193
3. pielikums: anketas validitātes pārbaude.....	194
4. pielikums: anketēšanas datu aprakstošā statistika (frekvenču tabula).....	195
5. pielikums: anketēšanas datu aprakstošā statistika (Pīrsona Hī kvadrāta tests)	199
6. pielikums: kodu biežumu matrica (video dati).....	236
7. pielikums: video interviju rezultāti izteikumos.....	237
8. pielikums: vecāka gadagājuma cilvēku video interviju rezultātu mijšakarību analīze.....	240
9. pielikums: datu ticamības pārbaudes matrica.....	247
10.pielikums: nosacījumu implikanti (likumsakarības).....	248

Tabulu saraksts

1.1. tabula. Hronoloģiskā vecuma klasifikācija.....	20
1.2. tabula. Cilvēka psiholoģiskās un sociālās novecošanās fāzes.....	31
1.3.tabula. Vecāka gadagājuma cilvēku sociālp psiholoģisko problēmu atspoguļojums.....	32
1.4. tabula. Gerontoloģijas zinātnes starpdisciplināra pieeja.....	39
2.1.1.tabula. Līdzdalības kā tiesību īstenošanas iespēju modelis.....	80
3.1.1.tabula. Empīriskā pētījuma hronoloģiskais plāns.....	97
3.2.1. tabula. Anketā izmantotie mainīgie lielumi (demogrāfiskie dati).....	112
3.2.2. tabula. Anketā izmantotie (labizjūtas un līdzdalības) mainīgie lielumi.....	112
3.4.1.tabula. Pirmsdatu kodēšanas kategorijas.....	149
3.4.2.tabula. Subjektīvās labizjūtas kritēriji un rādītāji.....	150
3.4.3.tabula. Integrācijas kritēriji un rādītāji.....	150
3.4.4.tabula. Sakarības starp līdzdalību un subjektīvo labizjūtu (well-being).....	151
3.4.5.tabula. Vecāka gadagājuma cilvēku labizjūtas sociālais un emocionālais konteksts.....	151
3.4.6.tabula. Subjektīvās labizjūtas un līdzdalības rādītāji.....	152
3.4.7.tabula. Kritēriju un rādītāju pielietojums pētījuma jautājumu kontekstā...	152
3.4.8.tabula. Rādītāja <i>labizjūta</i> kodu karte.....	153
3.4.9.tabula. Rādītāja <i>līdzdalība</i> kodu karte.....	153
3.4.10.tabula.Subjektīvās labizjūtas un līdzdalības kā integrācijas rādītāju vērtību tabula.....	154
3.4.11.tabula. Fiziskās drošības viena gadījuma izteikumu rezultāti.....	154
3.4.12.tabula. Fiziskās drošības koda biežuma matrica.....	155
3.4.13.tabula. Emocionālās drošības koda biežuma matrica.....	155
3.4.14.tabula. Sociālās drošības koda biežuma matrica.....	158
3.4.15.tabula. Subjektīvās labizjūtas un tās rādītāju vērtību tabula.....	158
3.4.16.tabula. Līdznoteikšanās koda biežuma matrica.....	159
3.4.17.tabula. Līdzdarbošanās koda biežuma matrica	161

3.4.18.tabula. Līdzlēmumu pieņemšanas koda biežuma matrica.....	162
3.4.19.tabula. Līdzdalības un to kritēriju vērtību tabula.....	162
3.4.20.tabula. Mijšakarību analīze (linkage analysis) starp emocionālo drošību un līdzdalību.....	163
3.4.21.tabula. Mijšakarību analīze (linkage analysis) starp sociālo drošību un līdznoteikšanu.....	163
3.4.22.tabula. Mijšakarību analīze (linkage analysis) starp sociālo drošību un līdzlēmšanu.....	164

Attēlu saraksts

1.1.attēls. Zinātņu transgresija novecošanās procesā.....	18
1.2. attēls. Novecošanās procesa izpētes teorētiskais ietvars.....	40
1.2.1.attēls. Labklājības (well-being) indikatori Kanādā.....	61
1.2.2. attēls. Subjektīvās labizjūtas izpausmes sfēras vecāka gadagājuma cilvēkiem.....	62
2.1.1.attēls. Integrācijas pieeja un to būtības atspoguļojums.....	64
2.1.2.attēls. Līdzdalība kā integrācijas kritērijs un tā rādītāji sociālpedagoģiskajā skatījumā.....	81
2.1.3.attēls. Vecāka gadagājuma cilvēku līdzdalības procesa struktūra sociālās aprūpes mājā ekoloģiskais modelis.....	82
2.2.1.attēls. Sociālās gerontoloģijas aprūpes konteksts.....	90
3.1.1.attēls. Pētošās intervences secīgi padziļinošā empīriskā pētījuma struktūra.....	96
3.1.2.attēls. Datu kodēšanas un analīzes shēma.....	100
3.2.1. attēls. Sadalījums pēc vecuma grupām.....	113
3.2.2.attēls. Sadalījums pēc tautības.....	113
3.3.1.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem) vecuma grupā no 81-85 gadiem.....	116
3.3.2.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem) pēc tautības.....	117
3.3.3.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem), dzīvojot sociālās aprūpes mājā no viena līdz pieciem gadiem.....	118
3.3.4.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem), dzīvojot sociālās aprūpes mājā no sešiem līdz desmit gadiem.....	118
3.3.5.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums saistībā ar drošību, ko nodrošina darbinieku aprūpe) un līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem.....	119
3.3.6.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums saistībā ar drošību tikai sociālās aprūpes mājas robežās) un līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem.....	120
3.3.7.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums saistībā ar drošību, tikai pateicoties sociālās aprūpes mājas kārtības noteikumiem) un līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem.....	120

3.3.8.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums saistībā ar drošību „jūtas pilnībā droši” pie 1.,2., 3. nosacījumiem) un līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem.....	121
3.3.9.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums gan sievietēm, gan vīriešiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.....	122
3.3.10.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums vecuma grupā no 65 līdz 70 gadiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.....	123
3.3.11.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums vecuma grupā no 71 līdz 75 gadiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.....	124
3.3.12.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.....	124
3.3.13.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums vecuma grupā no 81 līdz 85 gadiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.....	125
3.3.14.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālajā aprūpes mājā?” (vērtējums latviešu vidū) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.....	126
3.3.15.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums krievu tautības iedzīvotāju vidū) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.....	126
3.3.16.attēls.	„Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”(galvenokārt sociālās mājas darbinieku aprūpē) saistībā līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.....	128
3.3.17.attēls.	„Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājā?” (tikai sociālās aprūpes mājas robežās) saistībā ar līdzdarbību kaimiņiem saturu.....	129
3.3.18.attēls.	„Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājā?” (jūtas pilnībā droši gan pie 1.; 2.; 3. nosacījumiem) saistībā līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.....	130
3.3.19.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums pēc dzimuma) saistībā ar mājas padomes darbību.....	131
3.3.20.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums pēc dzīves ilguma sociālajā aprūpes mājā no 1 līdz 5 gadiem un no 6 līdz 10 gadiem) saistībā ar mājas padomes darbību.....	134
3.3.21.attēls.	„Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” sievietes un vīrieši un viņu līdzdarbības iespēju atšķirības.....	137
3.3.22.attēls.	Emocionālā labizjūta vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem līdzdalībai saskarsmē ar kaimiņiem.....	138
3.3.23.attēls.	Emocionālā labizjūta un līdzdarbība saskarsmē ar kaimiņiem ja cilvēks dzīvo viens.....	139
3.3.24.attēls.	Emocionālā labizjūta un „Vai vecāka gadagājuma cilvēki sociālās aprūpes mājā jūtas pilnībā droši?” (pastāvot	

nosacījumiem), kā arī, ja pastāv līdzdarbība saskarsmē ar kaimiņiem.....	140
3.3.25.attēls. Emocionālā labizjūta vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem un līdzdarbība saskarsmē ar kaimiņiem saturs.....	140
3.3.26.attēls. Emocionālā labizjūta vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem un mājas padomes darbības vērtējums.....	141
3.3.27.attēls. Labizjūta fiziskajā vidē (pēc dzimuma) un piedalīšanās organizētajos pasākumos.....	142
3.3.28.attēls. Labizjūta fiziskajā vidē (salīdzinājumā starp dzimumiem, kā arī citas līdzdarbības iespējas).....	143
3.3.29.attēls. Sociālā labizjūta fiziskajā vidē un līdzdarbība saskarsmē ar kaimiņiem, ja dzīvo sociālās aprūpes mājā no 1 līdz 5 gadiem.....	143
3.4.1.attēls. Nosacījumu likumsakarības (implikanti).....	165
3.4.2.attēls. Hi kvadrāta tests (Chi-Quadrat Tests).....	166

Ievads

Mūsdienu sabiedrību var raksturot kā strauju, nepārtrauktu izmaiņu procesu. Tā tiek definēta kā postindustriālā, postmodernā, globālā un transformācijas sabiedrība.

2012. gads ir pasludināts par Eiropas gadu aktīvai novecošanai un paaudžu solidaritātei.

Savukārt, Latvija 2012. gada ietvaros izvirzījusi četras galvenās prioritātes - veicināt paaudžu sadarbību, celt vecākās paaudzes prestižu sabiedrībā, mazināt viņu diskrimināciju darba tirgū, kā arī sekmēt aktīvu un veselīgu dzīvesveidu (Ko cilvēki Latvijā domā par novecošanu? 2012).

Nākotnē mūs sagaida jauni izaicinājumi saistībā ar sabiedrības novecošanās procesiem. Taču tas pavērs arī jaunas iespējas pensijas vecuma cilvēkiem palikt nodarbināto rindās un savu pieredzi un plašās zināšanas nodot tālāk, turpināt aktīvu sabiedrisko dzīvi, rūpēties par savu veselību un novecot skaisti un piepildīti.

Savukārt valstiskā līmenī būs jārisina jautājumi par nodarbinātību, veselības aprūpi, sociālo dienestu pakalpojumiem, mūžizglītību, brīvprātīgo darbu, mājokļiem, kā arī informācijas tehnoloģijām un transportu (Eiropas Aktīvu vecumdienu un paaudžu solidaritātes gads, 2012).

Atskatoties retrospektīvi, līdz ar neatkarības atgūšanu Latvijas sabiedrībā notika krasi pārmaiņu procesi. No vienas puses cilvēki bija tiekušies pēc brīvības un to arī ieguvuši, bet no otras puses viņi nebija gatavi sociālajām pārmaiņām, kuras skar visu sabiedrību kopumā.

Īpaši smagi pārmaiņas skāra vecāka gadagājuma cilvēkus, sabiedrībā aktualizējās problēmu loks sociālās aizsardzības un drošības sfērās. Strauji norisinājās sabiedrības noslāņošanās. Cilvēki iepazīna nabadzību, bezdarbu, maznodrošinātību, izstumtību, kas citur pasaulē bija zināmi jau sen, taču sociālismā tā visa nebija.

Strauji mainījās valsts noteiktās sociālās garantijas gados veciem cilvēkiem. Ja līdz 1990. gadam cilvēks, kurš bija strādājis, zināja, ka saņemot ikmēneša pensiju, varēs nomaksāt komunālos maksājumus (tie bija lēti) un viņam vēl atliks līdzekļi, lai varētu iegādāties apģērbu un nopirkt nepieciešamo pārtiku, tad, sākoties „jaunajiem laikiem”, strauji pieauga komunālo maksājumu rēķini un ievērojamam skaitam vecāka

gadagājuma cilvēku bija jāizvēlas – apmaksāt komunālos pakalpojumus vai paēst, apģērbties un iegādāties nepieciešamos medikamentus.

Nākamais pārmaiņu vilnis, ar ko bija jāstopas vecāka gadagājuma cilvēkiem, bija privatizācija. Tie gados vecie cilvēki, kuri dzīvoja saimnieku mājās, pirmkārt, nevarēja piedalīties šajā procesā, otrkārt, bija spiesti pieņemt tos noteikumus, kurus diktēja denacionalizēto māju īpašnieki. Bieži saimnieki savos atgūtajos namos vairs nevēlējās izmitināt vecāka gadagājuma cilvēkus, kuru maksātspēja bija zema.

Lai minētās krasās pārmaiņas nenovestu pie radikāli nevadāmiem procesiem, problēmas risināšanā iesaistījās Rīgas pilsētas pašvaldība, deleģējot funkcijas Dzīvokļu pārvaldei un Sociālās palīdzības dienestiem. Viens no problēmas risinājumiem bija izveidot sociālās mājas Rīgas pilsētā. Veidojot pirmās sociālās mājas, atbildīgajiem ierēdņiem nebija pieredzes un kritēriju, lai izvērtētu, kuriem cilvēkiem visvairāk būtu nepieciešama sociālā aprūpes māja, nedarbojās vienota datu bāze, kā arī netika analizētas to cilvēku materiālās iespējas, kuri varētu turpināt dzīvot savā līdzšinējā dzīves vietā.

Šo apstākļu rezultātā bija izveidojusies problēmsituācija vecāka gadagājuma cilvēku integrācijai jaunajos dzīves apstākļos.

Problēmas sociālā būtība pastāv kontekstā, ka vecāka gadagājuma cilvēki tika izolēti no iepriekšējās dzīves vietas un viņiem bija nepieciešams sociāli pedagoģiskais atbalsts integrācijai sociālās aprūpes mājā.

Pretruna pastāv starp vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu un sociālās aprūpes mājā piedāvātajām līdzdarbības iespējām, kas nodrošinātu viņu integrāciju sabiedrībā.

Kā uzsver U. Bronfenbrenners (Bronfenbrenner, 1993) cilvēka labizjūtai būtiska nozīme ir dzīves videi, kuru viņš uztver, nevis tam, kāda ir faktiskā realitāte.

Darba autorei bija iespēja vērot, ar kādām izjūtām, ar kādu dzīves pieredzi un gudrību vecāka gadagājuma cilvēki uzsāk dzīvi sociālajā mājā. Autores vēlme bija vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālās aprūpes mājas dzīvē padarīt humānāku un optimālāku.

Promocijas darbā novecošanās process tiek raksturots no: gerontoloģiskās, psiholoģiskās, socioloģiskās un bioloģiskās pieejas: A. Skiba (Skiba, 2006), M.Aleksandrova (Александрова, 1974)

Subjektīvo labizjūtu (*well-being*) kā integrālo personības procesu ir pētījuši tādi zinātnieki, kā: T. Burkarts (Burkart, 2005), kā arī P. Bekers, u.c. (Becker, 1991), bet Latvijā - Dz. Meikšāne (Meikšāne, 1998), A. Šteinberga (Šteinberga, 1999) G. Svence (Svence, 2009) u.c. Savukārt pensionēto skolotāju labizjūtu pētījusi Ā. Karpova (Karpova, 2008) un M. Vidnere (Vidnere, 2006).

Integrācijas procesu pētījuši zinātnieki: J. Helds (Held, 2004), C. Rigele (Riegel, 2004) u.c., savukārt Latvijā E. Vēbers (Vēbers, 2000, 2001) R. Kārklīņa (Karklins, 1986), I. Maslo (Maslo, 2004), T. Pīgozne (Pīgozne, 2010), N. Muižnieks (Muižnieks, 2007).

Latvijā sociālās grupas - vecāka gadagājuma cilvēku dzīves problemātiku savos darbos aprakstījuši dažādu zinātņu nozaru pētnieki: medicīnā (apakšnozārē-rehabilitācija) - S. Tomsone (Tomsone, 2010); ekonomikā - A. Grīnfelde (Grīnfelde, 2010); pedagogijā (apakšnozārē-sporta pedagogijā) - A. Kaupužs (Kaupužs, 2011); socioloģijā - A. Stepčenko, M. Brants, L. Bukovska (Stepčenko, Brants, Bukovska, 2007) u.c.

Latvijā pētījumi par vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālās aprūpes mājā nav veikti. Rietumu pētnieki integrācijas procesu analizējuši saistībā ar gados jauniem cilvēkiem. Savukārt vecāka gadagājuma cilvēku labizjūtas izpēte veikta pansionātos, bet ne sociālās aprūpes mājās. Minēto pētījumu trūkums izskaidrojams ar to, ka rietumu izpratnē sociālās aprūpes mājās cilvēki tiek ievietoti uz laiku, līdz viņu sociālā situācija uzlabojas. Pēc tam cilvēks patstāvīgi, bez institūciju atbalsta, var veidot savu tālāko nākotni. Latvijā ir cita situācija, jo šeit sociālās aprūpes mājā vecāka gadagājuma cilvēks dzīvo līdz mūža beigām.

Tieši šo pētījumu nepietiekamība noteica autores darba teorētisko un praktisko aktualitāti un temata „**Vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta integrācijas kā līdzdalības process sociālās aprūpes mājā**” izvēli, jo mūsdienās vecāka gadagājuma cilvēka integrēšanās sociālajā vidē ir apgrūtināta līdzdalības sabiedriskajā dzīvē iespēju nepietiekamības dēļ. Pētījums veikts, lai paplašinot līdzdarbības iespējas sociālajā aprūpes mājā, sekmētu vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu kā integrācijas rezultātu.

Promocijas darba zinātniskās kategorijas

Pētījuma objekts

Integrācija sociālās aprūpes mājā kā līdzdalības process.

Pētījuma priekšmets

Vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta kā integrācijas procesa rezultāts.

Pētījuma mērķis

Atklāt likumsakarības, kas nosaka vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu integrācijas kā līdzdalības procesā sociālās aprūpes mājā.

Pētījuma jautājumi

1. Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas subjektīvi labi sociālās aprūpes mājā?
2. Kādas mijsakarības (*linkiges*) nosaka vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu (*well-being*) integrācijas kā līdzdalības procesu sociālās aprūpes mājā?
3. Kādas likumsakarības (*implicants*) nosaka vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu (*well-being*) integrācijas kā līdzdalības procesā sociālajā aprūpes mājā?

Pētījuma uzdevumi

1. Izzināt cilvēka novecošanās procesa īpatnības un likumsakarības zinātņu transdisciplinārajā pieejā.
2. Aprakstīt subjektīvās labizjūtas (*well-being*) vecāka gadagājuma cilvēkiem izpētes specifiku.
3. Analizēt literatūru par integrācijas kā līdzdalības procesu.
4. Atklāt vecāka gadagājuma cilvēku līdzdarbības iespējas sociālās aprūpes mājā.
5. Noteikt integrācijas kā līdzdalības izpētes kritērijus un rādītājus.
6. Noteikt līdzdalības un subjektīvās labizjūtas (*well-being*) mijsakarības noteikšanas kritērijus un rādītājus.
7. Veikt empīrisku pētījumu par vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas procesa izpēti sociālās aprūpes mājā.

8. Radīt priekšnoteikumus turpmākai sekmīgai vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas kā līdzdalības iespēju paplašināšanai viņu subjektīvās labizjūtas (*well-being*) sekmēšanas perspektīvā.
9. Izstrādāt pētījuma rezultātu pamatotus secinājumus un ieteikumus vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas kā līdzdalības procesa sekmēšanai.
10. Noteikt turpmākos pētījuma virzienus.

Pētījumā izmantotās metodes

Teorētiskās izpētes metodes.

- 1) Zinātniskās literatūras daļēji strukturēta atlase (*literature survey*).
- 2) Zinātniskās literatūras padziļināta analīze (*literature in-depth study*).

Datu vākšanas metodes.

- 1) Kvantitatīvā metode: anketēšana.
- 2) Kvalitatīvā metode: daļēji strukturētas video intervijas.

Datu analīzes metodes.

Kvantitatīvo datu analīzei tika izmantotas metodes:

- 1) Kronbaha alfa metode datu ticamības pārbaudei;
- 2) šķērstabulācija gadījumu aprakstam, izmantojot statistiskās datu apstrādes programmatūru SPSS 19 (Morgan, 2007).

Satura kvalitatīvai analīzei (*direct approach to content qualitative analysis*) izmantotas metodes:

- 1) līdzīgās nozīmes dažādu vārdu biežuma noteikšana to klasificēšanai;
- 2) kategoriju sakarību analīze (*linkage analysis*);
- 3) likumsakarību (*implicants*) vērtības tabulas sastādīšana;
- 4) subjektīvās labizjūtas un līdzdalības kategoriju likumsakarību analīze, izmantojot AQUAD 6 programmu (Huber, Gürtler, 2004);

Datu interpretācijas metode: satura latentā analīze, triangulējot iegūtos datus. (sk. 3.1. nodaļu).

Lai veiktu pētošo intervenci vecāka gadagājuma cilvēku sociālajā vidē, tiek izmantota validācijas metode jeb vecāka gadagājuma cilvēku sociālās apliecināšanās pārbaudes metode.

Pētījuma bāze

Sociālās aprūpes māja X Rīgā.

Pētījuma izlase

Vecāka gadagājuma cilvēki sociālās aprūpes mājā X Rīgā, laika posmā no 2005. līdz 2011. gadam.

Pētījuma izlasi veidoja 100 vecāka gadagājuma cilvēki, kuri 2005. gadā dzīvoja aprūpes mājā X Rīgā (no 140 iedzīvotājiem 40 iedzīvotāji bija pirmspensijas vecumā), 62 brīvprātīgi piekrita piedalīties aptaujā subjektīvās labizjūtas un līdzdalības likumsakarību noteikšanai. Video novērošanas procesa subjektīvās labizjūtas un līdzdalības likumsakarību padziļinātai izpētei piekrita piedalīties 8 no 15 uzrunātajiem.

Pētījuma novitāte un praktiskā nozīmība

1. Izpētīta sabiedrības daļas - vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta gerontoloģiskā kontekstā.
2. Izveidots novecošanās procesa izpētes teorētiskais ietvars.
3. Noskaidroti svarīgākie vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas un līdzdalības kritēriji. Pirmo reizi mūsdienu pedagogijas praksē analizēta vecāka gadagājuma cilvēku dzīve sociālās aprūpes mājā.
4. Dati iegūti un izvērtēti, pielietojot validācijas metodes vecāka gadagājuma cilvēku institucionālās integrācijas sekmēšanai un novatorisku pieeju video datu analīzei.
5. Atklātas likumsakarības, kas nosaka vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu sociālās aprūpes mājā.

Tēzes aizstāvēšanai:

1. Pastāv likumsakarības starp subjektīvo labizjūtu un līdzdalības iespējām: ja tiek nodrošinātas līdznoteikšanās, līdzdarbības un līdzlemšanas iespējas integrācijas procesā sociālajā aprūpes mājā, tad vecāka gadagājuma cilvēki jūtas tajā sociāli un fiziski droši, tādējādi sekmējot vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu (well-being) kā integrācijas procesa rezultātu.

2. Validēšanas metodes izmantošana sociālajā darbā ar vecāka gadagājumu cilvēkiem ir jauna līdzdalības iespēja viņu subjektīvās labizjūtas sekmēšanai integrācijas procesā sociālās aprūpes mājā.
3. Pastāv cieša likumsakarība starp vecākā gadagājuma cilvēku sociālo drošību sociālās aprūpes mājā un viņu līdzdarbību sociālās aprūpes mājas aktivitātēs. Vecāka gadagājuma cilvēki sociālās aprūpes mājā jūtas sociāli droši, ja viņiem ir līdzdarbības iespējas kā brīvā laika lietderīgu pavadīšanu, u.c.

Promocijas pētījuma robežas

Pētījuma rezultātā noteiktās pastāvošās likumsakarības ir attiecināmas tikai uz konkrēto pētījuma izlasi. To vispārināšanai ir nepieciešami turpmākie pētījumi:

1. Turpināt pētījumu noteikto likumsakarību vispārināšanai citos vecāka gadagājuma cilvēku novecošanās kontekstos.
2. Veikt starptautisko salīdzinošu pētījumu atšķirību noteikšanai vecāka gadagājuma subjektīvās labizjūtas sekmēšanā integrācijas kā līdzdalības procesā sociālās aprūpes mājā.
3. Veikt padziļinošu pētījumu par sociālās drošības un līdzdarbības likumsakarībām starppaaudžu mācīšanās kontekstā.

Empīriskā pētījuma veids

Pētošās intervences pētījums ir darbības pētījums (action research) ar secīgu struktūru, kurā tiek izmantota kvalitatīvā pētījuma metode (daļēji strukturētā intervēšana) un kvantitatīvā pētījuma metode (anketēšana), kuras ir savstarpēji saistītas.

Empīriskā pētījuma struktūra

Lai paaugstinātu pētījuma ticamību, tika izmantota datu ieguves, atlases un analīzes datu triangulācija (anketēšana un intervēšana).

Pētījuma norises hronoloģija

Pētījums tika veikts trijos posmos:

1. posms (2005-2007). Pētījuma teorētiskā pamatojuma izstrāde. Zinātniski teorētiskās literatūras analīze, pētījuma teorētiskā ietvara, empīriskā pētījuma kritēriju un rādītāju noteikšanai.
2. posms (2008- 2011). Empīriskā pētījuma veikšana.
3. posms (2011-2012). Empīriskā pētījuma rezultātu analīze, secinājumu un ieteikumu izstrāde.

Disertācijas struktūra

Pirmajā nodaļā ir izpētīta labizjūtas jēdziena būtība un raksturota labizjūta indivīda kontekstā. Aprakstīti subjektīvās labizjūtas teorētiskie aspekti, kā arī noteikti vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas kritēriji. Raksturots novecošanās process transdisciplinārajā pieejā.

Otrajā nodaļā sniegta integrācijas kā līdzdalības procesa teorētiskais pamatojums, atklāts integrācijas procesa jēdzieniskais saturs, atspoguļojot politisko, sociālo un individuālo līmeni. Akcentēta vecāka gadagājuma cilvēku līdzdalība un noteikti tās kritēriji. Rietumu pētnieki izvirzījuši divas pieejas: pirmajā pieejā - integrācija tiek skatīta kā mērķis (latviešu zinātnieki – E. Vēbers (Vēbers, 2000, 2001, R. Kārklīna (Karklins, 1986), A. Priedīte (Priedīte, 2000), otrajā - kā process: J. Helds (Held, 2004), C. Riegel (Riegel, 2004) u. c..

Aprakstīta sociālās aprūpes māja kā viena no vecāka gadagājuma cilvēku dzīves norises aprūpes iespējām.

Trešajā nodaļā aprakstīts pētošās intervences pētījums sociālās aprūpes mājā un tā rezultāti.

Nobeigumā tiek sniegts īss veikto darbību pārskats, formulēti secinājumi un ieteikumi.

Pētījumu rezultātu aprobācija

Pētījuma gaitā gūtās atziņas un rezultāti apspriesti LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Pedagoģijas doktorantūras organizētajā kolokvijā un metodoloģiskajā seminārā. Promocijas darbs apspriests zinātniskajā diskusijā (promocijas darba priekšizstāvēšanā).

2006. gadā no 20.-22. oktobrim simpozijā Eiropas Mācīšanās un mācīšanās izpētes asociācijas (EARLI) „Qualitative and Quantitative Approaches to Learning and

Instruction” darba grupas konsultācijā ar prof. M. Kigelmani (Tībingenas Universitāte, Vācija), prof. A. M. Rivilla (Spānija) un prof. S. G. Palacios (Spānija) apspriests izvēlētais pētījuma veids, pētniecisko metožu atbilstība, iegūto datu apstrādes metodes, to validitāte un ticamība.

Darba galvenie rezultāti atspoguļoti publikācijās:

1. Robina, I. (2013). *Vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta līdzdalības procesā sociālās aprūpes mājā*. Pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā *SABIEDRĪBA. INTEGRĀCIJA. IZGLĪTĪBA*. ISSN 1691-5887.
2. Robina, I. (2013). Inetgration of elderly people in a social care home as a participation process. *Conference meeting abstracts of the The 20th IAGG World Congress of Gerontology and Geriatrics*. Coex, Seoul, Korea. Pieņemts publicēšanai.
3. Robina, I. (2012). Geragoģija- vecāka gadagājuma cilvēku izglītība institucionālās integrācijas kontekstā. *Zinātniski pētnieciskie darbi*. Rīga: Rīgas 1. medicīnas koledža, 53-58.
4. Robina, I. (2012). Social-pedagogical treatment of elderly people’s subjective well-being in social care home. *Conference meeting abstracts of the 21 st Nordic Congress of Gerontology. Dilemmas in Ageing Societies*, June 10– 13, 2012, Copenhagen, Denmark, p.205.
5. Robina, I. (2011). Elderly people institutional integration process in the context of social homes. *Conference meeting abstracts. Aging Clinical and Experimental Research*.23, S.(1), P22 (IX), 270, 310. ISSN 1594-0667.
6. Robiņa I., Žukovskis I. J. (2011). Vecāka gadagājuma cilvēku sportiskās aktivitātes sociālās pedagoģijas kontekstā. *VII Starptautiskais Baltijas Sporta medicīnas kongress. Conference meeting abstracts of the VII International Baltic Sports Medicine Congress*. Rīga: LSMA, 37.lpp. ISBN 978-9934-8267-0-2
7. Robiņa, I. (2011). Pedagoģiskā pieeja vecāka gadagājuma cilvēku aprūpē. *Daugavpils Universitātes 53. starptautiskās zinātniskās konferences publicētie materiāli*. Daugavpils Universitāte: DUJZA, 135.lpp. ISBN 978-9984-14-522-8
8. Robiņa, I. (2010). Vecāka gadagājuma cilvēku institucionālā integrēšanās mūsdienu sabiedrībā. *Daugavpils Universitātes 52. starptautiskās zinātniskās konferences publicētie materiāli*. Daugavpils Universitāte: DUJZA, 136.lpp. ISBN 978-9984-14-482-5.

9. Robiņa, I. (2010). Vecāka gadagājuma cilvēku dzīves kvalitātes izpēte institucionālās integrācijas kontekstā. *Rīgas Stradiņa Universitāte 2010. gada zinātniskā konferences publicētie materiāli*. Rīga: RSU, 32.lpp. ISBN 978-9984-788-56-2.

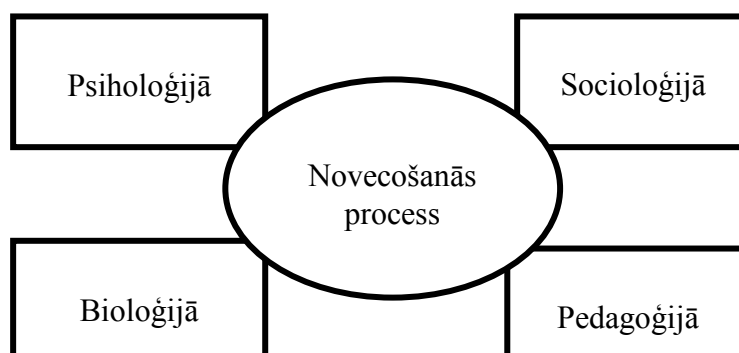
Pētījuma rezultāti apspriesti konferencēs:

1. 21 st Nordic Congress of Gerontology. *Dilemmas in Ageing Societies*, from 10th to 13th June, 2012 Copenhagen (Denmark). Poster titled „Social-pedagogical treatment of elderly people’s subjective well-being in social care home”.
2. VII IAGG European Congress *Healthy and active ageing for all Europeans-II*, Bologna (Italy) from 14th to 17th April, 2011. Poster titled „Elderly people institutional integration process in the context of social homes”.
3. 25.- 26. novembrim 2011. gadā piedalīšanās ar stenda referātu „Vecāka gadagājuma cilvēku sportiskās aktivitātes sociālās pedagoģijas kontekstā”. *VII Baltijas starptautiskajā sporta medicīnas kongresā. VII International Baltic Sports Medicine Congress*.
4. 14. - 16. aprīlim 2010. gadā uzstāšanās ar referātu “Vecāka gadagājuma cilvēku institucionālā integrēšanās mūsdienu sabiedrībā” *Daugavpils Universitātes 52. starptautiskajā zinātniskajā konferencē. The 52nd International Scientific Conference of Daugavpils University*.
5. 18.-19. martam 2010. gadā uzstāšanās ar referātu „Veco cilvēku dzīves kvalitātes izpēte institucionālās integrācijas kontekstā” *Rīgas Stradiņa universitātes 9. zinātniskajā konferencē*.

1. Vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta (*well-being*) novecošanās procesā

1.1. Transdisciplinārā pieeja novecošanās procesu izpētē

Pateicoties zinātnes sasniegumiem dažādās zinātnes jomās, pagarinājies vecāka gadagājuma cilvēku dzīves ilgums un novecošanās kļūst par aktīvu līdzdalības procesu, kas tiek pētīts dažādās zinātņu jomās un tā pētījuma rezultātiem ir transdisciplināra nozīme. Transdisciplinārajā pieejā uzmanība tiek fokusēta uz kompleksu heterogēnu sfēru, nevis uz atsevišķām disciplīnām (Heisenberg, 1952). Kā uzsver pētniece A.Fernāte (Fernāte, 2008), pastāv atšķirības starp starpdisciplināru pieeju, jo piedēklis „trans” norāda uz disciplīnu robežu transgresiju (pāreju, pārklāšanos). Transdisciplināritāte pārklāj daudzas zinātņu robežas (sk.1.1.attēlu).

1.1.attēls. Zinātņu transgresija novecošanās procesā.

Novecošanās būtību skaidro dažādas pieejas. Turklāt mūsdienās novecošanās fenomenu pēta dažādu tehnoloģiju līmeņos — *šūnu, molekulārā, bioķīmiskā, ģenētiskā, evolucionārā u. c.* Pastāv ap simt zinātnieku izstrādātu novecošanās teoriju. Autoresprāt, tas liecina par universāla un zinātniski pamatota skaidrojuma trūkumu. Neraugoties uz ilgstošiem pētījumiem, diskusijām, joprojām nav visaptverošas novecošanās teorijas.

Pieaugot vecāka gadagājuma cilvēku skaitam pasaulē, attīstītās jauna zinātnes nozare - *gerontoloģija* (gr. gerōn, gerontos sirmgalvis + logos mācība), kuras uzmanība

pievērsta novecošanās procesiem un cilvēka mūža pagarināšanas iespējām (Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca, 2000). Termina "gerontoloģija" pirmsākumi rodami jau sengrieķu valodā. *Gerontos* tulkojumā nozīmē „sirmgalvis”, kas vienlaikus asociējas ar „gudrību”. *Senectus* (lat. val.) arī nozīmē „vecums”. Gerontoloģija pēta cilvēka novecošanās fenomena dažādos aspektus, galvenokārt viņa aktīvās mūža daļas pagarināšanas un ilggadības problēmas. Novecošanās tiek raksturots kā fizioloģisks process, kas ir ģenētiski determinēts (Aberberga-Augškalne, Koroļova, 2007).

Dominē trīs novecošanās izpētes pieejas: *bioloģiskā, psiholoģiskā un socioloģiskā*, kuras cita citu papildina, bet katra atsevišķi nespēj sniegt autonomu novecošanās skaidrojumu. Gerontoloģijas zinātnē novecošana tiek iedalīta:

- *hronoloģiskā pieejā* – par novecošanās pamatu tiek ņemts personas gadu kalendārais skaits kopš dzimšanas;
- *bioloģiskā pieejā*- novecošanās attiecas uz funkcionālām un morfoloģiskām pārmaiņām orgānu sistēmās;
- *psiholoģiskā pieejā* – novecošanās attiecas uz pārmaiņām sensorajos percepcijas un mentālajos procesos, personības motīvu un vajadzību sfērā;
- *sociālajā pieejā* - novecošanos raksturo cilvēka lomu un mijiedarbības pārmaiņas sociālajā struktūrā (Liepiņa, 1998).

Hronoloģiskajai jeb kalendārajai pieejā novecošanās ir saistīta ar ontogēnēzes periodu raksturojumu (Aberberga-Augškalne, Koroļova, 2007).

Gerontologs J. Zaļkalns (Zaļkalns, 2002) pēta dažādu organisma fizioloģisko spēju izmaiņas novecošanās procesā un dabisko nāves iemeslu pieaugšanu atbilstoši cilvēka vecumam. Cilvēka slimīgo izmaiņu pakāpe jeb patoloģijas veidošanās korelē ar indivīda hronoloģisko un bioloģisko vecumu. Hronoloģiskā vecuma noteikšanas pamatā ir pases jeb dzimšanas dati. Hronoloģisko vecumu dēvē arī par kalendāro vecumu. Savukārt, bioloģiskais vecums tiek saprasts kā organisma stāvoklis, kas raksturo indivīda vielmaiņas īpatnības un piemērošanos līdzdalības spēju dažādiem faktoriem.

Ņemot vērā visus šos aspektus, ir izveidoti vairāki iedalījuma varianti pēc hronoloģiskā vecuma (sk. 1.1. tabulu).

Hronoloģiskā vecuma klasifikācija

Neigartena (Neugarten, 1974)	Bernsaida (Burnsaide, 1979)	Railejs (Riley, 1986)
55- 75- agrais vecums (young-old)	60- 69- pirmsvecuma periods	65- 74- agrais vecums (young-old)
	70-79- vidēji veci cilvēki	75- 85- vēlais vecums (old-old)
75- vēlais vecums (old-old)	80-89- visvecākie cilvēki	>85- vēlīnais vecums (oldest-old)
	90- 99- ilgdzīvotāji	

Būtiski, ka vecumā izmainās sensorās funkcijas. Pavājinās *redzes funkcijas*, it īpaši no 70 līdz 80 gadiem, kad redzokļi sašaurinās. Pasliktinās acs akomodācija (samazinās kristāliņa elastība). Acis biežāk nogurst, līdz ar to nepieciešams tās “atpūtināt”. Diemžēl, tieši vecāka gadagājuma cilvēki nodara pāri savai veselībai, dzīvojot no viena TV seriāla līdz otram. Ilgstošas TV skatīšanās rezultātā cilvēkam var veidoties dažādas patoloģiskas redzes izmaiņas, kuras nereti noved pie acu slimībām, visbiežāk- kataraktas. Tātad hronoloģiskās novecošanās pamatā ir bioloģiskā pieeja. Ir pētījumi, kuri apstiprina, ka vecāka gadagājuma cilvēkiem nepieciešams ilgāks laiks redzes uztveres stimula apstrādei. Ir arī pierādīts - ja tiek dots uzdevums speciāli “paturēt” redzes uztverē vienu vai otru objektu, tad šeit vecāka gadagājuma cilvēku un jaunu cilvēku iemaņas daudz neatšķiras. Savukārt vecāka gadagājuma cilvēkiem grūtāk uztvert kustīgas figūras, kuras tiek demonstrētas uz ekrāna. Interesants ir fakts, ka cilvēkiem ar augstāko vai speciālo izglītību minētās spējas saglabājās labāk.

Vecāka gadagājuma cilvēkiem *dzirdes sajūtu* izmaiņas bieži iestājas agrāk par citām sajūtām, tādēļ ikdienas darbā šis apstāklis jāņem vērā, nodrošinot šo vecāka gadagājuma cilvēku psiholoģisko komfortu. Jau no 50 līdz 60 gadiem cilvēkiem sāk pazemināties dzirdes sajūtīgums (vīriešiem biežāk nekā sievietēm). Pētījumi atklāj, ka pastāv sakarības starp izglītības līmeni, profesionālo darbību un pārciestajām slimībām. Dažiem pazeminās jūtība pret augstajiem toņiem, citiem pret zemajiem toņiem, bet vēl citiem – pret visu toņu gammu. Nereti mūzikas speciālisti, it īpaši izpildītājmākslas

pārstāvji, saglabā mūzikas uztveres spējas līdz pat sirmam vecumam. Visticamāk, to veicina muzikālā atmiņa, arī iztēle.

Vecumā no 60 līdz 90 gadiem izteikti pazeminās *kinētiskās (kustību) sajūtas*. Galvas reiboņi, nelīdzsvarotība, vienvirziena kustības, kā arī straujas stāvokļa maiņas tiek saistītas ar asinsrites traucējumiem vestibulārajā aparātā. Ir pētnieki (Liepiņa, 1998 u. c.), kuri atzīst, ka minētās parādības var veicināt vecāka gadagājuma cilvēku mazkustīgums un iesaka viņiem pēc iespējas vairāk kustēties.

Bioloģiskajā pieejā

Bioloģiskajā pieejā ir pazīstamas šūnu un sistēmas - visa organisma novecošanās teorijas. Novecošanās procesu bioloģiskajā pieejā var iedalīt divās grupās: teorijas, kas izskaidro izmaiņas šūnu līmenī un teorijas, kas pēta organisma kā sistēmas novecošanos.

Teorijas, kas izskaidro izmaiņas šūnu līmenī:

- *šūnu novecošanās teorija;*
- *ģenētiskās mutācijas teorija;*
- *brīvo radikāļu teorija;*
- *telomēru novecošanās teorija;*
- *imunoloģijas teorija;*
- *vīrusu teorija.*

Šūnu novecošanās teorija akcentē notiekošās molekulārās informācijas izmaiņas. Celulārā (šūnu) teorijas pamatnostādnes ir, ka mūža laikā organisma šūnas tiek bojātas gan mehāniski, gan ķīmiski, gan iedarbojoties dažādiem starojumiem un indēm, gan ģenētisko noviržu rezultātā. Šie dažādie bojājumi uzkrājas un pakāpeniski rada dažādu orgānu funkciju traucējumus, līdz beidzot ir traucēta visa organisma funkcionēšana un iestājas nāve (Burzynski, 2003).

Ģenētiskās mutācijas teorija, kuras pamatā – gēnu funkcionēšanas traucējumi dezoksiribonukleīnskābes DNS līmenī (Robert, Butler, Pfizter, 1987). Ģenētiskā teorija pamatojas uz DNS darbības pētījumiem. Ir konstatēts, ka ar gadiem palielinās DNS nolasīšanas (transkripcijas) un dubultošanās (replikācijas) kļūdas, kuras rada pārmaiņas fermentu sintēzē, kas savukārt palēnina vielmaiņas procesu. Šo kļūdu uzkrājas arvien

vairāk. Pēdējā laikā tiek pieļauta iespēja, ka ir atsevišķi gēni, kas selektīvi (izlases veidā) izraisa novecošanos. Šajā procesā var piedalīties arī RNS (ribonukleīnskābe) un fermenti.

Brīvo radikāļu teorijā tiek uzskatīts, ka viena nepāra elektrona skaita palielināšanās, novecojot izraisa šūnas membrānas struktūras bojājumus, kas palielina nukleāžu daudzumu, kas nokļūst citoplazmā, bojā šūnas struktūru, izraisa DNS, motohondriju un olbaltumvielu bojājumu (Harman, 2006). Organisma antioksidatīvās aizsardzības sistēma neintraizē brīvos radikāļus, taču ar laiku tā kļūst vājāka un sākas novecošanās.

Telomēru novecošanās teorija (Kim, Piatyszek, Prowse, Harley, West, Ho, Coviello, Wright, Weinrich, Shay, 1994) skaidro, ka somatiskās (ķermeniskās) šūnas aiziet bojā tāpēc, ka tām, atšķirībā no cilmes un vēža šūnām, ir ierobežoti dalīšanās cikli (Hayflick, 1965). Mehānisms ir veidots, lai lineāro hromosomu (telomēru) gali katrā nākamajā dalīšanas reizē kļūst īsāki. Pienāk brīdis, kad šūna zaudē spēju dalīties. Jo vecāks kļūst cilvēks, jo īsāks telomēru vidējais garums un attiecīgi arī izteiktākas organismanovecošanās pazīmes.

Imunoloģijas teorija (Walford, 1969) apraksta imunitātes mehānisma traucējumus. Akcentēts, ka ar gadiem vājāk darbojas tie mehānismi, kas regulē imunitātes veidošanos, tāpēc tā veidojas lēnāk un nav pietiekami spraiga (stipra), biežāk norisinās smagas un ilgstošas infekcijas slimības. Tā paša iemesla dēļ straujākas ir pārmaiņas arī autoimūnos procesos, proti, organisms savus normālos audus uztver kā svešus un cenšas iznīcināt. Var būt arī pretēja reakcija. Organismā pastāvīgi rodas bojātas un nepareizas šūnas, kas normālos apstākļos tiek iznīcinātas, bet vecumā tās uzkrājas un rada slimības. Daļēji šādi var skaidrot ļaundabīgo audzēju skaita pieaugumu vecumā.

Vīrusu teorija- pētījumi par deģeneratīviem procesiem audos liek domāt, ka normālajā novecošanās procesā iesaistās arī vīrusi. Šo procesu patiesā būtība līdz galam vēl nav izpētīta (Curtis, 1965).

Neviena no šīm teorijām pilnībā nespēj izskaidrot novecošanās procesus, tomēr tās cita citu arī neizslēdz, drīzāk papildina.

Bioloģiskās novecošanās pamatā ir visa organisma funkciju pavājināšanās, ko rada organisma bioloģisko struktūru izmaiņas - pavājinās izturība, izziņas spējas,

pasliktinās redze, dzirde utt. Lai kompensētu minētos zudumus, organisms cenšas pielāgoties. Bioloģiskās novecošanās rezultātā nozīmīgākās izmaiņas notiek sensorajos procesos un orgānos, kā arī orgānu sistēmās. Sensorās uztveres izmaiņas, galvenokārt, izpaužas kā receptoru jūtīguma samazināšanās (dzirdes asums, ādas jūtīgums utt.). Izmaiņas nervu sistēmā ir saistītas ar iegaumēšanas pasliktināšanos, informācijas pārvades ātruma samazināšanos. Tas atstāj iespaidu uz indivīda kognitīvajām (izziņas) un sensomotorajām spējām.

Izmaiņas kaulu – muskuļu, sirds un asinsvadu, gremošanas un reproduktīvajā sistēmā izraisa fiziskās aktivitātes samazināšanos vecumā, samazinās skābekļa piegāde audiem un vielmaiņas ātrums. Fizioloģiskās izmaiņas nosaka darbaspēju mazināšanos, daļēji iespaido arī vajadzību sfēras sašaurināšanos. Liela nozīme ir imūnsistēmas darbības izmaiņām, samazinās spēja pretoties dažādām slimībām (Aberberga-Augškalne, Koroļova, 2007).

Daudzsološu atklājumu par telomēru pētījumiem, kas ļāvuši izprast šūnu novecošanās mehānismu, veikuši amerikāņu zinātnieki E.H. Blekbērna, C.W. Greidere un J.W. Šostaks (Blackburn, Greider, Szostak, 2006), 2009. gadā saņemot Nobela prēmiju medicīnā un fizioloģijā. Autori noskaidrojuši, ka telomēru garumam saīsinoties un neatjaunojoties, šūnas noveco. Savukārt, ja telomerāzes līmenis ir augsts, telomēri nesarūk tik strauji un šūnu novecošana tiek bremsēta. Turpmākie pētījumi varētu kļūt par risinājumu cilvēka dzīves paildzināšanai. Pasaules zinātnieki vienojušies „Cilvēku Genomu” projektā (Ullis, 2000) ar kopīgu mērķi - attēlot visus 100 000 gēnus. Jau tagad parādījušies jauni terapijas veidi vecuma izraisītām slimībām. Pienāks laiks, kad daudzas vecuma slimības, piemēram, Alcheimera slimību un osteoporozī varēs izārstēt, noregulējot šūnas ģenētisko struktūru.

Bioloģiskā novecošanās ietekmē vecāka gadagājuma cilvēku sensoro sistēmu, rodas sarežģītas redzes un dzirdes problēmas, kuru rezultātā samazinās veco cilvēku aktivitāte. Trešā sensorā faktora- garšas izmaiņas arī negatīvi atsaucas uz novecošanās procesu. Garšas izjūtas trūkums traucē normālu gremošanas trakta darbību. Notiek būtiskas izmaiņas nervu sistēmā, kuras, salīdzinot ar citām somatisko orgānu sistēmām, veidojas pakāpeniskāk. Konstatēta galvas smadzeņu masas un neironu blīvuma samazināšanās galvas smadzeņu garozas šūnās vecāka gada gājuma cilvēkiem (60 – 70 gados). Anatomiskās izmaiņas izraisa funkcionālus traucējumus nervu darbībā.

Augtākās nervu darbības izpausmes – jūtas, atmiņa, domāšana un miegs pavājinās vai arī citādi tiek traucētas. Ar izmainīto smadzeņu funkciju tiek saistīta veco cilvēku lēnā, nedrošā gaita un līdzsvara traucējumi (Aberberga -Augškalne, Koroļova, 2007).

Līdz ar to, vecāka gadagājuma cilvēkiem īpaši nepieciešama kļūst medicīniskā palīdzība. Piemēram, psiholoģe Karpova (Karpova, 2008) savās publikācijās par vecāka gadagājuma cilvēkiem lieto bioloģiski medicīniskās novecošanās jēdzienu.

Bioloģiskā novecošanās ir cieši saistīta ar *psiholoģisko novecošanu*. Novecošanās attīstās pakāpeniski. To neizraisa viens konkrēts faktors, bet gan kompleksas izmaiņas organismā. Vecuma izmaiņas skar visas sistēmas. Ar savu dzīves veidu, dzīves apstākļiem un pateicoties ģenētiskai determinantei, novecošanās process dažādiem indivīdiem ir atšķirīgs. Speciālisti, kuri pēta šo gerontoloģijas daļu, noskaidrojuši kā novecošanos iespaido sociālā vide un garīgais noslogojums. Bioloģisko novecošanos ietekmē psiholoģiskie un sociālās dzīves faktori, fiziskās aktivitātes, racionāls uzturs un dzīves režīms. Savas veselības novērtēšanā novērojamas divas galvenās vecāka gadagājuma cilvēku psiholoģiskās taktikas:

- 1) viņi izvairās no ārsta apmeklējuma, mēģina ārstēt simptomus pašu spēkiem. Ja saslimšana netiek savlaicīgi diagnosticēta, cilvēks var kļūt nopietni slims. Saslimšanas simptomu neievērošanu var izskaidrot gan ar sabiedrībā pieņemtajiem uzskatiem, ka vecumā slikta veselība ir normāla parādība, gan ar depresiju, pazeminātajiem kognitīvajiem procesiem, gan arī ar bailēm, ka ārstu apskates laikā varētu tikt atklātas kādas nopietnākas veselības problēmas. Vecāka gadagājuma cilvēki, izjūtot diskomfortu, uzsver somatiskos faktorus, jo viņi nespēj noteikt psiholoģiskos, emocionālos un starppersoniskos faktorus.
- 2) daži vecāka gadagājuma cilvēki tieši pretēji – velta pārāk daudz laika ārsta apmeklējumiem, jo tā ir viņu vienīgā iespēja pievērst sev uzmanību un izrunāties, kas galvenokārt raksturīgs cilvēkiem ar hipohondriju.

Psiholoģiskā pieeja

Psiholoģiskās pieejas pamatā ir gerontopsiholoģija, kas pēta cilvēka novecošanās psiholoģiskos aspektus, ilgdzīvotāju psiholoģiskās īpatnības, kā arī nāves fenomenu no psiholoģiskā redzes viedokļa. Plašāka interese par gerontoloģijas psiholoģiskajiem aspektiem radās jau 20. gadsimta vidū, kad franču gerontoloģe S.

Pako aizsāka gerontoloģijas pētījumus par bērnu uztveri salīdzinājumā ar cilvēka spējām vecumā pēc 60 gadiem. Pētījumi ļāva noteikt kopējās konkrētā vecuma tendences un atšķirības dažādās vecumgrupās, ietverot tajās arī vidēja vecuma cilvēku īpašības. Interese par gerontopsiholoģiju strauji pieauga pagājušā gadsimta otrajā pusē (Liepiņa, 1998). Lielākā daļa mūsdienu pētījumu veltīti novecojoša cilvēka personības īpatnībām, kā arī kognitīvās darbības izpētei.

Stereotipu teorija interpretē vecuma problēmu kā sekas tā neadekvātai uztveršanai vai „birku piekāršanai” (vecs, vārgs, slim, nabags, no citiem atkarīgs). „Birka” – tā ir atšķirības zīme, kurai ir sava raksturīga, savdabīga, precīza nozīme. Šī teorija fokusē uzmanību uz sociālā spiediena mehānismu, kurā cilvēkam tiek pierakstīts noteikts uzvedības modelis, kas atspoguļo negatīvu un diskriminējošu vecuma stereotipu un īsteno savu metaforisko izpausmi birkās (Rothermund, Brandtstädter, 2003). Sociālo stereotipu spiediens sasniedz tādu spēku, ka vairums cilvēku veido savu uzvedību atbilstoši šīm birkām (sociālā aprūpes māja – nabagmāja). Dažādās integrēšanās shēmas, kuras pieraksta sociālos, bioloģiskos un psiholoģiskos atribūtus padzīvojošam cilvēkam, atšķiras tikai pēc objekta identifikācijas:

- vecums – slimība;
- vecums – nabadzība;
- vecums – atkarība.

Psihosociālās teorijas dod ieskatu uzvedībā, personībā un attieksmēs procesa laikā. Šīs teorijas fokusējas uz Ego attīstību un izaicinājumiem katrā dzīves posmā. Tās analizē kā personība, mentālie procesi un attieksmes ietekmē personas adaptāciju šīm dzīves pārmaiņām. Lomu maiņa, dzimums, tēls un sociālā situācija arī ietekmē vecāka gadagājuma cilvēka adaptāciju novecošanās procesā, un ir socioloģisko teoriju izpētes objekts (Hagestad, Danefer, 2001).

Ē. Eriksona (Erikson, 1959) *personības psihosociālās attīstības teorija* fokusējas uz individuālo attīstību, kur vecāki cilvēki piedzīvo attīstības stadiju „Ego integritāte pret izmisumu”. Eriksons šo stadiju raksturo kā personas sasniegumu izvērtējumu. Uzvedības modelis, kuru uzspiež sociālā vide, tomēr nav totāls un nepārvarams. Uzvedības modeļa izvēle lielā mērā ir atkarīga no pašnoteikšanās, kura noteiktos apstākļos iegūst galveno nozīmi. Nesenā pētījumā par vecāka gadagājuma cilvēkiem, ko veica Neimans (Neumann, 2000), Eriksona teorija tika izmantota, lai iegūtu datus

par vecāka gadagājuma cilvēku dzīves jēgas uztveri. Vecāka gadagājuma cilvēki, kuriem bija vairāk enerģijas, izjuta pašcieņu, mīlestību, kopības sajūtu un cieņu, kuras trūka tiem, kuri neredzēja dzīvei jēgu.

Dzīvesgājuma attīstības paradigmas centrā ir psiholoģiskās teorijas, piemēram, dzīves stadijas, uzdevumi un personības attīstība un to mijiedarbība ar indivīdu un sabiedrību (Baltes, Smith, 1999). Šī teorija akcentē, ka pastāv dzīves stadijas, kuras ir strukturētas, pamatojoties uz personas lomām, sakariem, iekšējām vērtībām un mērķiem. Aiziešana pensijā ievieš nozīmīgas pārmaiņas sociālajās lomās un sagaidāmajās darbībās (Baltes, P.B, Baltes M.M, 1993). Iesaistoties sabiedriskās aktivitātēs, darba attiecības var tikt aizstātas ar jaunu paziņu loku un jaunām kopīgām interesēm.

Atsvešināšanās (atsvešinātības) teorijas pārstāvji - E. Kummings un W. Henrijs (Cumming, Henry, 1961) uzsver, ka novecošanās ir neizbēgama savstarpēja attālināšanās un atdalīšanās, kas noved pie savstarpējo attiecību samazināšanās starp novecojošu personību un pārējām sociālās sistēmas personībām. Šo procesu var ierosināt gan pati personība, gan arī citas personas, kuras iesaistītas konkrētā situācijā. Kad process ir noslēdzies, līdzsvars, kurš pastāvēja vidējā vecumā starp personību un sabiedrību, dod vietu jaunam līdzsvara veidam, ko var raksturot ar distancēšanos un attiecību rakstura izmaiņām. Šo teoriju definē arī par atbrīvošanās teoriju, tāpēc, ka novecošanās it kā “atbrīvo” vecāka gadagājuma cilvēku- pensionāru no visiem pienākumiem pret sabiedrību.

Sociologs R. Batlers (Butler, 1969) ievieša zinātniskajā apritē terminu „eidzisms” (ageism), apzīmējot ar to diskrimināciju, ko realizē viena vecuma grupa attiecībā pret otru, pieņemot, ka vislielākā pakāpē „eidzisms” skar vecos cilvēkus. Eidzisms sasaucas ar atsvešināšanās teoriju. Šis „sociālās aiziešanas” process raksturojas ar sociālo lomu zaudējumu, sociālo kontaktu ierobežojumu, tieksmi uz materiālo vērtību pazemināšanos, gremdēšanos sevī (Vidnere, 2006). Turklāt cilvēks atbrīvojas no ierastā sabiedrības spiediena un ļauj jaunākiem un enerģiskākiem ieņemt vakantās funkciju un lomu vietas. Sabiedrības un vecāka gadagājuma cilvēka atsvešināšanās notiek sekojoši: vecais cilvēks atiet no sabiedrības, bet sabiedrība savukārt viņu atgrūž no sevis. Šie vecāka gadagājuma ļaudis pielāgojas jauniem apstākļiem ar ierobežotām iespējām un iestājas sava veida līdzsvars starp personību un

sabiedrību. Rietumu socioloģiskajā literatūrā šī teorija ir izraisījusi pamatotu kritiku, apšaubot situācijas šāda veida izskaidrošanas universilitāti gan no dabiskuma, gan no morāles viedokļa.

Savukārt Kummings un Henrijs (Cumming, Henry, 1961) uzskata, ka pastāv cilvēku grupas, kuras var iedalīt pēc psihiskās enerģijas līmeņa:

- padzīvojuši cilvēki, kuri turpina strādāt, mazliet samazinot slodzi, bet izpildot savas lomas pienākumus;
- pensijas vecuma cilvēki, kuri savu dzīvi aktīvi organizē, nodarbojoties ar vaļaspriekiem un sabiedriskajām aktivitātēm;
- vecāka gadagājuma cilvēki, kuriem ir zems psihiskās enerģijas līmenis un kuri nepiedalās sabiedriskajās aktivitātēs, iegrimstot savos personīgajos pārdzīvojumos un rūpēs.

Psiholoģiskā novecošanās izpaužas kā adaptīvo (pielāgošanās) spēju mazināšanās (Baltes, Mayer, 1999). Ar gadiem cilvēkam kļūst arvien grūtāk pielāgoties jaunām situācijām, straujām pārmaiņām. Tomēr šīs pielāgošanās spējas ietekmē bioloģiski procesi, proti, pārmaiņas sirds un asinsrites sistēmā, kā arī centrālajā nervu sistēmā (CNS). Rezultātā cilvēkam pasliktinās atmiņa, spēja apgūt jaunas iemaņas, mainās inteliģence, jūtas, zūd motivācija dzīvot un darboties. Psiholoģiskais vecums izpaužas daudzos uzvedības aspektos.

Ņemot vērā, ka lielākajai daļai vecāka gadagājuma cilvēku domāšana, uztvere, lēmumu pieņemšana un darbība notiek lēnāk nekā jaunībā, vecāka gadagājuma ļaudis var nonākt neveiklās situācijās tad, kad apkārtējā realitāte prasa ātru lēmumu pieņemšanu un reakciju.

Vecāka gadagājuma cilvēkiem vērojamas izmaiņas arī intelektuālajā darbībā: neverbālā intelekta līmenis samazinās, bet verbālā intelekta līmenis paliek samērā nemainīgs.

Kognitīvie procesi ievērojami izmainās palielinoties vecumam, bet šīs izmaiņas nav proporcionālas gadu skaitam. Vecāka gadagājuma cilvēkiem ir pazemināta jauna materiāla apgūšanas un problēmu risināšanas spēja. Tomēr daudzi indivīdi var saglabāt augstu intelektu un spriešanas spējas arī lielā vecumā. Izmaiņas kognitīvajos procesos vecumā visbiežāk ir saistītas ar aterosklerozes procesu, augstu arteriālo asinsspiedienu un citu fizioloģisko procesu un orgānu sistēmu izmaiņām.

Atmiņas izmaiņas visbiežāk tiek saistītas ar vecumu. Īslaicīgās atmiņas spējas traucējumi vecumā izpaužas tikai nedaudz. Ja uzdevums nav saistīts ar jaunas informācijas apguvi, atmiņas traucējumus var arī nenovērot (Carstensen, 1992).

Liela nozīme ir atmiņas trenēšanai, aktivitātēm smadzeņu darbības vingrināšanā (valodas apgūšanai, lasīšanai, dzejoļu deklamēšanai, agrāko notikumu atsaukšanai atmiņā).

Psiholoģiskās novecošanās izpausme ir saistīta ar iegaumēšanas un informācijas pārstrādes tempu, tādēļ samazinās mācīšanās spējas. Tomēr, pielietojot piemērotu saskarsmi un pedagoģiskās metodes, vecāka gadagājuma cilvēki var apgūt dažādas prasmes kā jaunībā, tā vecumā, tikai tam nepieciešams ilgāks laiks. Galvenie principi vecāka gadagājuma cilvēku izglītošanā ir atkārtošana, ilgāks laiks iegaumēšanai un atbildēšanai un pareiza saskarsme (Liepiņa, 1998).

Savukārt uzvedību lielā mērā iespaido sociāli pieņemtās lomas, normas un sociālais stāvoklis.

Psiholoģiskā novecošanās no vienas puses ir saistīta ar personības attīstību, spēju saglabāt dvēselisko līdzsvaru, izmantojot psihi resursus, kā arī ar indivīda izjūtām par vecumu, jo šajā dzīves periodā strauji izmainās cilvēka rīcības motīvi un vajadzības. No otras puses, raksturojot vēlinā dzīves perioda sociālo aspektu, tas tiek reducēts mijiedarbībā ar sociālo vidi, sociālo statusu un sociālo lomu maiņu, ko izraisa vispārēja aktivitātes līmeņa samazināšanās, kā arī daudzu sociālo lomu zudums. Sabiedrība no vecāka gadagājuma cilvēkiem sagaida vairāk pasivitāti nekā aktivitāti, un tas mazina motivāciju sociālajai darbībai, līdz ar to notiek sociālā (Ābele, 1999). Lai izteiktu sevi kā indivīdu, kurš spēj ne tikai uzturēt dzīvībai nepieciešamās pamatfunkcijas, bet var arī normāli funkcionēt sabiedrībā, vecāka gadagājuma cilvēkam nepieciešams ilgāks laiks pienākumu veikšanai un jaunu prasmju apgūšanai.

Sociālā pieeja

Sociālajā pieejā pastāv vairākas socioloģiskās teorijas: atsvešināšanās (atsvešinātības) teorija, aktivitātes teorija, dzīves ceļa attīstības un nepārtrauktības teorija, stereotipu teorija, stratifikācijas teorija, sociālās deviācijas teorija, subkultūras teorija, vecuma temporālā teorija un gerontoloģiskās transcendentalitātes teorija.

Sociālās deviācijas teorija traktē, ka vecumā integrācija tiek balstīta uz priekšstatiem par atsevišķām normām vai personības attīstības ideāliem, kuru galvenie avoti ir sociālās kontroles aģentu kā ekspertu, pirmām kārtām medicīnas un psihiatrijas pārstāvju, zināšanas.

Pēc M. Fuko (Foucault, 1979) domām, XIX gadsimta beigās medicīna ieguva milzīgu sociālo prestižu un ietekmi, iespēju ieņemt ievērojamu sociālās varas jomu, un tās realizācija tika veikta daļēji caur deviācijas identifikāciju. Cilvēka būtība nosakāma kā adekvāta vai deviāta, t.i., ar novirzēm “personības veselībā”. Vecāka gadagājuma cilvēku pasivitāte, sociālā atsvešināšanās un iegrimšana sevī tiek traktētas kā uzvedības novirzes varianti, kā “iekrišana” arhaiskajā dzīves neatregulējamībā. “Deviātas uzvedības” diagnoze korelē starp vecumu un negatīvo ikdienas dzīves pušu saistību. Vecums tiek skatīts kā sociālās deviācijas paveids, kas radies *reaģēšanas* uz sociālo spiedienu rezultātā.

Divdesmitā gadsimta 70. gados sabiedrībā īpaša uzmanība tika veltīta veciem cilvēkiem un viņu problemātikai. Par to liecina jaunas zinātnes – gerontoloģijas izveidošanās, kas pēta cilvēka novecošanos, ilgdzīvošanas problēmu, kā arī analizē cilvēka individualitātes būtību un tās nozīmi.

Sociālajā gerontoloģijā tiek pētītas cilvēku novecošanās problēmas sabiedrībā saistībā ar daudzām sabiedrisko zinātņu nozarēm. Novecošanās sociālie aspekti jeb sociālā gerontoloģija pēta, kā novecošanās procesu ietekmē sabiedriskie apstākļi un kā vecāka gadagājuma cilvēki kā īpaša sabiedrības grupa funkcionē sabiedrībā. Sociālā gerontoloģija ir veidojusies uz socioloģisko un gerontoloģisko pētījumu bāzes. Tajā tiek pētītas cilvēku novecošanās problēmas sabiedrībā saistībā ar daudzām citām sabiedrisko zinātņu nozarēm. Pētījumos par vecāka gadagājuma cilvēku stāvokli sabiedrībā dažādās valstīs un dažādos laikmetos ir atklājies, ka arī attieksme pret šiem cilvēkiem ir bijusi dažāda — sākot ar cieņas izrādīšanu un beidzot ar nicināšanu un pat iznīcināšanu. Šīs attieksmes pamatā ir vecāka gadagājuma cilvēku sociālās lietderības un viņu pieredzes vērtējums:

- sabiedrības kultūra — vecu cilvēku vieta sabiedrībā, veselības stāvoklis, labklājība;
- sociālās pārmaiņas — sociāli psiholoģiskie novecošanās aspekti, vecu cilvēku zināšanas, lietderība;

- darbs, aiziešana pensijā — ietekme uz veselību, darbu izvēle;
- ģimenes attiecības — statusa maiņa, pārmaiņas attiecībās ar sabiedriskām instancēm un organizācijām;
- sabiedriskā statusa raksturs — statusa zaudēšana, jaunās paaudzes zināšanu apgūšanas veids;
- garīgā veselība — norobežošanās, komunikācijas zaudēšana. Nodarbinātība saistībā ar sabiedrisko lietderību;
- nomāktā, depresīvā vecāka gadagājuma cilvēku grupa, kas zaudējusi savu sociālo statusu, ienākumus un patstāvību (Achenbaum, Begston, 1994).

Sociālo novecošanos raksturo indivīda sociālās lomas un ieradumi salīdzinājumā ar citiem šī paša vecuma sabiedrības locekļiem. Noteiktā vecumā ir sasniegts konkrēts stāvoklis sociālo attiecību struktūrā. Novecošanās socioloģiskajos vērtējumos ņem vērā indivīda adaptīvās spējas, sociālo stāvokli, lomu, kontaktus un integrēšanās iespējas, kas ir svarīgi promocijas darba kontekstā.

Tiek uzskatīts, ka krasas pārmaiņas notiek laika posmā no 60 līdz 70 gadu vecumam, kad cilvēks pāriet no vidējā dzīves posma uz vecāko dzīves posmu. Minētajā vecuma posmā lielākajai daļai cilvēku ir jāsāk pārvarēt dažādus šķēršļus, kuri līdz tam nebija radījuši nekādas problēmas.

Vecuma psiholoģiskais raksturojums saistīts ar izmaiņām augstākajā nervu sistēmā, kuras plaši aprakstījusi pētniece M. Aleksandrova (Александрова, 1974). Kā nozīmīgākie veca cilvēka smadzeņu raksturojumā ir minēti: smadzeņu masas samazināšanās (20- 30 % salīdzinoši ar brieduma gadiem); disproporcija starp smadzeņu svaru un galvas kausa apjomu (kauli kļūst biezāki); smadzeņu daivu samazināšanās, īpaši pieres daļā; pieaug smadzeņu blīvums.

Veciem cilvēkiem izmainās arī nervu sistēmas funkcionālā darbība: pasliktinās asinsrite, smadzeņu šūnu apgāde ar asinīm; palēninās nervu impulsu pārvadīšanas temps caur sinapsēm; paaugstinās sajūtīguma sliekšņi; receptoru darbības traucējumu dēļ pasliktinās redzes, dzirdes u.c. sajūtas (Александрова, 1974).

Interesanti pētījumi veikti Bukarestes gerontoloģijas institūtā. Sistematizējot vecāka gadagājuma cilvēkus pēc nervu tipa, iegūti būtiski dati. Kā referentā grupa-cilvēki vecumā no 60 līdz 80 gadiem. Pētījumā atklājies, ka 43% pārbaudīto vecāka

gadagājuma cilvēku iedalīti pie vājā nervu sistēmas tipa, 21% cilvēku pie stiprā nervu, bet 36% - pie vidējā nervu sistēmas tipa. (Liepiņa, 1998).

Savā darbā autore analizējusi, kādēļ vecāka gadagājuma cilvēki var tik dažādi reaģēt, pēc autores domām, bieži pat neloģiski. Ikdienā lielu uzmanību autore velta kultūras videi visplašākajā nozīmē, jo uzskata, ka tā pilnveido cilvēka garīgo pasauli un atspoguļojas pozitīvā attieksmē pret dzīvi. Taču daudzi vecāka gadagājuma cilvēki, aizejot nevēlas gaišu izlīgumu ar sabiedrību un izjūt ārkārtēju neapmierinātību ar dzīvi.

ASV sociologs K. Tibbits (Tibbits, 1963) savā darbā „Novecošanās sociālie aspekti” atklāj sociālās gerontoloģijas saturu, izdarot secinājumus, ka līdz ar socioloģiskajām problēmām nozīmīgas ir novecošanās bioloģiskās un psiholoģiskās problēmas. Sociologs uzskata, ka jāskata vecāka gadagājuma cilvēka personība kopumā, viņa psihiskā veselība, higiēna, saskarsmes grūtības, kā arī norobežošanās no sabiedrības un enerģijas mazināšanās. Sociologs uzskata, ka bioloģiskās īpatnības un fiziskās izmaiņas procesā negatīvi ietekmē vecāka gadagājuma cilvēka funkcionēšanu vidē un ir viens no faktoriem, kas traucē integrēties sabiedrībā.

Līdz ar to var secināt, ka psiholoģiskā un sociālā novecošanās nav nodalāmas, kam apliecinājums ir psiholoģiskās un sociālās palīdzības sfēru saplūšana teorijā un praksē. Psiholoģiskā un sociālā novecošanās norisinās 3 fāzēs: aiziešana no darba/ pensionēšanās; vecums (psiholoģiskais, sociālais) un sabrukums, degradācija, slimīgs vecums un nāve (sk. 1.2. tabulu).

1.2. tabula

Cilvēka psiholoģiskās un sociālās novecošanās fāzes

(Bromley, 1974)

Fāze	Raksturīgās iezīmes
I	Aiziešana no darba/ pensionēšanās – 65 – 70 gadi
II	Vecums (psiholoģiskais, un sociālais) – 70 un vairāk gadu
III	Sabrukums, degradācija, slimīgs vecums un nāve – līdz 110 gadiem

Pirmajā fāzē norisinās vecāka gadagājuma cilvēka līdzdalība jaunajiem apstākļiem. Raksturīgi, ka vecāka gadagājuma cilvēks kļūst viegli uzbudināms, novērojama psihiskā nelīdzsvarotība, kas saistīta ar sabiedrisko aktivitāšu

samazināšanos un aiziešanu pensijā. Svarīgi saprast, ka šajā fāzē pasliktinās vecāka gadagājuma cilvēka fiziskais un garīgais stāvoklis, kas savukārt saistīts ar izmaiņām dzīves ritmā.

Otrajā fāzē izteikti palielinās vecāka gadagājuma cilvēka izolētība, pietrūkst sociālās lomas sadzīvē, sašaurinās tuvu cilvēku loks.

Trešajā fāzē pamazām notiek personības degradēšanās, paaugstinās slimīgums, bioloģisko funkciju traucējumi, iestājas nāve (Bromley,1974).

Līdz ar to rodas virkne sociālpsiholoģisko problēmu (sk.1.3. tabulu).

1.3. tabula

Vecāka gadagājuma cilvēku sociālpsiholoģisko problēmu atspoguļojums

(Холостова, 2005)

Problēmas	Problēmu izpausmes
Zaudējumi	Pārdzīvojumi, ko radījuši: fiziskās aktivitātes(redzes,dzirdes) un tuvinieku zaudējumi.
Psihes traucējumi (vilšanās, nošķiršanās)	Cilvēka psiholoģisko spēju un iespēju samazināšanās kopā ar infekcijas slimībām, psihisko slimību ierobežotiem smadzeņu traucējumiem, kā arī taupīguma un skopuma hipertrofētām izpausmēm.
Seksuālās attiecības	Impotence, atraitnība, vēlā mīlestība, atkārtotās laulības
Alkoholisms	Veselības degradēšana (nervu sistēmas sagrāve, garīgā atpalcība, bezmiegs, personības izmaiņas)
Slikta apiešanās ar vecāka gadagājuma cilvēkiem (personīgā drošība)	Fiziska un psiholoģiska vardarbība, draudīga uzvedība, neiecietība, pamestība, komforta un uztura liegums, sociālā izolācija, seksuāla uzmākšanās, ļaunprātīga izmantošana finanšu jomā (vecāka gadagājuma cilvēku iekrājumu izmantošana), ko veic radinieki, aprūpētāji utt.
Maznodrošinātība	Nabadzība, ubagošana, aizvainojums, neuzticēšanās, pazemošana, sajūta, ka nevienam neesi vajadzīgs, darba aktivitāšu trūkums.

Šo problēmu risināšanai vecāka gadagājuma cilvēkiem ir nepieciešams atbalsts, kuru sniedz psihologi un sociālie darbinieki. Pēc promocijas darba autores domām,

nepieciešams attīstīt arī sociālpedagoģisko atbalsta sistēmu vecāka gadagājuma cilvēkiem.

Sociālpedagoģiskā pieeja

Pēc promocijas darba autores domām, sakarā ar sabiedrības vidējā vecuma pieaugumu, vecāka gadagājuma cilvēki ir kļuvuši par noteiktu sociālu grupu, kas rada nepieciešamību risināt ne tikai sociāli ekonomiskās, medicīnas un psiholoģiskās problēmas, bet arī pievērst uzmanību gan gerontoloģijas sociāli psiholoģiskajam, gan sociāli pedagoģiskam aspektam. Novecošanās procesā vecāka gadagājuma cilvēki saskaras ar dažādām psiholoģiskām, kā arī sociāli pedagoģiskām problēmām (sk.1.3. tabulu).

Kalifornijas rehabilitācijas medicīnas ārsts, starptautiski atzīts speciālists Ullis (Ullis, 2000) līdzās bioloģiskajai, uzsver arī sociāli psiholoģisko un sociāli pedagoģisko dimensiju: *neiroendokrīno, vielmaiņas, biomehānisko, gēnu, dzīvesveida un vides*:

- *neiroendokrīnā*: kā sadarbojas hormoni un nervu sistēmas signāli;
- *enerģijas vielmaiņas*: kā mēs iegūstam un izlietojam enerģiju, arī mūsu enerģijas vielmaiņas sistēmas efektivitāte;
- *biomehāniskā*: kā mēs kustamies;
- *dzīvesveids un vide*: sociālā un individuālā dinamika, kas vada mūsu personību un dzīvi, kādas ir mūsu attiecības ar pasauli un vidi.

Rezultātā varam secināt, ka ir unikāls sinerģisko bioloģiski, psiholoģiski un sociāli savstarpēji saistītu sistēmu kopums. Katra novecošanās sistēma veidojas atšķirīgu sociālpedagoģisko iemeslu rezultātā, kuri ietekmē viens otru un darbojas kā sistēma visnegaidītākajos veidos atkarībā no dzīvesveida un vides sociālajiem un pedagoģiskiem apstākļiem. Arī promocijas darba autore skata novecošanos transdisciplinārajā pieejā kā gerontoloģijas un geragoģijas izpratnes sinerģiju.

Sociālpedagoģiskajā pieejā novecošanās process tiek skatīts, pamatojoties uz starptautiski atzītām sociālpedagoģiskajām teorijām, kuru pamatlicēji ir Latvijas Universitātes ilggadēji sadarbības partneri - starptautiski atzītās Tībingenes Universitātes sociālās pedagoģijas skolas pārstāvji H. U. Otto un H. Tiršs (Otto, Tiersch, 2001):

Darbības teorija (Havighurst, 1963) ir kā alternatīva iepriekšējai teorijai un piedāvā sekojošo - iestājoties vecumam, saglabājas visas vēlmes, kuras bijušas vidējā

vecumā, un cilvēki dažādos veidos pretojas jebkurai tieksmei izslēgt viņus no sabiedrības. Šīs teorijas piekritēji uzskata, ka vidējā vecumā, normāli novecojot, iespēju robežās ir jāuztur sociālie kontakti un aktivitāte. Lai nepazaudētu sevi un saglabātu psiholoģisko līdzsvaru, pēc aiziešanas pensijā cilvēks cenšas atrast kādu darbības lauciņu, protams, daudz kas ir atkarīgs no tā, kāds bijis viņa agrākais dzīves ceļš un kādas sociālās lomas indivīds izpildījis. Šī teorija ir viena no tām, kurai ir progresīva pieeja sabiedrības problēmai.

Dzīves ceļa attīstības un nepārtrauktības teorija (Atchley, 1989) piedāvā pielietot, padzīvojoša cilvēka līdzšinējā dzīves ceļā uzkrātās zināšanas sagatavojot viņu nākamajam dzīves ceļa posmam. Pārejot no viena posma otrā, cilvēks cenšas saglabāt iepriekšējos ieradumus, apgūtās lomas un funkcijas. Normāla, „sekmīga” novecošanās ir iespējama tikai tad, ja cilvēks daudzpusīgi adaptējas jaunajiem apstākļiem un saglabā iepriekšējo stāvokli dažādās darbības jomās.

Stratifikācijas teorija (Смелзер, 1994) traktē vecumu kā cilvēka stāvokļa rādītāju sabiedrības sociālajā hierarhijā. Sociālais statuss satur: dzimumu - iepriekš noteikto statusu; profesiju un stāvokli, kāds iegūts dzīves laikā,- „sasniegto statusu”; kalendāro un bioloģisko vecumu, kas nosaka tiesības, pienākumus un personības sociālās funkcijas. Teorija pieļauj vecuma diferenciaciju līdzās esošajai sociālajai diferenciacijai, kas iedala cilvēkus pēc dzīvesveida un labklājības līmeņa. Pēc šo autoru domām, sabiedrība ir sadalīta dažādās vecuma grupās, kas atšķiras gan pēc dzīvesveida, gan pēc materiālā stāvokļa. Turklāt katra vecuma grupa ir unikāla, tai piemīt tikai viņai raksturīga pieredze, līdz ar to cilvēku pieskaitīšana vienai vai otrai vecuma grupai, vienai vai otrai paaudzei var būt gan formāla, gan neformāla. Sabiedrības stereotipi liek cilvēkus pieņemt uzvedības normas, ko nosaka katra vecuma grupa. Jāsecina, ka esošās socioloģiskās teorijas pamatā ir šauri un ierobežoti priekšstati, akcentējot tikai atsevišķus vecuma aspektus. Daļa pētnieku savu uzmanību fokusē uz vecuma vērtību rādītāju sabiedrībā analīzi (ienākumu apmēri un veids, kādos tos gūst, sociālo pozīciju „atklātība”, kas dod iespēju ietekmēt dažādus sabiedrībā notiekošos procesus).

H. Smelzers (Смелзер, 1994) uzsver, ka materiālo labumu sadales piekritēji vecāka gadagājuma cilvēkus iedala noteiktā sociālajā slānī, kas atrodas daudz neizdevīgākā situācijā, nekā citas vecuma grupas. Viņš uzskata, ka 3. paaudzes pārstāvji ir distancēti no varas, bagātības un prestiža. Šī pieeja nav pamatota divu iemeslu dēļ.

Pirmkārt, atšķirība dzīves līmenī 3. paaudzes pārstāvjiem ir drīzāk teritoriālā, nekā vecuma nozīmē. Attīstītājās valstīs tieši pensionāri ir visspējīgākie maksāt, viņi veido sociālo grupu ar vislielāko patēriņa kapitālu. Nepārtrauktais šīs vecuma grupas pieaugums nosaka dominējošo mūsdienu tirgus orientāciju uz padzīvojošiem klientiem kā rītdienas pircējiem. Tas savukārt veicina jaunu mārketinga mehānismu meklējumus, piemērojoties vecāka gadagājuma cilvēku vajadzībām:

- reklāmas kampaņas veidošanu, ņemot vērā vecāka gadagājuma cilvēku vecuma īpatnības;
- vecāka gadagājuma cilvēku vēlmju un prasību analīzi preču un apkalpošanas servisa piedāvājuma izpētei.

Daudzi vecāka gadagājuma cilvēki nodarbojas ar biznesu - atver nelielus veikaliņus, restorānus, sadzīves pakalpojumu uzņēmumus, tūrisma aģentūras, skaistumkopšanas salonus.

Otrkārt, Smelzera (Смелзер, 1994) paustais viedoklis atspoguļo sabiedrības apziņas pievēršanos tiešiem, utilitāriem mērķiem. Patiešām, aizejot pensijā, cilvēks biežāk zaudē savu ekonomisko vērtību, bet saglabā sociālkulturālo, piedaloties pieredzes, tradīciju un darba iemaņu tālāk nodošanā.

Saskaņā ar sociokultūras teoriju (Rose, 1965) kultūra kļūst par vecāka gadagājuma cilvēku apvienojošo un tajā pašā laikā nodalošo faktoru no citām vecuma grupām. Teorijas autors A. Rose apgalvo: „vecākajai paaudzei ir sevišķa kultūra, kas atšķiras no citu paaudžu kultūras. Ja vecāka gadagājuma cilvēks apgūst minēto kultūru, viņš var saglabāt iepriekšējos draugus. Vecāka gadagājuma cilvēku pārņem sajūta, ka viņš pieder noteiktai grupai, ar šim vecumam raksturīgajām normām, morāli, uzvedību, savstarpējo biedrošanos, tradīcijām, garīgajām vērtībām. Tā viņš iegūst psiholoģisku stabilitāti. Lai to veicinātu, sabiedrībai ir jārada atbilstošas struktūras: dzīvojamie masīvi, kultūras iestādes, dienas centri, poliklīnikas”. M. Rose ierosina radīt ciematiņus un dzīvojamās mājas speciāli vecāka gadagājuma cilvēkiem.

Vecuma temporālā teorija ir izmantojama kā sociālpedagoģiskās pieejas bāze, jo tajā tiek izdalīta savdabīga laika periodu mijiedarbība kā noteicošais, strukturizējošais pamats visai vecāka gadagājuma cilvēku ikdienas izveidei (Bengtson, Athen, 1993). Dažādos vecuma posmos tiek pielietoti dažādi uztveres modeļi un laika organizēšana.

Praktiski nekad trīs pamatlaiki netiek identificēti ar domināciju - pagātne, tagadne vai nākotne.

Vecāka gadagājuma cilvēks koncentrējas uz tuvākajiem notikumiem „šeit” un „tūlīt”. Vecumu raksturo pieaugoša vēršanās pie tagadnes: vecam cilvēkam jebkuri fakti kļūst par notikumu, dzīves ritms plūstošāks, tā vai cita darbība iepriekš izplānota. Tas ir noteikts dzīves modelis: gremdēšanās aktuālajā, bez liekas pievēršanās ilūzijām, dzīves „paātrinājuma” izjūta, kad laiks „skrien”, „tek kā ūdens caur pirkstiem”. Empīriskais laiks veciem cilvēkiem drīzāk mērāms nevis skaitļos, bet ar paša darbību, rīcību. Lai atcerētos kādu kalendāru notikumu, vecāka gadagājuma cilvēks atceras savas rīcības secību.

Šajā vecumā pastiprinās cilvēka dzīves trausluma izjūta, laiks it kā pārveidojas sevī iegremdēšanās enerģijā.

Pētnieki, kuri pētījuši vecāka gadagājuma cilvēku vēršanos pagātnē, ir noskaidrojuši 2 veidu atmiņas: pirmkārt, tā ir savas pagājušās dzīves caurskatīšana un pārvērtēšana, otrkārt, apziņā spēji uzpeldošas sensenas pagātnes epizodes, (fragmentāri) spontāni (jutekliski) uzliesmojumi atmiņā, bijušo iespaidu elementi. Tie atšķiras ar sadrumstalotību, izjūtu spilgtumu, dažkārt ar emocionālu neitralitāti. Pēc zinātnieku domām, līdztekus psiholoģiskajiem nosacījumiem, lai domās atgrieztos pie nodzīvotās dzīves (dzīves beigu apzināšanās, psiholoģiskā vientulība), eksistē arī bioloģiski nosacīta atmiņu atvieglošanas realizācija. Turklāt situācijas novirze uz pagātņi tiek uzskatīta kā patoloģisks simptoms. „Sirdsapziņas mokas” vecumā, kad cilvēks apzinās savu nepareizo rīcību, ko vairs nevar izlabot, dod ievirzi neadekvātai uzvedībai, emocionāliem pārdzīvojumiem: nereti rodas situācija, kuru var apzīmēt – „dzīve kļūst nepanesama” (Elder, Johnson, 2002) . Smailss tēlaini izteicies, ka laiks vecumā var būt gan mierinājums, gan greznība, gan skolotājs, gan mocītājs.

Vecāka gadagājuma cilvēka paaugstinātā jūtība pret pagātnes atmiņām un to aktualizēšanas mehānisms ir pamatā psihoterapeitiskajām metodēm, kuru uzdevums ir palīdzēt pasargāt iekšējo pasauli no dažnedažādām deformācijām un sagravēm: atbilstošas mūzikas izvēle un klausīšanās, kinofilmu caurskatīšana, fotogrāfiju aplūkošana. Šī savdabīgā tikšanās ar pagātņi rada saspringtu pašrefleksijas lauku, izkristalizē katru notikumu, katru rīcību, ļauj atvirzīties no dzīves procesu inerces un

atrast jēgu ikdienas rūpēs un uztraukumos. Vecumā aktualizējas būtiski notikumi realitātes precedentu formā, bet ne uz perspektīvu attiecināmi ideāli.

Reversija (atgriešanās) pagātnē no psiholoģiskā redzes viedokļa var tikt apsvērta arī kā mēģinājums rast atbalsta punktu, cenšanās turēties pie kaut kā, kas nekad nezudīs, tādā veidā mazinot mūsu ar visdažādākajām izmaiņām, uzspiestām vērtībām un ekonomiskiem un ideoloģiskiem veidojumiem pārslogotās dzīves sekas. Vēl vairāk, ir pieļaujams, ka fenomens domās atgriezties pagātnē kļūst universāls sevišķās dzīves situācijās, kad rodas nepieciešamība piemēroties savai eksistencei.

V. Frankls atzīmē, ka: „pagājušais ir visdrošākā eksistences forma. Kļūstot par pagātni, mūsu iespējas nekad bez pēdām nezudīs, tikai nerealizētās iespējas zūd uz visiem laikiem” (Frankl, 1976). Tajā pašā laikā pagātne vienmēr var būt stimuls jaunai, apzinātai un atbildīgai rīcībai, nepārvēršoties par neaizskaramu muzeja eksponātu. Nosacījums cilvēka attīstībai par viengabalainu personību ir tā pastāvīga izaugsme un visa sasniegtā saglabāšana. Vecāka gadagājuma cilvēks nevar palikt nomaļus no apkārtējā, aizpildot savu personisko dzīvi tikai ar sentimentālām jūtām pret pagātni. Ja padzīvojuši cilvēki apzināti nepieņems sava laika eksistences noteikumus, ar kuriem tie faktiski ir saistīti, viņi veidos tikai neviendabīgu grupu ar nepamatotām pretenzijām.

Gerontoloģiskā transcendentālās teorija guvusi attīstību zviedru zinātnieka L. Tornstama (Tornstam, 1997) darbos. Vecums tiek definēts kā dzīves posms, kurā pilnā mērā tiek realizētas cilvēka spējas transcendēt (citiem vārdiem, uztvert un novērtēt) esošo īstenību, un rodas tieksme pēc augstākiem, pārdabiskiem jēdzieniem un vērtībām. No dzīves centra aizplūst viss nebūtiskais un liekais, cilvēks spēj atrauties no sajūtu uztveramās esamības un izmantot garīgos pūliņus atbilstoši pats saviem cilvēciskiem lēmumiem brīvas radošās darbības veidā. Atbilstoši šai teorijai dabīgās augsmes brieduma un prātīguma virzienā noslēguma stadijā notiek citas jēgas piešķiršana fundamentāliem jautājumiem: cilvēks mazāk sevi identificē ar profesionālo darbību, tajā pašā laikā kļūstot izvēlīgāks sociālajās un citās aktivitātēs, pieaug tuvības sajūta ar gados vecāko paaudzi un samazinās interese par citām sociālajām mijiedarbībām un materiālajām vērtībām, pieaug kosmiskās vienotības sajūta ar universu, cita jēga tiek piešķirta laika, telpas, dzīves un nāves nozīmei.

Novecošanās sociālās interpretācijas vairāku variantu esamība saistīta ar šīs parādības dažādu īpašību samezglējumiem, to izteiksmes daudzveidību, savstarpējo

modifikāciju neviennozīmību. Tomēr nebūtu pareizi pretstatīt minētās pieejas, jo tās pastāv, savdabīgi viena otru papildinot. Tas nozīmē, ka neviena no aplūkotajām teorijām necenšas ieņemt dominējošu stāvokli un pretendēt uz patiesības pēdējo instanci. Aplūkoto teoriju kopība pastāv tajā apstākļi, ka tās cenšas vecuma fenomenam piešķirt mērķtiecīga un apzināta cilvēka dzīves posma statusu, universālāku un tajā pat laikā vairāk personisku.

Visproduktīvākā, novecošanās un vecuma problēmu skaidrojumā varētu būt *simboliskā interakcionisma teorija*, ko radījis Dž. Mids (Mead, Morris, 1934). Viņa koncepcija ir veidota, balstoties uz dažādu zinātņu izvirzītajām idejām. Sociālajai pedagoģijai (gerontopedagoģijai) ir saistība ar vispārīgās gerontoloģijas zinātņi (demogrāfiju, psiholoģiju, medicīnu, sociālā darba teoriju un metodiku), kā arī ar dažādām citām zinātnes nozarēm. Mids uzskata, ka vecāka gadagājuma cilvēkam ir jāpielāgojas jaunatnei, tai sabiedrības daļai, kura ir izmainījusies kopumā, kā arī pie paša vecuma stāvokļa t. i. pie sava jaunā veidola (kvalitātes). Bet no otras puses sabiedrībai ir jāpiemērojas tam, ka ievērojamu tās daļu veido vecāka gadagājuma cilvēki un ka sabiedrības demogrāfiskā struktūra ir jaunā- veca cilvēka izskatā. Piemērošanās spējas izstrādājas gadsimtiem (Mids atzīmē, ka cilvēka uzvedībai ir adaptīvs raksturs). Sabiedrība ar nepieciešamību pielāgoties straujam novecošanās procesam sastopas pirmo reizi un daudzējādā ziņā nav tam gatava ne sociuma līmenī, ne indivīda līmenī (tik daudz vecu cilvēku). Mids uzskata: ja sabiedrība pieņem jauno demogrāfisko situāciju, tad tas ir stabilizējoši un rosinoši.

Secinājumi

Mūža nogalē vecāka gadagājuma cilvēkiem jāstopas un jāsadzīvo gan ar dažādām slimībām, gan psihofizikālajām izmaiņām organismā, tajā pašā laikā viņi vēlas būt sabiedriski aktīvi, pilnveidot sevi, palīdzēt līdzcilvēkiem ar savu dzīves gudrību - viņi vēlas līdzdarboties un integrēties pārmaiņu sabiedrībā.

Promocijas darba kontekstā autorei ir nozīmīgs ASV sociologa Tibita (Tibbits, 1963) uzskats, ka līdz ar novecošanās procesu ir jāpēta cilvēka personība kopumā, viņa psihiskā veselība, higiēna, norobežošanās no sabiedrības un enerģijas mazināšanās. Bioloģiskās īpatnības un fiziskās izmaiņas novecošanās procesā negatīvi ietekmē vecāka gadagājuma cilvēka funkcionēšanu vidē un ir viens no faktoriem, kas traucē

integrāciju sabiedrībā (Homan, 1961). Līdzīgas domas pauž arī angļu gerontologs Bromlejs, kurš atzīmē, ka kaut gan novecošanās ir dabisks fizioloģisks process, kura laikā ķermenī norisinās virkne pārmaiņu, to ietekmē trīs faktoru kopums: 1) ekoloģiskais faktors – cilvēka eksistences apstākļi; 2) atsevišķu psihofizioloģisko un psihisko procesu līdzsvars, kas saistīts ar radošo aktivitāti, loģisko domāšanu un atmiņu; 3) ģenētiskais faktors – iedzimtība, kura ietekmē cilvēka mūža ilgumu, to var ietekmēt arī sociālā vide (Bromley, 1974).

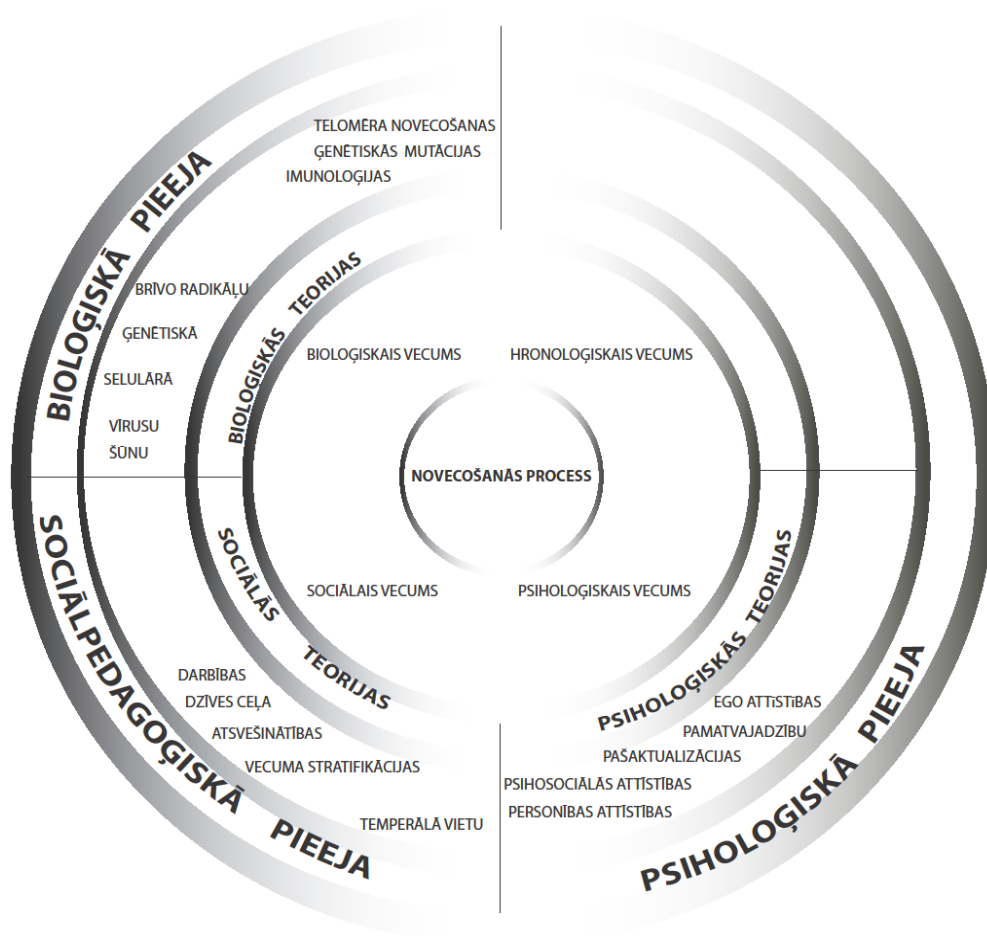
Līdz ar to var secināt, ka gerontoloģija attīstās kā transdisciplināra zinātne (sk.1.4.tabulu), kurā ietilpst gan medicīnas nozares: *geriatrija* (mācība par vecu cilvēku slimību īpatnībām) un *gerohigiēna* (mācība par vecu cilvēku higiēnu), gan *gerogogija* – mācība par izglītību vecumā; kā arī *sociālā gerontoloģija un gerontopsiholoģija* - mācība par vecu cilvēku sociālajām vai psihes īpatnībām, gan vecāka gadagājuma cilvēku sociālā pedagoģija (sociālā gerontopedagoģija).

1.4. tabula

Gerontoloģijas zinātnes transdisciplinārā pieeja

Gerontoloģija	Geriatrija
	Gerohigiēna
	Gerogogija
	Sociālā gerontoloģija
	Gerontopsiholoģija
	Sociālā gerontopedagoģija

Tātad *bioloģiskā, psiholoģiskā* un *sociālā* novecošanās ir savstarpēji cieši saistītas. Pamatojoties uz novecošanās teoriju izpēti, autore piedāvā sava promocijas darba teorētisko ietvaru (sk.1.2. attēlu).

1.2.attēls. Novecošanās procesa izpētes teorētiskais ietvars.

Balstoties uz plašu, sarežģītu un kompleksu gerontoloģijas zinātņu sistēmu, autore promocijas darba pētījuma kontekstā analizē vecāka gadagājuma cilvēku labizjūtu jaunos sociālajos apstākļos (mainoties ierastajai dzīvesvietai) bioloģiskās, psiholoģiskās un sociālās psiholoģijas un sociālās pedagoģijas skatījumā, teorētiski pamatojot un empīriski pārbaudot sociālpedagoģiskā atbalsta iespējas vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas sekmēšanai integrācijas kā līdzdalības procesā sociālās aprūpes mājā.

1.2. Subjektīvās labizjūtas teorētiskais pamatojums un izpētes specifika vecāka gadagājuma cilvēkiem

Izpratne par jēdzieniem „labklājība”, „labizjūta”, „labsajūta” un „pašsajūta” joprojām ir diskutabla. Angļu valodā „labklājība” un „labizjūta” tiek tulkota kā „well-being”. Savukārt, labklājību vairāk traktē kā pārticību, drošas nākotnes izredzes un sociāli ekonomisko stabilitāti. Krievu valodā tiek lietots vārds „samočuvstvije”, ko savukārt latviešu valodā var tulkot kā „pašsajūta” (jēdziens „sajūta” vairāk saistīts ar fiziskajām sajūtām), bet „labizjūta” uzskatāms kā plašāks traktējums pašsajūtai (Šteinberga, 1999).

Vēsturiski subjektīvās labizjūtas problemātika ir cieši saistītā ar medicīniskā, psiholoģiskā, sociālā vai sociāli pedagoģiskā atbalsta nepieciešamību sociālpsiholoģisko problēmu risināšanā dažāda vecuma cilvēkiem (sk.1.nodaļu, 1.3.tabulu, 32. lpp.): saistībā ar veselības zaudējumiem, psihiķes traucējumiem (vilšanās, nošķirtība), seksuālām attiecībām, maznodrošinātību un sliktu apiešanos ar vecāka gadagājuma cilvēkiem.

Autore, nepretendējot uz medicīnisko, psiholoģisko un sociālo teoriju analīzi, mēģināja klasificēt esošās aprūpes teorijas medicīniskā, psiholoģiskā, sociālās aprūpes un sociālpedagoģiskā pieejās. Promocijas darba sakarā autori interesēja tikai jaunākie pētījumi saistībā ar labizjūtas (well-being) izpēti īpaši akcentējot vecāka gadagājuma cilvēku aprūpi.

Labsajūtas jēdziena izpratne medicīniskās aprūpes teorijā

Labizjūtu gados jaunākiem un pusmūža vecuma pacientiem, kas izārstējušies no ļaundabīgā audzēja, pētījuši C. L. Parks, A. K. Baradvejs un T. O. Blanks (Park, Bharadwaj, Blank, 2011). Izārstēšanās no ļaundabīgā audzēja bieži vien tiek saistīta ar identitātes rekonstrukciju un ar apjomu, kādā indivīds varētu identificēties ar ļaundabīgās slimības laikā pārdzīvoto, kā arī ciktāl tas varētu palīdzēt pielāgoties un izdzīvot slimību ilglaicīgā periodā. Līdz šim ir maz zināms, cik lielā mērā audzējs kļūst par centrālo „spēlētāju”, veidojoties indivīda identitātei un attiecībām ar labizjūtas faktoru. Audzēja centrālā loma, veidojoties identitātei, varētu mainīties tādā mērā, cik lielā apjomā slimību pārdzīvojošie atklāti runā par savu izārstēšanās pieredzi. Šis

pētījums izvērtē audzēja centrālo lomu un labizjūtu līdztekus atklātas slimības atzīšanas potenciālajam situācijas izmaiņas efektam. Atklātība un vēlēšanās runāt par izdzīvošanas pieredzi tika pozitīvi attiecināta visos labizjūtas mērījumos, bet tā nemainīja attiecību starp audzēja centrālo lomu un labizjūtu. Pētījuma nobeigumā tika secināts, ka šādi atklājumi apliecina priekšstata pareizību par to, ka gan audzēja centrālā loma, gan atklātība un slimības atklāta atzīšana ir svarīgi cilvēkiem, kuri slimoja. Izdzīvošanas faktors var ietekmēt labizjūtu, bet tālākiem pētījumiem ir nepieciešami izsmeļošāki pierādījumi.

Onkoloģisko pacientu eksistenciālo un reliģisko labizjūtu prognozējošos faktoros pētījuši E. Mazoti, F. Mazuka, K. Sebastiāni u.c. (Mazzotti, Mazzuca, Sebastiani, et al., 2011). Labizjūta un garīgā veselība ir atkarīga ne tikai no uzkrātā stresa lieluma, bet arī no tā, kā cilvēki novērtē situācijas un cīnās pret tām. Šķiet, ka fiziski veselo indivīdu garīga labizjūta ir svarīgākā psihiskās veselības komponente. Labizjūta piedāvā zināmu aizsardzību pret dzīves izmisumu pacientiem, kuri slimo ar onkoloģiskajām slimībām. Šajā pētījumā standartizēto aptauju veidā tika aptaujāti stacionāro un ambulatoro ārstniecības iestāžu pacienti ar ļaundabīgā audzēja diagnozēm, lai noteiktu divu veidu stratēģiju, psiholoģisko stāvokļu un dzīves kvalitātes aspektus. Lietojot daudzvariantu loģistikas regresijas modeļus, pētnieki konstatēja, ka slimības pārvarēšanas stratēģijas, ko raksturo stresa faktoru akceptēšana un pozitīva reinterpretēšana, kā arī satraukuma sindroma neesamība, neatkarīgi viens no otra palielināja eksistenciālās labizjūtas iespējamību. Savukārt reliģiskā labizjūta būtiski nesaistījās ar šiem mainīgajiem lielumiem. Pētnieku iegūtie dati rāda, ka eksistenciālā un reliģiskā labizjūtas var būt ļoti atšķirīgas. Ar garīgumu saistītajiem pasākumiem (intervencijām) pielietojumu var atrast pacienti, kuriem ir atšķirīgas ticības, kognitīvās un uzvedības raksturiezīmes. Slimības pārvarēšanas stratēģiju un psiholoģisko stāvokļu mērījumu noteikšanai vajadzētu kļūt par onkoloģisko pacientu terapijas ikdienas sastāvdaļu.

Ar veselību saistītās dzīves kvalitātes salīdzinošais pētījums, kā arī psiholoģiskā labizjūta; slimības un stigmatizācijas epilepsijas un migrēnas gadījumus pētījuši tādi autori kā: A. Nurans, O. Sigdens un O. Pinārs (Nuran, Cigdem, Pinar, 2011). Šī pētījuma mērķis bija parādīt epilepsijas atšķirību no citas hroniskās neiroloģiskās saslimšanas ar epizodiskajām izpausmēm – migrēnām. Eksperimentā tika iesaistītas 70

ar epilepsiju sirgstošas personas, 56 ar migrēnu sirgstošas personas un 45 veseli dalībnieki (kontroles grupa). Grupas tika salīdzinātas demogrāfijas, dzīves kvalitātes, depresijas un pašnovērtējuma kategorijās. Turklāt epilepsijas un migrēnas slimnieki tika salīdzināti no stigmatizācijas, slimības ietekmes, slimības izpaušanas plašākai sabiedrībai, tradicionālās un tautas dziedniecības pielietošanas, ierobežojumu un visvairāk ietekmēto dzīves jomu skatupunktiem. Rezultātā izrādījās, ka migrēnas slimniekiem ir zemāks dzīves kvalitātes un vērtību rādītājs nekā epilepsijas slimniekiem, lai gan depresijas un pašnovērtējuma ziņā nebija atšķirības. Rezultāti uzrādīja augstāku bezdarba līmeni un mazāku laulību skaitu epilepsijas slimniekiem ar līdzvērtīgu izglītības līmeni. Lai gan migrēnas slimniekiem bija augstāks slimības ietekmes rādītājs, epilepsijas slimnieki uzrādīja lielāku stigmatizācijas pakāpi, lielāku tendenci slēpt savu slimību un augstākus tradicionālās medicīnas un tautas dziedniecības pielietošanas rādītājus. Turklāt migrēnas slimniekiem svarīgākas šķita spējas veikt ikdienas, sociālās un darba aktivitātes, bet epilepsijas slimniekiem galvenais bija būt pastāvīgi neatkarīgiem. Šie rezultāti norāda, ka, lai gan abām saslimšanām ir epizodisku izpausmju raksturs, tām ir dažādi ietekmes līmeņi uz pacientu dzīves kvalitāti.

Kā uzskata tādi zinātnieki, kā: A. Hasels, D. Daners, M.Šmits (Hassel, Danner, Schmitt, 2011) ar mutes dobuma veselību saistītā dzīves kvalitāte savukārt ir saistīta ar subjektīvo labizjūtu un depresiju agrīnajā posmā. Lai gan ievērojams pētījumu skaits ir veltīts faktoriem, pēc kuriem var prognozēt labizjūtu un depresiju, cilvēkam novecojot, iepriekšējās publikācijās tomēr ir reti sastopama ar mutes dobuma veselību saistītās dzīves kvalitātes problēma kā prognozējošs faktors šiem svarīgajiem sociopsiholoģiskajiem mezgļpunktiem. Pētījuma mērķis bija pārbaudīt, vai mutes dobuma veselības kvalitāte ir saistīta ar labizjūtu un depresiju. Zinātnieku secinājums: labizjūta un depresija vēlīnā vecumā ir lielā mērā saistītas ar mutes dobuma veselības kvalitāti, kamēr subjektīvajai labizjūtai piemīt spējas saiknes stiprumu mazināt. Tādējādi par zemu novērtētā mutes dobuma veselības kvalitātes loma saistībā ar labizjūtu un depresiju vēlīnajā vecumā ir pelnījusi lielāku uzmanību.

Mūsdienās pārsteidzoši maz ir zināms par to, kā labizjūtas emocionālie un kognitīvie faktori (neatkarīgi viens no otra) ļauj prognozēt mirstību un kā šo faktoru

ietekme mainās atkarībā no vecuma (Wiest, Schuez, Webster, 2011). Pētījuma rezultāti apliecina, cik svarīga ir labizjūta labas veselības uzturēšanai un mūža ilgumam.

Jēdziens labsajūta tiek lietots, aprakstot pozitīvu labizjūtu saistībā ar atbalsta nepieciešamību veselības zaudējuma gadījumā. Tā Havaju salu emigrantu pašsajūtu saistītu ar veselību un labizjūtas pētījumu akcentējuši Laseters, Kalisters un Miyamoto (Lassetter, Callister, Miyamoto, 2012). Migrācija ir process, kas bieži vien rada izaicinājumus. Havaju salu izcelsmes migranti ievērojamā skaitā pārceļo no Havajas štata uz Lasvegasu, bet nav bijis pētījuma, kas izvērtētu viņu veselību un labizjūtu jaunajā dzīves vietā. Pētnieku mērķis- aprakstīt, kā havajieši Lasvegasā uztver savu veselību saistībā ar labizjūtu un izmaiņas tajā kopš pārcelšanās. Pētījumā tika pielietota aprakstošā metode, daļēji strukturētajās intervijās piedaloties 27 respondentiem. Pētījuma rezultātā tika konstatēts, ka vairākums dalībnieku neuzrādīja veselības izmaiņas un informēja par nebūtiskām labizjūtas izmaiņām. Daudzi savu labizjūtu uzturēja, turpinot nodarboties ar iepriekš piekoptajām un lolotajām aktivitātēm arī jaunajos, samērā grūtajos dzīves apstākļos Lasvegasā. Tomēr 5 dalībnieki stāstīja, ka jaunā dzīve Lasvegasā viņus apgrūtina, un viņu labizjūta cieš, tāpēc viņi ilgojas nokļūt atpakaļ Havajas štatā. Šie cilvēki drīzāk identificēja labizjūtas traucējumus nevis meklēja iespējas to uzlabot. Pētnieki secināja, ka veselības aprūpes darbinieki var palīdzēt Havajas štata migrantiem, veicinot drīzāku piekļuvi veselības aprūpes sistēmai jaunajā dzīvesvietā, kā arī līdzdalību aktivitātēs, kam ir pielāgošanos uzlabojoša un atbalstoša jēga.

Garīgā veselība un labizjūta interesēja tāds pētniekus, kā: Andersonu un Džane-Lopisu (Anderson, Jane-Llopis, 2011). Bērnībā (pirmsskolas vecumā), skolās, vēlāk darbavietās, kā arī vecumā var tikt veikta virkne uz pierādījumiem balstītu, rentablu pasākumu, kuri veicina veselību un labizjūtu. Šādas programmas ir nepieciešams papildināt ar aktivitātēm, kas sekmē „garīgā kapitāla” uzkrāšanu, un elastīguma veicināšanu, lai varētu cīnīties ar riska faktoriem, kas varētu sagaidīt cilvēci nākotnē. Fiziskā veselība ir jāsasaista ar garīgo veselību, bet indivīdus jāvieno veselību veicinošajiem sociālajiem tīkliem: apdzīvotās vides dizainam ir jāveicina garīgā veselība un labizjūta. Labizjūta, kas ietver sevī materiālos un sadzīves apstākļus, dzīves kvalitāti un ilgtspējīgumu, var palīdzēt veidot labvēlīgāku veselības aprūpes politiku. Ir steidzami nepieciešams ieguldīt līdzekļus iemaņu un lēmumu pieņemšanas apmācīšanā,

sociālajā mijiedarbībā, uzticības un uz sadarbību orientētas uzvedības veidošanā, kas kopumā atbalstītu cilvēkus un ģimenes, kurus sagaida līdz šim nepiedzīvots stress saistībā ar klimata izmaiņām.

Pašizjūtas un labizjūtas jēdzienu izpratne psiholoģijas teorijās

Jēdziens „labizjūta” tiek lietots pozitīvajā psiholoģijā. E. Dīners (Diener, Suh, Oishi, 1998), M. Seligmans (Seligman, 1998, 2000) un M. Čiksentmihalijs (Seligman, Csikszentmihalyi, 2000) psiholoģijā izveidoja jaunu konceptu- *well-being* psiholoģiju jeb subjektīvo labklājības izjūtu. Savukārt G. Svence iesaka jauno konceptu definēt kā labizjūtu (Svence, 2009), tomēr visos gadījumos *well-being* nozīmi nevar tulkot kā subjektīvo labizjūtu.

Personības labizjūtas koncepta pārstāve K.Rifa (Ryff, 1989) šo jēdzienu saista ar personības izaugsmes aspektiem, akcentējot cilvēka attīstību, sava iekšējā potenciāla maksimālu īstenošanu, pašaktualizāciju visā dzīves garumā, orientējoties pēc dzīves mērķu un nozīmīguma aspekta.

Pozitīvās psiholoģijas pārstāvji ir vienojušies, ka tiks nošķirti *labizjūtas* jēdzieni: *eidemoniskā labizjūta* (Ryff, 1995) un *hedoniskā labizjūta* (Diener, 2000).

Latvijā pozitīvās psiholoģijas pārstāve Svence (Svence, 2009) iesaka jēdzienus: *eidemonisko labizjūtu* traktēt kā *personības labizjūtu* (Ryff, 1995) un *hedonisko labizjūtu kā dzīves labizjūtu* (Diener, 2000). Pēc Karpovas (Karpova, 1998) domām humanistiskās pieejas pārstāvji gan pedagoģijā, gan arī psiholoģijā akcentē nepieciešamību veidot jaunu pieeju - skatīt personību kopveselumā. Personībai ir tendence attīstīties, tas nozīmē sasniegt virsotnes, ko A. Maslovs (Маслов, 1997) apzīmēja ar „virsoņu izjūtu”. Humānistu pieejas traktējumā tas nozīmē gūt iekšēji augstāko sasniegumu- pašrealizēties, pašaktualizēties. Kad cilvēks ir apmierinājis pamatvajadzības, tikai tad sākas dzīves jēgas meklējumi jeb dzīves un sevis papildījuma meklējumi, par mērķi tiek izvirzīta nepieciešamība dzīvot piepildītu dzīvi, realizēt savus talantus un dotības.

Savukārt *dzīves labizjūtas* pieejas pārstāvji vadās pēc patīkamo ķermenisko emociju jeb baudas aspekta, pēc tā, kas ietekmē mūsu emocionālo labsajūtu t.i. caur ķermeņa maņām gūto prieku.

Laimi un labizjūtu Lielbritānijas dažādu reģionu mājsaimniecībās pētījuši D.Ballas, M. Tranmers (Ballas, Tranmer, 2012).

Laimīgie cilvēki vai laimīgās vietas? Šādu interesantu pētījumu pieteikuši Balas un Tranmers (Ballas, Tranmer, 2012). Pētījuma mērķis bija zinātnisks skatījums un ģeogrāfisko dimensiju izpratne par svarīgiem jautājumiem, kas attiecas uz cilvēku laimes sajūtu un labizjūtu (pēc viņu pašu stāstījumiem), specificējot un lietojot multilīmeņu modeļus. Multilīmeņu modeļi ir lietoti, apstrādājot datus, kas iegūti no ilglaicīgajiem Esekssas universitātes ISER mājsaimniecību apskatiem Lielbritānijas iedzīvotāju tautas skaitīšanas ietvaros, lai izvērtētu laimes izjūtas un labizjūtas izmaiņu dabu un apjomu un noteiktu apdzīvotās teritorijas (reģiona, novada), mājsaimniecības un individuālo raksturiezīmju relatīvo ietekmi uz iepriekš minētajām kategorijām gala rezultātā. Ņemot vērā raksturiezīmes šajos dažādajos līmeņos, pētniekus interesēja, vai kāda no apdzīvotajām teritorijām ir saistīta ar īpaši pozitīvām vai negatīvām laimes sajūtām un labizjūtām. Iegūtie dati liecina, ka lielākā daļa laimes sajūtas un labizjūtas izmaiņas ir izskaidrojamas ar individuālajām raksturiezīmēm, tikai dažas izmaiņas varētu būt saistītas arī ar mājsaimniecību un apdzīvoto teritoriju labklājības līmeni. Tomēr pēc visaptverošas raksturiezīmju pārbaudes veikšanas netika konstatēts, ka apdzīvojamajai teritorijai būtu kaut cik vērā ņemama statistiska ietekme uz laimes sajūtas un labizjūtas izmaiņām.

Dzīvesprieka jeb labizjūtas uzlabošanās ar pozitīvās kognitīvās triādes palīdzību pētījumā (Mak Winnie, Ng Ivy, Wong Celia, 2011) pārbaudīts, vai dzīvesprieks, dzīves apmierinātība un depresija varētu tikt skaidroti ar pozitīvu skatījumu uz sevi, pasauli un nākotni (pozitīvo kognitīvo triādi). Dati pierāda, ka dzīvesprieks ir lielā mērā saistīts ar pozitīvu sevi, pasaules un nākotnes apzināšanos. Individīdiem, kam bija vairāk dzīvesprieka, piemita daudz lielāka pozitīvā apzināšanās, viņi puda lielāku apmierinātību ar dzīvi un uzrādīja zemāku depresijas līmeni. Pozitīvās kognitīvās triādes kā mehānisma, kur dzīvesprieks uzlabo labizjūtu, lietderīgums tika pierādīts.

Kā uzsver pētnieku grupa D. Diazs, A. Blanco un D. Mars (Diaz, Blanco, Mar, 2011), pēdējās desmitgadēs labizjūtas pētījumi ir vērtējami vieni no daudzsološākajiem pozitīvās psiholoģijas formulējumiem. Divi pētījumi analizē attiecības starp trim galvenajām tradīcijām, kas risina labizjūtas problēmas: psiholoģisko labizjūtu; subjektīvo labizjūtu; sociālo labizjūtu. Faktoru analīze apstiprināja ciešu subjektīvās un

psiholoģiskās labizjūtas teorētiskā statusa ciešu saistību, un apstiprinošās faktoru analīzes parādīja perspektīvā modeļa, ko mēs saucam par personīgo labizjūtu (kā sociālās, subjektīvās un psiholoģiskās labizjūtas kopsūmmas), iespējamību. Otrajā pētījumā strukturālo vienādojumu modelis apstiprināja radniecīgu, bet ne tik tuvu sociālo labizjūtas statusu un parādīja, ka jebkurā labizjūtas modelī ir jāietver sociālā dimensija.

Labizjūtas raksturīgākā pazīme pēc T. Burkarta (Burkart, 2005) pētījuma ir labizjūta, kura radusies, balstoties uz ķermeņa pieredzi. Tā ir kombinēta ar tādiem procesiem, kā, piemēram, paplašināšanās, sašaurināšanās, spriedze; sasprindzinājums, kuri motivē vai demobilizē personu, kā introspektīvās grupas dalībnieku, kurš apraksta savas izjūtas; labizjūtai piemīt dažāda intensitāte un kvalitāte, kas bāzēta ķermeniskajā pieredzē. Piemēram, ja cilvēks baidās no personas X, viņš jūtas neomulīgi, nevar atslābināties, nevar domāt par ko citu un jūt absolūtu diskomfortu.

Labizjūtai piemīt vairākas funkcijas: *labizjūtas novērtējošā funkcija; labizjūta kā motivējošs process; labizjūtas komunikatīvā funkcija.*

Labizjūtas novērtējošā funkcija ir saistīta ar ķermeni. Labizjūtu novērtē tās adresāts - labizjūtas objekts saistībā ar ķermeni. Šis novērtējums ir saistīts ar pašreizējām gaitām, mērķiem un vajadzībām. Piemēram, veiksmīgi pabeigts projekts rada eiforiju, kļūdas iesniegtajā projektā atklāj un rada tādu labizjūtu, kā kauns, vainas apziņa, depresija. Novērtēšanas rezultāti balstās uz ilgām, mērķiem, vajadzībām un ir labizjūtas specifiska kvalitāte, kura ir savstarpēji saistīta ar psihi un ķermeni un kurai ir mainīga saistība ar labizjūtas procesu.

Labizjūtas specifiskā kvalitāte sevī ietver vairāk vai mazāk intensīvu pieredzes apmaiņu starp sevi un pasauli. Iekšējs nemiers ierobežo uzmanību, apziņas skaidrību, tad, kad cilvēks ir bēdīgs, viņš jūtas sasaistīts, savukārt eiforijā cilvēks visu saskata *rozā krāsā*. Satraukums attiecībā pret mieru - dusmās, bailes cilvēks ir uztraucies, bet tad, kad jūtas gandarīts, viņš nomierinās. Gatavība darbībai - dusmas var novest pie darbības impulsiem, jo draudot briesmām, cilvēks var justies kā „pārakmeņojies”. Turpretī, kad cilvēks jūtas brīvi, viņš ir laimīgs, priecīgs un atvieglots. Pēc sasprindzinājuma, piemēram dusmās, cilvēks saspringst, depresijā jūt smagumu un spiedienu krūtīs. Komforts pret diskomfortu, kad cilvēks ir priecīgs, viņš izjūt komfortu, bet kad ir dusmīgs – diskomfortu. Pievilcība pret nepievilcību - redzot kaut ko nepievilcīgu,

cilvēks izjūt riebumu. Atvērtība (priekā cilvēks ir atvērts, ekstraverts, bet depresijā-intraverts. Tuvība pret distancēšanos no citiem cilvēkiem, objektiem, situācijām. Garantija pret nedrošību, piemēram, bailēs cilvēks var justies nedroši, bet, juzdamies pārliecināts, ir lepns. Krāsu intensitāte - priekā krāsu intensitāte ir spožāka, bet depresijā krāsas ir blāvākas, mazāk intensīvas. Laika pieredze (piemēram, kad ir skumji, laiks *velkas*).

Labizjūtas motivācijas funkcija nosaka darbības vai mentālās darbības ar ķermeņa un psihi izmaiņām, darbības impulsiem. Ķermeņa un psihi stāvokļa izmaiņas iekļauj sevī uzmanības fokusēšanos uz svarīgu informāciju, domāšanas izmaiņas, piemēram, nepiespiestā domāšana pret domāšanas bloķēšanu, izmaiņas darbības gatavībā.

Labizjūtas komunikatīvā funkcija pauž cilvēka emocionālo stāvokli, radot dialogisko efektu, piemēram, bērna kļiedziens var izraisīt uztraukumu, rūpes; skumjas var izraisīt simpātijas un vēlēšanos palīdzēt.

Labizjūtas izpaušmei ir palīdzošs efekts, piemēram skumjas, kuras pārtop raudās.

Burkarts (Burkart, 2005) visas trīs labizjūtas funkcijas apvieno un secina, ka labizjūtai piemīt dialogisks raksturs. Labizjūtas funkcijās ir dialogs subjektā, priekšmetā un starp objektu un pasauli. Novērtējošā funkcija ietver sevī dialogu starp cilvēkiem-viņa/viņas gaidām, vajadzībām, mērķiem aktuāliem ārējiem un iekšējiem notikumiem. Motivējošā funkcija aktivizē dialogu, kurā persona ar savu darbību vai garīgo procesu izmainot vai tiek ar to galā, piemēram, bīstamā situācijā, kad draud briesmas, cilvēks uzņemas vadību. Komunikatīvā funkcija ietver sevī dialogu starp personu un citu subjektu.

Burkarta (Burkart, 2005) pētījuma priekšmets ir sekojoša pieeja labizjūtas teorijai, kura radīta, balstoties uz empīriskiem pētījumiem.

Autors piedāvā šādu norises procesu:

- referentās grupas dalībnieki, kuri tiek novēroti ikdienā, konkrēto labizjūtu
- dusmas un citas aktuālas izjūtas, analizē paši;
- nākošais solis - dalībnieki pieraksta savas izjūtas;

- pēc dažām dienām katrs grupas dalībnieks tikšanās laikā sniedz pašanalīzes rezultātus. Pārējie grupas dalībnieki tikai klausās, neuzdodot liekus jautājumus un neko nevērtējot;
- nākošajā pētījuma kārtā grupas dalībnieki var mutiski izteikt savu viedokli;
- mutiskie ziņojumi tiek ierakstīti diktafonā (katra persona tiek analizēta atsevišķi).

Analizējot iegūtos rezultātus, Burkarts (Burkart, 2005) apraksta analīzes procesa trīs soļus. Pirmais solis ietver labizjūtas raksturīgākās īpatnības. Otrais solis - labizjūtas funkcijas, kuras parasti ietver liela apjoma struktūras datus. Trešais solis atklāj labizjūtas dialogisko modeli, kurš strukturāli apvieno labizjūtas funkcijas.

Ārzemju pieredze rāda, ka iespējams uzlabot vecāka gadagājuma cilvēku labizjūtu, izmantojot Burkarta (Burkart, 2005) izstrādāto dialogisko modeli.

Savukārt Bekers, (Becker, 1991) uzskata, ka labizjūta saistīta ar ārējiem faktoriem (ģimene un sociālā vide), iekšējiem (personības motivācija, vajadzības un vērtības) un indivīda dzīvesveidu (fiziskās aktivitātes, vispārējā veselība, uzturu utt.) un, analizējot labizjūtu uzskata, ka pastāv mijiedarbība starp saskarsmi, spēju kontaktēties un pozitīvu labizjūtu.

Veicot pētījumus par fizisko labizjūtu, E. Franks (Frank, 2004) konstatēja, ka to raksturo šādi parametri:

- apmierinātība ar savu ķermeni;
- atpūtas brīžu un brīvā laika līdzsvarotība;
- vitalitāte un dzīvesprieks;
- patīkams nogurums;
- prieka izjūta;
- spēja koncentrēties un adekvāti reaģēt;
- tīra un kopta ķermeņa sajūta.

Fiziskā labizjūta atkarīga no:

- aktivitātes (pastaigām, kustībām);
- atpūtas pēc garīga vai fiziska darba;
- miera (dabas baudīšanas);
- partnerības;
- pasākumiem (aizraujošām sarunām, jubilejām, mielastiem).

Labizjūtas jēdziena izpratne sociālās aprūpes teorijā

Iespēju strādāt pirmspensijas vecuma cilvēkiem (Beļģijas darba ņēmējiem) un ar to saistīto emocionālo labizjūtu analizējuši R. Kleis un K. Van Loo (Claes, Van Loo, 2011), jo darbaspējas pārbaudījums ir aktuāla problēma visām pasaules valstīm. Šajos sabiedrības attīstības kontekstos (apstākļos) pastāv risks - zems nodarbinātības līmenis un ātrāka aiziešana (izstāšanās) no darba tirgus. Šajā kontekstā ir svarīga sagatavošanās aiziešanai pensijā, mājsaimniecības uzturēšanas apsvērumi un paaudžu savstarpējās saistības (pienākumi, tiesības). Lai gan proaktīvā uzvedība ir pētīta intensīvi tomēr, nav pētījumu, kuros būtu risināta vecāka gadagājuma darba ņēmēju proaktīvā uzvedība, jāizvēlas – palikt darba tirgū (arī pārkvalificējoties citā darbā) vai ātrāk aiziet pensijā. Pētījumā tika izvērtēta proaktīvas uzvedības saistība ar emocionālo labizjūtu (attiecībā uz darbu) plānotajā pensionēšanās vecumā. Pētījumam tika izraudzīta Beļģijas darba ņēmēju grupa vecumā (no 50+ (N = 89)). Dati tika iegūti, kā pētniecības instrumentu izmantojot aptaujas anketu. Svarīgākie konstatētie fakti ir: 1) proaktīvi noskaņotie vecāka gadagājuma darba ņēmēji jūtas enerģiski, entuziasma pilni, iedvesmoti, atraisīti un apmierināti; 2) pozitīvas emocionālās labizjūtas gadījumos, par ko dalībnieki informēja pētījuma laikā, bija prognozējama vēlāka aiziešana pensijā.

Pretrunas ar iekšējām grupas normām, un to ietekmi uz grupas dalībnieku labizjūtu un motivāciju savā pētījumā akcentējuši K. Sassenberga, K. Mačke un A. Šolls (Sassenberg, Matschke, Scholl, 2011).

Izjustā vērtību pārmantojamība ģimenē, tās nozīme ģimenes identifikācijā un psiholoģiskās labizjūtas veidošanā interesēja tādus pētniekus, kā M. Hereru, F. Sani un M. Bovē (Herrera, Sani, Bowe, 2011). Viņu veiktie pētījumi apliecina, ka cilvēki sliecas uztvert kā īslaicīgas stabilitātes jēdzienu tās nacionālās un reģionālās grupas, kurām viņi ir piederīgi. Autoru grupa secina, ka 2 veiktajiem pētījumiem, kas liecina, ka ģimenes jēdziens arī varētu tikt saprasts kā tāds, kam ir atšķirīgas kontinuitātes pakāpes, laika gaitā, varētu būt nozīme ģimenes identitātes un psiholoģiskās labizjūtas veidošanā. Pirmajā pētījumā (N = 149), kur dalībnieku vidējais vecums bija 23 gadi), tika konstatēts, ka izjustā ģimenes kontinuitāte pozitīvi korelēja ar dažiem uz ģimeni attiecināmiem mainīgajiem lielumiem, piemēram, ģimenes funkcionēšanu, ģimenes kā

kopības esamības izjūtu, kā arī ar psiholoģisko labizjūtu. Otrajā pētījumā (N = 152, kur dalībnieku vidējais vecums bija 40-80 gadi), tika atkārtoti iegūti un apstiprināti dati par to, ka izjustā kontinuitāte bija pozitīvi saistīta ar radošajām interesēm. Turklāt pētījuma autori pārbaudīja modeli, kas atklāj, ka izjustajai ģimenes kontinuitātei ir pozitīva ietekme uz ģimenes identificēšanos, kam savukārt ir pozitīva ietekme uz psiholoģisko labizjūtu. Var apgalvot, ka iegūtie dati apstiprina nepieciešamību aplūkot ģimenes (kā grupas) kontinuitāti un identificēšanos saistībā ar labizjūtu.

Dusmas kā rakstura īpašība mazina dusmu ietekmi - tā savā pētījumā „Ar dusmām saistītās pārdomas un sociālā labizjūta” uzsver K. Sīverts, T. Kubiaks, K. Jonss u.c. (Siewert, Kubiak, Jonas, et.al., 2011). Šajā pētījumā izvērtēts, vai cilvēku sociālo labizjūtu ietekmē naidīgi nolūki, saskaņā ar kuriem cilvēki rīkojas, kad piedzīvo ar dusmām saistītos pārdzīvojumus. Autori analizēja dusmas kā rakstura īpašību, un ar dusmām saistītās problēmas un to risinājumam piedāvāto sociālo atbalstu.

Subjektīvās labizjūtas izpratne sociāli pedagoģiskajā teorijā

Attieksmes pret novecošanos mainošā ietekme uz subjektīvo vecumu, psiholoģisko labizjūtu: pierādījumi no longitudinālā pētījuma, kas ilga 10 gadus, veikuši S. Moks un R. Eibahs (Mock, Eibach, 2011). Subjektīvi izjustais vecums bieži tiek saistīts ar pazeminātu psiholoģisko labizjūtu pusmūžā un vēlākā vecumā. Pastāv uzskats, ka attieksme pret novecošanos maina šo ietekmi: justies vecākam par savu bioloģisko vecumu nozīmē sliktāku labizjūtas prognozi, salīdzinot ar tiem, kam attieksme pret novecošanos ir pozitīvāka. Lai novērtētu subjektīvo vecumu un labizjūtu, pētījuma autori ilgstošā laika posmā pārbaudīja iegūtos datus no ASV nacionālā pētījuma. Atbilstoši izvirzītajam pieņēmumam - ja attieksme pret novecošanos bija mazāk labvēlīga, subjektīvā vecuma izjūta radīja mazāku dzīves apmierinātību un lielāku negatīvo ietekmi, arī pozitīvākus rādītājus, ja tā bija labvēlīgāka.

Autori E. Jūns, J. Hakers, A. Hevita pēta indivīda psiholoģiskās izmaiņas un subjektīvās labizjūtas dažādu kultūru mijiedarbības rezultātā (Yoon, Hacker, Hewitt, 2012).

Kultūras ietekmi uz Itālijas iedzīvotāju individuālo, subjektīvo labizjūtu pētījuši E. Grossi, P. L. Sakko, G. T. Blessi u.c. (Grossi, Sacco, Blessi; et al., 2011). Pētījuma mērķis bija izvērtēt kultūras pieejamības saistību ar individuālo psiholoģisko labizjūtu,

lai atrastu pietuvināto aprēķinu par iespaidu, kādu līdzdalība kultūras dzīvē atstāj uz individuālo psiholoģisko labizjūtu. Veiktais pētījums izvirza pieņēmumu, ka kultūrai ir nosacīta loma kā individuālās psiholoģiskas labizjūtas faktoram; izrādās, ka atlasītā kultūras mainīgo apakškopa ir viens no individuālo psiholoģisko labizjūtu vislabāk prognozējošajiem faktoriem. Pētījuma rezultāti ļauj izteikt arī zināmus provizoriskus pieņēmumus, kā inovatīva, uz labizjūtu orientēta sabiedrības veselības politika var iedarboties uz kultūras humānās un sociālās attīstības lomu.

Kultūras ietekmi uz korejiešu sociālo aprūpētāju stresa izpausmēm, saistībā ar viņu labklājību, aktualizējuši H. Čojs un Hong Song-Lee (Choi, Hong Song-Lee, 2011). Šis pētījums izvērtē korejiešu ģimeņu aprūpētāju stresa izpausmes, nozīmi, kāda ir kultūras ietekmei uz šīm izpausmēm un to ietekmi uz labklājību. Aprūpētāju autonomija lēmumu pieņemšanā un pieķeršanās aprūpes saņēmējiem noteica aprūpētāju labizjūtu un ievērojami mainīja stresa ietekmi uz viņu dzīves apmierinātību. Autori Čois un S. Hong savā pētījumā apskatījuši aprūpētāju psiholoģiskās labsajūtas ietekmi uz aprūpes saņēmējiem (Choi, Hong Song-Lee, 2011).

Ķīnas vecāka gadagājuma iedzīvotāju nabadzības un subjektīvās labizjūtas aspektus pētījuši I. Vangs, I. Šangs un L. Iksus (Wang, Shang, Xu, 2011). Nabadzību atspoguļo ne tikai objektīvi labklājības rādītāji, kas ietver sevī ienākumus un patēriņu, bet arī subjektīvi rādītāji, kas liecina par to, ko indivīds jūt. Nabadzības subjektīvās labizjūtas izteiksmē vecāka gadagājuma cilvēki, īpaši tie, kuri dzīvo lauku teritorijās, kur lielāko iedzīvotāju īpatsvaru veido sievietes, kuras sasniegušas cienījamu vecumu, ir kļuvusi par īpašu grupu Ķīnas iedzīvotāju vidū. Pētnieki ierosina, ka, veidojot Ķīnas politikas attīstības jauno stratēģiju, ir jāņem vērā absolūtās nabadzības problēma, jāizvirza mērķi un konkrēti uzdevumi nabadzības apkarošanai, kā arī jāievieš politiskā sistēma, kas risinātu vecāka gadagājuma cilvēku drošības un aprūpes problēmas. Autoru grupa Vangs, Šangs un Iksus savā pētījumā meklējuši atbildes uz jautājumiem par nabadzības objektīvajiem un subjektīvajiem rādītājiem, kuri savukārt atspoguļo to, kā persona jūtas (Wang, Shang, Xu, 2011).

Indivīda subjektīvo labizjūtu saistībā ar augstāku labklājības dzīves līmeni analizējuši H. Velšs un J. Kuelings (Welsch, Kuehling, 2011).

Autore V. Zigante apskatījusi izvēles un konkurences iespējas starp dažādām sociālajām grupām, izmantojot subjektīvo labizjūtu kā labklājības un taisnīguma indikatoru (Zigante, 2011).

Autori P. Andersons un E. Džeina-Lopisa meklējuši risinājumu efektīvu pasākumu īstenošanai cilvēces garīgās veselības un labklājības veicināšanā (Anderson, Jane-Llopis, 2011).

Pētījuma autori Grossi, Sako un Blessi mēģinājuši rast kopsakarību starp kultūras pieejamību un individuālo psiholoģisko labsajūtu (Grossi, Sacco, Blessi, et. al., 2011).

Pētījumu par saikni starp garīgumu un reliģiozitāti, kā arī indivīda labizjūtu augstāka labklājības līmeņa sasniegšanai, veicis M. Joshanlū (Joshnloo, 2011) .

Autori J.Gere un U.Šimmaks izpētījuši un analizējuši afektīvu noskaņojumu ietekmi uz cilvēka pārdzīvojumiem un labsajūtu (Gere, Schimmack, 2011).

N. Papavlasopulos un D. Keplers (Papavlassopulos, Keppler, 2011) atspoguļo labsajūtas jēdzienu, kurš padara dzīves gaidas kā absolūti mainīgu lielumu. Jautājums par to, kas nosaka tās līmeni vai novērtējumu, tiek atlikts uz vēlāku laiku, tā vietā notiek koncentrēšanās uz mainīgām nākamības gaidu konsekvencēm. Tiek apgalvots, ka dzīvi novērtē pēc tās kvalitātes un, ja tā ir pozitīva, tās iespējamā pagarināšana uzlabo pašsajūtu. Vadoties no tā, ar zināmiem pieņēmumiem tiek parādītas atšķirīgās problēmas, kuru morāla un sociāla nozīmība var tikt aplūkota no labsajūtas uzlabošanas izredzēm. Pētnieks atzīst, ka šis jēdziens ir pietiekami elastīgs, lai to varētu lietot tādiem risinājumiem, kas prasa samērojamību starp dzīves kvalitāti (laimi) un paredzamo nākotnes perspektīvu. Autori norāda, ka attieksme pret risku ir atkarīga no izredzēm un, ka dažos gadījumos arī no vecuma. Pētījumā tiek pierādīts, pirmkārt, ka reālie ekonomiskie faktori, nereducēti tikai uz psiholoģiskajiem, var dot adekvātu skaidrojumu faktam, ka absolūtie ienākumi un laime ne vienmēr labi harmonizē.

Izmantojot statistisko analīzi, tiek apstiprināta plaši zināmā ietekme, kādu uz dzīves izredzēm atstāj absolūtie ienākumi; tas pats attiecināms arī uz indivīda pašsajūtu. Otrkārt, veselības aprūpei ir tikpat liela ietekme uz dzīves izredzēm, cik absolūtiem ieņēmumiem. Tas vedina teorētiski noskaidrot attiecīgu ienākumu patēriņu veselības aprūpes pieejamībai, dzīves izredžu stabilizēšanā. Un, treškārt, pieņemot dzīves izredzēm vienlīdzīgas iespējas, teorētiski tiek atspoguļots, ka uz tirgu orientēta

veselības aprūpes sistēma var pastiprināt netaisnību dzīves izredžu veidošanā, ietekmējot cilvēka pašsajūtu (Papavlassopoulos, Keppler, 2011).

D. R. Posels un D. M. Kasale (Posel, Casale, 2011) pētījuši relatīvo situāciju un subjektīvo labizjūtu Dienvidāfrikā; sajūtu, cerību un ienākumu mobilitātes nozīmē. Pētījumos par relatīvā stāvokļa ietekmi uz subjektīvo labizjūtu tiek lietoti tādi indivīda relatīvās situācijas objektīvi mērījumi, kā vidējie ienākumi cilvēku grupā, kurai pieder indivīds, vai vieta, kādu indivīds ieņem ienākumu sadales izkārtojumā. Pētījumā, izmantojot pārskatu par Dienvidāfrikas mājsaimniecībām, ir iespējams iegūt relatīvās indivīda situācijas subjektīvos mērījumus, jo informācija tiek apkopota saskaņā ar to, kā indivīdi izjūt savu vietu ienākumu sadalē. Pētījuma autori konstatē ievērojamas atšķirības starp indivīdu relatīvās situācijas subjektīvajiem un objektīvajiem mērījumiem. Turklāt iegūtie rezultāti norāda uz to, ka relatīvajam statusam, kādu izjūt indivīds, ir daudz lielāka ietekme uz subjektīvo labizjūtu nekā relatīvā statusa objektīvajiem mērījumiem, kas balstīti uz informāciju par finansiālajiem ienākumiem. Autori pētīja arī to, kā indivīds sajūt savu relatīvo situāciju ienākumu sadalē un kā tā ir mainījies kopš bērnības, un kādas izmaiņas relatīvajā situācijā viņš sagaida nākotnē. Pētnieki konstatēja, ka augšupejošajām izmaiņām nākotnē ir mazāka ietekme nekā pašreizējām izmaiņām, salīdzinot tās ar situāciju pagātnē. Tas nozīmē, ka apmierinātību ar dzīvi vairāk ietekmē notikušie, nevis gaidāmie sasniegumi.

Pētnieki A. J. Oswalds un S. Vū pētījuši labizjūtu ASV (Oswald, Wu, 2011). Pētījumā izmantoti uzvedības risku novērošanas sistēmas dati, lai pētītu dzīves apmierinātību un garīgo veselību ASV. Analīze balstīta uz informāciju par 1.3 miljoniem ASV pilsoņu. Sākotnēji pētnieki pārbaudīja cilvēku rakstura īpašības (nevis ienākumus). Nav korelācijas starp regresijai pielāgoto labklājības politiku kādā atsevišķā ASV štatā un iekšzemes kopproduktu uz vienu cilvēku. Piemēram, Luiziānas štatā ir augsts psiholoģiskās labizjūtas līmenis, bet Kalifornijā un Rietumvirdžīnijā tas ir zems. Kad tika pārbaudīti personīgie ienākumi, izrādījās, ka dzīves apmierinātība ir zemāka tajos ASV štatos, kur pārticības līmenis augstāks. Šāds rezultāts ir saskaņā ar atšķirību kompensēšanas teoriju.

Integrāciju un subjektīvo labizjūtu, kā arī vai pozitīvajām un negatīvajām attiecībām ir kāda nozīme, pētījuši S. Čengs, K. Li un E. Liungs, u.c. (Cheng, Li, Leung, et. al., 2011). Pētījuma mērķis - analizēt pozitīvās un negatīvās socializēšanās

ietekmi uz labizjūtu atkarībā no attiecību veida (vertikāli paplašināta ģimene, horizontāli paplašināta ģimene, nav ģimenes) subjektīvo tuvības izjūtu. 1005 vecāka gadagājuma ķīnieši izvērtēja visus sociālā tīkla dalībnieku pozitīvos un negatīvos socializēšanās piemērus saistībā ar katru no iepriekš minētajiem attiecību veidiem un tuvības līmeņiem. Regresijas analīzē tika aprēķināta pozitīvo un negatīvo apmaiņu ietekme uz labizjūtu, pārbaudot sociālā tīkla lielumu, veselību un demogrāfiskos faktoros. Pētnieki secinājuši, ka integrācija ar tuvākiem un tālākiem vertikālās līnijas ģimenes locekļiem, kā arī ar tuvākajiem horizontālās līnijas ģimenes locekļiem ir saistīta ar labizjūtu, bet integrācija ar cilvēkiem, kuri nav radnieki, neradīja neatkarīgu ietekmi. Rezultāti bija līdzīgi gan pozitīvos, gan negatīvos gadījumos. Var uzskatīt, ka labizjūtu nosaka integrācija kā iesaistīto indivīdu savstarpējās radniecības attiecības. Šajā ziņā horizontālā ģimene, vertikālā ģimene un situācija, kad ģimenes nav, atspoguļo vecāka gadagājuma ķīniešu prioritāšu hierarhiju, kas zināmā mērā norāda uz ģimeniskuma jeb ģimenes ietekmi.

R. Hireuma un A. Volkers (Hirayama, Walker, 2011) pētījuši vecāka gadagājuma cilvēku partnerattiecības. Autori meklējuši atbildes uz diviem pētījuma jautājumiem: 1) Vai vecāka gadagājuma cilvēku labizjūtu var apdraudēt satraukums par viņu partneru seksuālo neatsaucīgumu? 2) Vai šāds partnera seksuālais neatsaucīgums varētu tikt kompensēts ar citu nozīmīgu cilvēku izprasto un atbalstošu attieksmi? Vīrieši un sievietes tika aptaujāti atsevišķi, sagaidot, ka seksuālais neatsaucīgums viņus varētu ietekmēt atšķirīgi – vīrietim varētu būt svarīgāks partnera atbalsts, bet sievietei – citu cilvēku atbalsts. Izmantojot datus par 1346 „valsts sociālās dzīves, veselības un novecošanās” projekta dalībniekiem, tie tika izanalizēti, izmantojot regresijas analīzi. Autori secināja, ka lai gan neapmierinātības sajūta ar partnera seksuālo neatsaucīgumu lielā mērā ir saistīta ar depresijas simptomiem (gan sievietēm, gan vīriešiem), partnera atbalstošā attieksme bija nozīmīga tikai sievietēm. Pētījuma rezultāti liek secināt, ka indivīda dzimuma piederībai ir ļoti būtiska nozīme, lai izprastu seksuālo attiecību negatīvos aspektus, citu nozīmīgu cilvēku socioemocionālo atbalstu un vecāka gadagājuma cilvēku psiholoģisko labizjūtu.

Izglītības prioritātes un personīgo labizjūtu pētījuši tādi autori kā: I. Haji un S. E. Kupers (Haji, Cuypers, 2011) Izglītības mērķu (īpaši galamērķu) apspriešana ir svarīgākā izglītības filozofijas tēma. Pētnieki akcentējuši divas iespējamās stratēģijas

izglītības galamērķu identificēšanai un attaisnošanai. Pirmā ir saistīta ar mērķiem no normatīvā skatupunkta. Otrā stratēģija saista izglītības mērķus ar tikai labizjūtai piemītošajām vērtībām. Stratēģiju trūkumi vēl vairāk liek domāt par izglītības galējo mērķu noskaidrošanas un novērtēšanas problēmu steidzamu risināšanu.

Pētījumi, kurus veica Y. Sasaki Joni, S. Kims Hījungs, un J. Xu (Sasaki Joni, Kim Heejung, Xu, 2011) norāda, ka reliģiozitāte un reliģijas nozīme cilvēka dzīvē ir saistīta ar labizjūtu, bet maz ir zināms, kāda loma šajās attiecībās ir kultūrai un gēniem. Ņemot vērā, ka reliģijai Ziemeļamerikas kultūras kontekstā ir tendence mazāk uzsvērt sociālās piederības sajūtu nekā Austrumāzijas kultūrai, un arī to, ka dažiem cilvēkiem varētu būt lielāka ģenētiskā nosliece uz sociālo jutīgumu nekā citiem, veids, kādā reliģija ir saistīta ar labizjūtu, varētu būt atkarīgs no kultūras konteksta mijiedarbības ar ģenētisko uzbūvi. Pētījumā iegūtie rezultāti norāda uz to, ka reliģija var paaugstināt labizjūtu tiem, kuriem ir ģenētiskā nosliece uz sociālo jutīgumu, bet tikai tādā apjomā, kur kultūras konteksts nodrošina adekvātas sociālās piederības izjūtas iespējamību.

Saistību starp sociālajām attiecībām un emocionālo labizjūtu pusmūža un vecāka gadagājuma Āfrikā dzīvojošajiem amerikāņiem pētījuši J. Varena-Findlovs, J. Laditka un S. Laditka, u.c. (Warren-Findlow, Laditka, Laditka, et. al., 2011). Autori uzskata, ka sociālās attiecības var uzlabot emocionālo veselību vecāka gadagājuma cilvēkiem. Viņi pētīja saistību starp sociālajām attiecībām un emocionālo veselību, paraugam izmantojot ASV pētījumu (MIDUS II), kurš notika laika posmā no 2005 līdz 2006 gadam un kurā piedalījās 592 respondenti. Pašu aptaujāto vērtējumi norādīja uz labu, ļoti labu vai izcilu emocionālo veselību atšķirībā no labām vai sliktām attiecībām. Sociālās attiecības tika vērtētas no šādiem skatupunktiem: ģimenē vai starp draugiem; kontaktēšanās biežums; emocionālā atbalsta vai saspringuma līmenis. Kontroles grupas mainīgie lielumi ietvēra sevī demogrāfiskās rakstura iezīmes, dzīvesveidus un diskrimināciju ikdienā, apkārtējās vides kvalitāti un citus sociālos faktorus. Diskriminācija ikdienā ievērojami mazināja aptaujājamā emocionālās labizjūtas līmeni; ģimenes un draugu atbalsts neitralizēja šī faktora ietekmi.

Subjektīvo labizjūtu Eiropas valstīs saistībā ar fizisko aktivitāšu ietekmi uz novecošanu pētījuši tādi autori kā: T. Pavlovskis, P. Dornvards un S. Raskiute (Pawlowski, Downward, Rasciute, 2011).

Cik laimīgs tu esi? Subjektīvā labizjūta Vācijā 20 gadus pēc apvienošanās pētījusi P. Hokvuda (Hogwood, 2011). Kopš Vācijas apvienošanas 1990. gadā Austrumvācijas iedzīvotāji vairumā gadījumu ir pietuvojušies daudzām, bet ne visām laimes formulējuma raksturiezīmēm, salīdzinot ar Rietumvācijā dzīvojošajiem. Pašreizējie austrumvāciešu labizjūtas formulējumi rada bažas par identificēšanās varbūtību ar kādreizējās Vācijas Federatīvās Republikas demokrātisko sistēmu, finansiālās skaudības turpināšanos starp Rietumiem un Austrumiem, un sociālās plaisas paplašināšanos starp bagātajiem un nabadzīgajiem Austrumvācijas sabiedrībā. „Materiālistu-pesimistu” redzējumu (gan Rietumvācijas, gan Austrumvācijas sabiedrībās) vislabāk var izskaidrot ar kultūras faktoriem.

Ziemassvētku rituālu ietekme uz subjektīvo labizjūtu un ģimenes emocionālo klimatu pētījuši tādi autori, kā: D. Paezs, B. Angeless un M. Bobovika u.c. (Paez, Angeles, Bobowik, et.al., 2011). Šis pētījums izvērtē subjektīvo labizjūtu pirms un pēc Ziemassvētkiem un Jaungada svētku dienām. Pretstatā neprofesionāļu uzskatiem, ka šīs svētku dienas izraisa stresu un konfliktus, tie bija vāji izteikti, savukārt līdzdalība rituālos sniedza apmierinājumu, radīja pacilājošu sajūtu, un cilvēkos valdīja pozitīvās emocijas. Līdzdalības biežums ģimenes rituālajās svinībās palielināja pozitīvo labizjūtu, apmierinātību ar dzīvi, sajūsto sociālo labizjūtu un uzlaboja labizjūtas efektivitātes līdzsvaru. Apmierinātībai ar rituāliem bija ietekme uz pozitīvo efektu, apmierinājumu ar dzīvi un pozitīvu klimatu ģimenē, kamēr līdzdalības biežums vairāk bija saistīts ar sociālo atbalstu un zemāku vientulības līmeni. Konflikta pieredze Ziemassvētku laikā palielināja negatīvo efektu un pastiprināja negatīvo emocionālo klimatu ģimenē, mazinot pozitīvo efektu, dzīves apmierinātību un sociālo labizjūtu.

Ar darbu saistītos faktoros, kas ietekmē praktizējošo sociālo darbinieku labizjūtu darbavietā, pētījuši: M. Šiers un J. Grahams (Shier, Graham, 2011). Šis pētījums ir viens no pirmajiem, kas analizē sociālo darbinieku subjektīvo labizjūtu darbavietā. No sākotnēji aptaujātajiem 646 sociālajiem darbiniekiem turpmāk tika intervēti 13 dalībnieki, kuru subjektīvās labizjūtas rādītāji darbavietā bija visaugstākie. Šie cilvēki var mums pamācīt, kā izveidot un uzturēt subjektīvo labizjūtu darbavietā. Pētījuma veicēji konstatēja, ka subjektīvo labizjūtu darbavietā ietekmēja darba (fīziskās, kultūras un sistēmiskās) vides īpašības, darba attiecības (ar klientiem, kolēģiem, pārraugiem), kā arī specifiskie darba aspekti (faktori, kas saistīti ar darba slodzi un veidu). Atklājumi

tika apspriesti saistībā ar sociālā darba administrēšanu un nākotnes pētījumiem. Pētījumam ir nozīme praktiskā sociālā darba veicēju, vadītāju un mācībspēka darbā, īpaši domājot par vidi, kas uztur subjektīvo labizjūtu darbavietā.

Piedāvāto (pieejamo pretstatā jau saņemtajam) sociālo atbalstu kā aprūpētāja labizjūtas rādītāju un psiholoģisko simptomu attiecību mainītāju savā pētījumā atspoguļojuši D. Demirtepe-Saygili un O. Bozo (Demirtepe-Saygili, Bozo, 2011). Pētījumā tiek atspoguļotas piedāvātā sociālā atbalsta mainīgo lomu aprūpētāju labizjūtas rādītāju un psiholoģisko simptomu attiecības.

Autobiogrāfiskās atmiņas lomu, un to ietekmi uz labizjūtu savā pētījumā aprakstījuši: F. Filipe, R. Kestners, G. Beaulieu-Pelletier, u.c (Philippe, Koestner, Beaulieu-Pelletier, et al., 2011). Pētījuma mērķis bija parādīt, ka psiholoģisko vajadzību (pēc autonomijas, kompetences, radniecības saitēm) apmierināšana veido pamatkomponentu, kas raksturo autobiogrāfisko atmiņu.

Diskrimināciju un subjektīvo labizjūtu savā pētījumā analizējuši J. Šaafsma (Schaafsma, 2011). Šis pētījums izvērtēja lomas, ko identificēšanās ar mantojuma un vairākuma grupām noteica attiecībās starp diskrimināciju (tiešo un netiešo) un etnisko minoritāšu grupu dalībnieku subjektīvo labizjūtu. Dalībnieki – turki un marokāņi no Nīderlandes, kuri aizpildīja anketas, kas parādīja viņu labizjūtu un izpratni par tiešo un netiešo (uzkrītošu un neuzkrītošu) diskrimināciju, kā arī viņu identificēšanos ar mantojuma grupu un vairākuma grupu. Anketu analīze uzrādīja, ka attiecība starp diskrimināciju un labizjūtu mainījās, mainoties cilvēku apvienotajiem resursiem, funkcijām un identifikācijas intensitātei. Individīdi, kas spēcīgāk identificējās ar savu mantojuma grupu, sliecās informēt par diskriminācijas gadījumiem ar zemāku atpazīstamības līmeni, bet bija mazāk tendēti negatīvi ietekmēties no tiem. Tiem, kas spēcīgāk identificējās ar savu mantojuma grupu, pieredze ar tiešo, netiešo diskrimināciju nebija saistīta ar labizjūtu. Bet tiem, kuri ar savu mantojuma grupu identificējās vāji, diskriminācija un labizjūta saistījās negatīvi. Pretstatā, indivīdi, kuri identificējās spēcīgāk ar savu vairākuma grupu, nebija tendēti stāstīt par diskriminācijas gadījumiem ar maz atpazīstamām pazīmēm, bet visdrīzāk ietekmējās no tiem negatīvi. Tiem, kuri spēcīgāk identificējās ar vairākuma grupu, diskriminācija un labizjūta bija negatīvi saistītas. Bet tiem, kas ar vairākuma grupu identificējās vāji, diskriminācija un labizjūta nebija saistītas. Rezultāti liek domāt, ka spēcīga identificēšanās ar mantojuma

grupu var pasargāt etniskās minoritātes no diskriminācijas negatīvas ietekmes, bet spēcīga identificēšanās ar vairākuma grupu šo negatīvo ietekmi var pastiprināt.

Humora nozīmi saistībā ar personību un tās subjektīvo labizjūtu pētījis V.Jovanovičs (Jovanovic, 2011).

Ieilguša sausuma ietekmi uz vietējo lauku kopienu sociālo un emocionālo labizjūtu Jaundienvidvelsā savā pētījumā aprakstījuši K. Rigbijs, A. Rosens un H. Berijs u.c. (Rigby, Rosen, Berry, et.al., 2011). Autorus interesēja iegūt pārskatu par kopienu viedokļiem, kā ieildzis sausums Jaundienvidvelsas lauku apvidū ir ietekmējis viņu sociālo un emocionālo labizjūtu, kā arī par iespējamajām pielāgošanās stratēģijām. Pētījumā dizainā iekļauts: problēmu satura analīze; apspriedes uzsākšana par prioritātēm un iespējamajām pielāgošanās stratēģijām jaunizveidotajos (pusstrukturētajos) kopienas forumos. Norises vieta: lauku centri Jaundienvidvelsā. Pētījuma dalībnieki: vietējie iedzīvotāji; pakalpojumu sniedzēji; citas atbildīgās personas. Brīvprātīgā piedalīšanās ar brīdinājumu, ka diskusijas tiek pierakstītas. Rezultāti: aktualitāti ieguva 6 jautājumi par 3 tēmām: ietekme uz kultūru un tradicionālo ģimenes struktūru; kultūra un vieta; sociodemogrāfiskā un ekonomiskā ietekme; iedzīvotāju „portreta” apkopošana; dzīves iztikas līdzekļu un līdzdalības zaudēšana; ekonomisko grūtību palielināšanās. Papildus ar panākumiem eksistējošo labizjūtas programmu turpināšanai tika piedāvātas šādas pielāgošanās stratēģijas: vietējo zināšanu un tradīciju garīgās vērtības; savas zemes pazīšana un vietējās mākslas vērtības. Autori secināja, ka ieilgušais sausums radīja Jaundienvidvelsas vietējām kopienām unikālus un ļoti nelabvēlīgus apstākļus, papildinot jau iepriekš eksistējušos trūkumus. Sausums izraisīja degradāciju, un dažkārt nepieciešamība atstāt iekopto zemi izšķīra cilvēkus, liekot viņiem pārtraukt rūpēties par iekoptajiem laukiem. Daži cilvēki stāstīja par savu izmisumu un nespēju pildīt saistības pret kultūru. Tajā pat laikā sausums lika pieaugt mīlestībai un rūpēm par zemi, kā arī entuziasmam atjaunot saiknes ar zemkopību, izpaužoties visās mākslas formās. Mūsdienu vietējo kopienu un plašākas kopienas labizjūtas programmas palīdzēja noformulēt atbildi sausuma fenomenam tradicionālajā aborigēnu sapņu tulkošanā un kultūras pieejā, kā arī garīgās veselības labklājības ietvaros.

Indivīda psiholoģiskā labklājība cieši saistīta ar līdzdalību un lēmumu pieņemšanu, kā arī ar dalību nevalstiskās organizācijās.

Autore savā darbā izmanto tādas labizjūtas (well-being) indikatorus, kā drošība, kas ietver drošu vidi (mājokli) un sociālā līdzdalība.

Labizjūta ir saistīta ar pamatvajadzību apmierināšanu. Katram cilvēkam ir vitāli nepieciešama vajadzība pēc drošības, piederības, uzmanības un mīlestības. Psihologs Maslovs (Маслов, 1997) akcentē, ka vajadzības var realizēt tikai ar citu cilvēku līdzdalību. Pastāv mijiedarbība starp ārējiem un iekšējiem faktoriem.

Labizjūta kā triādes, fizisko, psihisko un sociālo faktoru kopums, ietver sevī arī papildus faktorus. Labizjūta fiziskajā līmenī saistīta ar fizisko vajadzību apmierināšanu: ēšanu; nodrošinātu pajumti; veselību. Psihiskajā līmenī ar līdzsvarotību un kompetenci, savukārt sociālā labizjūta- būt kādam vajadzīgam, piederības izjūta un justies mīlētam (Becker, 1991).

Pētnieks Frankls savā darbā pauž uzskatu, ka cilvēka augstākais mērķis ir nevis būt laimīgam, bet gan nodzīvot jēgpilnu dzīvi (Frankl, 1976).

Pēdējā laika pētījumos ir novērots, ka pastāv korelācija starp personiski nozīmīgu savas dzīves projekta norisi un labizjūtu.

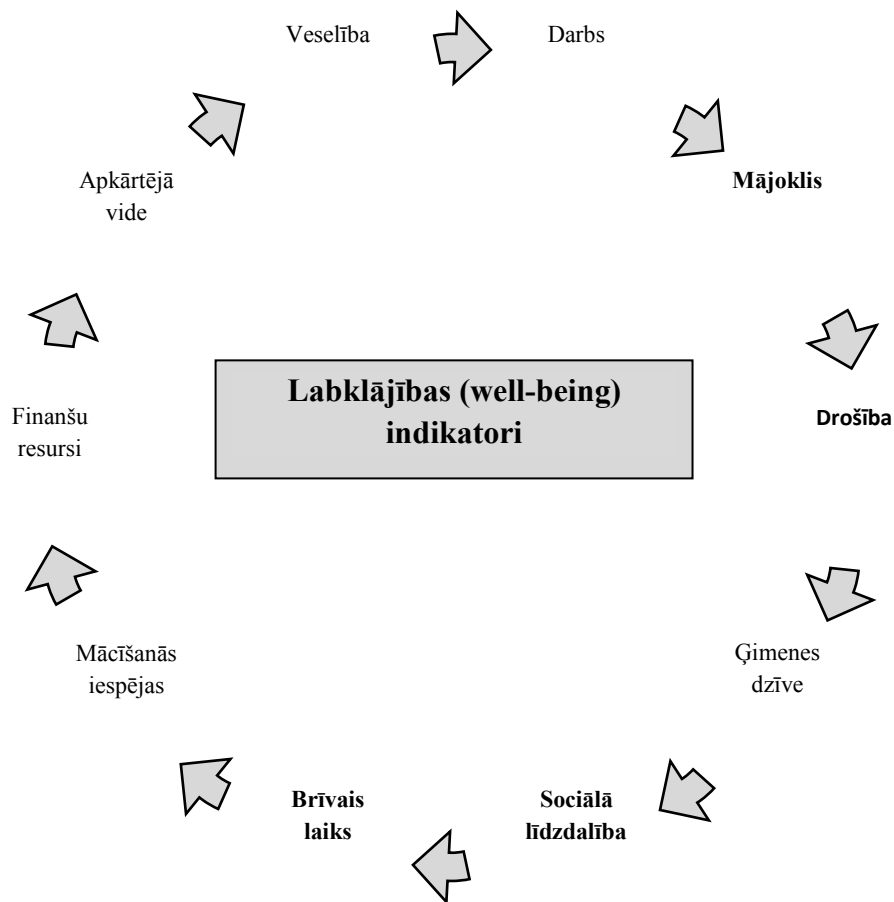
A. Kempbels (Campbell, 1991), apkopojot būtiskākos pētījumu rezultātus, konstatējis, ka labizjūta sākotnēji ir atkarīga no triju būtisku vajadzību apmierināšanas: „vajadzības, lai kaut kas piederētu, vajadzības pēc saskarsmes un vajadzības būt”. Saskarsmes vajadzība ietver sevī arī vajadzību noslēgt laulību. Kempbela pētījumi apstiprina, ka laulībā esošie cilvēki ir laimīgāki nekā neprecētie.

Savukārt Latvijas nacionālajā attīstības plānā 2007. - 2013. gadam (Latvijas nacionālais attīstības plāns 2007. - 2013. gadam, 2006) ietverts uzdevums paaugstināt iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Kā pamatvērtības tiek minētas: sabiedrības labklājība; drošība; ilgspejība.

Literatūras analīzes rezultātā, autorei bija svarīgi noteikt subjektīvās labizjūtas indikatoru sistēmu. akcentējusi sfēras, kuras būtiskas pētījuma kontekstā.

Autore analizēja pētījumus par dažādu vecuma un tautību cilvēku labizjūtas kritērijiem un, sintezējot iegūtās teorētiskās atziņas, apzināja noteicošos subjektīvās labklājības un subjektīvās labizjūtas indikatorus.

Literatūras analīzes rezultātā, pamatojoties uz labklājības (well-being) indikatoru shēmu (sk.1.2.1.attēlu), darba autore akcentējusi sfēras, kuras būtiskas pētījuma kontekstā.

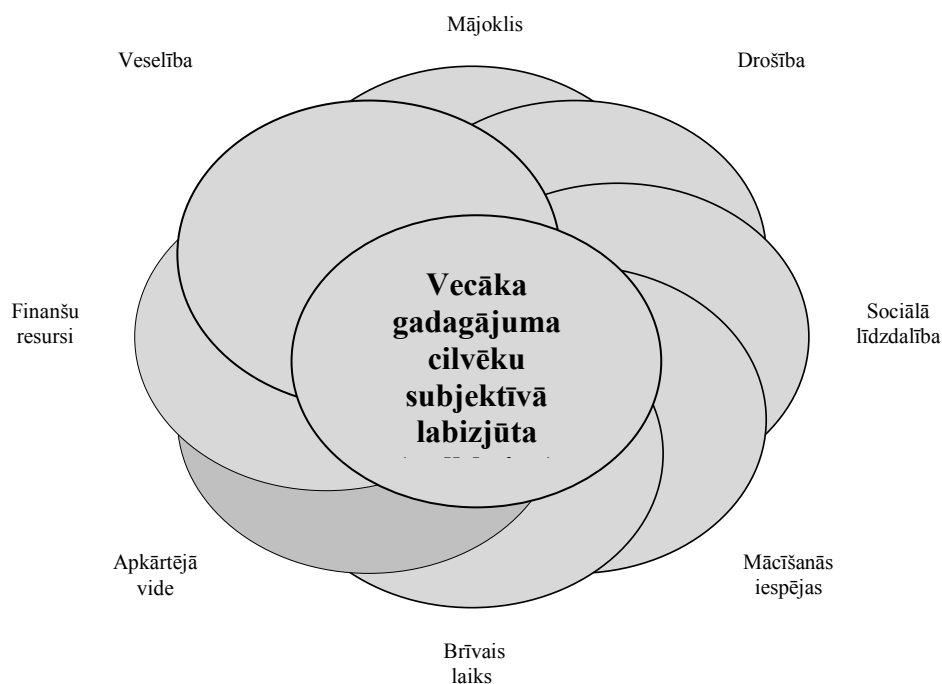

1.2.1.attēls.Labklājības (well-being) indikatori Kanādā (Indicators of Well-being in Canada, 2012).

Kā redzams attēlā, Kanādā izstrādātajā un pieņemtajā indikatoru shēmā, cilvēka labklājībai nepieciešams: mājoklis, veselība, drošība, finanšu resursi, ģimenes dzīve, brīvais laiks, sociālā līdzdalība, mācīšanās, darbs un apkārtējā vide (Indicators of Well-being in Canada, 2012).

Secinājumi

Adaptējot Kanādas pētnieku izstrādātos labklājības (well-being) indikatorus, darba autore izveidoja ietvaru, kurā attēlotas vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas izpausmes sfēras.

1.2.2.attēls. Subjektīvās labizjūtas izpausmes sfēras vecāka gadagājuma cilvēkiem

(adaptēts no Indicators of Well-being in Canada, 2012).

Sintezējot iegūtās teorētiskās atziņas, autore secina, ka subjektīvās labizjūtas indikatori ir: veselība, mājoklis, drošība, finanšu resursi, sociālā līdzdalība, mācīšanās iespējas, sociālā līdzdalība, brīvais laiks un harmoniska apkārtējā vide (sk.1.2.2.attēlu). Promocijas darbā autore neanalizēs tādus indikatorus, kā darbs un ģimenes dzīve, ņemot vērā pētāmās grupas specifiku.

Promocijas darba otrajā daļā autorei bija nozīmīgi pamatot vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas sociālās aprūpes mājā procesa būtību un tās izpētes kritērijus promocijas darba kontekstā.

2. Vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas sociālās aprūpes mājā kā līdzdalības procesa teorētiskais pamatojums

2.1. Integrācijas kā līdzdalības procesa aktualizēšana mūsdienu politiskajos un sociālajos aspektos

Par integrāciju – tās jēdzienisko uzdevumu, politisko pielietojumu, kā arī ar to saistītajiem riskiem un ideoloģijām kopš 80. gadiem sociālo zinātņu jomā tiek daudz diskutēts.

Deviņdesmito gadu sākumā eiforiju par pārmaiņām drīz vien nomainīja dziļāka izpratne par transformācijas procesa ilgumu, sarežģītību un problēmām, izkristalizējās visaptverošs jēdziens „pārejas sabiedrība”, ar kuru apzīmēja to strauji mainīgo sabiedriski politisko un ekonomisko parādību kopumu, kas pēdējos gados bija vērojams sociālistiskajās valstīs (Integrācija un etnopolitika, 2000). Cilvēkiem bija nepieciešams laiks, lai adaptētos jaunajā sistēmā.

Lai zinātniski izvērtētu integrāciju kā veidu un procesu, tās objektīvos apstākļus un subjektīvos faktorus, pozitīvos pienesumus un negatīvos aspektus un apzināti iekļaujoties integrācijas dažādu veidu īstenošanā, svarīgi izprast šo procesa būtību.

Termins „integrācija” ieņēmis stabilu vietu sabiedrības ikdienišķajā un teorētiskajā apziņā, kā arī politiskajās ideoloģijās. Taču joprojām nav vienota uzskata par tā skaidrojumu un pielietojumu. Integrācijas būtības izpratne sociālās aprūpes mājā prasa padziļinātu integrācijas pieeju un teoriju analīzi.

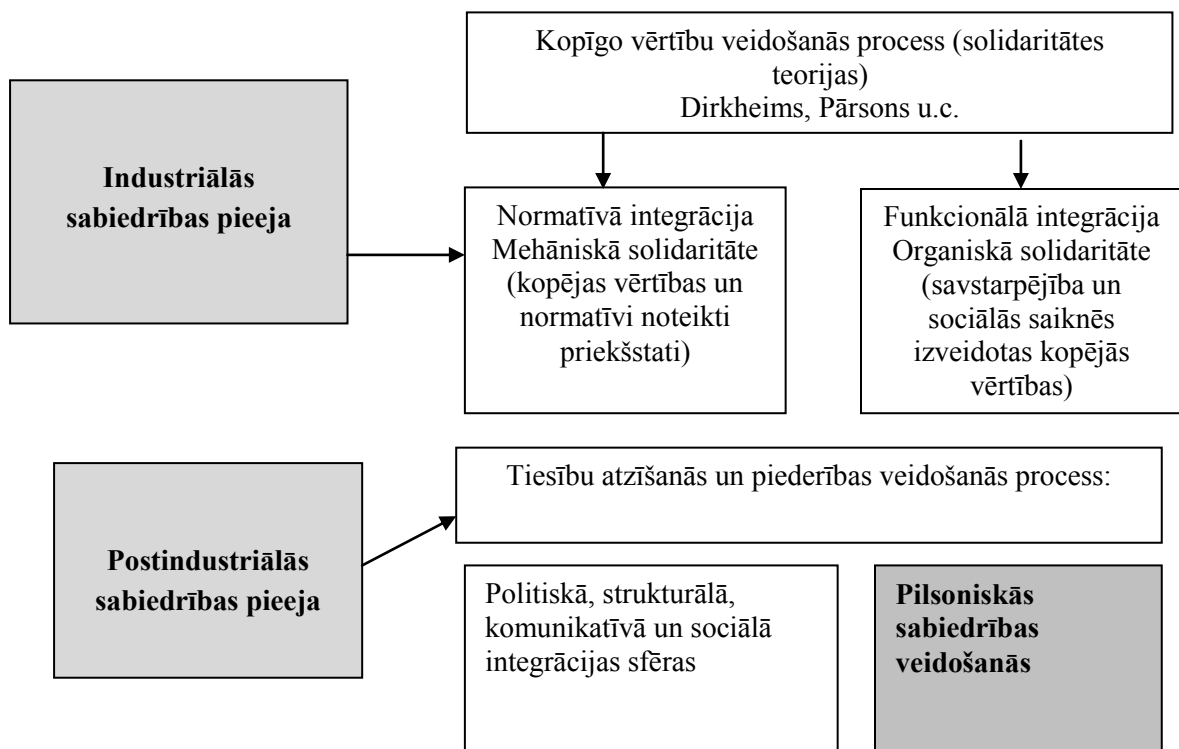
Jēdziena *integrācija* pirmsākumi saistīti ar sociologu E. Dirkeima un T. Pārsona darbiem. Dirkeims pirmais pievērsās sabiedrības integrācijas pētīšanai. Sociālās pārmaiņas Dirkeims (Durkheim, 1933) analizēja kā sociālās struktūras arvien lielākas diferenciacijas procesu *strukturālajā pieejā*. Dirkeims uzskatīja, ka integrācija var izpausties sistēmā, kuru raksturo „mehāniskā solidaritāte” un „organiskā solidaritāte”. „Mehāniskās solidaritātes” sistēmā integrācija balstās uz kopējām vērtībām un priekšstatiem, savukārt sistēmā, kuru raksturo „organiskā solidaritāte”, integrācijas būtība atspoguļojas tās sastāvdaļu savstarpējā atkarībā. Interpretējot Dirkeima integrācijas veidus, varam uzskatīt, ka „organiskā solidaritāte” ir *funkcionālā*

integrācija, kuras būtība ir savstarpējība un sociālās saiknes, savukārt „mehānisko solidaritāti” var uzlūkot kā *normatīvo integrāciju* (Janos, 1986).

Savukārt T. Pārsona (Parsons, Shils, 1962) pieeja šim jautājumam ir līdzīga Dirkehimam. Sociologs, integrācijas jēdziena izpratnē, uzsver *kopējo vērtību institucionalizēšanas procesa* sociālās sistēmas dažādos līmeņus.

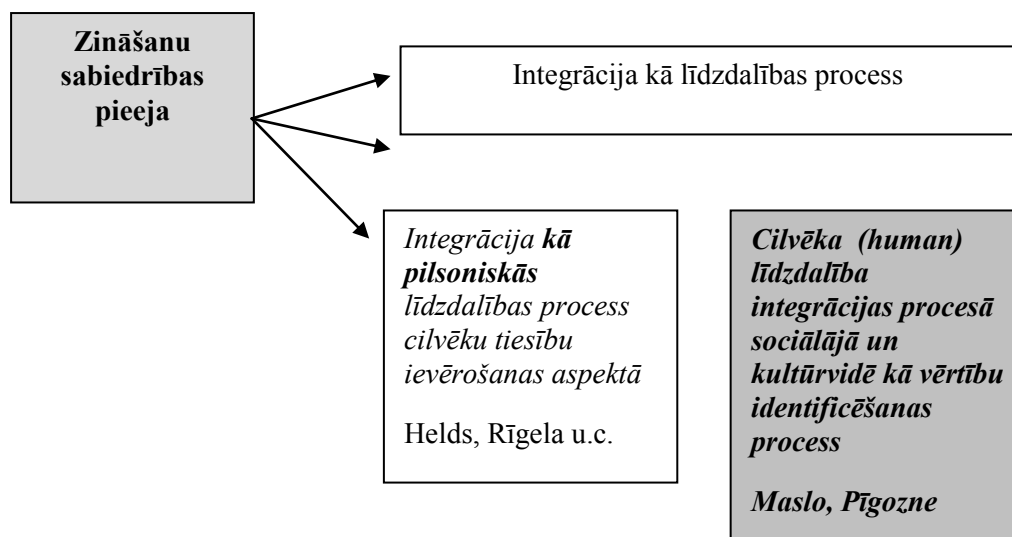
Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks integrācijas problemātikā E. Vēbers (Vēbers, 2000) izdala četras būtiskas integrācijas jomas: politisko (pilsonisko); teritoriālo; humanitārās ievirzes; sociālekonomisko integrāciju.

Savukārt, pielietojot T. Kūna (Kuhn, 1962) simboliskās vispārināšanas teorētisko koncepciju, integrācijas teorijas var iedalīt: industriālās sabiedrības pieejā, kur integrācija tiek izprasta kā *piederības un atzīšanas process jeb kā sociālā integrācija*; postindustriālās pilsoniskās sabiedrības pieejā (sk. 2.2.1. attēlu), kur tiek aktualizēta *integrācija kā līdzdalības process cilvēku tiesību ievērošanas aspektā un zināšanu sabiedrības pieejā, kur fokuss ir uz cilvēka (human) līdzdalību integrācijas procesā sociālajā un kultūrvīdē, kas ir humānistiskās ievirzes jeb cilvēcisko iespēju integrācijas pieeja*.

...attēla turpinājums

2.1.1.attēls. Integrācijas pieeju un to būtības atspoguļojums.

Promocijas darba autorei bija svarīgi veikt padziļinātu analīzi saistībā ar integrācijas izpratnes noteikšanu promocijas pētījuma kontekstā, lai noteiktu vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas sociālajā aprūpes mājā teorētisko pamatojumu.

Sociālās integrācijas pieeja

Psiholoģijas vārdnīcā “ sociālo integrāciju” skaidro kā “ sociālo grupu un institūciju piemērošanu jaunai sociāli kulturālai videi, kurā notiek: 1) vērtību sistēmu saskaņošana; 2) darbības veidu saskaņošana; 3) kopīgu institūciju izveidošana (Psiholoģijas vārdnīca, 1999).

Kopenhāģenas deklarācijā un darbības programmā ir formulēts sociālās integrācijas mērķis – radīt „sabiedrību visiem”, kurā katram cilvēkam ir nozīmīga loma. Kopenhāģenas deklarācijā ir izvirzīti galvenajam mērķim pakārtoti mērķi: sociālās stabilitātes uzturēšana, sociālā taisnīguma un progresā veicināšana; sabiedrības piedalīšanās un iesaistīšanās lēmumu formulēšanā, ieviešanā un vērtēšanā; atteikšanās no diskriminācijas; tolerances un savstarpēja respekta, kā arī vērtību dažādības sekmēšana; sabiedriski pieejamas objektīvas informācijas sniegšana, dodot cilvēkiem iespēju pieņemt pareizus lēmumus; vienlīdzīgas sociālās mobilitātes nodrošināšana;

fizisko, psiholoģisko un sociālo barjeru likvidēšana, lai radītu visiem pieejamu sabiedrību (World Summit for Social Development. United Nations, 1995).

Sociālo dezintegrāciju izraisa straujā sociālā noslāņošanās un tādi plaši izplatīti sociālekonomiska rakstura cēloņi, kā bezdarbs, mazas algas un lielas cenas, dārgi komunālie pakalpojumi, nepietiekami pabalsti, zems dzīves līmenis, alkoholisms u.tml. Dzīvojot šādos apstākļos, cilvēki ir spiesti domāt tikai un vienīgi par izdzīvošanu. Viņus nomāc nolemtības sajūta un bezcerība, kas nereti pāraug apātijā un ilgstošā depresijā. Šie cilvēki ir spiesti atrasties ārpus tās sabiedrības dzīves, kas veicina valsts attīstību.

Latvijā stratifikācija (noslāņošanās) notiek nabadzības virzienā. Nabadzīgo cilvēku skaits ir būtiski pārsniedzis relatīvi pārtikušo un bagāto cilvēku skaitu. Vidusslānis ir daudzkārt mazāks par sabiedrības nabadzīgo daļu, bet nabadzīgo stāvoklis viņu nabadzībā ir stabilāks nekā vidusslāņa sociālā drošība tā relatīvajā pārtībā.

Kā zināms, nabadzība veicina sociālo atstumtību un liedz apmierināt cilvēka kultūras un garīgās vajadzības un intereses (Rothschild, 1981).

Nabadzības izplatība veicina sociālo segregāciju un kavē pilsonisko integrāciju. Nabadzībā dzīvojošs cilvēks ir politiski mazaktīvs, viņš nespēj līdzdarboties sabiedrības dzīvē un politiskajos procesos. Pat, ja nabadzībā dzīvojošie pilsoņi nav pilnīgi politiski neaktīvi un ja piedalās vēlēšanās, paliek jautājums, vai viņu izvēle vienmēr ir racionāli pamatota un vai viņiem ir iespēja iegūt nepieciešamo informāciju, lai apzināti un pārdomāti piedalītos politiskajos procesos.

Latvijā sociālekonomiskā integrācija saistīta ar plašu problēmu loku. Šeit jāņem vērā Latvijas situācija, kurā joprojām ir zems iedzīvotāju labklājības līmenis un attiecīgi augsts iedzīvotāju nabadzības procents. Nemitīgi domājot par elementāras izdzīvošanas problēmām, cilvēkus pamazām nomāc bezcerība, kurai seko depresija ar visām no tā izrietošajām sekām. Nabadzība veicina sociālo atstumtību un pat izolāciju, līdz ar to liedzot apmierināt kultūras un garīgās vajadzības.

Sociālajā līmenī tiek diskutēts par konkrētām attiecībām starp sociālajām grupām - īpaši par attiecībām konkrētās sociālās telpās starp iecerotajiem un vietējiem iedzīvotājiem.

R. Kārkliņa (Karklins, 1986) savā rakstā norāda, ka iedzīvotāju kopums sastāv no dažādām grupām, kuras atšķirīgi reaģē uz integrācijas procesiem. Valsts politikas mērķis ir stiprināt tās grupas, kuras vēlas integrēties, bet vājināt to grupu ietekmi, kuras to nevēlas darīt, īpaši valstisko vērtību ziņā.

Rietumu sabiedrība vecāka gadagājuma cilvēku sociālās problēmas saista ar urbanizāciju un industrializācijas straujo virzību. Joprojām aktuāls ir jautājums par to, kam jāuzņemas lielāka atbildība par vecāka gadagājuma cilvēku sociālās situācijas nepilnībām - valstij vai ģimenei? Sakarā ar ekonomiskās dižķibeles manifestēšanos Latvijā, arvien lielāka atbildība par vecāka gadagājuma cilvēkiem gulstas uz ģimeni. Šāds problēmu risinājums, pēc autores domām, nevar turpināties, jo tas liecina par oficiālo iestāžu neizlēmību, kā arī destruktīvu politiku. Noteikti ir jāmeklē efektīvāki paņēmieni sociālajā jomā. Jārod risinājumi, jāmodelē un jāuzlabo novecojošās sabiedrības daļas iespējas, jāveido jaunas koncepcijas, kas nodrošinātu vienlīdzības principa iedzīvināšanu sociālajā politikā.

Pilsoniskās sabiedrības pieeja

Pilsoniskās sabiedrības integrācija, kā uzskata E. Vēbers, ir iespējama tikai tad, ja pilsoņi stingri un pārliecinoši iestājas par savas valsts neatkarību, un ja stabilas ir tās vērtības, kas apliecina demokrātiju un pilsonisko sabiedrību (Integrācija un etnopolitika, 2000).

Protams, Latvijas problēma ir lielais valstī dzīvojošo nepilsoņu īpatsvars un daudzu nepilsoņu motīvs naturalizēties bieži vien ir saistīts ar utilitārām interesēm, nesaistot pilsonības iegūšanu ar lojalitāti un cieņu pret Latvijas valsti.

Pilsoniskās sabiedrības integrācija īstenojas savstarpējā mijiedarbībā. Pirmkārt, nostiprinoties pilsoņu līdzdalībai valsts dzīvē. Otrkārt, pieaugot iespējai darboties nevalstiskajās organizācijās, kuru prasmīgas darbības rezultāti var ietekmēt sociālpolitiskos procesus valstī. Pilsonis un valsts - tas ir integrācijas tandēms. Protams, lai integrācijas process būtu veiksmīgs, ir ļoti būtiski, kāda būs jauno pilsoņu politiskā izvēle un griba.

Svarīgi minēt divus aspektus: cilvēku attiecības ar apkārtējo vidi un savstarpējās cilvēciskās attiecības sociālajā vidē. Kā uzskata Vēbers, „teritoriālā integrācija nosacīti iedalāma divos integrācijas veidos: 1) valsts teritoriālajā integrācijā, kas orientēta uz

valsts teritorijas vienotības saglabāšanu; 2) cilvēka integrāciju valsts teritorijā, piederību valstij un tās teritorijai, kurai, kā zināms, ir noteiktas robežas, pieķeršanos dzīvessvietai u.tml. Latvija ir unitāra nacionāla valsts. Teritoriālās integrācijas uzdevums ir sabiedrības integrācijas gaitā saglabāt un stiprināt valsts teritoriālo unitārismu. Tāpēc integrācija ir vērsta pret etnoreģionālisma tendencēm” (Integrācija un etnopolitika, 2000).

Nereti latviešu vidū pastāv uzskats - ja cittautiešiem šeit nepatīk un ja viņi nevēlas mācīties latviešu valodu, integrējoties sabiedrībā – viņi var braukt uz savu etnisko dzimteni. Tomēr tas var būt problemātiski, jo jāņem vērā fakts, ka pārvietošanās vienmēr ir saistīta ar sociālās identitātes maiņu un var radīt ilgstošu identitātes krīzi.

Lai veicinātu integrēšanos, ir nepieciešama komunikācija, kur valoda ir visatvērtākā forma.

Izglītība bez valodas nav iedomājama, tādēļ Latvijā būtu vēl vairāk jāveicina valsts valodas apguve sveštautiešu vidū. Bez šaubām tiek ļoti daudz darīts, lai veicinātu šo procesu, tomēr tieši latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nosacījums Latvijas sabiedrību ir sašķēlis divās kopienās. Autore uzskata, ka tie cittautieši, kuri ir apguvuši latviešu valodu, var sekmīgāk iesaistīties vairākās kultūras sistēmās un ka tās ir viņu priekšrocības, lai veiksmīgāk integrētos sociālajā vidē. (Autorei bijusi iespēja ikdienā novērot, kā sociālajā mājā dzīvojošie cittautieši cenšas izprast un pieņemt latviešu tradīcijas).

Kā uzsver E. D. Smits (Smith, 1986), kultūras identitāte ir viena no vispārējās daudzdimensiālās nacionālās identitātes atributīvām iezīmēm, kuru raksturo šādas nacionālās identitātes pamatiezīmes:

- 1) vēsturiskā teritorija jeb tēvzeme;
- 2) kopīgie mīti un vēsturiski saistītas atmiņas;
- 3) vienota tautas kultūra;
- 4) visiem sabiedrības locekļiem vienādas likumīgās tiesības un pienākumi;
- 5) kopīga ekonomika ar iespēju sabiedrības locekļiem pārvietoties savas teritorijas robežās.

Kultūras identitāte ir savstarpēji saistīta ar politiskajiem, sociālajiem, kā arī tiesiskajiem faktoriem. Minēto faktoru mijiedarbība modificējas konkrētos vēsturiski nosacītos apstākļos.

Kā uzsver Vēbers, „Latvijas galvenā problēma ir nevis multikulturālas ideoloģijas, ne arī asimilācija vai segregācija, bet kultūras marginālisms – daudzu cilvēku dzīves ritums ārpus kultūras ietekmes. Kultūras marginālisms ir plaši izplatīts Latvijas lielākajās pilsētās, un ar to vistiešāk ir saskārušies padomju laika iecelotāji. Šo procesu izraisīja pārorientēšanās no lauku dzīves apstākļiem uz dzīvi pilsētā, no iepriekšējai dzīvesvietai raksturīgās kultūrvides – uz citu, nepazīstamu, bet potenciāli pieejamu kultūrvidi. Šāda veida marginālisms lokalizējas padomju laikā izveidotajos “mikrorajonos”, kuros savstarpējā sadzīvē saplūda cilvēki ar atšķirīgu etnisko pagātni un atšķirīgiem priekšstatiem par sadzīves kultūru un morāli. Šos cilvēkus vieno kopējs saziņas līdzeklis – krievu valoda, taču kopējas valodas lietošana vien nespēj izveidot noturīgu kultūrvidi (Integrācija un etnopolitika, 2000).

Pētot integrācijas procesus Lietuvā, H. V. Kasatkina (Касаткина, 1997) novērojusi, ka vietējās nacionālās grupas kultūra un tradīcijas ietekmē dažādi. Daudzveidīgi ir integrācijas procesi kultūras jomā. Viņa uzsver, ka valsts attīstības plānos nav noteikta konkrēta stratēģija. Drīzāk nacionālajām biedrībām parādās dažāda veida akulturācijas procesi. Apspriežot problēmas par segregāciju un marginālajām grupām, svarīgi saprast, vai to pakļaušana nenotiek piespiedu kārtā.

Dž. Berijs (Berry, 2006) integrāciju pētījis saistībā ar multikulturālismu, kā arī rakstījis par *akulturācijas attieksmēm*. Pēc viņa uzskatiem, šajā aspektā pastāv divi būtiski jautājumi. Pirmkārt, cik lielā mērā indivīdi no nedominējošām grupām vēlas saglabāt savas kultūras iezīmes. Otrkārt, cik lielā mērā viņi vēlas kontaktēties ar citām grupām. Integrācija indivīda līmenī ir saistīta ar savas identitātes saglabāšanu, bet vienlaikus arī ar vēlmi kontaktēties ar citu kultūru pārstāvjiem. *Multikulturālisms* ir sabiedrības līmenī pastāvoša vēlme pieļaut vai pat veicināt minoritāšu saglabāšanos, gan iesaistīties starpkultūru saskarsmē.

Starpkultūru saskarsmi pētījis G. Olports (Alport, 1954), akcentējot, ka starpgrupu saskarsme samazina aizspriedumus, ja tiek ievēroti šādi nosacījumi:

- 1) saskarsmes dalībniekiem ir vienlīdzīgs statuss;
- 2) viņiem ir kopīgi mērķi;
- 3) starp grupām nav konkurences;
- 4) saskarsmē ir autoritātes atbalsts.

Integrācijas tēmai Eiropā pašlaik ir liela konjunktūra. Par to plaši tiek diskutēts visdažādākajos līmeņos, gan mezo, gan makro, gan mikro gan arī individuālajā līmenī.

Sociālās politikas risināšanai veltīti arī autores agrāk veiktie pētījumi. Pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, izvirzīti priekšlikumi Rīgas domes sociālās politikas pilnveidošanai. Šo priekšlikumu realizēšana nodrošina sociālās aprūpes mājā dzīvojošiem ļaudīm optimālus un komfortablus dzīves apstākļus. Šodien, kad pagājuši desmit gadi, autore ar gandarījumu konstatē, ka vairāki piedāvātie priekšlikumi novērtēti un pasākumi īstenoti.

Savstarpējās attiecībās cilvēki koncentrējas sabiedrībā valdošajā morālpsiholoģiskajā klimatā. Šo klimatu ietekmē cilvēka dzīves veiksmes un neveiksmes, kas ir tiešs integrācijas iespēju spogulis. Sadzīves kultūra liecina par cilvēku savstarpējām attiecībām un par attieksmi pret vidi (vides sakoptība vai nesakoptība). Vidi ļaunprātīgi posta cilvēki, kuri psiholoģiski ir atsvešināti no sabiedrības. Agresivitāte vai uzsvērti vienaldzīga attieksme pret vidi bija raksturīga padomju laika cilvēkiem - sevišķi jaunatnes pašizpaušmēs. Kā zināms, padomju laikā cilvēku sejas izteiksmes nereti bija drūmas, savstarpējās attiecības sadzīves līmenī bieži vien neiecietīgas un nelabvēlīgas; sabiedrībā bija daudz nelaimīgu un nervozu cilvēku, kuri neuzticējās cits citam. Diemžēl, šī „pagātne” turpinās vēl joprojām. Ar padomju laiku saistītie cilvēku neuzticēšanās un nedrošības motīvi daļēji ir zuduši un to vietā stājusies sociālā un ar vardarbību saistītā nedrošības sajūta.

Termins „sabiedrības integrācija” bieži tika minēts 1995. gadā Kopenhāgenā, ANO pasaules sammitā par sociālo attīstību. Sammita nobeiguma ziņojumā uzsvērts: „sabiedrības integrācija jeb cilvēku spēja dzīvot kopā, pilnībā ievērojot visu cilvēku cieņu, kopējo labumu, plurālismu un daudzveidību, nevardarbību un solidaritāti, kā arī viņu spēja piedalīties sabiedrības, kultūras, ekonomiskajā un politiskajā dzīvē aptver visus sociālās attīstības aspektus un visas politikas” (World Summit for Social Development. United Nations, 1995).

Analizējot Eiropas Padomes dokumentus, integrācijas pētnieks N. Muižnieks uzsver, ka šobrīd galvenā uzmanība tiek veltīta nevis integrācijai, bet galvenokārt „sabiedrības kohēzijai” jeb saliedētībai (Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits, 2010). Sabiedrības saliedētība tiek definēta kā „sabiedrības spēja nodrošināt visu tās locekļu ilgtermiņa labklājību, tostarp

taisnīgu pieeju resursiem, cilvēka cieņas ievērošanu, ņemot vērā daudzveidību, personisko un kolektīvo autonomiju, kā arī atbildīgu līdzdalību” (A New Strategy for Social Cohesion, 2004).

Integrācija kā kopējo vērtību institucionalizēšanas process tiek plaši izmantota gan pasaulē, gan Latvijā sabiedrības integrācijas un multikulturālajos kontekstos (Muižnieks, 2007). Sabiedrības strukturāli funkcionālā un normatīvā pieeja bieži vien pārklājas, izraisot grupu aizspriedumus, kas ir ļoti raksturīgi arī Latvijas sabiedrības integrācijas sakarā. Tomēr pastāv arī būtiskas atšķirības.

Autore vēlas uzsvērt, ka sabiedrības integrācijai tikai tad ir nozīme, ja tā veicina sabiedrības atdzimšanu. Pirmkārt, morālo, psiholoģisko un kultūras atdzimšanu. Sabiedrības integrācija var labvēlīgi ietekmēt tās morālo klimatu un cilvēku psiholoģiskās attiecības.

Latvijas sabiedrība, kura naida un izstumšanas vietā izvēlējusies sabiedrību vienojošo vērtību atbalsta politiku, iestājas par cilvēku savstarpējām attiecībām, kuras balstītas uz pozitīvām morālām vērtībām- ar tām raksturīgo toleranci, līdzjūtību, sapratni, labestību un cilvēciskumu. Naida un dezintegrācijas politika rada bailes un nedrošību, bet tolerantas attiecības integrācijas procesā veidojas uz savstarpēja dialoga un kopīgu vērtību pamata.

Integrācijas sākumposmā tikai pats integrācijas idejas pieteikums un integrācijas vērtības jebūtības veidā kļūst par nozīmīgu morālu kapitālu un var būt sociāli un politiski nozīmīgākas, nekā tās vērtības, kuras iedibinās vairāku paaudžu garumā kā faktiskās vērtības (Sabiedrības integrācijas kultūrpolitiskā dimensija, 1999).

Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) ziņojumā teikts, ka iekļaušana, līdzdalība un taisnīgums ir galvenie integrācijas komponenti. Šajā ziņojumā uzsvērts, ka „aktīvs dialogs ir galvenais līdzeklis, lai veicinātu sabiedrības integrācijas vērtības un principus” (Participatory Dialogue: Towards a Stable, safe and Just Society for All. United Nations, 2007). Šajā sakarā Eiropas cilvēktiesību organizāciju darba pārskatā M. Petikainena (Petikainen, 2008) kā vienojošo komponentu integrācijas līdzdalības aspektā norādījusi: „līdzdalības un integrācijas saikni”.

Latvijā integrācijas jomā nozīmīgākais dokuments ir 2001. gadā izstrādātā valsts programma „Sabiedrības integrācija Latvijā”, kura ir veidota saskaņā ar Ministru kabineta apstiprināto valsts programmas koncepciju (Sabiedrības integrācija Latvijā,

2001). Programmas nodaļu struktūra atbilst koncepcijas nodaļu struktūrai, savukārt katrā programmas nodaļā ir formulēts mērķis, raksturoti rīcības virzieni, kā arī īss īstenojamo projektu izklāsts.

Sabiedrības integrācijas politika, atbilstoši valsts koncepcijai plašākā nozīmē, ir visu nozaru politiku mijiedarbības rezultāts. Šaurākā nozīmē to var uztvert kā politisko līdzekļu kopumu, kas spēj sekmēt dažādu politiku mijiedarbības procesu. Sabiedrības saliedētību visbūtiskāk ietekmē izglītības, sociālās drošības un ekonomiskās politikas mijiedarbība. Sabiedrības integrācija mainās ar tās politikas sabiedriskās nozīmes izpratni (Jākobsone, 2003).

Tomēr sabiedrības integrācijas pētnieks N. Muižnieks integrācijas politikā sasniegto vērtē atturīgi. Viņš saka, ka kopš integrācijas programmas pieņemšanas 2001. gadā Latvija nav tālu pāvirzījusies uz priekšu sākotnējo pamatmērķu sasniegšanas virzienā- iedzīvotāju vērtību tuvināšanā un valstiskās piederības sajūtas veicināšanā. Vairāki neseni veiktie pētījumi liecina, ka joprojām pastāv milzīgas vērtību un attieksmju atšķirības starp latviešiem no vienas puses, un krieviem, kā arī lielas daļas citām mazākumtautībām piederīgajiem, no otras puses. Vēstures izpratnē un nostādnēs par Latvijas etnopolitiku un ārpolitiskajiem mērķiem šī plaista ir ļoti dziļa un līdz ar paaudžu nomaiņu nekļūst mazāka. Aptauju dati vairāk nekā 10 gadu ilgumā liecina, ka krievvalodīgo piederības sajūta Latvijai kā bijusi, tā arī palikusi ļoti vāja (Muižnieks, 2007).

Laika gaitā iezīmējās nepieciešamība pēc jauniem sabiedrības integrācijas uzstādījumiem. Tādējādi 2007. gadā Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta sagatavotajā dokumentā „Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2010-2019” (Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2010-2019, 2009) izmantotā integrācijas izpratne jau būtiski atšķiras no 2001. gada definējuma un līdz ar to konkrēti un reāli atspoguļo Eiropas Padomes sociālās saliedētības izpratni (A New Strategy for Social Cohesion, 2004).

Sabiedriskajā līmenī daži apsūdz sabiedrības un atsevišķu sabiedrības grupu dezintegrāciju, citi apsveic zūdošo integrāciju kā kreatīvu kulturālās daudzveidības un diferences liberalizēšanos. Kamēr daži nobijušies jautā: „Kas sadrumstalo sabiedrību?”, citi pieaugošajā individualizācijā un kultūras diferencācijā redz jauna integrācijas veida iedīgļus. Kopīgie izrādās pozitīvie un negatīvie sabiedriskie novērtējumi, kas nopietnās

izmaiņas sabiedrībā uzskata par noteicošām integrācijas deficītā. Šis process tiek aprakstīts kā internacionālā modernizācija un pārstrukturizācija. Neapstrīdami, ka, ņemot vērā sociāl-ekonomiskos nosacījumus, pieaug sociālā nevienlīdzība. Jo sociālais klimats kļūst stabilāks, jo drošāka kļūst ne tikai sociālā dezintegrācija, bet arī rasistiskā un nacionālā norobežošanās. Raugoties no šāda aspekta, ir viegli saprotams, ka par migrāciju jādiskutē un ka tā ir jāaplūko kā papildus problēma kopīgajā integrācijas procesā. Redzams, ka integrācija sabiedriskajā plāksnē Latvijā kļūst aizvien smagāka un vienlaikus rada lielāku piepūli migrantu integrācijā. Tādējādi veidojas paradokss - jo vairāk integrācija tiek veicināta, jo neiespējamāka tā kļūst sabiedrībā.

Eiropas vadošie zinātnieki uzsver, ka Eiropā integrācijas tēmai ir liela konjunktūra, sevišķi Vācijā. Sabiedrībā un arī sociālajā zinātnē tiek plaši diskutēts par trīs integrācijas piejām – sabiedriski politisko (pilsonisko), sociālo un individuālo.

Kā uzsver zinātniece I. Maslo, Latvijā visas minētās pieejas pastāv vienlaicīgi (Maslo, 2004) un tiek nekonsekventi lietotas dažādās integrācijas jomās. Vairākās diskusijās atklājās integrācijas jēdziena lielā daudzšķautnainība.

Autoresprāt, interesantu nostādni par sociālo integrāciju ir paudis Vēbers, kurš uzsver, ka „sabiedrības integrācija ir pilsoniska vērtība, kas balstās uz morālajām vērtībām”. Sabiedrības integrācija ir saistīta ar cilvēciskumu, atklātību, iekļautību, kā arī ar iecietību un sapratni. Psiholoģiski labvēlīga publiskā gaisotne ir obligāts sabiedrības integrācijas priekšnoteikums. Patiešām veiksmīga sabiedrības integrācija var īstenoties tikai tad, ja to atbalsta lielākā daļa cilvēku, kuri sabiedrības vienotību un pilsonisko līdzdalību visā, kas notiek valstī, arī uztver kā vērtību, savas dzīves nozīmīgu sastāvdaļu (Sabiedrības integrācijas aktuālie aspekti, 2007).

Alternatīva nacionālismam un tajā pašā laikā integrācijas pamats ir sabiedriskās domas nozīmīguma izpratne. Šajā sfērā sociālais kapitāls (uzticēšanās, tolerance) var tikt attīstīta ar nevalstisko organizāciju (NGO) palīdzību (Karklins, 1986).

Kā uzsver vācu zinātnieks Helds: „integrācija vienmēr saduras ar pretdarbību, piemēram, norobežošanās veidā” (Held, 2004). Lai aptuveni spētu saprast indivīdu integrācijas procesus, jārēķinās ar šiem pretspēkiem sabiedriski – strukturālo, sociālo un personisko nosacījumu kontekstā. Tādēļ Helds uzskata par nepieciešamu aplūkot integrāciju kā “personālās rīcībspējas esamības iegūšanu sabiedriskajā kontekstā” (Held, 2004).

Latvijas sabiedrības kontekstā, antropoloģiskās problēmas korelējas ar vēsturisko periodu, valsts attīstību, stagnāciju un krīzi. Šie apstākļi arī nosaka katra cilvēka gaitu un pakāpi, viņa somatiskās un psiholoģiskās spējas. Attieksme pret veciem ļaudīm modulē Latvijas valsts ekonomiskās un morāles problēmas.

Šobrīd nelabvēlīgo demogrāfisko stāvokli nomaina zema mirstības līkne, galvenokārt trešajā un ceturtajā vecuma grupās. Šis apstāklis raksturo demogrāfisko situāciju kā cilvēces novecošanos. To konstatē ne tikai Latvijā, bet arī citās attīstītajās rietumvalstīs. Pēc dažu autoru prognozēm (Александрова, 1974) pasaules apdzīvotība divdesmit pirmā gadsimta vidū sasniegs nebijušu kāpumu - līdz 9 – 11 miljardiem cilvēku. Piemēram, Japānā jau tagad 26 gadu laikā vecāka gadagājuma cilvēku skaits dubultojies, Lielbritānijā tas noticis 45 gadu laikā, bet ASV - 75 gados.

Demogrāfisko procesu dinamiku pieņemts salīdzināt ar lekālu, kur izliekuma pusē atrodas valstis ar pozitīvu demogrāfisko situāciju. Sagaidāms, ka tuvākajā nākotnē vecāka gadagājuma cilvēku īpatsvars attīstītajās valstīs strauji palielinājies. Līdz ar to notiks izmaiņas pašreizējā demogrāfiskajā profilā. Latvijā jau tagad ceturto vecuma grupu pārstāv sievietes, kuras sasniegušas 80 gadu sliekšni, tādējādi izmainot valsts demogrāfisko profilu. Masu saziņas līdzekļos gan izskan nepamatota kritika trešās un ceturtais vecuma grupas pārstāvjiem. Viņiem pārmet sabiedrisko netoleranci, fizisko un garīgo vājumu u. c. Vecuma pazīmes tiek korelētas ar pensionēšanās vecumu, bet netiek vērtētas pēc vispārpieņemtiem gerontoloģijas kritērijiem. Diskusijas par vecāka gadagājuma cilvēku statusu sabiedrībā pelnījušas plašāku popularitāti. Šeit būtu jārunā par šo cilvēku lomu vēsturiskajos notikumos un politiskajās aktivitātēs. Retrospekcija palīdzētu atgūt pazaudēto fenomenu, kad pret vecāka gadagājuma cilvēkiem izturējās ar daudz lielāku cieņu un sapratni, augstu vērtēja viņu zināšanas, pieredzi un tālredzību.

Humānistiskās ievirzes jeb cilvēcisko iespēju integrācijas pieeja

Integrāciju kā rīcības kompetenci definējis H. Buhkrēmers (Buchkremer, 1995), uzsverot alternatīvu risinājumu fleksibilitāti, tādējādi gūstot nenovērtējamu pieredzi, kas palīdz funkcionēt mainīgajā pasaulē. Tādi autori, kā J. Helds un K. Rīgela (Held, 2004, Riegel, 2004), kā arī A. Kalpaka (Kalpaka, 1986) integrāciju izprot kā rīcības spēju, akcentējot prasmi izmantot sabiedriskos un sociālos resursus. Tā ir humānistiskās ievirzes jeb cilvēcisko iespēju integrācija.

Humānistiskās ievirzes centrā ir cilvēks ar saviem mērķiem, vajadzībām, interesēm un vērtībām. Protams, kultūras un izglītības sistēmām jābūt tām, kuras veicina integrācijas procesu. Integrāciju apliecinoša uzvedība veidojas, ja valstī ir vienota izglītības sistēma, kas vērsta uz kopīgām pilsoniskajām vērtībām, un ja ir patiesa tolerance pret dažādu etnisko grupu cilvēkiem. Kā iesaka Dž. Rotčailds (Rothschild, 1981), izglītības sistēma ir jāveido tik prasmīgi, lai pavērtu ceļu „dzīves iespēju integrācijai”.

Pastāv būtiskas atšķirības bērnu, jauniešu un vecākā gadagājuma cilvēku integrācijas kā līdzdalības un piederības teorētiskajos ietvaros. Integrācija, līdzdalība un piederība sabiedrībai mainās cilvēka dzīves laikā. Ja bērna integrācijas process galvenokārt notiek dzīvojamo namu pagalmos un rotaļu laukumos, tad jaunībā integrācija vēl joprojām ir saistīta ar skolu, socializēšanās „saietiem”, kā arī brīvā laika pavadīšanas aktivitātēm. Pamazām sākas arī integrēšanās darbā. Savukārt vecāka gadagājuma cilvēku integrēšanās process ir vairāk orientēts uz kopienu, nevis algotu darbu. Daudzu sieviešu integrēšanās norisinās, strādājot brīvprātīgajā darbā. Integrācijas process notiek, cilvēkiem brīvprātīgi darbojoties organizācijās. Aktīvas novecošanās koncepts postulē, ka labizjūtas saglabāšanas nolūkā, vecāka gadagājuma indivīdi bieži aizstāj lomu zaudēšanu algotajā darbā ar brīvprātīgu darbu. Nepārtrauktības teorija izvirza pieņēmumu, ka dzīves apmierinātības dēļ tiem, kuri brīvprātīgo darbu ir veikuši agrāk, būtu jāturpina to darīt arī vēlīnajā dzīves posmā (Regula, Morgan, 1993; Hooyman, Asuman Kiyak, 1988). Tādējādi aktīva līdzdarbība, veicot brīvprātīgo darbu, būtu izdevīga gan vecāka gadagājuma indivīdiem, gan sabiedrībai kopumā. Patērētais laiks, motīvi, brīvprātīgā darba raksturs un organizāciju tipi var mainīties atkarībā no individuālajām dzīves stadijām.

Līdzdalība darba tirgū un brīvprātīgais darbs vēlīnajā dzīves posmā ir tā dēvētā „produktīvā vecuma” komponentes, ko F. Karo, S. Bass un Y. Čens definē kā jebkura vecāka gadagājuma indivīda aktivitāti, kas rada preces un pakalpojumus vai preču un pakalpojumu radīšanas priekšnosacījumus, neatkarīgi no saņemtā vai nesaņemtā atalgojuma” (Caro, Bass, Chen, 1993). Šis definējums ietver gan algoto darbu, gan formālo brīvprātīgo darbu, bet nav saistīts ar tādām vecāka gadagājuma cilvēku aktivitātēm, kā radnieku un draugu apciemojumi, izglītība personas izaugsmei,

ceļošana un brīvā laika aktivitātes - sportu, izklaides un atpūtas pasākumiem. Tādējādi produktīva novecošana iegūst ekonomisko vērtību.

Pētnieki Z. R. Ravanera un F. Rajultons (Ravanera, Rajulton, 2001) uzskata, ka tādas neformālas aktivitātes kā socializēšanās, palīdzības sniegšana ģimenei un draugiem un iesaistīšanās brīvā laika aktivitātēs, vecāka gadagājuma cilvēku vidū var veicināt integrāciju.

Integrācija vēlīnajā dzīves posmā ir atšķirīga no integrācijas iepriekšējās dzīves norises stadijās. Tā sastāv no ekonomiskajām, politiskajām un sociokulturālajām šķautnēm, un integrācijas norisi ietekmē individuālās raksturiezīmes, strukturālās pārmaiņas un kopienas faktori (Ravanera, Rajulton, 2001).

Plurālisms un iecietība, mierīgi sadzīvojot līdzās cilvēkiem ar dažādām ticībām un vērtību sistēmām, ir labs veids atzīšanas veicināšanai sabiedrībā, kā arī ar tā dēvētā eidžisma (nelabvēlīgiem mītiem par vecāka gadagājuma cilvēkiem) ierobežošanai.

Kā savā pētījumā uzsver Ravanera un Rajultons (Ravanera, Rajulton, 2001), svarīgākie ar nodarbinātību un brīvprātīgā darba veikšanu saistīti noteicošie faktori ir izglītība un veselība. Nākotnē vecāka gadagājuma cilvēki būs izglītotāki, (kā tiek prognozēts), viņiem būs labāka veselība un ilgāks mūžs. Iespējams, ka labvēlīgas izglītības un veselības tendences aizsākušās jau pirms kāda laika, iztiekot bez atbilstoša darbaspēka ieguldījuma palielinājuma. Tas ļauj secināt, lai gan laba veselība un augstāks izglītības līmenis ir nepieciešami, tomēr šie faktori neveido pietiekamus priekšnosacījumus ekonomiskās iekļaušanās un politiskās līdzdalības paplašināšanai vēlīnajā dzīves posmā.

Pētnieki Ravanera un Rajultons, runājot par sociokultūras integrācijas jomu, akcentē kopienas kā vienu no svarīgākajiem veiksmīgas integrācijas priekšnoteikumiem. Vecāka gadagājuma cilvēku koncentrēšanās kopienā pastiprina piederības sajūtu un viņu sociālo integrāciju, uzturot draudzīgas attiecības saskarsmē ar kaimiņiem (Ravanera, Rajulton, 2001).

Savukārt individuālajā līmenī tiek realizēti daudzi integrācijas pasākumi un programmas. Piemēram, Vācijā, Bādenes – Virtembergas pavalstī ir liela integrācijas programmu daudzveidība, ar kuru palīdzību tiek nodrošināts, ka ar migrāciju saistītās personas (personas ar migrācijas fonu) vairo sabiedrisko labumu un netiek ierobežotas.

Publiskajās integrācijas apspriedēs minētie trīs līmeņi lielākoties tiek savstarpēji jaukti. Īpaši tiek diskutēts par to, kā migrantus vislabāk integrēt un kā viņiem būtu jāintegrējas pašiem. Integrācijas publiskā apspriešana (diskurss) būtībā ir to minoritāšu publiskā apspriešana, pie kurām spriedēji paši nepieder. Lielākajā daļā šādu apspriežu attiecīgie minoritātei piederīgie piedalās drīzāk defektsīvi, ja piedalās vispār. Tādēļ šādiem diskursiem ir raksturīgi, ka par integrāciju diskutē tikai normatīvi, t. i., tiek diskutēts par personu ar migrācijas fonu saistītām uzvedības prasībām.

Pirmkārt, kritikas krustugunīs atrodas uz ieceļotājiem un to kultūras aspektiem attiecinātie integrācijas mērķi, kuri orientēti uz normativitātes perspektīvu (Kalpaka, 1986). Kaut arī diskusijās un konceptos ir parādījušās atšķirības, tiek uzdots jautājums, vai integrācija subjekta zinātniskajā analizē vispār ir pielietojams koncepts. Vai ir lietderīgi ņemt vērā ar tā ārējās perspektīvas saistīto problēmisko jēdzienu, pētījumā liekot indivīdu centrā, kurā atrodas subjektīvie rīcības iemesli un problemātika?

Šādas pārdomas autore uzskata par lietderīgām, jo neskatoties uz diskusiju par pielietojamajām metodēm, jau ir gatava norādošu jēdzienu un teorētisku konceptu izvēle pētījuma realizēšanai un atziņu gūšanai. Runājot par tādu strīdīgu jēdzienu kā integrācija, noteikti nepieciešama refleksija.

Kopīgas vērtības sākas ar kopīga mērķa apziņu. Ja vēlamies, lai Latvijā veidotos sabiedrība, kurā nav atstumtu cilvēku, visiem ir pieejama veselības aprūpe, vecāka gadagājuma cilvēki netiek izlikti no dzīvokļiem, gados jaunākie netiek pretstatīti vecāka gadagājuma cilvēkiem, jo viņiem ir dota iespēja sevi realizēt nākotnē, bet savukārt gados vecie cilvēki izmisīgi skatās uz valsti, tad sabiedrības pilsoniskā integrācijas izvēle ir nepieciešama. Sabiedrība nevēlas, lai tā būtu atsvešināta no valsts, bet gan lai ikviens cilvēks varētu īstenot savus mērķus un justos tajā laimīgs.

Integrācijas kā līdzdalības procesa teorētiskais konteksts

Autore secina, ka ar terminu „līdzdalība” politikā parasti tiek apzīmētas pilsoņu politiskās aktivitātes, kuru mērķis ir ietekmēt politiskos lēmumus, to pieņemšanu un īstenošanu, kā arī līdzdalība vadītāju izvēlē un sekošana valstsvīru darbībai svarīgu valsts iekšpolitikas un ārpolitikas jautājumu izlemšanā.

Visizplatītākais politiskās līdzdalības veids ir piedalīšanās vēlēšanās. Vēlēšanas ir procedūra, kurā visi iedzīvotāji vai kāda noteikta daļa lemj, kam uzticēt kādu noteiktu

amatu. No citiem sabiedriskās aktivitātes veidiem tieši balsošana atšķiras ar to, ka nav nepieciešama liela dalībnieku iniciatīva – to nodrošina valsts demokrātija, rīkojot vēlēšanas.

Otrs nozīmīgākais politiskās līdzdalības veids, kura gaitā tiek risinātas sociālas vai politiskas problēmas, ir politiskā aktivitāte interešu grupās. Pilsoņi apvienojas kādā konkrētā grupā, lai kopīgi mēģinātu ietekmēt valsts varas pārstāvju rīcību un darbību visā pilnībā ir pilsoņu grupas iniciatīvas rezultāts.

Zinātnieks J. Šnurrs (Schnurr, Holtz, 1998) terminus participācija/ līdzdalība, piedalīšanās/ saprot kā “ pilsoņu piedalīšanos politiskās konsultācijās un lēmumos”, retāk politiskos rezultātos, t.i., līdzdalību brīvības, sabiedriskās varas, bagātības, labklājības un drošības nodrošināšanas kontekstā.

Savukārt pētnieks G. Perrijs (Parry, 1977) uzskata, ka nepieciešams aplūkot trīs politiskās līdzdalības aspektus: 1) līdzdalības veidu, 2) līdzdalības intensitāti, 3) līdzdalības kvalitāti. Ar līdzdalības veidu saprot dažādās tās izpausmes formas. Savukārt intensitāte raksturo to, cik daudz indivīdu piedalās noteiktās aktivitātēs, kā arī, cik bieži viņi to dara. Kvalitāte izsaka efektivitātes līmeni, kādu sasniedz līdzdalība.

Kādi, faktori ietekmē politisko līdzdalību? Balstoties uz pētījumiem Milbrants un Goels secinājuši, ka līdzdalība ir saistīta ar trim galvenajiem faktoriem: politiskajiem stimuliem, politisko pozīciju, indivīda personības īpašībām, kā arī ar politisko vidi. Pētnieks M. Račs min, ka minētajiem faktoriem jāpievieno arī prasmes, resursi un uzticēšanās. Interesantas atziņas ir izteikuši Almonds un Verba, uzsverot, ka pašnovērtējums ir ļoti nozīmīgs faktors, kurš ietekmē pilsoņu līdzdalību. Jo lielākā mērā cilvēks jūtas kompetents, jo pastāv lielāka iespēja, ka viņš ir arī politiski aktīvs (Akadēmiskie pētījumi, 1999)

Savukārt līdzdalību (angļu val. „participation”) sociālajā pedagogijā saista ar līdzdalību, līdzdarbību un līdzlēmumu pieņemšanu, izvēloties un ieviešot sociālā pedagoga pakalpojumus un programmas. No demokrātiskās perspektīvas viedokļa līdzdalība būtu jāuztver kā konstitucionāli nodrošināta brīvība un vienlīdzība visiem pilsoņiem, kā arī ar to saistītās pluralitātes atzīšana. Pamatnosacījums līdzdalības realizēšanai ir politiskās komunikācijas un politiskās rīcības brīvība. Līdzdalība ir modulis politiskai un sociālai integrācijai (Schmith, 2000). Līdzdalība ir ne tikai demokrātiskās sabiedrības pašvērtība un mērķis, bet arī kritērijs un novērtējuma

instruments, sevišķi integrācijas procesu pašnovērtējumā. Bez tam ir pieņemts, ka, lai kļūtu par apzinīgu pilsoni, līdzdalības iespēju paplašināšanai jānodrošina arī cilvēka izaugsme.

Analizējot pieejamo literatūru, autore secina, ka pētnieki līdzdalību sociālajā pedagoģijā galvenokārt saista ar palīdzību jaunatnei (Arnstein, 1969, Klafki, 1991, Petersen, 1999, Olk, 1994, Otto, Tiersch, 2001, Maslo, 2001).

Kā uzsver pētnieks P. Hasbrauers (Hasbrauer, 2001), ir nepieciešama līdzdalības kultūra, līdzdalības nostiprināšana, panākumu veicināšana organizācijas kultūrā un konceptuāla ieviešana praksē sociālās pedagoģijas profesijā. Integrācijas procesu makroteorētiskā perspektīvā vienmēr, piedāvājot palīdzību, jāveicina īpatnību respektēšana un apliecināšana, dzīves apstākļu individualitāte, variabilitāte un lietotāja vajadzības no vienas puses un stāvokļu garantija, vispārējie likumi un kritēriji, kārtības un vērtību priekšstati no otras puses, kuri gan lietotājam, gan piedāvātājam palīdz ievērot viņu tiesības (Olk, 1994). Starpniecība starp “gadījumu un sadzīves normu” ir jāvērtē kā optimizēšanas likums. Mezoteorētiskajā perspektīvā ir jāņem vērā Uno-Act princips (Otto, Tiersch, 2001) – lietotājs subjekts, kurš pieprasa un darbojas līdzi. Mikroteorētiskajā perspektīvā jāņem vērā sociālā telpa un vide, kurā lietotājs līdzdarbojas. Individuālā perspektīvā lietotājs ir jāuzskata par personu konkrētajā situācijā.

Kā teorētiski tiek saprasta līdzdalība integrācijas procesā? Teorijā, kā jau iepriekš tika minēts, rietumu pētnieki līdzdalību aprakstījuši saistībā ar jaunatni, bet teorētiskās atziņas varētu attiecināt arī uz vecāka gadagājuma cilvēkiem. Latvijā vecāka gadagājuma cilvēku rūpju loku makro līmenī pārrauga Labklājības ministrija. Šī institūcija veicina individualitātes un dzīves apstākļu variabilitātes respektēšanu un vecāka gadagājuma cilvēku vajadzības. No vienas puses ministrija garantē kārtību, kuru nosaka vispārējie likumi un kritēriji, kārtības un vērtību priekšstati, bet no otras puses to dara pašvaldībās izveidotās Sociālās pārvaldes (piemēram, Rīgas pašvaldībā Labklājības departaments). Tās - tiek aplūkotas kā mezoteorētiskā perspektīva. Līdzdarbojošie vecāka gadagājuma cilvēki, pašvaldības darbinieki, sociālo māju administrācija un tajās strādājošie kā sociālā telpa un vide, kurā tie dzīvo un strādā, ir skatāmi kā mikroteorētiskā perspektīva, un tie, kuri dzīvo, kā arī tie, kuri veic atbalstošās palīdzības

funkcijas (sociālās mājās dzīvojošie iedzīvotāji un strādājošie darbinieki) jāsaprot kā individuālā perspektīva.

Integrācijas procesos visi dalībnieki ir kā subjekti makro, mezo, mikro un individuālajā līmenī (perspektīvā) – būdami gan pieprasītāji, gan piedāvātāji vienlaicīgi, tātad paši integrācijas procesu kompetenti novēro, uzrauga un novērtē (Maslo, 2004).

Pieņemts, ka katras integrācijas procesa subjekts vienlaicīgi ir pieprasītājs un piedāvātājs. Līdzdalību politikas zinātnē var saturiski aprakstīt kā interakcijas struktūru starp līdzbalsošanu, līdzdarbību, līdzatbildību un līdzdalības iespējām (Arnstein, 1969), kuru 8 indikatorus var apkopot 3 līdzdalības pakāpēs (sk.2.1.1. tabulu).

2.1.1.tabula

Līdzdalības kā tiesību īstenošanas iespēju modelis

(Arnstein, 1969, Petersen, 1999)

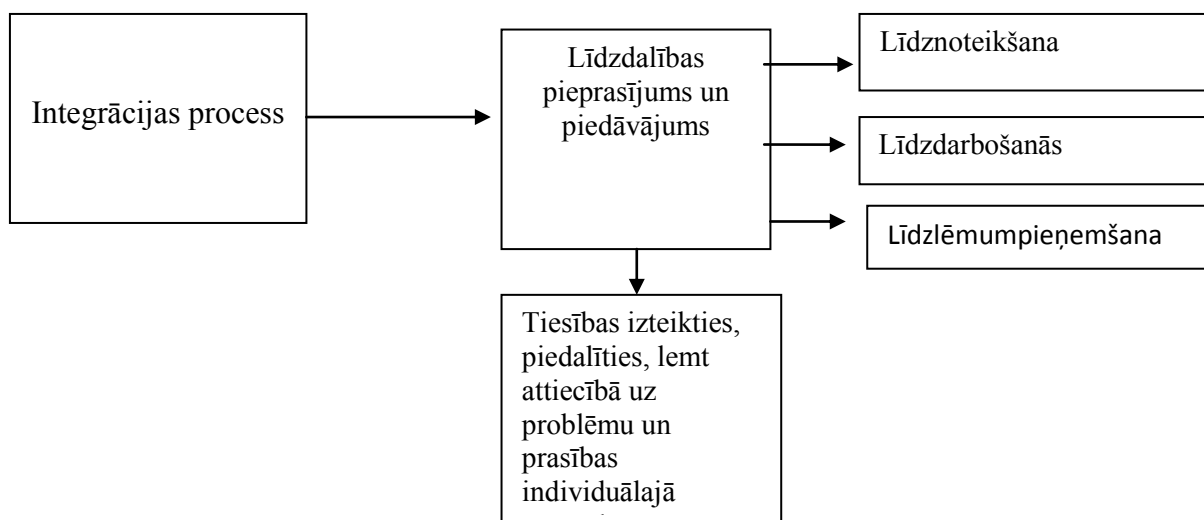
Līdzdalības pakāpes	Nepiedalīšanās	Šķietama dalība	Līdzdalība
Indikatori	1.Manipulācija	3.Informācija	6. Sadarbība, partnerība
	2.Norobežošanās no līdzdalības iespējām	4.Konsultācijas, apspriedes, uzklauššana	7.Varas pārņemšana- tuvināšanās pilsoņiem (pilsoņiem ir izšķiršanās kompetence noteiktiem programmas plānošanas posmiem)
		5.Samierināšana	8.Pilsoņu līdzdalība (lēmumu pieņemšanas kompetence)

Bijuši daudz mēģinājumu noteikt piedalīšanos pēc satura un distancēšanos no tikai šķietamas vai arī rituālas piedalīšanās (iesaistīšanās utt.) formas. Vairums no tiem par izejas punktu pieņem varas nevienādo līdzsvaru starp lēmējiem un tiem, kurus tas skar, un sakārto hipotētiskās varas sadales modifikācijas un pieņemumus pakāpju modelī. Vispazīstamākā ir „ladder of citizen” (pilsoņu piedalīšanās pakāpes), ko attīstīja Arnšteina (Arnstein, 1969).

Pētījuma kontekstā ar tik nelielu respondentu skaitu, autorei salīdzinājumā ar Arnšteinas un Petersena (Arnsteina, 1969, Petersen, 1999) līdzdalības kā politisko tiesību īstenošanas iespēju piedāvāto modeli, vairāk piemērots ir Hasbrauera, (Hasbrauer, 2001) izstrādātais modelis, kurā līdzdalība, tiesības izteikties, lemt attiecībā uz problēmu un prasības tiek skatītas individuālajā perspektīvā.

Balstoties uz veiktajiem pētījumiem par varas attiecību un kontroles tiesībām sociālo darbinieku un sociālpedagoģiskās izlemšanas situācijās (Hasbrauer, 2001) attīstīja citu pakāpju modeli (sk.2.1.2.attēlu), kura tālāku modifikāciju izmanto autore.

2.1.2. attēls. Līdzdalība kā integrācijas kritērijs un tā rādītāji sociālpedagoģiskajā skatījumā (Hasbrauer, 2001).

Modeļa struktūrā ir divu partneru attiecību atšķirīgi nosacījumi, kuri ir iekļauti vienā izlemšanas situācijā. Piedalīšanās pakāpe tiek noteikta pēc tā, kāda ietekme abām līdzdarbojošām pusēm var būt jautājuma izlemšanā. Abu pušu relatīvā izlemšanas vara pie tam tiek modelēta ar uzklaušanās pienākumu un veto tiesībām: A izlemj autonomi (bez pienākumiem pret B); A izlemj autonomi, bet tam ir pienākums uzklaut B; A izlemj, B ir veto tiesības (t. i. B gan nevar pozitīvi noteikt, kam jānotiek, bet var izslēgt noteiktas alternatīvas); A un B abiem jāpiekrīt izlemtajam; B izlemj, A ir veto tiesības; B izlemj autonomi, bet tam ir pienākums uzklaut A; B izlemj autonomi (bez pienākumiem pret A).

Lietotāju darbības metodēm un paņēmieniem kritiskajai analīzei un to pielietošanai praksē dažādās situācijās, minētie pakāpju modeļi var dot svarīgu ieguldījumu, vēl jo vairāk - tie pievērš uzmanību bieži niansētām varas attiecībām, kuras tiek izmantotas, lai praktizētu piedalīšanos, t. sk. promocijas darba kontekstā.

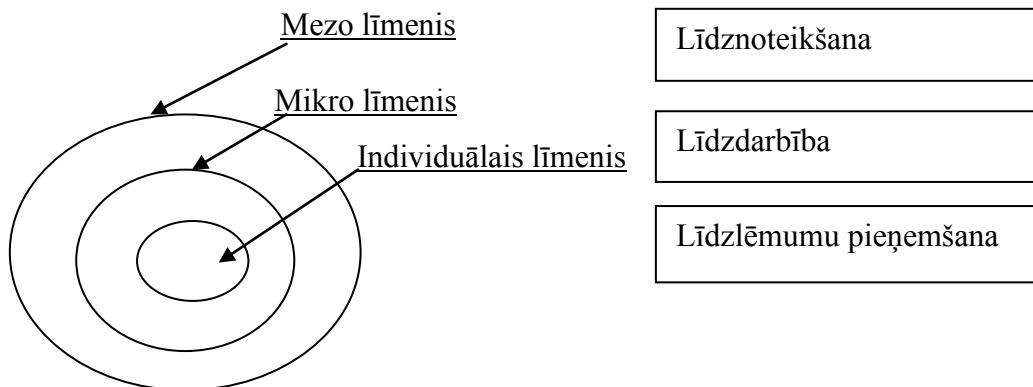
Izanalizējot vairākas mūsdienu pilsoniskās sabiedrības integrācijas teorētiskās nostādnes, var secināt, ka līdzdalība integrācijas procesā jāsaprot kā katra cilvēka

individuālajai atbildībai pakļauta triju pamatspēju: pašnoteikšanas; līdznoteikšanas; solidarizēšanās mijiedarbība (Klafki, 1991).

Līdzdalības struktūru veido tādi komponenti, kā līdznoteikšana, līdzdarbība un līdzlēmumu pieņemšana visos pieminētajos līmeņos.

Secinājumi

Darba autorei bija svarīgi veikt integrācijas teoriju padziļinātu analīzi un klasifikāciju saistībā ar integrācijas izpratnes noteikšanu promocijas pētījuma kontekstā - integrāciju kā *kopējo vērtību institucionalizēšanas procesu; integrāciju kā līdzdalības procesu cilvēku tiesību ievērošanas aspektā, kuras centrā ir cilvēks (human) integrācijas procesa sociālajā un kultūrvidē*. Adaptējot Hasbrauera pakāpju modeli „pilsoņu piedalīšanās lēmumu pieņemšanā” (Hasbrauer, 2001), autore savā darbā atspoguļo vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālajā aprūpes mājā: mezo, mikro un individuālo līmenī (sk. 2.1.3. attēlu).

2.1.3. attēls. Vecāka gadagājuma cilvēku līdzdalības procesa struktūra sociālās aprūpes mājās ekoloģiskais modelis (Bronfenbrenner, 1979).

Nākamajā apakšnodaļā autore apraksta sociālās aprūpes māju kā vecāka gadagājuma cilvēku sociālās aprūpes vidi. Sociālā aprūpes māja tiek skatīta kā integratīvā vide, kurā cilvēki jūtas fiziski, sociāli un emocionāli droši.

2.2. Sociālās aprūpes māja kā vecāka gadagājuma cilvēku integratīvā vide

Kopš 1994. gada Rīgā, bijušajās kopmītnēs sāka iekārtot namus maznodrošinātajiem iedzīvotājiem, kuri pārejas periodā bija gaidījuši dzīvokļu rindā uz dzīves apstākļu uzlabošanu, to starp invalīdiem, kuriem bija problēmas mitināties parastajā dzīvojamajā mājā dažādu pakalpojumu nepieejamības dēļ, kā arī denacionalizētos namos dzīvojošajiem. Lai palīdzētu maznodrošinātajiem iedzīvotājiem, Rīgā uzsāka veidot aprūpes namus.

Viena no Rīgas pilsētā esošajām sociālajām aprūpes mājām, X ekspluatācijā tika nodota 1999. gada aprīlī, kad to sāka apdzīvot pirmie sociālās mājas iedzīvotāji. Pati autore uzsāka strādāt sociālajā aprūpes mājā 1999. gada augustā. Sākotnējā posmā tika izveidota institūcija (turpmāk tekstā *organizācija*), kura joprojām sniedz konkrētus sociālās aprūpes pakalpojumus ierobežota budžeta ietvaros. Sociālās aprūpes mājas kā organizācijas kopējais mērķis ir apmierināt vecāka gadagājuma cilvēku vajadzības. Lai organizācija funkcionētu, tā izmanto nepieciešamos darbspēka, finanšu, materiālos, kā arī informācijas resursus.

Sociālā aprūpes māja kā organizācija

Lai saprastu sociālās aprūpes mājas kā organizācijas būtību, svarīgi raksturot organizācijas kultūru, par kuru 80. gados sāka runāt amerikāņu zinātnieki. Organizācijas kultūras pētījumi mēģina aptvert organizācijas būtību un tās darbību kopumā, iekļaujot izpētē arī normas un vērtību sistēmas, uz kurām balstās tās darbība. Viena no populārākajām ir zinātnieka E. Šteina (Schein, 1985) pieeja, kuru autore turpmāk izklāstīs detalizētāk.

Šteins (Schein, 1985) definē, ka organizācijas kultūra ir vērtību un sociālo normu noturīgs kopums, kurš izveidojies, nostiprinot organizācijas iekšējo integrāciju, pielāgojoties apkārtējai sociāli ekonomiskajai videi. Pārliecība, vērtības un normas nosaka organizācijas locekļu uztveri, domāšanu un jūtas saistībā ar iekšējās integrācijas un ārējās līdzdalības problēmām; atspoguļojas viņu darbībā un pašas organizācijas vides veidošanā.

Organizācijas kultūrā ietilpst arī simboliskas darbības, tādas kā organizācijas mīti, rituāli, ceremonijas, līderības stils, cilvēku savstarpējo attiecību raksturs. Pieminot

vadības stilu, autore uzskata, ka organizācijā galvenokārt tiek pielietots demokrātiskais vadības stils, bet dažās situācijās tomēr nevar izslēgt arī autoritatīvo vadības stilu.

Autore, būdama sociālās aprūpes mājas vadītāja, savā tiešajā darbā izmantoja darbaspēka resursus, materiālos un informācijas resursus. Finanšu resursus pārvaldīja un joprojām pārvalda gan Rīgas domes Labklājības departaments, gan mājas apsaimniekotāja organizācija. Savā ikdienas darbā viņa būtībā veica sociālās aprūpes procesu - plānošanu, organizēšanu, koordinēšanu, motivēšanu un kontroli. Darba autore šajā sakarībā vadījās pēc zinātnieka H. Mintzberga izteiktās domas, ka vadītāja loma ir „noteiktas uzvedības noteikumu komplekss katrai konkrētai organizācijai vai konkrētam amatam. Atsevišķa persona var ietekmēt lomas izpildījumu, bet nevar ietekmēt tās saturu. Sociālās aprūpes mājas iedzīvotāji, vadītāji un visa sociālās mājas aprūpes komanda pārējie nevis „tēlo” iepriekš sadalītas lomas” (Mintzberg, 1973), bet kā personības aktīvi līdzdarbojās sociālās aprūpes mājas organizācijā.

Sociālās aprūpes procesa dalībniekiem jābūt kompetentiem aprūpes procesa īstenotājiem, kā arī nepieciešams nepārtraukti sevi pilnveidot izglītojoties, un te, autore sprāt, ļoti liela nozīmē ir mūža izglītībai. Konkrēti autores ikdienas darba uzdevumu veikšanai bija nepieciešams netikai R. Kaca (Katz, 1974) noteiktie trīs nepieciešamo prasmju un zināšanu veidi: konceptuālās prasmes un zināšanas; savstarpējo attiecību prasmes un zināšanas; tehniskās prasmes un zināšanas, bet visu minēto zināšanu un prasmju kopums un analītiskā spēja, to pielietošanai sociālās mājas aprūpes visdažādākās situācijās.

Cilvēks, kurš nonācis jaunā vidē, izjūt sociālās pārmaiņas, bet īpaši to jūt vecāka gadagājuma cilvēki. Viņiem jāiemācās apgūt sava jaunā dzīves telpa visplašākajā nozīmē. Un tieši šajā aspektā autore uzskata, ka vadītājam kurš vecāka gadagājuma cilvēkiem palīdz un veicina viņu integrācijas procesu sociālajā mājā, nepieciešamas sociālā pedagoga zināšanas. Ko tad mēs saprotam ar terminu „sociālās izmaiņas”?

Sociālās pārmaiņas ir jebkuras sociālās sistēmas neatgriezeniskas pārmaiņas, ko apskata veselumā un kuras nosaka personības reintegrāciju vai dezintegrāciju.

Personības reintegrācija ir jaunu vērtību, lomu un iemaņu apgūšana veco, nepietiekami labi apgūto vai novecojošo vietā.

Svarīga personības integrācijas problēma ir sociālā līdzdalība, jo ne katram cilvēkam izdodas aktīvi izmantot straujas pārmaiņas, kuras skar gan savstarpējās

cilvēku attiecības, gan atsevišķu personību uzvedību; veicina ne tikai sociālpolitisko un ekonomisko, bet arī sociuma fundamentālo morālo vērtību, normu un psiholoģisko stāvokļu maiņu.

Indivīda sociālo līdzdalību raksturo pašizteiksmes atbilstoša uztvere, adekvāta sistēma attiecībās un saskarsmē ar apkārtējiem indivīdiem, spēja mainīt uzvedību atkarībā no citu cilvēku paredzamajām vēlmēm, spēja veidot savstarpējās kolektīvās attiecības, kā arī organizēties.

Sociālā līdzdalība pastāv kā personības vitāli nepieciešams komponents, kurš atraisa visefektīvākās iespējas sevis realizēšanai. Kā indivīds integrēties sabiedrībā un pieņems tās mērķus, tas atkarīgs no tā, kāds ir viņš integrēties savā tuvākajā vidē.

Sociālajā līdzdalība ir mijiedarbība līdzklātbūtnes kontekstos,, kas virza – un kurus pašus savukārt virza – laiktelpas takas, pa kurām sabiedrības locekļi dodas savās ikdienas gaitās. Šīs takas spēcīgi ietekmē to sociālo sistēmu institucionālos pamatparametrus, kurās tās ir iesaistītas.

Sociālajā aprūpes mājā galvenokārt dzīvo pensijas vecuma cilvēki, kuri veido lielas grupas kopumu. Pēc grupas vecuma sastāva tā ir viendabīga masa kuru ietekmē arī psiholoģiskie procesi. „Mēs” grupu veidošanās norobežošanas procesa leģimitizēšana vienmēr izriet no kādas sabiedriski vai sociāli dominantas grupas (kopības kolektīva) un ir mēģinājums sabiedriskās nevienlīdzības apstākļu un ar to saistīto privilēģiju nodrošināšana (Александрова, 1974). No dažu iedzīvotāju puses bieži izskan teicieni: “mēs taču dzīvojam sociālajā, tātad „nabagmājā”, sabiedrībai, jāsaprot, cik mums ir grūti, tāpēc mēs pieprasām arvien jaunas privilēģijas”.

Jo lielāka grupa, jo sarežģītāk ir koordinēt tās locekļu darbību. Jāņem vērā, ka katrs grupas dalībnieks nāk ar savu dzīvesstāstu un gājumu, un tā veido struktūru, kurā ietilpst normas un lomas, statuss un līderība, kā arī savtarpējo attiecību mijiedarbība.

Jebkurā organizācijā ir savas sociālās normas un pieņemtie noteikumi vai prasības, kuras nosaka, kā tās locekļiem ir jārikojas vai jāuzvedas konkrētās situācijās. Tās arī nosaka, kāda organizācijas locekļu uzvedība nav pieļaujama. Vērojot, kā ikdienā norisinās sociālās aprūpes mājas aktivitātes, autore sliecas piekrist psihologa V. Reņģes atziņai, ka „nelielas atkāpes no vispārpieņemto normu ievērošanas, it īpaši, ja tās ir saistītas ar kādām personības īpatnībām, parasti netiek nosodītas kategoriskākā veidā vai publiski” (Reņģe, 1999). Sociālajā aprūpes mājā ceturtdaļa daļa iemītnieku ir cilvēki ar

speciālajām vajadzībām. Tās iedzīvotāji ir iejūtīgi savstarpējās attiecībās pret viņiem un ir pat pieņēmuši, ka cilvēkam var būt krīze un ka kāds var būt savādāks. Bet tādas rakstura īpašības, kā sevis nostādīšana augstāk par citiem netiek piedotas, to sociālā aprūpes māja kā organizācija nepieņem. Šāds cilvēks, ja vien viņš nemainās, netiek pieņemts, kas ietekmē viņa subjektīvo labizjūtu. Protams, līdzīgās situācijās jāņem vērā tas, vai šim cilvēkam ir kāda atbalsta sistēma, piemēram kaimiņi, draugi, utt. Ja cilvēks nonāk izolētībā un viņam nav šīs atbalsta sistēmas, viņš var nonākt galējā izmisumā, kas var radīt ļoti nopietnas sekas. Tādēļ līdzdalības iespēju radīšana sociālās aprūpes mājas ikdienas un brīvā laika aktivitātes ir organizācijas vadītāja viens no galvenajiem uzdevumiem, kaut gan tas neietilpst viņa profesionālajos pienākumos.

Tātad no iepriekš teiktā var secināt, ka sociālās lomas raksturo uzvedību, kāda tiek sagaidīta no visiem sociālās aprūpes mājas locekļiem. Pastāv dažādas sociālo lomu klasifikācijas, bet parasti tās iedala instrumentālās un ekspresīvās lomās. Instrumentālās lomas ir vairāk saistītas ar konkrēta mērķa sasniegšanu. Te autore saskata paralēles ar sociālās aprūpes mājas ģimeniskiem padomiem, kura ar savu darbību par galveno mērķi izvirzījusi palīdzības sniegšanu sociālās aprūpes mājas iedzīvotājiem. Savukārt ekspresīvās lomas vairāk raksturīgas uz attiecībām orientētiem grupas dalībniekiem. Ikdienā varēja novērot, kā vienā no mājas stāviem, kurā ir septiņi dzīvokļi, izveidojušās pat ģimeniskas attiecības, kur vecāka gadagājuma cilvēki ir savstarpēji vienojušies, ko katrs darīs, kādi būs viņu pienākumi. Katram iedzīvotājam ir iedalīta konkrēta loma - viens atbild par kārtību stāvā, cits rūpējas par sasirgušajiem kaimiņiem, vēl kāds ir atbildīgs par rēķinu savlaicīgu nomaksu, utt. Jebkura statusa ieņēmējam ir jāpilda noteiktas sociālās lomas.

Līdzdalība indivīdam dod iespēju darboties sociālajos institūtos - veikalā, baznīcā, ģimenē utt. Dzīves laikā cilvēkam var būt dažādi sociālie statusi un dažādas lomas. Tuvojoties vecumam, indivīda sociālo lomu skaits samazinās un izmainās. Līdz ar šo lomu zudumu un izmaiņām iestājas nedrošība kā subjektīvā labizjūtas mazināšanas pazīme. Vecāka gadagājuma cilvēki jūtas atstumti. Ē. Ēriksons apgalvo, ka beidzamajā krīzes stadijā cilvēkam ir nepieciešams integrēt iepriekšējās stadijās uzkrāto dzīves pieredzi, lai viņš spētu pieņemt vecumu un nāves tuvošanos. Galvenais sekmīgas novecošanās nosacījums, pēc Ē. Ēriksona domām, ir atrast dzīves jēgu, neatkarīgi no tā, vai dzīve bijusi veiksmīga no sabiedriskās domas viedokļa (Erikson, 1959). Tieši darba

autore Ēriksona atziņu izpratnes kontekstā, centās veidot sociālo aprūpes māju kā vecāka gadagājuma cilvēku integratīvo vidi, kurā tiek radītas tādas līdzdalības iespējas sociālās aprūpes mājā, kuras palīdz viņiem izmantot savu uzkrāto dzīves pieredzi un līdz ar to atgriezt dzīves jēgu, paaugstinot sociālo statusu.

Protams, sociālās lomas grupā nav vienlīdzīgas - dažas tiek vērtētas augstāk salīdzinājumā ar citām. Šādas lomas izpildītājam ir augstāks sociālais statuss nekā citiem grupas dalībniekiem. Autorei savā darba ikdienā bijusi iespēja novērot, kā grupā konkrēti darbojas sociālais statuss. Piemēram sociālajā aprūpes mājā dzīvoja zinātnieks, kurš savulaik bija radījis oriģinālus zāļu preparātus, un kuru par viņa plašajām zināšanām farmakoloģijā sociālās aprūpes mājas iedzīvotāji augsti vērtēja, un kuram bieži prasīja arī padomu. Protams, minētajā piemērā bijušā zinātnieka statuss ir augsts.

Ir viens aspekts, kurš saistīts ar integrēšanos un kuram autore grib pievērst uzmanību, t.i. lomu konfliktam. Ko mēs saprotam ar šo jēdzienu? Lomu konflikts ir situācija, kurā cilvēkam jāpilda vairākas lomas, kuras vienlaikus nav izpildāmas, jo viena liek rīkoties pretēji citai. Šādas situācijas dzīvē ir sastopamas pietiekami bieži. Lomu konflikta cēloņi var būt ļoti dažādi. Pieminētajā piemērā - no vienas puses savulaik sabiedrībā zināms zinātnieks - šobrīd sociālās aprūpes mājas īrnieks. Protams, lomu konfliktu risināšanai ir dažādas pieejas: 1) racionalizēšana, 2) lomu norobežošana, 3) jautājuma izlemšana no malas.

Racionalizēšana ir aizsargprocess, kurā indivīds uz nepatīkamu situāciju raugās no tāda skatupunkta, lai tā viņam kļūtu paciešama un nenodarītu lielas sāpes.

Nereti lomas ir iespējams „samierināt”, katru no tām izpildot citā laikā un citā vietā. Lomu konfliktu var palīdzēt atrisināt kāda trešā persona.

Sociālās salīdzināšanas teorijā cilvēka statuss grupā tiek skaidrots ar sevis salīdzināšanu ar citiem grupas locekļiem (Касаткина, 1997). Interesanti ir pavērot, kā uz koncertiem sociālajā aprūpes mājā ierodas kāda kundze. Viņa vienmēr ir safrizēta, jo ļoti vēlas, lai viņu ievērotu. Šai mājas iemītniecei ir svarīgi kaut vai pāris reizes mēnesī tikties iegūt augstu statusu. Viņa veiksmīgi iederas lomā “inteliģenta” skatītāja un klausītāja. Protams, augstāka statusa lomu skaits grupā ir ierobežots, tāpēc lielākā daļa grupas dalībnieku, pateicoties sociālajai salīdzināšanai, nonāk pie secinājuma, ka viņi grupā nav veiksminieki. Tas arī rada priekšstatu, ka cilvēki ar augstāku statusu grupā ir pārāki par citiem grupas dalībniekiem.

Interesanti, ka cilvēkus ar zemu statusu nav vajadzīgs ietekmēt. Apstiprinošs piemērs: ikdienā darba autore pa sava kabineta logu varēja vērot, kā katru rītu noteiktā laikā kāda sociālās aprūpes mājas iedzīvotāja baro putnus. Tajā brīdī, kad putni spārnus plivinot, nolaidās un ieskāva šo veco sievieti, autore acīs viņa ieguva pavisam citu statusu, un šķiet arī viņa pati, kaut uz mazu brīdi, jutās kā putnu karaliene. Un kad paēdušie putni aizlido, un vecā sieviņa atkal iet savu ikdienas soli, viņa nedomā par savu zemo statusu.

Protams, ļoti svarīgs mūsu dzīvē ir statuss – vecums, ar ko arī, vairāk vai mazāk, tiek apzīmogotas mūsu iespējas iegūt jaunus.

Dzīves nogalē notiek sociālā statusa un sociālo lomu maiņa. Samazinās vecāka gadagājuma cilvēku aktivitāte sociālajā un ekonomiskajā sfērā, līdz ar to mainās viņu sociālais statuss un sociālās lomas. Bieži vecāka gadagājuma cilvēks zaudē vadošo lomu ģimenē. Vajadzētu ņemt vērā, ka bieži vecāka gadagājuma cilvēkiem ir tāda informācija par notikumiem, cilvēkiem, tradīcijām, kādas nav jaunākajai paaudzei. Viņi dažreiz ir vienīgais informācijas avots par svarīgākajiem notikumiem ģimenē, par saviem priekštečiem. Vecāka gadagājuma cilvēki ir arī vēstures notikumu aculiecinieki.

Saistībā ar demogrāfiskām izmaiņām, ko raksturo veco cilvēku īpatsvara pieaugums, sociālo programmu nodrošināšana kļūst arvien problemātiskāka. Palielinās gerontoloģiskā aprūpē nodarbināto cilvēku skaits. Principāls ir jautājums par aprūpes procesam nepieciešamo finanšu līdzekļu iegūšanu meklējot no radnieku avotus vai valsts un sabiedrības locekļu budžetiem. Gerontoloģiskā vecuma paaugstināšanās saistās ar veco cilvēku aktivitātes un radošās darbības sašaurināšanos, personiskās neatkarības zaudēšanu. Pasaules Veselības organizācija (PVO) iesaka dalībvalstīm izmantot visas iespējas, lai cīnītos pret iedzīvotāju segregāciju un vecumu sasniegušo izolāciju. Jāattīsta aprūpes iespējas gan mājas apstākļos, gan arī ārpus dzīves vietas.

Autore uzskatīja un centās savā praktiskajā darbā nodrošināt vecāka gadagājuma cilvēkiem arī primāro veselības aprūpi:

- 1) ikdienas gaitās nodrošināt veciem cilvēkiem iespēju sevi apkopt;
- 2) palīdzēt uzturēt sakarus ar ģimeni un sabiedrību;
- 3) atjaunot un uzturēt gerontoloģiskā iedzīvotāju kontingenta dzīvotgribu; iepazīt aprūpējamo ģimenes apstākļus un aprūpes procesu pielāgot

individuālajām prasībām, izmantojot kompleksu (daudzprofila) aprūpes metodi.

Pasaules Veselības organizācija (PVO) iesaka, veicot aprūpi, iedibināt sekojošus aprūpes kritērijus (WHO core principles for achieving safe and sustainable management of health-care waste, 2011):

- 1) aprūpējamo personu ikdienas pasākumu piemērotības novērtēšanu;
- 2) aprūpējamo personu fiziskās un psihiskās veselības novērtēšanu;
- 3) personas sociālā un ekonomiskā statusa noteikšanu.

Daži autori uzskata aprūpes procesu par kompleksas aprūpes palīdzības veidu vecāka gadagājuma cilvēkiem. Viņi ar aprūpi saista medicīnisko palīdzību, psiholoģisko palīdzību un rehabilitāciju, kā arī izglītības pasākumus un profesionālās darbības nodrošināšanu (Baka, Grunevalds, 1998).

Kompleksā aprūpe nodrošina vecāka gadagājuma cilvēku neatkarību, ausgtāku dzīves kvalitātes un uzlabo subjektīvo labizjūtu. Komplekso aprūpi dēvē arī par vispusīgu geriatrisko aprūpi. Tiek risināti aprūpes procesā radušies finansiālie, reliģiskie un invaliditātes jautājumi. Bez vecāka gadagājuma cilvēka veselības stāvokļa novērtējuma, aprūpes pasākumi uzskatāmi par veltīgiem.

Aprūpes process orientēts uz četriem atbalsta punktiem:

- 1) valsts atbalstu;
- 2) sabiedrības līdzdalību;
- 3) labdarības organizāciju finansiālo pabalstu;
- 4) ģimenes atbalstu.

Nereti aprūpe sākas mājas apstākļos, sociālajā aprūpes mājā, dienas stacionārā vai slimnīcā.

Jāuzsver arī izglītības nozīmi vecāka gadagājuma cilvēku pašapziņas nodrošināšanā un dzīves jēgas saskatīšanā. Masu saziņas līdzekļi sniedz informāciju par sadzīves kopējām problēmām, sociālās gerontoloģiskās aprūpes un savstarpējās palīdzības jautājumiem. Gatavojot sociālās aprūpes programmas, jāiekļauj arī garīgās aprūpes jautājumi.

2.2.1. attēls. Sociālās gerontoloģijas aprūpes konteksts.

Neapšaubāmi, ka ikviena indivīda, arī vecāka gadagājuma cilvēka personības neatkarības veidošanos iespaido pensionēšanās statuss, veselības aprūpe un sociālās aizsardzības pasākumi. Labvēlīgs šo jautājumu risinājums paaugstina katra cilvēka dzīves kvalitāti (sk.2.2.1.attēlu).

Pēc V. Froļka (Фролькс,1975) uzskatiem, gerontoloģijas stratēģija nozīmē procesa palēnināšanu. Gerontologam jāzina gan, kā un ko stiprināt, gan kā un ko vājināt.

Kopš neatkarības atgūšanas presē publicētas Latvijas pensionāru dzīvi vispusīgi atspoguļojuši gan valsts valodā, gan krievu valodā iznākošie valsts preses izdevumi. Piemēram, viena gada (1999.) laikā - 895 publikācijas. Kaut gan to temati ir atšķirīgi, dominē pozitīvu notikumu un informācijas apraksti. Iepazīstoties ar publikāciju saturu, rodas iespaids, ka jau toreiz sociālās problēmas tikušas izvirzītas priekšplānā. Galvenokārt tās ir pensiju reformas tematikai veltītās publikācijas. Rakstos, kuros atainota pensionāru dzīve, netiek skarti aprūpes jautājumi. (Pensionāru dzīve ir interesanta, bagāta ar aizraujošiem piemēriem un interesantām domām par tagadni un nākotni). Aktīvu nostāju pensionāru liktenī pauž Valsts prezidente, labklājības ministrs un Latvijas pensionāru federācija (Karpova, Karlina, Lukša, 2008). Autores simpatizē sociologa G. Kohena (Cohen, 2000) atziņai, ka izpaužas dažādi - gerontoloģiski un sociāli kreatīvi. Psihologes apraksta atsevišķas epizodes, kuras pārliecina par vecāka

gadagājuma cilvēku gribu un vēlēšanos darboties sabiedrības interesēs. „Vēlīnā dzīves periodā nepietiekami izpētītais potenciāls” sasaucas ar neapmierinošām sociālām iespējām veco cilvēku dzīves kvalitātes uzlabošanai un aprūpes nodrošināšanai („daži pensijas vecuma cilvēki kļūst par ubagiem”).

Daudzi vecāka gadagājuma cilvēki turpina būt aktīvi un pilnībā neatkarīgi līdz pat dzīves beigām. Lai gan pastāv draudi veselībai, pret kuriem viņi ir uzņēmīgāki, to nekādā gadījumā nevar uzskatīt par neizbēgamu sastāvdaļu. Pārāk liels uzsvars tiek likts uz funkcionalitātes samazināšanos, pārāk maz uzmanības pievērsta iespējām saglabāt aktivitāti. Tomēr vecāka gadagājuma cilvēki ir lieliska garīgā bagātība ģimenēm un sabiedrībai kopumā, jo viņi var dot lielu ieguldījumu labklājības un dzīves kvalitātes uzlabošanā. Vecāka gadagājuma cilvēku pieredze un uzkrātā dzīves gudrība labvēlīgi ietekmē viņu tuvāko cilvēku loku un sabiedrību kopumā vēl ilgi pēc tam, kad šie cilvēki ir beiguši savas aktīvās darba gaitas. J. Kulbergs savā darbā „Krize un attīstība” (Kulbergs, 1998), apraksot vecāka gadagājuma cilvēku izolētības iespēju mazināšanu, ierosina ļaut viņiem pakāpeniski samazināt slodzi algotā darbā, kādu laiku pēc pensionēšanās piedāvāt neliela apjoma darbu vai atsevišķus uzdevumus, ieviest elastīgu pensionēšanās vecumu, iekārtot viegli sasniedzamus dienas centrus, lai mazinātos nepieciešamība dzīvot veco ļaužu mītnēs, nodrošināt lētākus telefonsakaru pakalpojumus ikdienas sarunām, jaunos apbūves rajonus plānot tā, lai atvieglotu sociālo saskarsmi gan ar citiem līdzīga vecuma ļaudīm, gan jaunajām ģimenēm, kurās aug bērni, kā arī nodarbināt vecāka gadagājuma cilvēkus patiesi svarīgā sabiedriskā darbā, lai viņi justos vajadzīgi un noderīgi sabiedrībai.

Sociālās aprūpes māja kā integratīvā vide

Integratīvā vide sociālajā pedagoģijā ir cilvēka ikdienas dzīves un brīvā laika pavadīšanas neatņemama sastāvdaļa, kas uzlabo cilvēka dzīves kvalitāti. Cilvēks dzīvo noteiktā kultūrā un ir sociāla būtne, tādēļ viņam tajā jānodrošina komunikācijas iespējas (Plaude, 2003), sekmējot vecāka gadagājuma cilvēku attieksmi pret sevi, citiem cilvēkiem, darbu, kultūru, sabiedrību, kā arī dabu kā personīgi nozīmīgām vērtībām. Attieksmju būtība izpaužas un pilnveidojas vajadzību apmierināšanas procesā, kā arī mērķu sasniegšanā, atbilstoši savam attīstības līmenim un sociālo apstākļu iespējām (Špona, 2004).

Ievērojamais profesors J.A.Students (Students, 1998) savā darbā „Vispārīgā pedagoģija” uzsver, ka „ ikkatrs garīgās dzīves līdzsvaru sasniegušais spējīgs kaut cik manāmi ietekmēt sabiedrību. Tiem, kuriem nav personības īpašību, kā arī vājas zināšanas, kaut arī tie būtu sasnieguši vecumu pāri pusmūžam, nav nekāda lielāka iespaids apkārtējā sabiedrībā. Šādu cilvēku loma sabiedrības audzināšanā un veidošanā ir pārāk niecīga un nereti pat nenozīmīga. Liels, dziļš audzināšanas un plašs audzinātāja iespaids nāk no spēcīgas personības cilvēkiem. Tie savu sociālo apkārtni allaž vairāk tur savā ietekmē nekā apkārtne viņus ...”.

Students uzsver – „izveidot un sagatavot cilvēku garīgi tik stipru un tik izturīgu, lai viņš savu sociālo apkārtni ietekmētu vairāk nekā apkārtne viņu. No savas sociālās apkārtnes iespaidiem mēs nekad neizbēgsim un tas arī nav vajadzīgs, bet taisni vēlamies, jo šie iespaidi veicina mūsu garīgo un miesīgo attīstību. Jāizsargājas tikai pārāk nenonākt sociālās apkārtnes ietekmē” (Students, 1998).

Lai palīdzētu vecāka gadagājuma cilvēkiem bagātināt viņu garīgo pasauli, savā tiešajā darbā sociālās aprūpes mājā autore centās organizēt dažādus kultūras pasākumus, kā arī izkopt gadskārtu tradīcijas. Katru gadu sociālajā aprūpes mājā tika svinēti Ziemassvētki, kuros muzicēja Jāzeps Mediņa mūzikas skolas audzēkņi, Rīgas 6. vidusskolas kamerkoris, Rīgas 1. mūzikas skolas audzēkņi ar brīnišķīgu klasiskās mūzikas repertuāru (audzināšana ar mākslas palīdzību). Svētku ieskaņā mājas iemītniekiem tradicionāli tika pasniegtas Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas izpilddirekcijas un vietējo uzņēmēju sarūpētās dāvanas. Bija izveidojusies veiksmīga sadarbība ar Rīgas Mākslas skolas vadību, kura dāvināja vecāka gadagājuma cilvēkiem skolas audzēkņu veidotās Ziemassvētku apsveikumu kartītes. Sociālās mājas iedzīvotāji kopīgi svinēja Lieldienas, kuru neiztrūkstoša sastāvdaļa bija pašu iemītnieku krāsoto olu izstāde. Vasaras saulgrieži tika sagaidīti ar sakoptu apkārtni un smaržojošām meijām. Katru gadu pārdomāti tika atzīmēti arī Latvijas valsts svētki – 18. novembris. Autore uzskata, ka ar plašo kultūras programmu palīdzību vecāka gadagājuma cilvēks tika ne tikai izglītots, bet arī emocionāli bagātināts, tādējādi kļūstot atvērtāks citiem.

Kultūra ceļ un veido cilvēku, bet kā definē Students (Students, 1998), „tas iespējams vienīgi tad, ja viņš par cilvēku audzināts. Bez audzināšanas cilvēks nav cilvēks šā vārda patiesajā nozīmē, bet tikai kustonis kā kurš katrs cits dzīvnieks. Mūsu uzdevums kļūt par cilvēkiem, mums arvien vēl jāklūst par cilvēkiem. Šis gājiens uz

cilvēcību ir audzināšanas un izglītības darbs, kas kā spilgts paveiciens iet cauri visai kultūras gaitai” (Students, 1998).

Students uzsver, ka „cilvēks, kurš pārāk ļaujas citu ietekmei, zaudē savu individualitāti, ja tā būtu sākusi iesakņoties; vai arī nemaz to neizveido, ja tai pamati nav likti. Jāveido individualitātes, stipras personības, bet tas iespējams, iedēstot un veidojot cilvēkā tādus gara spēkus, kas viņus padara par sociālās vides centru” (Students, 1998).

Atsaucoties šai Studenta (Students, 1998) izteiktajai domai, sociālajā aprūpes mājā autore izveidoja ģimeņu padomi, kurā darbojās tās 11 iedzīvotāji, jo uzskatīja, ka arī šajā mikrovidē sabiedrībai ir jābūt atvērtai. Cilvēki labprāt darbojās, iesaistot arī citus. Protams, lai ģimeņu padome spētu sekmīgi darboties, bija jāiegulda sistemātisks ikdienas darbs. Padomē nama iemītnieki ļoti veiksmīgi pildīja audzināšanas lomu – autorei bija iespēja novērot, ka citi labprāt ieklausījās viņu sniegtajos padomus: „Sistemātiskajai audzināšanai jāvirzās uz to, lai cilvēks, kurš sasniedzis garīgu līdzsvaru un nostiprina daudz maz patstāvīgu dzīves uzskatu, būtu spējīgs izstarot gara gaismu uz visu savu tuvāko sociālo apkārtni. Garīgi spēcīgs ir nevis tas indivīds, kuru sabiedrība loka, bet tas, kurš loka sabiedrību... Tā tad cilvēka un viņa sociālās apkārtnes attiecību jautājums jāsaprot tādējādi, ka sākumā cilvēks no savas apkārtnes vairāk ņem, bet vēlāk viņam vairāk jāatdod apkārtnē, un dot viņš varēs vienīgi tad, ja garīgi kļūst bagāts, un miesīgi tik stingrs, ka raidīdams iz sevis gara gaismu, ne tikai cels savas apkārtnes kulturālo līmeni, bet šo apkārtni arvien no jauna radīs, padarot to, jo dienas, jo garīgi bagātāku” (Students, 1998). Tādējādi vecāka gadagājuma cilvēkiem tika nodrošinātas līdzdarbošanās, līdznoteikšanās un līdzņemšanas iespējas.

Secinājumi

Veicot ikdienas darba pienākumus sociālās aprūpes mājā, autore vēlējās tajā radīt vecāka gadagājuma cilvēkiem labvēlīgu un drošu integratīvo vidi. Sākotnēji šī vēlme radās intuitīvajā līmenī, bet, izzinot sociālās pedagoģijas literatūru, darba autore ieguva tam arī teorētisku pamatojumu. Iegūtās svarīgākās atziņas autore ir iekļāvusi savā darbā, jo tās vistiešākajā veidā sasauca ar veikto pētījumu.

Lai līdzdalība jaunajā dzīves posmā - aiziešanai pensijā, dzīves vietas maiņai - būtu veiksmīgāka, der pielietot “ Life – model”, kura centrālais aspekts ir transakcija

starp cilvēku, viņa apkārtējo vidi, kā arī pāreja no viena statusa otrā, cilvēku savstarpējās attiecības u.tml. Modeļa galvenais mērķis ir pārvarēt dzīves problēmas, mainīt situācijas un apstākļus, lai palīdzētu sekmīgi risināt dzīves uzdevumus. Minētais modelis tiek saukts arī par ekoloģisko dzīves modeli, jo notiek mijiedarbība starp cilvēku un viņa apkārtējo vidi. Šeit var izdalīt trīs dzīves jomas, kuras atrodas savtarpējās mijattiecībās:

- dzīves posmu pārejas (lomu un dzīves statusa maiņas, dzīves krīzes);
- psihiskie un sociālie vides nosacījumi (dzīves apstākļi, birokrātiskās organizācijas un institūcijas, sociālas sistēmas);
- cilvēku attiecības un procesi starp personām (komunikācija, personīgās attiecības).

Dzīves modeļa pamatā ir sabiedrības teorijas, kuras izskaidro problēmas attiecībā uz savstarpēji saistītām dzīves jomām un līdz ar to tiek atklātas parādības, kā arī problēmas vieta sabiedrības norisēs. Otrkārt, “dzīves modelis” balstās uz noteiktām ētiskām un antropoloģiskām normām un vērtībām, kas nepieciešamas cilvēkam vai cilvēku grupām, lai tie varētu attīstīties. Ētiskās un sociālās vērtības modelī ir iekļauta: personas cieņa, tiesības uz dzīvību, cilvēciskums un līdzjūtība, tiesības uz ģimenes aizsardzību, sabiedrības solidaritāti. Īpaši tiek uzsvērti tādi principi, kā atbildība par sociāli maznodrošinātajiem, solidaritāte un līdzdarbība (Walker, 2005).

Integrācijas procesā – „dzīves modelis” jāiedzīvina gan makro, gan mezo, gan mikro, gan individuālajā līmenī.

Vecāka gada gājuma cilvēkiem jāizvērtē un jāsaprot, ka ne vienmēr viņš varēs vadīt notikumu gaitu, tāpēc viņam ir jādod ieguldījums sociālās aprūpes mājas sabiedrībai gan personiskajā, gan sabiedriskajā līmenī. Ieguldījumi galvenokārt ir tikai indivīdam raksturīgais vērtību un mērķu radošais izpaukums, cilvēks var dot ieguldījumu citu izaugsmē tikai tad, ja viņš pats ir izjutis savu vērtību mājās, darbā, sabiedrībā, ir realizējis savas vajadzības. Ja vajadzības neizdodas realizēt, veidojas stagnācija (stāvoklis, kad nenotiek izaugsme psiholoģiskajā attīstībā).

Ir pierādīts, ka cilvēks, kurš velta visu enerģiju, prasmes un spējas tikai personiskā apmierinājuma ieguvei, ar grūtībām spēj izjust apmierinājumu rūpējoties par citiem.

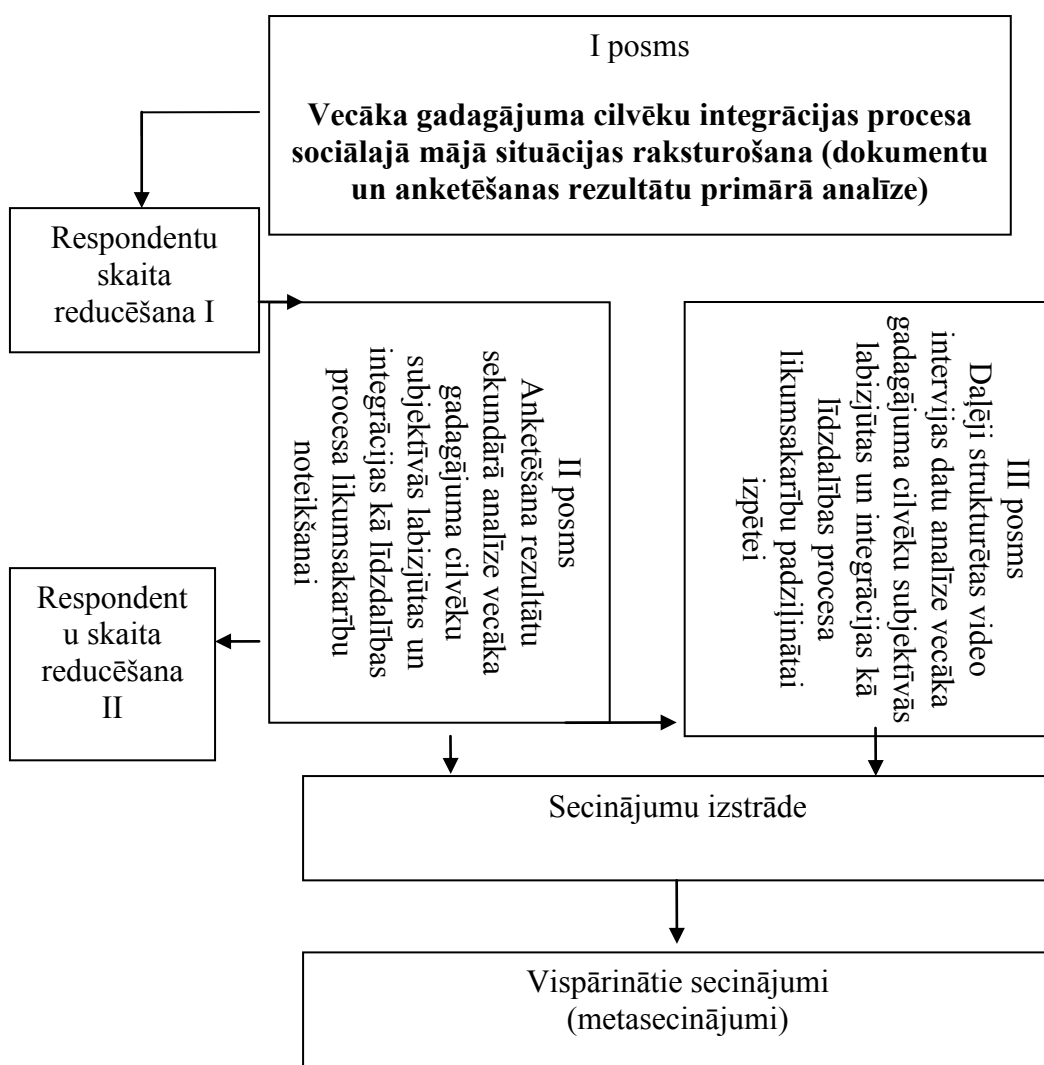
Apstiprinājums pieminētajam ir sociālās aprūpes mājas pašpalīdzības iniciatīva un darbība - ja kādam iemītniekam ir notikusi nelaime vai aizgājis no dzīves tuvs cilvēks, viņš savās bēdās nekad nebūs viens - tuvākie kaimiņi vienmēr sniegs atbalstu. Autorei ikdienā bijis patīkami vērot, kā cilvēki palīdz viens otram - ja kāds jūtas savārdzis, kaimiņi atnes zāles no aptiekas un pārtiku no veikala, kā arī bieži apciemo viens otru slimnīcā.

Lai atvieglotu vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālās aprūpes mājā, ir jāizpēta tās līdzdalības iespējas, kuras ļautu viņiem justies subjektīvi labi jaunajos apstākļos. Tādā veidā vecāka gadagājuma cilvēks gūtu drošību un paļāvību, ka vecums nav tikai nāves gaidīšana - šis laiks, iespējams, var būt ļoti saturīgs un bagāts ar jaunu pieredzi.

3. Vecāka gadagājuma cilvēku integrācija kā līdzdalības procesa sociālās aprūpes mājā pētošā intervence

3.1. Pētījuma struktūra, norise un izpētes metožu izvēles pamatojums

Pētošā intervence (investigating intervention, Batty, Hooper, Osborne, Jackson, 2001) veikta ievērojot zinātnisko ētiku pētījuma jautājumu formulēšanā, pētījumam atbilstošas metodoloģijas izvēlē, instrumentu izveidē datu ieguvei (Kristapsone, 2008), vecāka gadagājuma cilvēku dzīves pieredzes izpētē un iegūto datu ticamības noteikšanā. Pētošajai intervencei izvēlēta secīgi padziļinošā pētījuma struktūra (sk.3.1.1. attēlu).

3.1.1.attēls. Pētošās intervences secīgi padziļinošā empīriskā pētījuma struktūra.

Pētošā intervence norisinājās laika posmā no 2006. līdz 2012.gadam (sk.3.1.1.tabulu). Šajā laikā promocijas darba autore izstrādāja pētījuma koncepciju; noteica pētījuma rādītājus un kritērijus; izstrādāja pētījuma aptaujas anketu; veica pētījuma kvantitatīvo datu ieguvu; apstrādāja un primāri analizēja iegūtos datus, izmantojot kvantitatīvo datu statistiskās apstrādes programmatūru (SPSS 19. versija), kā arī veica anketēšanas rezultātu sekundāro analīzi; adaptēja izstrādātos daļēji strukturētu interviju jautājumus; veica daļēji strukturētas intervijas video datu ieguvu un kodēšanu, izmantojot kvalitatīvo datu analīzes programmu AQUAD 6.

3.1.1.tabula

Empīriskā pētījuma hronoloģiskais plāns

Konkrēta darbība	2006.g.	2007.g.	2008.g.	2009.g.	2010.g.	2011.g.	2012.g.
Pamatproblēmas izpēte	—●	—●	—●	—●	—●	—●	—●
Pētījuma pamatkonceptijas izstrāde	—●						
Pētījuma kritēriju un rādītāju izveide				—●	—●		
Pētījuma aptaujas anketas izstrāde	—●						
Pētījuma kvantitatīvo datu ieguve, apstrāde un analīze (anketēšana)		—●					
Anketēšanas rezultātu sekundārā analīze				—●			
Strukturētas intervijas datu ieguve (daļēji strukturēta intervija)					—●		
Daļēji strukturētas intervijas datu kodēšana un analīze (AQUAD)						—●	

Lai varētu atspoguļot vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju kā līdzdalības procesu sociālās aprūpes mājas kontekstā, kā atbilstošākā tika izvēlēta anketēšanas metode, jo pētot aprūpes mājas sociālo vidi, darba autorei bija svarīgi saņemt pēc iespējas vairāk respondentu atbilžu.

Izvērtējot un analizējot anketēšanas procesā iegūtos rezultātus, darba autore izvēlējās tos respondentus, kuri atbilda kritērijiem, kurus autore bija akcentējusi sava darba teorētiskajā kontekstā. Vecāka gadagājuma cilvēki, kuri atbilda šiem kritērijiem (9 cilvēki), tika aicināti piedalīties video-intervijā. Filmēties piekrita 8 cilvēki. Viens no respondentiem nevēlējās, lai viņu filmētu, taču piekrita atbildēt uz autores sagatavotajiem intervijas jautājumiem. Saruna tika ierakstīta digitālajā diktofonā, bet pētījuma kontekstā netika izmantota.

Intervijas mērķis bija atbildēt uz pētījuma jautājumu - Vai integrācijas kā līdzdalības procesa iespējas sociālajā aprūpes mājā sekmē vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu (well-being)?

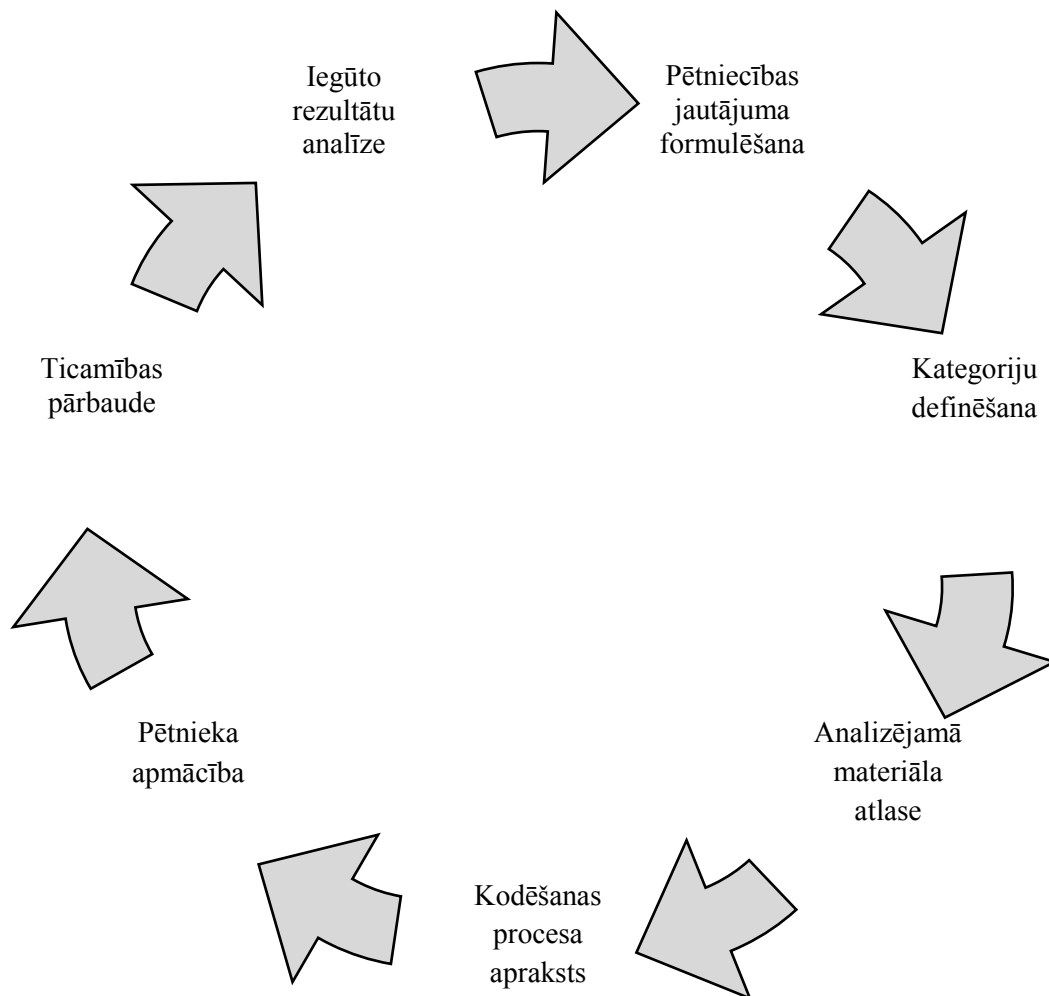
Lai rastu atbildes uz pētījuma jautājumu, kā pētnieciskais instruments tika izmantotas daļēji strukturētas video intervijas.

Interviju (video) satura kvalitatīvā analīze (qualitative content analysis) veikta, klasificējot dažādu vārdu līdzīgās nozīmes (Weber, 1990). Satura analīzes mērķis bija izziņot izprast un izpētīt subjektīvās labizjūtas fenomenu (Downe-Wamboldt, 1992). Satura kvalitatīvā analīze kā pētniecības metode tika izvēlēta, jo tā sniedz iespēju subjektīvi interpretēt tekstu un klasifikācijas procesā sistemātiski kodēt datus. Tādēļ autore deva priekšroku šai metodei, nevis tradicionāli izmantojamai vispārpieņemtai satura analīzei (conventional content analysis), kuras mērķis ir aprakstīt fenomenu: šajā gadījumā labizjūtu vecāka gadagājuma cilvēkiem. Šāda veida pētījuma dizains parasti ir gadījumos, kad pieejamā teorija vai pētnieciskā literatūra par parādību ir ierobežota. Autore izvairījās no jau iepriekš izveidotām kategorijām, tā vietā izmantojot pamatdatus (Kondracki & Wellman, 2002), lai gūtu jaunas atziņas, tos padziļināti izpētot, kā arī induktīvi aprakstot kategoriju attīstību (Mayring, 2000). Lai pārbaudītu un konceptuāli paplašinātu subjektīvās labizjūtas un integrācijas kā līdzdalības procesa teorētiskās bāzes ietvaru, autore veica pastāvošo teoriju un pētījumu satura tiešo analīzi (content analysis) atbilstoši pētījuma jautājumiem, tādējādi nosakot sākotnējo kodēšanas shēmu un prognozējot kodu savstarpējo saistību, izmantojot deduktīvo pieeju (Mayring, 2000). Autore pielietoja satura tiešo analīzi, kas ir daudz strukturētāks process, nekā konvencionālā analīze (conventional

content analyses), (Hickey & Kipping, 1996). Izmantojot pastāvošo teoriju un iepriekšējo pētījumu saturu, darba autore sākotnēji identificēja pamatkonceptiju un mainīgos lielumus sākotnējās kodu kategorijās (Potter & Levine-Donnerstein, 1999).

Analizējot konkrētu vārdu vai teksta saturu, autore nav izmantojusi satura kvantitatīvo analīzi (Potter & Levine-Donnerstein, 1999), pievēršot uzmanību izlases biežumam, konkrētiem vārdiem vai saturam (Kondracki & Wellman, 2002), bet pielietojusi summatīvo pieeju (summative approach) satura kvalitatīvajai analīzei un vārdu skaita plašākai apskatei, iekļaujot zemtekstu analīzi. Satura kvalitatīvās analīzes summatīvajai pieejai ir zināmas priekšrocības; tas ir salīdzinoši brīvāks šī fenomena izpētes ceļš (Babbie, 1992) un sniedz pamatieskatu vārdu lietojumā. Tomēr jāsecina, ka šāda pieeja ir ierobežota, jo nesniedz ieskatu datu plašākā nozīmē. Kā pierādījums šāda veida pētījuma ticamībai ir teksta iekšējā saskaņa - teksta dati atbilst interpretācijai (Weber, 1990). Iegūto datu interpretācijai autore izmantoja satura latentu analīzi. Šī analīze ir centrēta uz vārdu satura zemteksta atklāšanu (Babbie, 1992, Catanzaro, 1988).

Visām kvalitatīvā satura analīzes pieejām ir līdzīgs izpētes process, kuru veido septiņi soļi, iekļaujot formulētus pētniecības jautājumus, kuriem jādod atbildes, definē kategorijas, kuras jāpiemēro atlasot analizējamo materiālu, apraksta kodēšanas procesu un pētnieka apmācību, veic ticamības pārbaudi un analizē kodēšanas procesā iegūtos rezultātus (Kaid, 1989). Autore izskaidro, kā šis process atšķiras, vadoties no specifiskās satura analīzes metodes. Veiksme ir ļoti atkarīga no satura izvērtējuma kodēšanas procesā (Weber, 1990). Kodēšanas procesa pamatā ir tāda satura analīze, kurā ir daudz tekstu un kuri savukārt satur daudz kategoriju (izteikumu piemēri, formulēti analīzes rezultātā). Attiecības starp kategorijām tika noteiktas kodēšanas procesā, kas palīdzēja autorei izveidot un attīstīt kodēšanas shēmu. Kodēšanas shēma darbojas kā „tulkošanas rīks”, kas organizē datus kategorijās (Poole & Folger, 1981). Izstrādātā kodēšanas shēma (sk.3.1.2.attēlu) demonstrē kodēšanas procesa loģiku un datu satura analīzes sistēmu.

3.1.2.attēls. Datu kodēšanas un analīzes shēma.

Izmantojot pētījumā validācijas metodi, tika nodrošināta vecāka gadagājuma cilvēku pētošā intervence sociālās aprūpes mājas vidē.

Validācijas metode tiek pielietota darbā ar dezorientētiem vecāka gadagājuma cilvēkiem. Metodes būtība ir spēja iejusties vecāka gadagājuma cilvēka dzīvē, „ieiešana” nedroša cilvēka pārdzīvojumu pasaulē, iejūtoties viņa lomā, tādējādi veicinot uzticēšanos. Intervenci darbā ar dezorientētiem vecāka gadagājuma cilvēkiem īsteno uzticības persona. Tiem, kuri izmanto šo metodi, nepieciešama spēja uztvert vecāka gadagājuma cilvēku neverbālos un verbālos komunikatīvos (slēptos) signālus.

Uzticēšanās rada drošību, drošība savukārt dod spēku, spēks dod pašvērtības izjūtu, pašvērtības izjūta samazina stresu. Cilvēks jūtas labi. Daudzi sociāli dezorientētie cilvēki aiziet pagātnē, nedzīvojot tagadnē. Savukārt viņi atsāk dzīvot tagadnē, ja jūtas mīlēti un

vajadzīgi. Tie, kuri nejūtas droši tagadnē, aiziet pagātnē un runā tikai par pagātņi. Nav universālas formulas, kā cilvēkiem justies laimīgiem - svarīgi, ka viņi tiek atzīti un jūtas vajadzīgi (Feil, 1972).

Atbilstoši validācijas metodes prasībām, pētnieciskais darbs tika veidots, kombinējot:

- 1) iejūtīgu attieksmi pret vecāka gadagājuma cilvēkiem;
- 2) izpratni, ka šie cilvēki jūtas nelaimīgi, nepilnvērtīgi, dezorientēti saistībā ar bioloģisko, kalendāro un vispārējo novecošanu, atbilstoši attīstības teorijai;
- 3) izmantojot specifiskas tehnikas, palīdzēt vecāka gadagājuma cilvēkiem atgūt pašcieņu, „ieejot” nedroša cilvēka pārdzīvojumu pasaulē, tādējādi veicinot viņa uzticēšanos.

Vecāka gadagājuma cilvēku intervēšana tika izmantota gan izpētes, gan pedagoģiskās intervences nolūkos. Pētošā intervence tika īstenota atbilstoši N. Feilas un V. de Klerka-Rubīna (Feil, de Klerk-Rubin, 2005) izstrādātajai dezorientēto vecāka gadagājuma cilvēku validēšanas metodei, kuras pamatā ir:

- F. Šetlera un G.S. Boida (Schetler, Boyd, 1969) teorija par to, ka emocionāli spilgtas atmiņas paliek cilvēka prātā līdz pat mūža galam;
- A.Verpoerta (Verwoerd, 1976) atziņa par galvas smadzeņu centriem, kas nav vienīgais uzvedības regulators arī ļoti lielā vecumā; jāņem vērā, ka cilvēka uzvedība balstās uz ķermeņa, sociālo un intrapsihisko izmaiņu pamata.

Cilvēka uzvedības analītiskās un humānistiskās psiholoģijas teorētiskie pieņēmumi ir validācijas principu pamatā:

- pastāv vairāki apziņas līmeņi;
- apziņu nevar iedot, vai arī mainīt izturēšanos, ja klients nav gatavs pats sevi mainīt, vai arī tam nav kognitīvo apziņas spēju (Freud, 1983);
- cilvēki lieto simbolus, lai apmierinātu savas vajadzības (Freud, 1983);
- katrai dzīves stadijai ir savi specifiski mērķi, kuri jāsasniedz noteiktā savas dzīves punktā. Mums jācenšas šos uzdevumus izpildīt un tikai tad varam pāriet pie nākamā mērķa. „Pārlēktais” dzīves uzdevums sevi atkal piesaka vēlākā stadijā (Erikson, 1959);
- cilvēki savas smadzenes var tikt pamudināt, lai spētu atdzīvināt vizuālas, audio un kinētiskas atmiņas (Penfield, 1950);

- agras, nostiprinātas (emocionāli krāsainas) atmiņas saglabājas līdz lielam vecumam (Schetler, Boyd, 1969);
- smadzeņu darbība vecumā nav vienīgais izturēšanās regulators. Cilvēka izturēšanās balstās uz ķermenisku, sociālu un intrapsihisku pārmaiņu kombināciju, kas izveidojas dzīves gaitā (Verwoerdt, 1976);
- autopsijas ir parādījušas, ka daudzi ļoti veci cilvēki, neskatoties uz nopietniem smadzeņu darbības traucējumiem, paliek relatīvi orientēti (Wells, 1977);
- cilvēki mēģina pašu spēkiem uzlabot veselību (Rogers, 1994);
- kognitīvo spēju attīstībā vispirms veidojas kustības, tikai tad valoda (Piaget, 1980).

Validācijas principi tieši iespaido mūsu rīcību. Ar to palīdzību mēs varam attaisnot visas mūsu darbības. Šie principi ir teorētisko pieņēmumu konkrēts izpildījums, kuru pamatā ir:

- Č. Velsa autopoēzijas teorija, kura parāda, ka ļoti veciem cilvēkiem, neskatoties uz to, ka viņiem ir nopietni smadzeņu darbības traucējumi, spilgtu emociju atcerēšanās pieredze saglabājas (Wells, 1977);
- K. Rodžers uzsver, ka cilvēks jebkurā vecumā mobilizē visus spēkus, lai būtu vesels (Rogers, 1994);
- E. Ēriksons apgalvo, ka katrs vecuma posms var kaut ko dot un ka katrs cilvēks vēlas līdzsvaru dzīvē. Viņš balsta savu teoriju uz to (tā ir intervence), ka prāts ir spējīgs atsvaidzināt vizuālās, audiālās un kinestētiskās atmiņas – (inženieris, kurš sen aizmirsis, ka bijis inženieris – pēkšņi to atceras, aktrise domā tikai par krunkām, atceroties, sāk darboties un uzstājas videokameras priekšā) (Erikson, 1959);
- Intervēšanas procesā īpaša uzmanība tika pievērsta nevis valodai, bet tieši vecāka gadagājuma cilvēku kustībām, jo viņu domas vispirms izpaužas kustībās, un tikai pēc tam – valodā (Piaget, 1980).

Ievērojot validācijas principus darbā ar vecāka gadagājuma cilvēkiem sociālajā aprūpes mājā, tās vadītāja kā pētniece intervēšanas procesā balstījās uz šādiem atzinumiem:

- 1) cilvēki jāpieņem tādi, kādi viņi ir;

- 2) visi cilvēki ir vērtība, (arī ar trūkumiem un dezorientētie);
- 3) ir pamatots iemesls, kāpēc cilvēki ir dezorientēti; šie cilvēki atrodas savas dzīves realizācijas pēdējā stadijā un mobilizējas, lai paspētu paveikt neizdarīto;
- 5) vecāka gadagājuma ļaudīm īslaicīgā atmiņa nefunkcionē atbilstoši, viņi aizmirst zināmas lietas un mēģina savās darbībās rast līdzsvaru, meklējot atmiņas ilglaicīgajā atmiņā, tādējādi atgriežoties bērnībā;
- 5) ja kāds slikti redz, viņš sāk izmantot iekšējo „redzi”, lai redzētu, ja slikti dzird, tad mēģina ieklausīties pagātnes atskaņās;
- 6) ja realitāte ir ļoti sāpīga, cilvēki gremdējas pagātnes atmiņās un, ja šīs atmiņas ir sāpīgas, viņiem rodas veselības problēmas.

Ja vecāka gadagājuma cilvēkam ir kāda uzticības persona, mazinās viņa baiļu sajūta un rodas spēks dzīvot. Cilvēki dzīvo dažādos apziņas līmeņos. Mirkļa emocijas var izraisīt dažādas pagātnes izjūtas, tādējādi pārceļot tās uz nākotni, jo izpaust jūtas (īpaši kustībā) ir ļoti ārstējoši.

Validācijas metode attiecas tikai uz dezorientētiem vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuri neizjūt pagātnes, tagadnes un nākotnes realitāti. Viņi sāpīgi uztver tagadni, jo nejūtas vajadzīgi, grib atkārtot visu, kas bijis labs pagātnē; garlaikošanās un neatrisināti konflikti pagātnē stimulē jūtīguma saasināšanos.

Humānistiskās psiholoģijas pārstāvis A. Maslovs uzskata, ka katram cilvēkam ir vēlme realizēt savu potenciālu līdz galam, izvērtēt vērtības, izpaust estētiskās jūtas, atrast skaistumu apkārtējā pasaulē, apmierināt kognitīvās, piederības, mīlestības, drošības un psiholoģiskās vajadzības. Izdarīt visu, lai aizietu mierā (Маслов, 1997).

Secinājums

Validācijas metode tiek pielietota darbā ar dezorientētiem vecāka gadagājuma cilvēkiem. Izmantojot pētījumā validācijas metodi, tika nodrošināta vecāka gadagājuma cilvēku pētošā intervence sociālās aprūpes mājās vidē. Validācijas metodes izmantošana sociālajā darbā ar vecāka gadagājumu cilvēkiem rada uzticību, samazina bailes, atjauno pašcieņu.

3.2. Pētījuma 1. posms - vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas procesa sociālās aprūpes mājā situācijas raksturojums (dokumentu un anketēšanas rezultātu analīze)

Sociālo aprūpes māju izveides vēsturiskais konteksts

Lai izprastu tā laika situāciju, piedāvāju ieskatīties toreizējā Rīgas domes Īpašuma departamenta dzīvokļu pārvaldes priekšnieka V.P. Karnupa sniegtajā intervijā I.Zalcmanei, kurā viņš raksturo sociālo aprūpes namu veidošanās procesu: „Ir vairāku veidu aprūpes nami (vēlāk, 1998.gada beigās šie nami *pārtapa* par sociālajām mājām). Viens no tiem ir Aglonas ielā 35/2. Ja izveidojusies tāda situācija, ka cilvēks nevar uzturēt pilnīgi neatkarīgu dzīvokli, viņam jāizvēlas šis variants. Dzīvokļa platība sociālās aprūpes namā ir daudz mazāka, bet cilvēka neatkarība saglabājas, viņam ir iespēja izdzīvot no pensijas, maksājot īri tikai par savu istabu; par palīgtelpām un koplietošanas telpām maksā pašvaldība. Tā tad arī ir sociālā subsidēšana. Šādas mājas ir ļoti vajadzīgas, jo pensionāri un invalīdi, paliekot lielajos dzīvokļos, nespēj tikt galā ar maksājumu slogu. Ja cilvēks uz sociālās aprūpes namu pāriet no pašvaldības mājas, tad šis dzīvoklis paliek pašvaldības rīcībā un to varam ierādīt tiem, kuri atrodas uzskaitē dzīvokļu saņemšanas rindā. Ja īrniekam, kurš dzīvokli atstāj, ir īres parāds, dzīvokli rindas kārtībā piedāvā tam, kurš ir ar mieru nomaksāt bijušā īrnieka parādus. No sešiem tūkstošiem cilvēku, kuri gaida dzīvokļu saņemšanas rindā, divi tūkstoši ir gatavi maksāt šos parādus, lai saņemtu dzīvokli. Situācija ir atšķirīga, ja cilvēks uz sociālās aprūpes namu pāriet dzīvot no namsaimnieka mājas, tad apdzīvojamā platība tiek zaudēta. Šajā situācijā mēģinām panākt, lai namsaimnieks, gribēdams atbrīvot dzīvokļus savā namā, nopirktu īrniekam istabu sociālās aprūpes namā. Ir domāts par šādu namu ierīkošanu, bet daudz kas ir atkarīgs no jaunā likuma par sociālās aprūpes namiem” (Zalcmane, 1997).

Pašlaik Rīgā bez sociālās aprūpes nama Aglonas ielā 35/2 ir vēl divi šādi nami. Viens no tiem atrodas Zemgales priekšpilsētā Garozas ielā 15. Daļēji pansionāts, bet ar vairākiem atsevišķiem dzīvokļiem, kā namā Aglonas ielā 35/2. Trešais ir Ziemeļu rajona pašvaldības sociālās aprūpes nams, kurš atrodas Meldru ielā 58. Intervijā Karnups uzsver, ka viņš vēlētos, lai aprūpes namu pārvaldīšanu vairāk uzņemtos nevalstiskās organizācijas, kā piemēru minot Samariešu biedrības apsaimniekoto sociālās aprūpes namu Garozas ielā (Zalcmane, 1997).

Runājot par nākotnes perspektīvu, intervijā tiek arī minēts, ka Rīgas domes Komunālo un dzīvokļu jautājumu komitejas priekšsēdētājs Jānis Karpovičs ir izveidojis darba grupu, kas nodarbosies ar sociālās stratēģijas koncepcijas izveidi. V. P. Karnups uzskata, ka šāda koncepcija ir ļoti nepieciešama, jo tā koordinētu visu ar sociālo aprūpi saistīto dienestu darbību, kas pašlaik nav pietiekama (Zalcmane, 1997).

Kopainu raksturo arī sociālās aprūpes nama Aglonas ielā 35/2 bijusī direktore A.Epalte: „Kādreiz te bija kopmītne, māja pārbūvēta un remonts ilga trīs gadus tā paša naudas trūkuma dēļ. Mājas remontu un pārbūvi veica Latgales priekšpilsētas pašvaldība, kas izmaksāja vairāk nekā 618 tūkstošus latu. Namu ierīkojot, galvenā doma bija palīdzēt maznodrošinātajai iedzīvotāju daļai – pensionāriem un invalīdiem, kuriem ir slikti sadzīves apstākļi un kuri dzīvo avārijas mājās vai komunālajos dzīvokļos, vai arī atrodas uzskaitē dzīvokļa saņemšanas rindā. Mēs cieši sadarbojamies ar sociālās palīdzības dienestu, kam ir veco vientuļo cilvēku uzskaites dati, kā arī ar Latgales priekšpilsētas dzīvokļu daļu, kas šos cilvēkus mums iesaka. Šurp tiek sūtīti tikai kārtīgi cilvēki, alkohola cienītājus neņemam. Katra pretendenta dokumenti no Latgales pr-tas dzīvokļu pārvaldes tiek sūtīti uz Rīgas domes Īpašuma departamenta dzīvokļu pārvaldi, tur tiek izskatīti, un katram cilvēkam tiek dota rekomendācija. Tālāk ar šo cilvēku tiek slēgts īres līgums, un tas ir juridisks dokuments, kas garantē viņa tiesības uz šo apdzīvojamo platību” (Zalcmane, 1997).

Epalte intervijā raksturo, kā Rīgā notiek dzīvokļu sadale: „Aglonas ielas 35/2 aprūpes namā dzīvo bijušie Latgales priekšpilsētas iedzīvotāji, bet katram Rīgas pilsētas rajonam – Vidzemes un Zemgales priekšpilsētām, kā arī Kurzemes, Centra un Ziemeļu rajoniem ir iedalīti 5 dzīvokļi. To piešķiršanu koordinē attiecīgā rajona sociālās aprūpes dienests. Iemītniekus šiem dzīvokļiem iesaka attiecīgā rajona pašvaldība” (Zalcmane, 1997).

Iepriekš minētais precīzi raksturo toreizējo neizpratni mājokļu jomā. Arī autore ir piedalījusies šajā sociālo māju veidošanas procesā un savā veidā arī ietekmējusi tā virzību. Par to liecina viņas sarakste 1998. gada 6. oktobrī ar Rīgas domes priekšsēdētāju A.Bērziņu, strādājot par Rīgas domes Latgales pr-tas pašvaldības uzņēmuma „SIA Aglona” direktori. 1993. gadā tika izveidots P/U „SIA Aglona”, kura apsaimniekošanā bija nodoti divi aprūpes nami Aglonas ielā 35/1 un 35/2. Aizstāvot institucionālās integrācijas politiku, savā vēstulē autore lūdza, lai Aglonas ielā 35/2 esošajam aprūpes namam tiktu piešķirts sociālās dzīvojamās mājas statuss, kā to paredz 1997. gada 12.jūnijā Saeimā pieņemtais likums „Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām”

(Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām, 1997), kurā paredzēti tikai divi sociālo dzīvojamo telpu veidi - sociālais dzīvoklis un sociālā dzīvojamā māja. Sociālās aprūpes māja šajā likumā nav paredzēts. Turklāt valsts un pašvaldību sociālās aprūpes iestāžu veidošanu un darbību nosaka 1996. gada 27. augustā Ministru kabinetā pieņemtie noteikumi Nr.340 „Par valsts un pašvaldību sociālās aprūpes iestādēm” (Ministru kabineta noteikumi nr.340. Par valsts un pašvaldību sociālās aprūpes iestādēm, 1996), kuros noteikts, ka viena no būtiskākajām sociālās aprūpes iestādes pazīmēm ir medicīniskās aprūpes nodrošinājums.

Ēkām Rīgā, Aglonas ielā 35/1 un Aglonas ielā 35/2 sociālo aprūpes māju statuss piešķirts ar Rīgas Latgales priekšpilsētas TDP Valdes 1993.gada 14. oktobrī pieņemto lēmumu nr.701 un 1993. gada 12. novembrī pieņemto lēmumu nr.778.

Tā kā dzīvojamai ēkai Rīgā, Aglonas ielā 35/2 nav piešķirts sociālās dzīvojamās mājas statuss, uz tās īrniekiem nav iespējams attiecināt minētā likuma „Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām” 12. panta noteikumus par īres maksas trīskārtēju pazeminājumu.

Bet dzīvojamās ēkas Rīgā, Aglonas 35/2 īrniekiem nav saprotama atšķirība starp sociālās aprūpes māju un sociālo dzīvojamo māju, kā rezultātā šīs ēkas īrnieki nepamatoti prasa noteikt tiem īres maksu, kas būtu trīs reizes zemāka par pašvaldības dzīvokļu īres maksu.

Dzīvojamā ēkā Rīgā, Aglonas ielā 35/2 dzīvo tikai vientuļie pensionāri un I un II grupas invalīdi, turklāt lielākā daļa īrnieku ir vientuļie pensionāri. P/U „SIA Aglona” vadība uzskata, ka risinot mājokļu politiku, ēkas Rīgā, Aglonas ielā 35/2 īrnieki ir atzīstami par maznodrošinātām personām saskaņā ar 1995. gada 2. novembrī Saeimā pieņemto likumu „Par sociālo palīdzību” (Par sociālo palīdzību, 1995). Turklāt ēkas Rīgā, Aglonas ielā 35/2 īrniekiem ir ļoti zems maksāspējas līmenis, kas saistīts ar to nelielajām invaliditātes vai vecuma pensijām. No minētā rodas secinājums, ka ēkai Rīgā, Aglonas ielā 35/2 būtu jāpiešķir sociālās dzīvojamās mājas statuss ar visām no tā izrietošajām sekām - mazāku īres maksu, terminētiem īres līgumiem u.c.

Saskaņā ar jau minēto likumu „Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamajām mājām” sociālās dzīvojamās mājas statusu nosaka attiecīgās pašvaldības dome, šajā gadījumā – Rīgas dome.

Pamatojoties uz iepriekšminēto, autore lūdza Rīgas domi pieņemt lēmumu par dzīvojamās ēkas Rīgā, Aglonas ielā 35/2 atzīšanu par sociālo dzīvojamo māju.

1998.g. 12.decembrī Rīgas dome nolēma (Rīgas domes lēmums Nr. 6770 „Par sociālo dzīvojamo māju statusa noteikšanu, dzīvokļu sociālajā dzīvojamā mājā piešķiršanas kārtību, kā arī īres un komunālo pakalpojumu maksu sociālajās dzīvojamās mājās Rīgā”, 1998), lai nodrošinātu sociālās garantijas un atvieglojumus Rīgā dzīvojošajiem mazaizsargātajiem un sociāli maznodrošinātajiem iedzīvotājiem, kā arī noteiktu kārtību, kādā pašvaldība sniedz sociālo palīdzību, izīrējot dzīvokļus sociālajās dzīvojamajās mājās, 5 dzīvojamajām mājām tika piešķirts sociālās dzīvojamās mājas statuss (Aglonas ielā 35/2, Meldru ielā 58, Garozas ielā 15, Rēznas ielā 10/2 un Dolomīta ielā 1). Pirmo triju māju izveidošanas vēsture jau aprakstīta. 1998.gadā sākās celtniecības un pārbūves darbi Rēznas ielā 10/2 un Dolomīta ielā 1. Var uzskatīt, ka šie nami pēc būtības tika veidoti kā sociālās mājas, un to radīšana saistīta ar Rīgas domes stratēģiju mājokļu jomā. Svarīgi, ka maznodrošinātajām personām (ģimenēm) sociālajās dzīvojamās mājās ir noteikta pazemināta īres maksa – Ls 0,04 par vienu dzīvokļa kopējās platības kvadrātmetru. Maksa par apkuri ir samazināta par 25%, bet maksa par ūdeni un kanalizācijas pakalpojumiem - par 50%. Ir ierobežojums - dzīvokļus nevar privatizēt. Autore vēlas uzsvērt, ka līdz 2007. gadam Rīgā ir izveidotas pavisam 12 sociālās dzīvojamās mājas, jau minētās, kā arī Ūnijas ielā 49, Parādes ielā 3/1, Ziepjū ielā 11/1, Emmas ielā 3, u.c. kurās dzīvo apmēram 1100 iedzīvotāji. Protams, sociālo dzīvojamo māju veidošana, renovējot bijušo kopmītņu ēkas turpinās, jo sociālo māju statuss piešķirts arī namiem Biešu ielā un Lubānas ielā sociālajām mājām (Sociālā sistēma un veselības aprūpe Rīgā 2006.gadā, 2007).

Sociālo aprūpes māju izveides politiskais konteksts

Palīdzību maznodrošinātajiem iedzīvotājiem mājokļu problēmas risināšanā nosaka likums „Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām” (Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām, 1995). Likums noteica sociālā dzīvokļa un sociālās dzīvojamās mājas tiesisko statusu, sniedza skaidrojumu, ka sociālais dzīvoklis ir pašvaldības īpašumā esošs dzīvoklis, ko izīrē personai (ģimenei), kura, ievērojot likuma nosacījumus, atzīta par tiesīgu īrēt šādu dzīvokli. Sociālā dzīvojamā māja ir pašvaldības īpašumā esoša dzīvojamā māja, kurā visi dzīvokļi tiek izīrēti tām personām, kuras atzītas par tiesīgām īrēt sociālo dzīvokli.

Likums nosaka arī apsaimniekošanas un finansēšanas kārtību, norāda, kādus līdzekļus drīkst izmantot – t.i pašvaldības budžeta līdzekļus, valsts budžeta līdzekļus, sociālā dzīvokļa īres maksas, citus līdzekļus.

Šeit gan jāpiebilst, ka valsts nav piedalījusies nevienā sociālās mājas finansēšanā. Lielākais finanšu slogs tiek uzlikts pašvaldībai. Arī likumā piedāvātais variants „citi līdzekļi” praksē nedarbojās īpaši veiksmīgi, jo, lai varētu izmantot likumā piedāvāto iespēju, ir jāveido bezpeļņas organizācija, kas varētu ar nelielu finansiālu palīdzību darboties sociālās mājas interesēs.

Praksē darba autore ir saskārusies ar šādu situāciju: ir izveidota „resora” kopmītne, kurā dzīvo visdažādāko grupu cilvēki, bet kāds ierēdnis iedomājas, ka šāda veida mājai var piešķirt sociālās dzīvojamās mājas statusu, neizvērtējot tajā dzīvojošo iedzīvotāju sastāvu. Šāda pieeja autori mulsina un pārsteidz, jo likums noteica, ka sociālās dzīvojamās mājas statusu var tikt noteikts speciāli celtām vai pārveidotām, neizīrētām, pašvaldības īpašumā esošām dzīvojamām mājām.

Pašvaldības īpašumā esošu sociālo dzīvokli var īrēt: persona, kura ir bārenis un kura nav nodrošināta ar dzīvojamo telpu; ģimenes, kurās ir trīs vai vairāk nepilngadīgi bērni; ģimenes, kurās audzina bērnu invalīdu; ģimenes, kurās visi pilngadīgie ģimenes locekļi ir pensionāri vai invalīdi; atsevišķi dzīvojošas pensijas vecuma personas, kurām nav apgādnieku; atsevišķi dzīvojoši invalīdi, kuriem nav apgādnieku; politiski represētās personas; denacionalizētajos namos dzīvojošie īrnieki.

Likuma 5. pantā, kas turpina personu loku uzskaitījumu, kurām ir tiesības īrēt sociālo dzīvokli, 4. punktā ir teikts, ka „pašvaldība var noteikt atvieglotus nosacījumus personas (ģimenes) atzīšanai par tiesīgu īrēt sociālo dzīvokli” (Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām, 1995). Autore uzskata, ka šis punkts pieļauj daudz dažādu interpretācijas iespēju amatpersonām, tādēļ būtu jāprecizē vai arī jādod izvērsts tā skaidrojums, lai nenotiktu dažādas nelikumīgas manipulācijas. Tā paša panta 4. punktā teikts, ka „persona (ģimene) zaudē tiesības īrēt sociālo dzīvokli, ja tā vairs neatbilst šī panta nosacījumiem”. No savas prakses autore var droši apgalvot, ka Rīgā minētais punkts nedarbojas, jo nav institūcijas, kas šī panta prasību izpildi kontrolētu.

Likuma 7. pants (Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām, 1995) nosaka, ka pašvaldības kompetencē ir izveidot institūciju, kas varētu nodarboties ar likumā reglamentēto jautājumu kopuma risināšanu. Autore uzskata, ka Rīgā, ņemot vērā, ka pašvaldības dzīvojamais fonds veido vairs tikai 20 %, tā pārraudzību vajadzētu uzticēt Rīgas domes Labklājības departamentam, kurā ir izveidota sociālo māju nodaļa un kuras kompetencē būtu sociālo māju izveidošana un sociālo dzīvokļu statusa noteikšana.

Nākamajos pantos likums nosaka dokumentu iesniegšanas, personas reģistrācijas, kā arī sociālā dzīvokļa izīrēšanas kārtību.

Likuma 11. pantā (Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām, 1995) ir noteikti sociālā dzīvokļa īres līguma nosacījumi. Taču praksē Rīgā 2. punkts, kas nosaka, ka „sociālā dzīvokļa īres līgumu noslēdz uz laiku, kas nav ilgāks par sešiem mēnešiem, un to atjauno, ja pēc termiņa izbeigšanās īrnieks un viņa ģimenes locekļi nav zaudējuši tiesības īrēt sociālo dzīvokli”, nedarbojas, jo ar pensijas vecumu sasniegušām personām tiek noslēgts beztermiņa līgums. Tikai īpašos gadījumos tiek ievērota likuma norma.

Likuma 12. pants (Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām, 1995) paredz trīs reižu zemāku īres maksu, un daļējas atlaides par komunālajiem pakalpojumiem. Rīgā sociālā dzīvokļa īres maksa noteikta 0,04 Ls par kv.m, 25 % apmērā samazināta maksa par apkuri, bet par ūdeni un kanalizācijas pakalpojumiem jāmaksā tikai 50% apmērā.

Likuma 14. pants (Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām, 1995) paredz, ka īres līgums tiek izbeigts, ja:

- īrnieks un viņa ģimenes locekļi neatbilst mazaizsargātās vai maznodrošinātās personas statusam;

- īrnieks vai viņa ģimenes locekļi, kuri dzīvo kopā ar viņu bojā vai posta dzīvokli vai dzīvojamo māju; izmanto to mērķiem, kādiem tas nav paredzēts;

- īrnieks pārkāpj dzīvokļa lietošanas noteikumus, padarot pārējiem dzīvošanu vienā dzīvoklī vai mājā ar viņiem neiespējamu;

- īrnieks vairāk nekā trīs mēnešus nemaksā sociālā dzīvokļa īres maksu un maksu par komunālajiem pakalpojumiem (pašvaldība minētajai personai ierāda mazāk labiekārtotu sociālo dzīvokli, noslēdzot jaunu īres līgumu).

Autore uzskata, ka minētā panta norma praksē nedarbojas, jo kā arguments tiek minēts: „kur tad mēs šos cilvēkus liksim, ja pat no sociālās mājas ir jāizliek?”

1996. gada 24. oktobrī Saeimā tika iesniegts likumprojekts „Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām”. Deputātiem bija jāpieņem lēmums par likumprojekta nodošanu vai nenodošanu izskatīšanai Saeimas komisijās. Pirmais par likumprojekta iesniegšanu komisijām Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijas vārdā uzstājās pie frakcijām nepiederošais deputāts V. Krisbergs (Latvijas Republikas 6. Saeimas rudens sesijas divdesmit trešā sēde, 1996). Viņš pamatoja sociālo dzīvokļu un sociālo māju

izveidošanas nepieciešamību, jo 75 % Latvijas iedzīvotājiem ir atzīstami par sociāli mazaizsargātiem. Viena no mājokļu politikas mazturīgajiem iedzīvotājiem realizācijas iespējām ir sociālo dzīvojamo māju izveide.

Saeimas deputāts M. Lujāns („Sociālistiskā partija – „Līdztiesība““) uzstājās pret likumprojekta nodošanu Saeimas komisijām. Deputāts izteica viedokli, ka likumprojekta apspriešanas brīdī vēl nav skaidra kopējā koncepcija par dzīvojamajām platībām un telpām. Sociālās dzīvojamās mājas būs pamats nabadzīgo kvartālu izveidei, kas ir bēdīgi slaveni ar savu augsto nabadzības un bezdarba līmeni. Lujāns (Latvijas Republikas 6. Saeimas rudens sesijas divdesmit trešā sēde, 1996) šādiem kvartāliem deva apzīmējumu „hārlemas“.

Debatēs deputāts V. Krisbergs apgalvoja, ka aplūkojamais likums paredz jaunu sociālās palīdzības veidu, proti, piešķirt tiesības īrēt sociālo dzīvokli. Kaut arī pašvaldības pienākumos ietilpst sniegt iedzīvotājiem sociālo palīdzību, tāpēc būtu nepieciešams likuma 1. pantā noteikt, ka izīrēt sociālo dzīvokli vai dzīvokli sociālajā mājā arī ir pašvaldības pienākums. Krisbergs pauda viedokli, ka sociālais dzīvoklis ir tikai „ielāpiņš“, ko pašvaldība var sniegt sociāli maznodrošinātajiem iedzīvotājiem.

Lujāns, oponējot Krisbergam norādīja, ka: „likuma 4. pantā ir konkrēti rakstīts, ka pašvaldību pienākums ir atbilstoši savām iespējām piešķirt un izīrēt attiecīgajām personām dzīvojamo platību sociālajās dzīvojamās mājās, tāpēc nav nepieciešamības likumā noteikt šādu obligāto pašvaldību pienākumu“. Saeimas deputāti atbalstīja Lujāna priekšlikumu.

Diskusiju rezultātā tika pieņemts lēmums nodot likumprojektu Saeimas Budžeta un finanšu komisijai, Juridiskajai komisijai, Sociālo un darba lietu komisijai un Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijai, nosakot, ka pēdējā ir atbildīgā komisija.

1997. gada 20. martā Saeimas sēdē tika izskatīts likumprojekts otrajā lasījumā (Latvijas Republikas 6. Saeimas ziemas sesijas divdesmit otrā sēde, 1997).

1997. gada 12. jūnijā likumprojektu skatot trešajā lasījumā, tika precizēti atsevišķi izteikumi un ar pārliecinošu balsu vairākumu (par - 72, pret -1, atturas -1) tika pieņemts likums „Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām“ (Latvijas Republikas 6. Saeimas pavasara sesijas piecpadsmitā sēde, 1997).

Meklējot informāciju (pieejamās datubāzēs) pēc atslēgvārdiem „sociālā māja“ (social homes), nekas netika atrasts. Savukārt ievadot atslēgvārdus „vecāki cilvēki un sociālās institūcijas“ (elderly people and social institution), tika atlasīti atslēgvārdi „aprūpes nami“ (nursing care homes). Iepazīstoties ar pieejamo informāciju, varēja secināt,

ka termins – „sociālās dzīvojamās mājas” rietumu sabiedrībā netiek saistīts ar vecāka gadagājuma cilvēkiem, bet gan ar cilvēkiem darbaspējīgā vecumā, tādējādi īslaicīgi risinot šo cilvēku sociālās problēmas.

Latvijas Republikas likumdošana vecāka gadagājuma cilvēku pamatvajadzību nodrošināšanai paredz tikai divu veidu institūcijas – sociālo dzīvojamo māju un ilgstošas aprūpes institūcijas (pansionātus).

Institucionālais konteksts

Lai noskaidrotu, kā vecāka gadagājuma cilvēki integrējušies sociālajā aprūpes mājā un kā mainījusies viņu sociālā situācija un dzīve kopumā (dzīvošana vispār) pēc nonākšanas jaunajos, pašreizējos dzīves apstākļos, autore veica aptauju (anketēšanu) sociālās aprūpes mājas vecāka gadagājuma cilvēku vidū vienā no Rīgā esošajām sociālajām aprūpes mājām.

Autore uzsver, ka tika aptaujāti tikai vecāka gadagājuma cilvēki, jo „mūsmājās” dzīvo arī gados jauni cilvēki, kuru izmitināšanai sociālajās aprūpes mājās, pēc autores domām, jābūt īslaicīgai (pagaidu). Sociālās aprūpes mājas iedzīvotājiem tika izdalītas 100 aptaujas anketas, bet tā kā aptaujai piekrita tikai 62 brīvprātīgie, tika izveidota atbilstoša respondentu izlase. Aptaujā tika izvirzīts mērķis analizēt datus, kuros parādās tādi kritēriji, kā subjektīvā labizjūta un līdzdalība.

Aptaujājot iedzīvotājus, darba autore vēlējās iegūt sociālās aprūpes mājas dzīves veida derīguma apstiprinošu vai noliedzošu vērtējumu kopumu, kas liecinātu par to, ka dzīvošana sociālās aprūpes mājā ir atrisinājusi ne tikai viņu mājokļa problēmu, bet arī dzīvošanu kopumā. Tas kalpotu par kritēriju apgalvojumam, ka integrācija ir notikusi pozitīvā virzienā.

Aptaujā piedalīties tika uzaicināti simt „Mūsmāju” iedzīvotāji, kuriem vajadzēja anonīmi atbildēt uz anketas jautājumiem (iegūtos pirmdatos, mainīgo lielumu aprakstu un anketas validitātes pārbaudi sk. 1., 2. un 3. pielikumu).

Anketās netika iekļauti jautājumi par respondentu izglītību, jo darba autore sarunās ar vecāka gadagājuma cilvēkiem ir secinājusi, ka viņi ļoti pārdzīvo to, ka dažādu objektīvu iemeslu dēļ (karš, deportācijas) jaunībā viņiem nav bijusi iespēja iegūt pietiekamu izglītību. Šeit jāpiebilst, ka šajā sociālās aprūpes mājā ir 118 dzīvokļi, kuros pavisam dzīvo 142 iedzīvotāji. Simt (100) anketas darba autore izdalīja tikai vecāka gadagājuma cilvēkiem.

Sociālās aprūpes mājā ir 18 divistabu dzīvokļi, kuros dzīvo divi cilvēki. Šajos dzīvokļos dzīvojošajiem vecāka gadagājuma cilvēkiem darba autore izdalīja tikai vienu anketu, paredzot, ka ģimenes cilvēki, visticamāk, atbildēs līdzīgi.

3.2.1.tabula

Anketā izmantotie mainīgie lielumi (demogrāfiskie dati)

	Anketā izmantotie mainīgie lielumi	Kods
Respondentu demogrāfiskie dati	Dzimums	A1.1.
	Vecums	A1.2.
	Tautība	A1.3.
	Dzīvo kopā ar ...	A1.4.
	Cik ilgi dzīvo sociālajā mājā?	A1.5.

Lai analizētu anketas datus tie tika pāgrupēti jaunā kategoriju sistēmā (sk.3.2.1.; 3.2.2. tabulas un sk. 2. pielikumu).

3.2.2.tabula

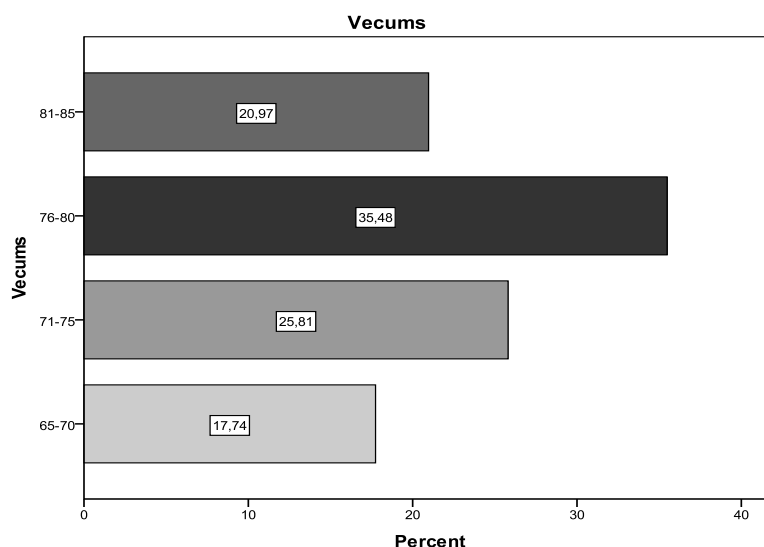
Anketā izmantotie (labizjūtas un līdzdalības) mainīgie lielumi

	Anketā izmantotie mainīgie lielumi	Kods
Labizjūta (well-being)	Kā jūtas sociālās mājā?	B1.1.
	Vai jūtas droši?	B1.2.
	Emocionālā labizjūta	B1.3.
	Labsajūta fiziskajā vidē	B1.4.
	Sociālā labizjūta	B1.5.
	Līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem	C1.1.
Līdzdalība	Mājas padome	C1.2.
	Piedalīšanās organizētajos pasākumos	C1.3.
	Dalība kultūras pasākumos	C1.4.
	Pašorganizēts	C1.5.
	Brīvais laiks	C1.6.
	Brīvais laiks ārpus sociālās mājas	C1.7.
	Citas līdzdalības iespējas	C1.8.

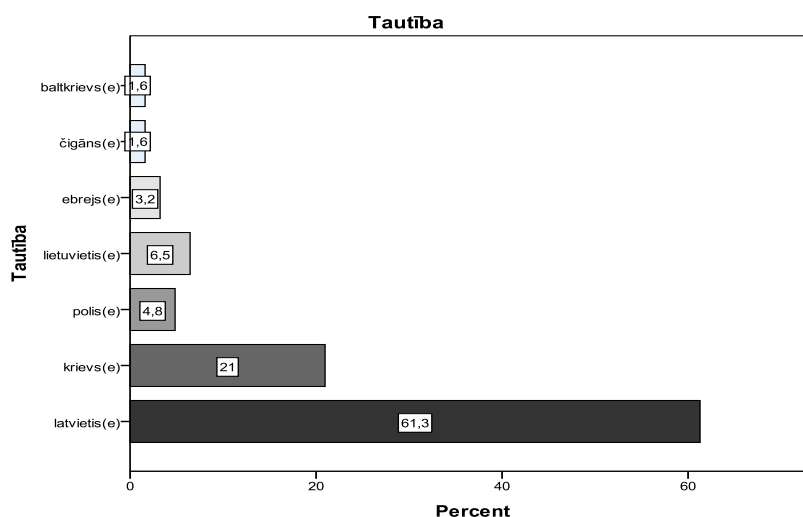
Pētījuma izlases raksturojums

Pētījumā piedalījās 62 respondenti: to starp 48 sievietes, jeb 77, 4% no kopskaita un 14 vīrieši, jeb 22, 6% no kopskaita (sk.4. pielikumu).

3.2.1.attēls. Sadalījums pēc vecuma grupām.

Savukārt vecāka gadagājuma cilvēku sadalījums pēc vecuma grupām ir sekojošs: grupā no 65 līdz 70 gadiem- 17, 7% ; grupā no 71 līdz 75 gadiem -25, 8%; grupā no 76 līdz 80 gadiem - 35%; grupā no 81 līdz 85 – 21%. Tātad lielāko vecāka gadagājuma cilvēku grupu pārstāvēja sociālās mājas iedzīvotāji vecumā no 76 līdz 80 gadiem (sk.3.2.1.attēlu).

3.2.2.attēls. Sadalījums pēc tautības.

Sadalījums pēc tautības: latvieši- 61, 3%; krievi- 21%; poļi -4, 8%; lietuvieši- 6, 5% ; ebreji 3,2%; čigāni-1,6 %; baltkrievi-1, 6%. Tātad pētījumā lielāko grupu- 61, 3 % veidoja latvieši (sk.3.2.2.attēlu).

Analizējot demogrāfiskos datus („Dzīvo kopā ar...”) 75,8% vecāka gadagājuma cilvēku dzīvo vieni. Sociālās aprūpes mājā kopā ar dzīvesbiedru dzīvo 19, 4%, kā arī 4, 8 % gadījumu kopā dzīvo māsa ar brāli, māsa ar māsu un vīra māsa ar brāļa sievu. Demogrāfisko datu analīzē tika iekļauts jautājums („Cik ilgi dzīvojat sociālajā mājā?”). Mazāk kā gadu dzīvo 1, 6%, no 1 līdz 5 gadiem 17, 7%, bet lielāko iemītnieku daļu - 80, 6 % veido vecāka gadagājuma cilvēki, kuri sociālajā mājā dzīvo no 6 līdz 10 gadiem.

Analizējot iegūtās atbildes („Vai jūtas droši sociālajā mājā?”), lielākā daļa- 56, 5% jūtas droši gan sociālās mājas darbinieku aprūpē, gan pašā sociālajā mājā, pateicoties tajā iedibinātajiem kārtības noteikumiem. Savukārt 14, 5% jūtas droši tikai sociālās mājas darbinieku aprūpē un 22, 6% jūtas droši tikai sociālās mājas robežās, bet 6,5%, jūtas droši pateicoties sociālās mājas kārtības noteikumiem.

Ja aptaujas rezultātā iegūti ticami rezultāti, varam uzskatīt, ka autores izvirzītie kritēriji ir izvēlēti pareizi.

Secinājums

Pētošās intervences pirmajā posmā autore analizē, kuriem sociālās aprūpes mājas vecāka gadagājuma iedzīvotājiem ir izteikta līdzdarbība pārējo mājas iemītnieku sadzīvē un saskarsmē ar kaimiņiem, kā arī noskaidro, kuri iedzīvotāji par visnozīmīgāko uzskata drošību sociālās aprūpes mājā.

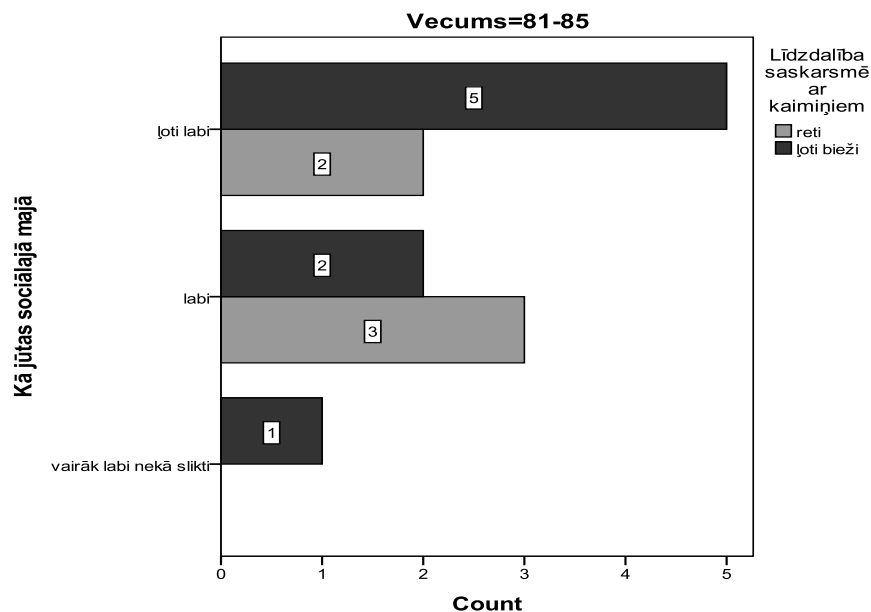
Analizējot iegūtos datus, autore secina, ka respondenti drošību uzskata par ļoti svarīgu, jo tādējādi sociālās aprūpes mājā viņi jūtas labi, līdz ar to fiziskās drošības aspekts ir ļoti būtisks.

Pētījuma 2. un 3. posmā iegūtie dati tika analizēti atbilstoši pētījuma jautājumiem. Tās rezultāti ir aprakstīti attiecīgajās promocijas darba 3. 3. un 3. 4. nodaļās.

3.3. Pētījuma 2. posms - anketēšanas rezultātu analīze vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas un līdzdalības iespēju noteikšanai

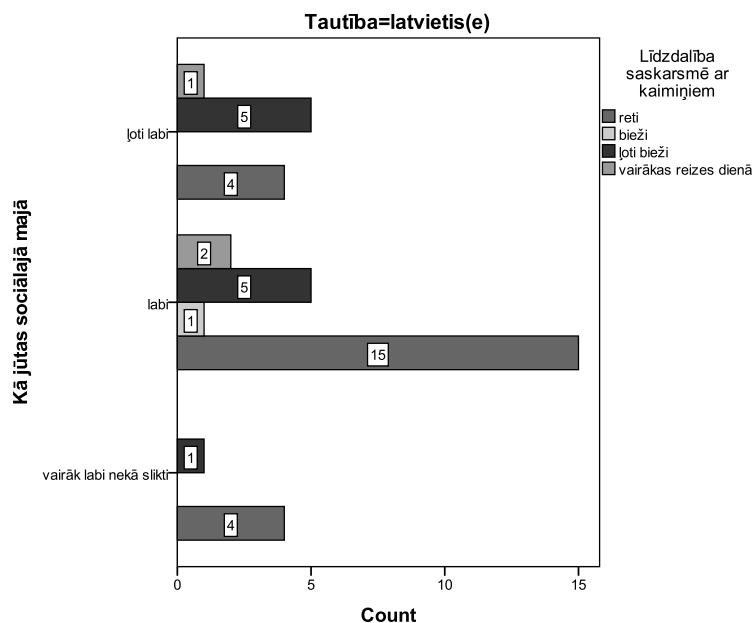
Analizējot iegūtos datus pēc dzimuma („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”), 16 % sieviešu un 5% vīriešu atbildēja, ka jūtas labi sociālās aprūpes mājā, lai gan reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Savukārt 8% sieviešu un 2% vīriešu, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem vērtēja kā ļoti biežu. Interesanti, ka 5 % vīriešu, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, vērtē līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem kā retu. Savukārt 5% sieviešu un 1% vīriešu, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, atzīst, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Var secināt, ka sievietēm tomēr ir izteiktāka vajadzība pēc līdzdalības saskarsmē ar kaimiņiem, bet Pīrsona tests parāda, ka būtiskas atšķirības atbildēs uz minēto jautājumu starp dzimumiem nepastāv, jo sieviešu grupā $p=0,44$ un vīriešu $p=0,485$ (sk. 5. pielikumu).

Analizējot vērtējumu („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) pēc vecuma grupām, no tiem vecāka gadagājuma cilvēkiem, vecuma grupā no 65 līdz 70 gadiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi 3%, atzīst, ka reti notiek līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Būtiskas atšķirības nav arī starp tiem cilvēkiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi (4%). Atšķirības nepastāv arī vecuma grupā no 71 līdz 75 gadiem. Savukārt vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem tiem vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 3% ir ļoti bieža saskarsme ar kaimiņiem, 1 % atbildējis, ka tiekas vairākas reizes dienā, bet 3% atbildējuši, ka to dara reti. Vecuma grupā no 81 līdz 85 starp tiem vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 5% līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem vērtē kā ļoti biežu, bet 2% respondentu kā retu. Var secināt, ka vecāka gadagājuma cilvēkiem kļūstot vecākiem, ir tendence aktīvākai līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem (sk.3.3.1.attēlu).

**3.3.1.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”
(vērtējums līdzdalībai saskarsmē ar kaimiņiem) vecuma grupā no 81-85 gadiem.**

Raksturojot pēc tautības („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) starp tiem latviešiem (sk.3.3.2. attēlu), kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 15% reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Savukārt no tiem, kuri jūtas ļoti labi 5%, vērtē līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem kā ļoti biežu. Savukārt no krievu tautības vecāka gadagājuma cilvēkiem (sk.5. pielikumu), kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 3 % vērtē, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem, bet tikai 1% respondentu uzskata, ka līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem ir ļoti bieža. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 5% vērtē, ka viņiem reti ir līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Analizējot poļu tautības vecāka gadagājuma cilvēku sniegtās atbildes: no tiem kuri jūtas sociālās aprūpes mājā ļoti labi 2% vērtē, ka viņiem ir bieža līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem; no tiem, kuri jūtas sociālās aprūpes mājā labi, 1% uzskata, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Savukārt no lietuviešu tautības respondentiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 2% atzīmē, ka pastāv ļoti bieža līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Savukārt no tiem, kuri labi jūtas sociālās aprūpes mājā, 1% uzskata, ka viņiem ir bieža līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Var secināt, ka raksturojot pēc tautības, latvieši pārstāv lielāko respondentu daļu, taču pēc līdzdalības saskarsmē ar kaimiņiem, būtiskas atšķirības atbildēs nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu)

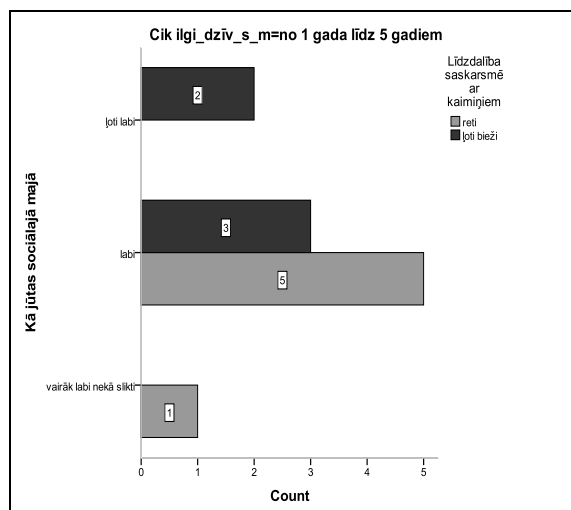

3.3.2.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem) pēc tautības.

Analizējot respondentu atbildes („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” ja sociālās aprūpes mājā dzīvo viens un ja jūtas ļoti labi), saskarsme ar kaimiņiem 9% vērtē ļoti bieži, 1% vairākas reizes dienā, savukārt 5% vērtē, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. No tiem vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuri jūtas labi sociālās aprūpes mājā, 14% līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem vērtē kā retu, 7% ļoti biežu, 2% vairākas reizes dienā, 2% respondentu biežu. Izvērtējot iegūtos datus („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”, ja dzīvo kopā ar dzīvesbiedru un jūtas ļoti labi) 3% līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem vērtē kā retu. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 7% atzīst, ka līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem pastāv reti, bet 1%, ka bieži.

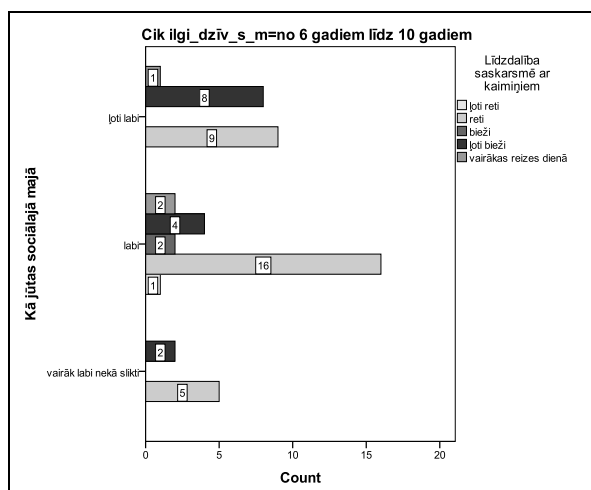
Savukārt 3% respondentu sociālās aprūpes mājā dzīvo kopā: māsa ar māsu; brālis ar māsu; vīra māsa ar brāļa sievu. Var secināt, ka nepastāv ļoti būtiskas atšķirības apstākļi, vai vecāka gadagājuma cilvēks dzīvo viens sociālajā mājā vai arī kopā ar dzīvesbiedru, kā arī māsa ar māsu, brālis ar māsu vai arī kādu citu radnieku, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

Darba autori arī interesēja, vai pastāv atšķirības („Cik ilgi vecāka gadagājuma cilvēks dzīvo sociālās aprūpes mājā?”) un („Kā jūtas sociālās aprūpes mājā?”), kā arī līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem un vai visi minētie komponenti ietekmē labizjūtu. Tālākā analizē tiek piedāvāti iegūtie rezultāti (sk. 3.3.3.attēlu).

3.3.3.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem), dzīvojot sociālās aprūpes mājā no viena līdz pieciem gadiem.

No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā dzīvo no 1 līdz 5 gadiem un kuri jūtas ļoti labi, 2% līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem vērtē kā ļoti biežu, bet tie, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 3% to vērtē kā ļoti biežu, savukārt 5% respondentu līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem vērtē kā retu. Savukārt starp vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Līdz ar to var secināt, ka nepastāv atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

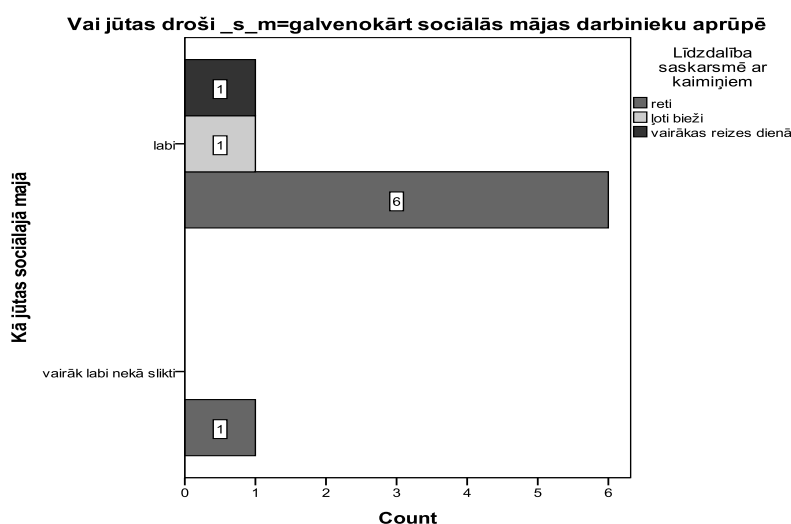

3.3.4. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem), dzīvojot sociālās aprūpes mājā no sešiem līdz desmit gadiem.

No tiem aptaujas dalībniekiem, kuri dzīvo sociālās aprūpes mājā no 6 līdz 10 gadiem un kuri jūtas ļoti labi, 8% līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem vērtē kā ļoti biežu, 9%” retu, bet 1% tiekas vairākas reizes dienā (sk.3.3.4.attēlu). Savukārt no tiem, kuri

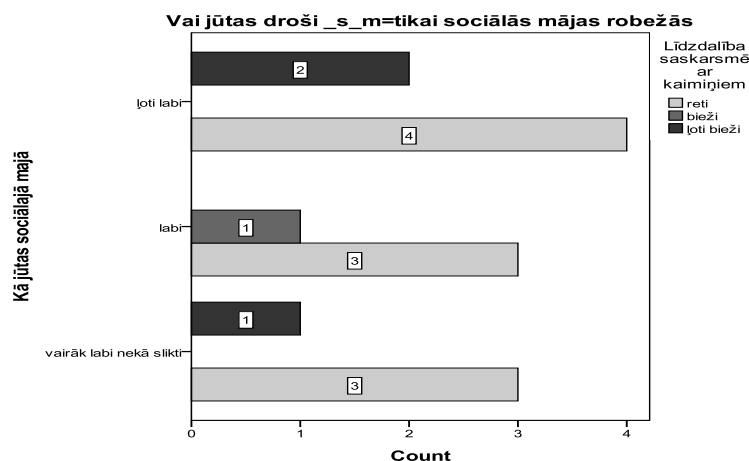
sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 4% līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem vērtē kā ļoti biežu, 2% vairākas reizes dienā, bet 16 % respondentu atzīst, ka pastāv reta līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Savukārt no tiem vecāka gadagājuma cilvēku, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 2 % atbild, ka ļoti bieži, 5% reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Tātad var secināt, ka nepastāv statistiski būtiskas atšķirības, jo $p > 0,05$.

Analizējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) un („Vai jūtas droši?”) izvēle „sociālās aprūpes mājas darbinieku aprūpē” no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 1% līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem atzīmē, vairākas reizes dienā, savukārt ļoti bieži- 1% un reti- 6 % respondentu. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem (sk. 3.3.5 attēlu). Rezultātā var secināt, ka nepastāv atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

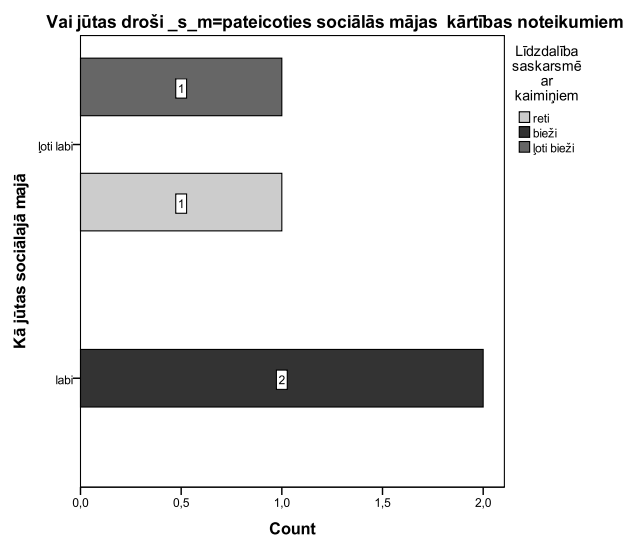
3.3.5. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums saistībā ar drošību, ko nodrošina darbinieku aprūpe) un līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem.

Analizējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) un („Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājas robežās?”) no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 2% vērtē kā ļoti biežu līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem; 4% kā retu, 1% to cilvēku, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdalības saskarsmi ar kaimiņiem vērtē kā ļoti biežu, 1% kā biežu un 3% kā retu. Savukārt starp tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 3% uzskata, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem (sk.3.3.6.attēlu). Tātad var secināt, ka nepastāv atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

3.3.6. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums saistībā ar drošību tikai sociālās aprūpes mājas robežās) un līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem.

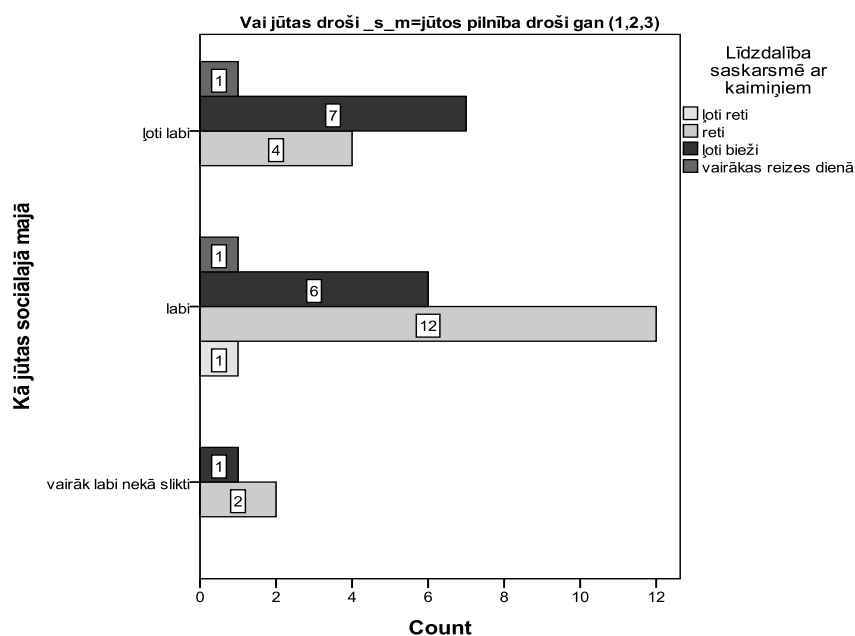
Analizējot respondentu atbildes uz jautājumiem („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) un („Vai jūtas droši, pateicoties sociālās aprūpes mājas kārtības noteikumiem?”) no tiem iedzīvotājiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 1% līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem vērtē kā ļoti biežu, bet 1% kā retu. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 2% ļoti bieži pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem (sk.3.3.7.attēlu). Var secināt, ka nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

3.3.7. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums saistībā ar drošību, tikai pateicoties sociālās aprūpes mājas kārtības noteikumiem) un līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem.

Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) un („Vai jūtas droši?”), izvēlē „jūtos pilnībā droši”, pastāvot trim nosacījumiem (galvenokārt, sociālās aprūpes mājas darbinieku aprūpē, tikai sociālās aprūpes mājas robežās un pateicoties sociālās aprūpes mājas kārtības noteikumiem) no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 7% vērtē līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem kā ļoti biežu; 1% atbild, ka tiekas vairākas reizes dienā, bet 4% atzīst, ka reti. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 6% apgalvo, ka līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem pastāv ļoti bieži; 1% atbild, ka vairākas reizes dienā, savukārt 12% atzīst, ka reti un 1% uzsver, ka ļoti reti. No tiem vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuri atbild, ka sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% ir ļoti bieža līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem, bet 2% respondentu reta (sk.3.3.8. attēlu). Izvērtējot iegūtos rezultātus, var secināt, ka nepastāv būtiskas atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

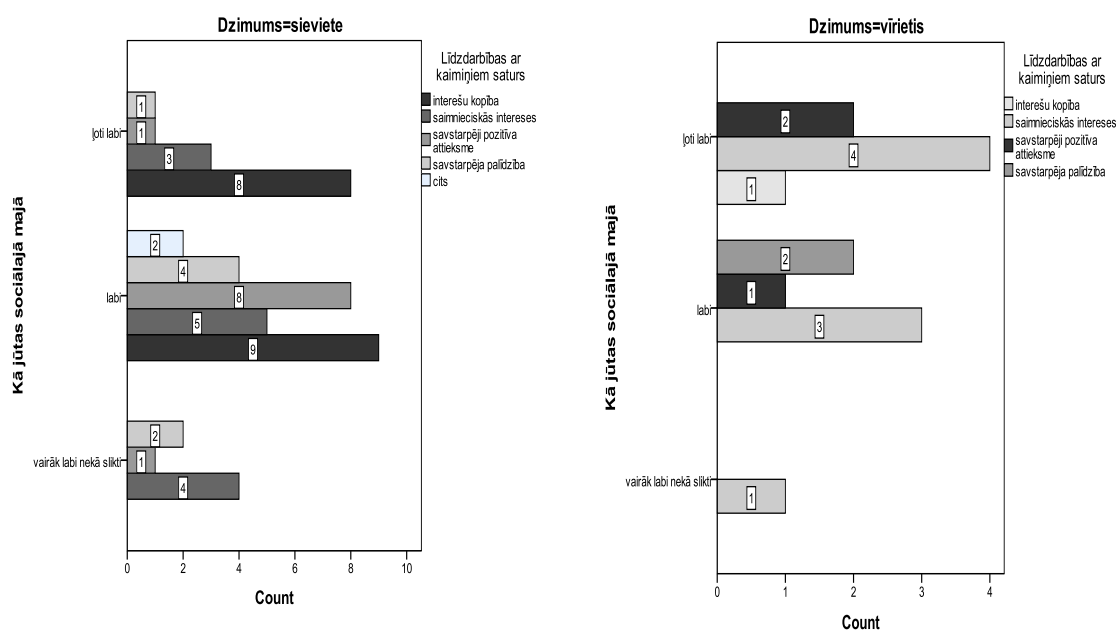

3.3.8. attēls. „Kā vecāka gadgājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”(vērtējums saistībā ar drošību „jūtas pilnībā droši” pie 1.,2.,3. nosacījumiem) un līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem.

Analizējot atbildes uz jautājumiem („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”), starp tām sievietēm („līdzdarbības ar kaimiņiem saturs”), kuras sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 8% saistīts ar interešu kopību; 3% dominē saimnieciskās intereses; 1% savstarpējā palīdzība un 1% savstarpēja pozitīva attieksme. Savukārt no tām sievietēm, kuras sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 9% saistīts ar interešu kopību; 5% dominē saimnieciskās intereses; 4%

savstarpēja palīdzība; 8% savstarpēja pozitīva attieksme; 2% ir cits atbilžu variants. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 4% saistīts ar saimnieciskām interesēm; 2% ar savstarpēju palīdzību; 1% ar savstarpēju pozitīvu attieksmi (sk.3.3.9.attēlu). Izvērtējot sniegtās atbildes, var secināt, ka nepastāv būtiskas atšķirības, jo $p > 0,05$.

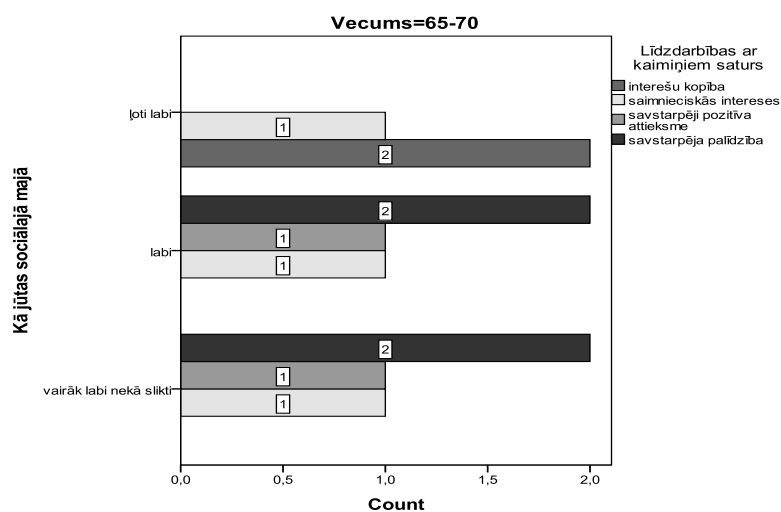
Izanalizējot aptaujas rezultātus („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) un („līdzdarbības ar kaimiņiem saturs”), kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 1% saistīts ar interešu kopību; 4% dominē saimnieciskās intereses; 2% savstarpēja pozitīva attieksme. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 3% saistīts ar saimnieciskām interesēm, 2% ar savstarpēju palīdzību, 1% ar savstarpēji pozitīvu attieksmi. Savukārt no tiem vīriešiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 1% saistīts ar saimnieciskām interesēm (sk.3.3.9.attēlu). Var secināt, ka nepastāv būtiskas atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

3.3.9. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums gan sievietēm, gan vīriešiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.

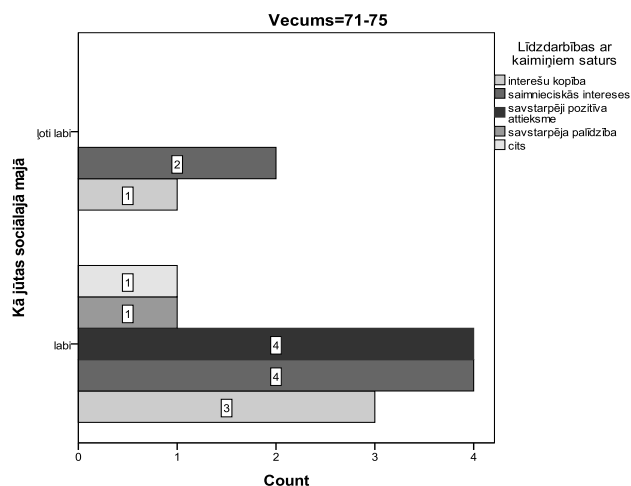
Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) vecuma grupu no 65 līdz 70 gadiem („līdzdarbības ar kaimiņiem saturs”), no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 2% saistīts ar interešu kopību;

1% dominē saimnieciskās intereses. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 1% saistīts ar saimnieciskām interesēm; 1% ar savstarpējo palīdzību un 1% ar savstarpēji pozitīvu attieksmi. Savukārt tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 1% saistīts ar saimnieciskām interesēm; 2% ar savstarpējo palīdzību un 1% ar savstarpēji pozitīvu attieksmi (sk.3.3.10.attēlu). Var secināt, ka nepastāv būtiskas atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

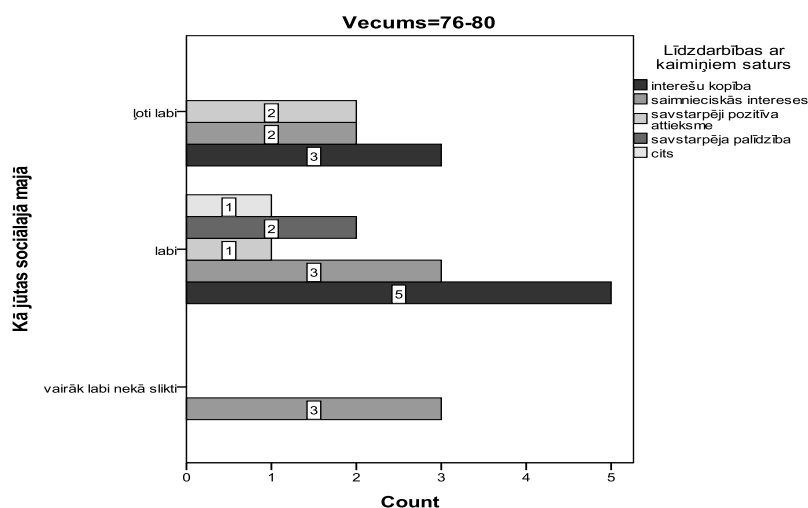
3.3.10. attēls. „Kā vecāka gadgājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”(vērtējums vecuma grupā no 65 līdz 70 gadiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.

Analizējot („Kā vecāka gadgājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) vecuma grupu no 71 līdz 75 gadiem („līdzdarbības ar kaimiņiem saturs”) no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 1% saistīts ar interešu kopību; 2% ar saimnieciskām interesēm. Savukārt starp tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 4% saistīts ar saimnieciskām interesēm; 1% ar savstarpējo palīdzību, 4% ar savstarpēji pozitīvu attieksmi, 3% ar interešu kopību; 1% ar kaut ko citu (sk.3.3.11.attēlu). Var secināt, ka nepastāv būtiskas atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

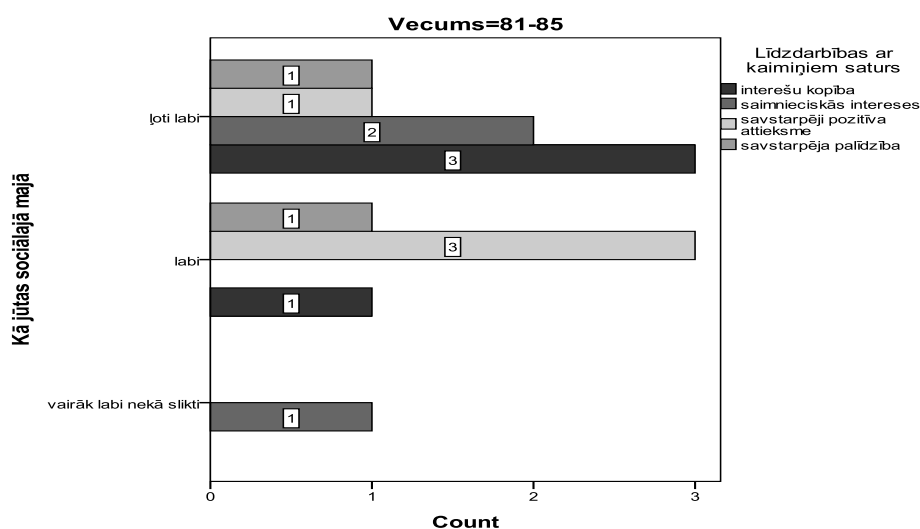
3.3.11. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums vecuma grupā no 71 līdz 75 gadiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.

Izvērtējot („Kā vecāka gadgājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) vecuma grupa no 76 līdz 80 gadiem un („līdzdarbības ar kaimiņiem saturs”), no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 3% saistīts ar interešu kopību; 2% ar saimnieciskām interesēm. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 3% saistīts ar saimnieciskām interesēm; 2% ar savstarpējo palīdzību; 1% ar savstarpēji pozitīvu attieksmi; 5% ar interešu kopību; 1% ar kaut ko citu. Savukārt tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 3% saistīts ar saimnieciskām interesēm (sk.3.3.12.attēlu).

3.3.12. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.

Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) cilvēki vecuma grupā no 81 līdz 85 gadiem un („līdzdarbības ar kaimiņiem saturs”) no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 3% saistīts ar interešu kopību; 2% ar saimnieciskām interesēm, 1% ar savstarpēji pozitīvu attieksmi; 1% ar savstarpējo palīdzību. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 3% saistīts ar savstarpēji pozitīvu attieksmi; 1% ar savstarpēju palīdzību; 1% ar interešu kopību; 1% ar kaut ko citu. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% līdzdarbības ar kaimiņiem saturs saistīts ar saimnieciskām interesēm (sk.3.3.13.attēlu). Var secināt, ka nepastāv būtiskas atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

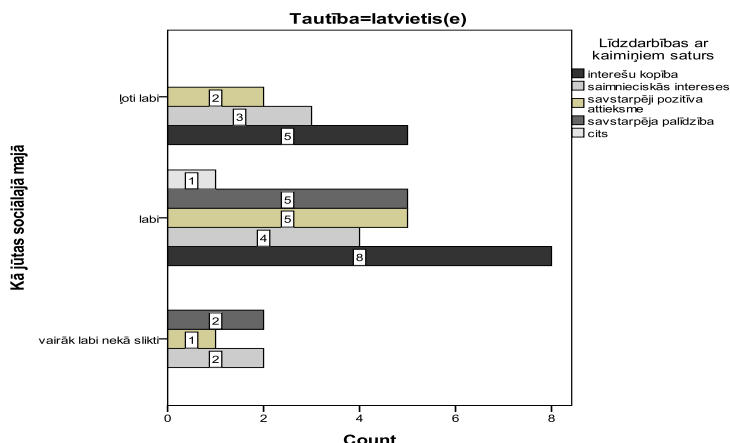

3.3.13. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”(vērtējums vecuma grupā no 81 līdz 85 gadiem) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.

Izvērtējot sniegtās atbildes uz jautājumu („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”), („līdzdarbības ar kaimiņiem saturs”) no tiem latviešiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 5% saistīts ar interešu kopību, 2% ar savstarpējo palīdzību. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 8% saistīts interešu kopību, bet 5% ar savstarpēji pozitīvu attieksmi, 5% ar savstarpēju palīdzību un 4% ar saimnieciskām interesēm un 1% ar kaut ko citu.

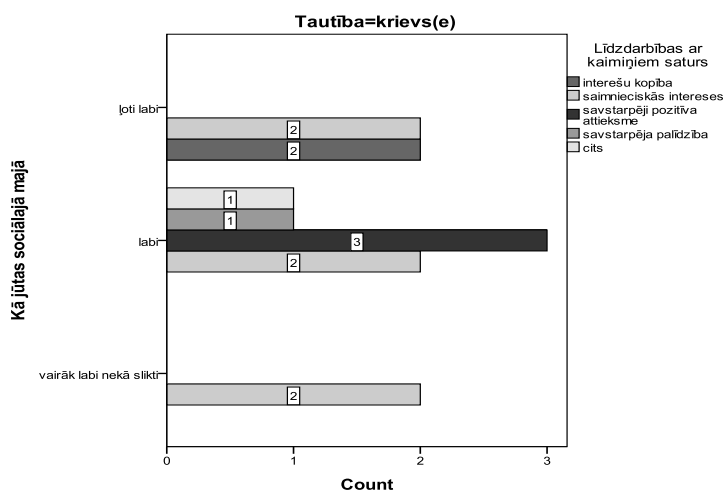
Starp tiem respondentiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 2% saistīts ar saimnieciskām interesēm, 1% ar savstarpēju

pozitīvu attieksmi, bet 2% ar savstarpēju palīdzību (sk.3.3.14.attēlu). Var secināt, ka nepastāv būtiskas atšķirības, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

3.3.14. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums latviešu vidū) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.

Izvērtējot atbildes („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) no krievu tautības vecāka gadagājuma cilvēkiem („līdzdarbības ar kaimiņiem saturs”), kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 2% saistīts ar interešu kopību; 2% ar saimnieciskām interesēm. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdarbības ar kaimiņiem saturs 3% saistīts ar savstarpēji pozitīvu attieksmi, 2% ar saimnieciskām interesēm, 1% savstarpēju palīdzību, 1% ar kaut ko citu (sk.3.3.15.attēlu).

3.3.15. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālajā aprūpes mājā?” (vērtējums krievu tautības iedzīvotāju vidū) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.

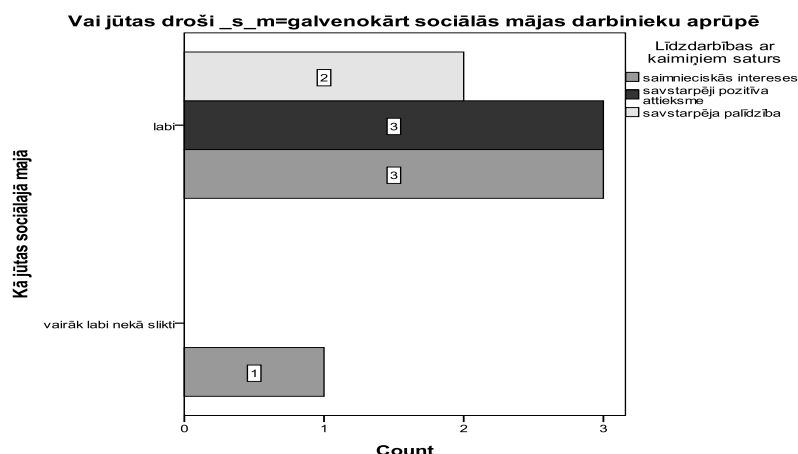
Analizējot poļu tautības vecāka gadagājuma cilvēku sniegtās atbildes, no tiem, kuri jūtas sociālajā mājā ļoti labi 2%, uzskata, ka („līdzdarbības saskarsmē ar kaimiņiem saturs”) vienojošais ir saimnieciskās intereses, bet no tiem, kuri jūtas sociālajā mājā labi 1%, uzskata, ka vienojošais ir savstarpēji pozitīva attieksme. Savukārt no lietuviešu tautības respondentiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 1% atzīmē, ka (līdzdarbības saskarsmē ar kaimiņiem saturs): vienojošais ir savstarpēja palīdzība, 1% - savstarpēji pozitīva attieksme, 1% - interešu kopība, bet no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 1% vienojošais ir saimnieciskās intereses. Analizējot ebreju tautības pārstāvju atbildes, no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 1% līdzdarbības saskarsmē ar kaimiņiem vienojošais ir interešu kopība, bet no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 1% līdzdarbības saskarsmē ar kaimiņiem saistīts ar saimnieciskām interesēm.

Var secināt, ka analizējot datus pēc sociālās aprūpes mājas iedzīvotāju tautības, līdzdarbības saskarsmē ar kaimiņiem satura būtībā atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

Analizējot respondentu atbildes („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”, ja sociālās aprūpes mājā dzīvo viens un jūtas ļoti labi), saskarsmē ar kaimiņiem 7% atzīst par svarīgāko interešu kopību, 6% galvenās ir saimnieciskās intereses, savukārt 1% vērtē, ka līdzdarbības saskarsmē ar kaimiņiem saturs saistīts ar savstarpēji pozitīvu attieksmi, bet 1% ar savstarpēju palīdzību. No tiem vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuri jūtas labi sociālās aprūpes mājā, 9% saskarsmē ar kaimiņiem saturs saistīts ar interešu kopību, 6% dominē saimnieciskās intereses, 5% savstarpēja palīdzība, 4% savstarpēja pozitīva attieksme, bet 2% atbildējuši, ka vienojošais ir kaut kas cits. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 4% uzsver, ka saskarsmē ar kaimiņiem saturs saistīts ar saimnieciskām interesēm, 1% ar savstarpēju pozitīvu attieksmi un 1% savstarpēju palīdzību. Izvērtējot iegūtos datus („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”, ja dzīvo kopā ar dzīvesbiedru un jūtas ļoti labi) 2% līdzdalības saskarsmē ar kaimiņiem saturs saistīts ar interešu kopību un 1% ar savstarpēju pozitīvu attieksmi. Savukārt no tiem, kuri labi jūtas sociālās aprūpes mājā, 5% atzīst, ka līdzdalības saskarsmē ar kaimiņiem saturs saistīts ar savstarpēju pozitīvu attieksmi, 2% saimnieciskām interesēm un 1% ar savstarpēju palīdzību. Savukārt tie, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, uzsver, ka saskarsmē ar kaimiņiem saturs 1% saistīts ar saimnieciskām interesēm. Savukārt no tiem respondentiem, kuri sociālās aprūpes

mājā dzīvo kopā: māsa ar māsu; brālis ar māsu; vīra māsa ar brāļa sievu, sniedzot atbildi uz jautājumu „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”, (ja sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi), 1% par svarīgākajām atzīst (saskarsmē ar kaimiņiem saturs) saimnieciskas intereses, savukārt 1% atbild, ka līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem saturs saistīts ar savstarpēji pozitīvu attieksmi, bet no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% uzsver, ka saskarsmē ar kaimiņiem saturs saistīts ar savstarpēju pozitīvu attieksmi. Var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$.

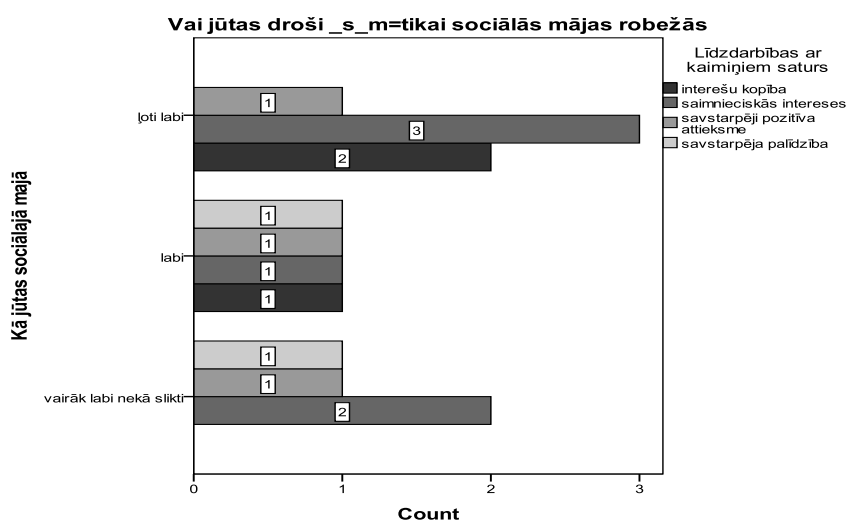
No tiem cilvēkiem, kuri sociālās aprūpes mājā dzīvo no 1 gada līdz 5 gadiem un kuri jūtas ļoti labi, līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem 1% saturs saistīts ar interešu kopību un 1% - ar saimnieciskām interesēm. Bet no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 3% līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem saturs saistīts ar savstarpēju palīdzību. No tiem aptaujas dalībniekiem, kuri dzīvo sociālās aprūpes mājā no 6 līdz 10 gadiem un jūtas ļoti labi, līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem 8% saturs saistīts ar interešu kopību, 6% ar saimnieciskām interesēm, 3% savstarpēju pozitīvu attieksmi, bet 1% ar savstarpēju palīdzību. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem 8% saturs saistīts ar saimnieciskām interesēm, 6% ar savstarpēju palīdzību, 6% ar savstarpēju pozitīvu attieksmi, 3% ar interešu kopību un 2% ar kaut ko citu. No tiem aptaujas dalībniekiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 5% uzsver, ka saskarsmē ar kaimiņiem saturs saistīts ar saimnieciskām interesēm, 1% ar savstarpēju pozitīvu attieksmi un 1% ar savstarpēju palīdzību. Izvērtējot iegūtos rezultātus var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

3.3.16. attēls. „Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājā?” (galvenokārt sociālās aprūpes mājas darbinieku aprūpē) saistībā ar līdzdarbības ar kaimiņiem saturu.

Analizējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) līdzdarbības ar kaimiņiem saturs, galvenokārt sociālās aprūpes mājas darbinieku aprūpē, kā arī – „Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”-no tiem, kuri jūtas labi sociālās aprūpes mājā, 3% akcentē savstarpēju pozitīvu attieksmi, bet 3% uzsver saimnieciskās intereses, savukārt 2% savstarpējo palīdzību. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% līdzdarbības ar kaimiņiem saturs saistīts ar saimnieciskām interesēm. Analizējot iegūtos rezultātus var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk.3.3.16. attēlu).

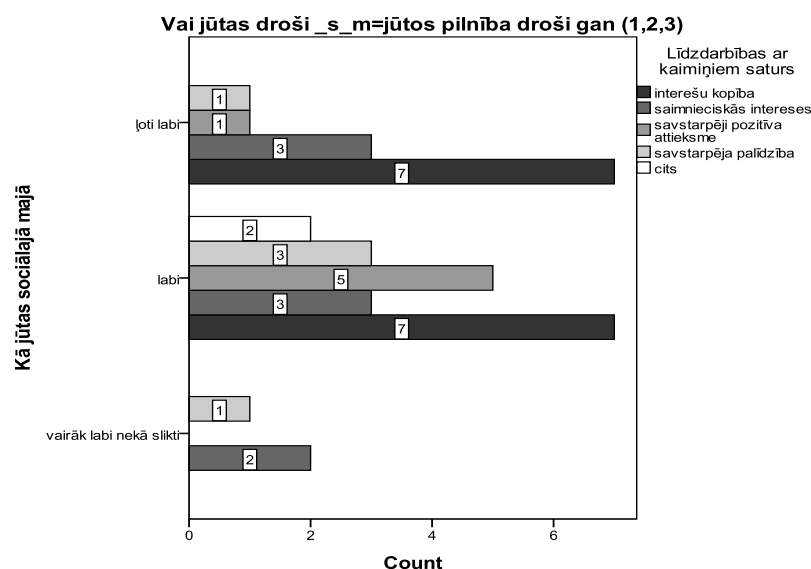

3.3.17. attēls. „Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājā?” (tikai sociālās aprūpes mājas robežās) saistībā ar līdzdarbību kaimiņiem saturu.

Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) un līdzdarbības ar kaimiņiem saturu, tikai sociālās aprūpes mājas robežās, kā arī – „Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”- no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 3% uzsver saimnieciskās intereses, 2% akcentē savstarpēji pozitīvu attieksmi, bet 2% interēšu kopību. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 1% uzsver, ka tas saistīts ar interēšu kopību, 1% ar saimnieciskām interesēm, 1% svarīga savstarpēja pozitīva attieksme, bet 1% savstarpēja palīdzība. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 2% līdzdarbības ar kaimiņiem saturs saistīts ar saimnieciskām interesēm, 1% ar savstarpēji pozitīvu attieksmi, bet ar 1% savstarpēju palīdzību. Izvērtējot iegūtos rezultātus var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk.3.3.17.attēlu).

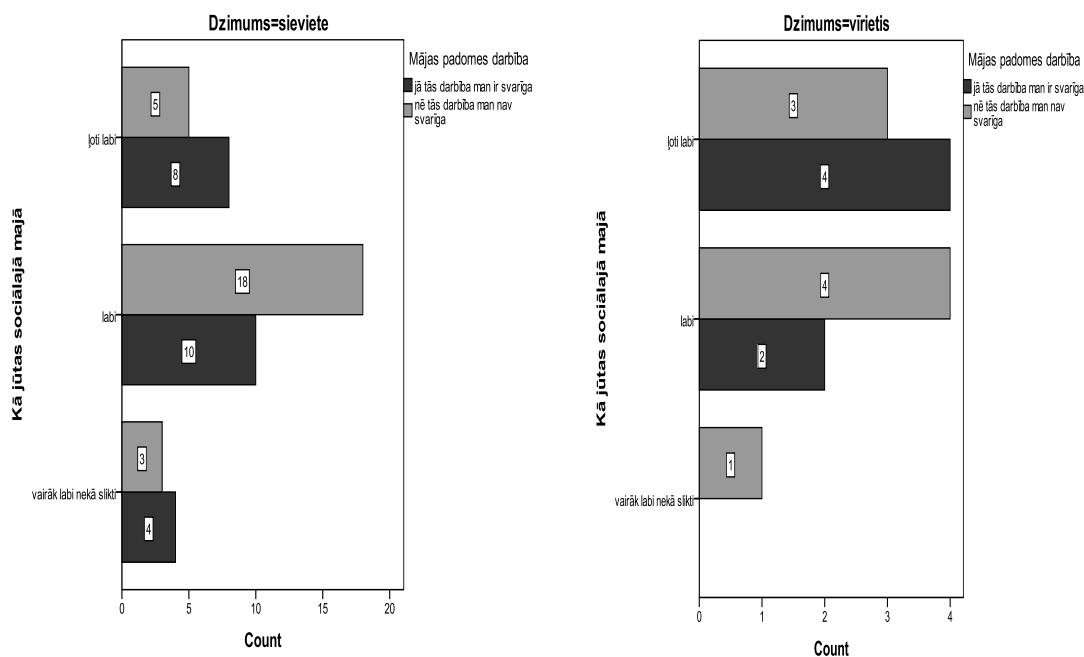
Analizējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) un līdzdarbības ar kaimiņiem saturu, tikai pēc sociālās mājas kārtības noteikumiem, kā arī –

„Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”- no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 1% uzsver savstarpēju pozitīvu attieksmi, 1% akcentē saimnieciskās intereses. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 1% uzsver interešu kopību, 1% saimnieciskās intereses. Analizējot iegūtos rezultātus var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

3.3.18. attēls. „Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājā?” (jūtas pilnībā droši gan pie 1.;2.; 3. nosacījumiem) saistībā ar līdzdarbību kaimiņiem saturu.

Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) un līdzdarbības ar kaimiņiem saturs jūtas pilnībā droši no tiem gan pie 1.; 2.; 3. nosacījumiem, kā arī – „Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”- no tiem, kuri jūtas sociālās aprūpes mājā ļoti labi, 7% uzsver interešu kopību, 3% saimnieciskās intereses, 1% akcentē savstarpēju pozitīvu attieksmi, bet 1% savstarpēju palīdzību. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 7% uzsver, ka tas saistīts ar interešu kopību, 5% svarīga savstarpēja pozitīva attieksme, 3% savstarpēja palīdzība, 3% galvenās ir saimnieciskās intereses, bet 2% kaut kas cits. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 2% līdzdarbības ar kaimiņiem saturs saistīts ar saimnieciskām interesēm, 1% ar savstarpēju pozitīvu attieksmi un 1% ar savstarpēju palīdzību. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, līdzdarbības ar kaimiņiem satura izvēlē jūtas pilnībā droši gan pie 1.; 2.; 3. nosacījumiem, 2% savukārt uzsvēruši saimnieciskās intereses, bet 1% ar savstarpēju palīdzību. Izvērtējot iegūtos rezultātus, var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk.3.3.18.attēlu).

3.3.19. attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums pēc dzimuma) saistībā ar sociālās aprūpes mājas padomes darbību.

Izvērtējot („Kā jūtas sociālajā mājā?”) pēc dzimuma saistībā ar mājas padomes darbību, tās sievietes, kuras jūtas sociālajā mājā ļoti labi, 8% uzskata, ka padomes darbība ir svarīga, bet 5% tā nav svarīga. No tām, kuras sociālajā mājā jūtas labi, 18% uzskata, ka padomes darbība nav svarīga, bet 10% tā ir svarīga. Savukārt starp sievietēm, kuras sociālajā mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 4% uzsver, ka padomes darbība ir svarīga, bet 3% padomes darbība nav svarīga. Savukārt no vīriešiem, kuri jūtas sociālajā mājā ļoti labi, 4% uzskata, ka padomes darbība ir svarīga, bet 3% tā nav svarīga. No tiem, kuri sociālajā mājā jūtas labi, 4% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 2% padomes darbība ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālajā mājā jūtas vairāk labi nekā slikti 1% uzskata, ka padomes darbība nav svarīga. Analizējot iegūtos rezultātus var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk. 3.3.19. attēlu).

Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) pēc vecuma saistībā ar mājas padomes darbību, no respondentiem vecuma grupā no 65 līdz 70 gadiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi 3% uzskata, ka tās darbība nav svarīga. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 3% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 1% padomes darbība ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 3% uzskata, ka padomes darbība ir svarīga, bet 1% tā nav svarīga. No respondentiem vecuma grupā no 71 līdz 75 gadiem, kuri jūtas sociālās aprūpes mājā

ļoti labi, 3% uzskata, ka tās darbība nav svarīga. Starp tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 2% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 1% padomes darbība ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 4% uzsver, ka padomes darbība ir svarīga, bet 9% tā nav svarīga. Šajā vecuma grupā pastāv atšķirība, jo $p=0,007$. Vecuma grupā no 71 līdz 75 gadiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 3% uzskata, ka tās darbība nav svarīga, tie, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 2% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 1% ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 4% uzsver, ka padomes darbība ir svarīga, bet 9%, tā nav svarīga. Vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem, no tiem, kuri jūtas sociālās aprūpes mājā ļoti labi, 7% uzskata, ka tās darbība ir svarīga. Tie, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 6% uzsver, ka padomes darbība ir svarīga, bet tikpat daudz respondentiem (6%) padomes darbība nav svarīga. Savukārt, no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 3% atzīmē, ka padomes darbība nav svarīga. No respondentiem vecuma grupā no 81 līdz 85 gadiem, kuri jūtas sociālās aprūpes mājā ļoti labi, 4% uzskata, ka padomes darbība ir svarīga, bet 3% tās darbība nav svarīga. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 4% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 1% padomes darbība ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% uzskata, ka padomes darbība nav svarīga.

Kopumā analizējot sociālās aprūpes mājas iedzīvotāju atbildes vecuma grupās no 65 līdz 70, no 76 līdz 80 un no 81 līdz 85 gadiem, būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$, atšķirības ir tikai vecuma grupā no 71 līdz 75 gadiem, jo $p=0,007$.

Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) iedzīvotājus pēc tautības saistībā ar mājas padomes darbību, no tiem latviešiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 5% uzskata, ka padomes darbība ir svarīga, bet tikpat (5%) padomes darbība nav svarīga. Starp tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi 15% starp tiem uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 8% mājas iemītnieku padomes darbība ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 3% atzīmē, ka padomes darbība nav svarīga, bet 1% padomes darbība ir svarīga. Savukārt krievu tautības cilvēkiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 2% uzskata, ka padomes darbība ir svarīga, bet 2% padomes darbība nav svarīga. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 6% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 1% tā ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% atzīmē, ka

padomes darbība ir svarīga, bet tikpat – (1%), atzīst, ka nav svarīga. Analizējot iegūtos rezultātus var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

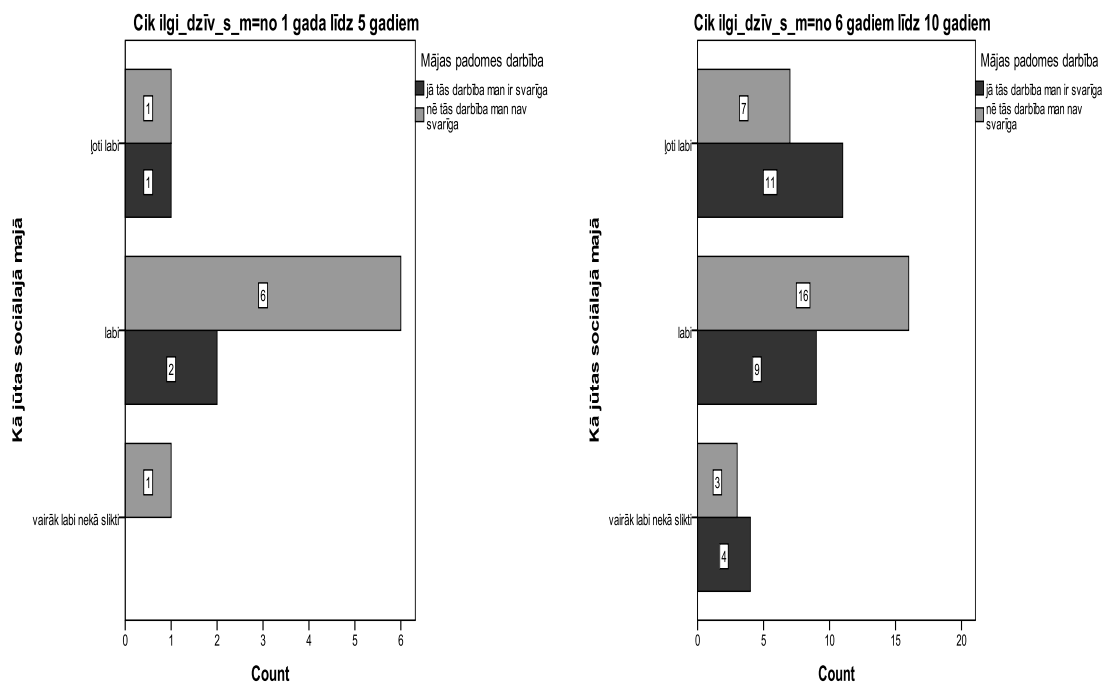
Saistībā ar mājas padomes darbību no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā dzīvo vieni un jūtas ļoti labi, 9% uzskata, ka tās darbība ir svarīga, bet 6% domā, ka padomes darbība nav svarīga. No tiem, kuri sociālajā mājā jūtas labi, 16% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 10% no tiem, padomes darbība ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 4% domā, ka padomes darbība ir svarīga, bet 2% tā nav svarīga. Analizējot to cilvēku viedokli, kuri dzīvo kopā ar dzīvesbiedru (i) saistībā ar mājas padomes darbību tie, kuri jūtas sociālās aprūpes mājā ļoti labi, 2% uzskata, ka tās darbība ir svarīga, bet 1% atzīmē, ka nav svarīga. No tiem, kuri sociālajā mājā jūtas labi, 6% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 2% tā ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga. Savukārt no respondentiem, kuri sociālās aprūpes mājā dzīvo kopā: māsa ar māsu; brālis ar māsu; vīra māsa ar brāļa sievu, kuri jūtas sociālās aprūpes mājā ļoti labi, 1% uzskata, ka tās darbība ir svarīga, bet tikpat - (1%) uzskata, ka viņiem nav svarīga. Starp tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% domā, ka padomes darbība nav svarīga. Izvērtējot iegūtos rezultātus var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$.

Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) to cilvēku atbildes, kuri tur dzīvo no viena līdz pieciem gadiem, no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 1% uzskata, ka tās darbība ir svarīga, bet 1% domā, ka tās darbība nav svarīga. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 6% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 2% akcentē, ka padomes darbība ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% uzskata, ka padomes darbība ir svarīga.

Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) to iedzīvotāju viedokli, kuri dzīvo sociālās aprūpes mājā no viena līdz pieciem gadiem, no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 1% uzskata, ka padomes darbība ir svarīga, bet 1% domā, ka nav svarīga. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 6% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 2% ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 1% atzīst, ka padomes darbība ir svarīga. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā dzīvo no 6 līdz 10 gadiem un kuri jūtas ļoti labi, 11% uzskata, ka padomes darbība ir svarīga, bet 7% domā nav svarīga. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā

jūtas labi, 16% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 9 tā ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 4% atzīst, ka padomes darbība ir svarīga, bet 3% domā, ka nav svarīga (sk.3.3.20.attēlu).

Izvērtējot iegūtos rezultātus, var secināt, ka būtiskas atšķirības nepastāv, jo $p > 0,05$ (sk.5. pielikumu).

3.3.20.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” (vērtējums pēc dzīves ilguma sociālās aprūpes mājā no 1 līdz 5 gadiem un no 6 līdz 10 gadiem) saistībā ar mājas padomes darbību.

Izvērtējot atbildes („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) pēc līdzdalības organizētajos pasākumos un („Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”) esot galvenokārt sociālās mājas darbinieku aprūpē, no tiem respondentiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 3% reti piedalās organizētajos pasākumos, bet 2% atbild apstiprinoši, vienmēr, savukārt 2% piedalīšanās organizētajos pasākumos nav svarīga, tas viņus neinteresē, bet 1% piedalās dažreiz. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 6% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 2% tā ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti 1% atzīst, ka padomes darbība ir svarīga. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā dzīvo no 6 līdz 10 gadiem un kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 11% uzskata, ka tās darbība ir svarīga, bet 7% domā, ka tā nav svarīga.

No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 16% uzsver, ka padomes darbība nav svarīga, bet 9% akcentē, ka padomes darbība ir svarīga. Savukārt no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 4% uzsver, ka padomes darbība ir svarīga, bet 3%, ka tā nav svarīga (sk.3.3.20.attēlu).

Analizējot atbildes pēc dzimuma („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?”) un pēc līdzdalības kultūras pasākumos, tās sievietes, kuras sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi un labi, kā arī vairāk labi nekā slikti, par visbūtiskāko dalību kultūras pasākumos uzskata koncertu un gadskārtu svētku apmeklējumus. Bet tikšanās ar interesantiem cilvēkiem viņām nešķiet tik būtiska. Savukārt vīrieši, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi un labi, atzīmē, ka līdzdarbībai kultūras pasākumos viņus interesē koncertu apmeklējumi un tikšanās ar interesantiem cilvēkiem. Izvērtējot sniegtās atbildes pēc vecuma grupām, kultūras pasākumos dominē koncertu apmeklējumi un tikšanās ar interesantiem cilvēkiem, kā arī gadskārtu svētku apmeklējumi. Arī izvērtējot pēc tautības, galvenās atzīmētas minētās intereses. Tādas pašas neatkarīgi no tā, vai vecāka gadagājuma cilvēks sociālajā mājā dzīvo viens vai kopā ar dzīvesbiedru, vai arī māsa ar māsu, brālis ar māsu, vai arī kādu citu radnieku. Izvērtējot: pēc dzimuma; pēc vecuma grupām; pēc tautības; vai dzīvo viens vai kopā ar dzīvesbiedru, vai ar kādu no radniekiem, būtiskas atšķirības nepastāv jo $p > 0,05$.

Izvērtējot atbildes („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” un „Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”) sociālās mājas darbinieku aprūpes izvēlē, tie, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, kultūras pasākumus saista ar koncertu apmeklējumiem. Savukārt tie, kuri jūtas ļoti labi sociālās aprūpes mājas robežās, piedalīšanos kultūras pasākumos galvenokārt saista ar tikšanos ar interesantiem cilvēkiem (4%), bet 2% ar koncertu apmeklējumiem. Tie respondenti, kuri jūtas droši, pateicoties sociālās aprūpes mājas kārtības noteikumiem un jūtas ļoti labi, dalību kultūras pasākumos saista ar koncertu apmeklējumiem (7%) un gadskārtu tradīcijām (6%), kā arī ar tikšanos ar interesantiem cilvēkiem (5%). Vērtējot („Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”) un („Vai pilnībā jūtas droši?”) pastāvot 1. (galvenokārt sociālās mājas darbinieku aprūpē) 2. (tikai sociālās aprūpes mājas robežās) un 3. (pateicoties sociālās aprūpes mājas kārtības noteikumiem) nosacījumiem, piedalīšanās kultūras pasākumos tiem, kuri ļoti labi jūtas sociālās aprūpes mājā, galvenokārt saistās ar koncertu apmeklējumiem (5%), 3% svarīgi piedalīties gadskārtu svētkos, bet no tiem, kuri jūtas pilnībā droši, pastāvot 1., 2. un 3. nosacījumiem, 7% uzsver, ka piedalīšanos kultūras pasākumos saista ar koncertu

apmeklējumiem, 6% gadskārtu tradīcijām, bet 5% ar tikšanos ar interesantiem cilvēkiem. Var secināt, ka nepastāv statistiski būtiskas atšķirības, jo $p > 0,05$.

Analizējot atbildes („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” un „pašorganizētas atpūtas iespējas”), redzam, ka pašorganizētas atpūtas iespējas vairāk izmantojuši tie respondenti, kuri sociālā aprūpes mājā jūtas ļoti labi vecuma grupā no 81 līdz 85 gadiem (4%), respondenti, kuri dzīvo sociālās aprūpes mājā no 6 līdz 10 gadiem (6%), kā arī vientuļi (5%) vecāka gadagājuma cilvēki. Vērtējot atbildes („Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājā?” un „Vai pilnībā jūtas droši?”) pie 1. (galvenokārt sociālās mājas darbinieku aprūpē); 2. („tikai sociālās aprūpes mājas robežās”) un 3. (pateicoties sociālās aprūpes mājas kārtības noteikumiem) nosacījumiem, no tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas labi, 8% aptaujāto izmantojuši pašorganizētas atpūtas iespējas, bet šobrīd, veselības problēmu dēļ vairs neizmanto, 5% turpina izmantot, bet 7% neizmanto, jo tās viņiem nav svarīgas.

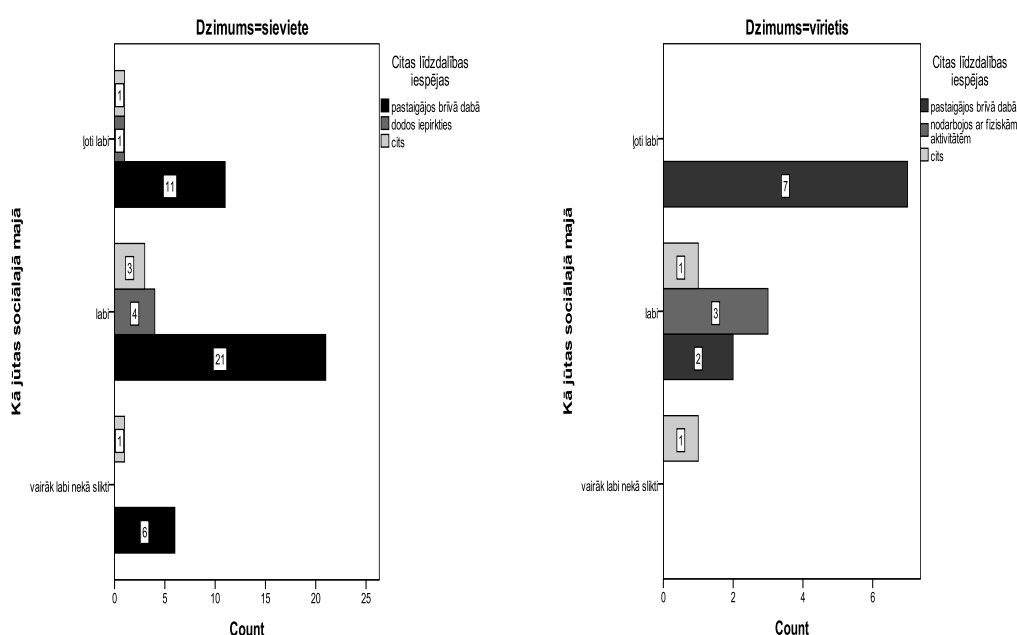
Izvērtējot („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” un „brīvais laiks sociālās aprūpes mājā”) un analizējot pēc vecuma grupām, novērojams zināma tendence, ka ar novecošanos pieaug cilvēku vēlme lasīt grāmatas. Piemēram, respondenti, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, vecuma grupā no 81 līdz 85 gadiem 3% lasa grāmatas, 3% skatās arī TV un 1% klausās radio.

Analizējot atbildes („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” un „brīvais laiks ārpus sociālās aprūpes mājas), 5% respondentu, gan sievietes, gan vīrieši, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, apmeklē baznīcu. Interesanti, ka vecuma grupā no 65 līdz 70 gadiem 3%, kuri jūtas labi, apmeklē teātri, bet no tiem vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem, kuri jūtas labi, (brīvais laiks ārpus sociālās aprūpes mājas), apmeklē baznīcu, savukārt 8% no tiem, kuri dzīvo vieni un jūtas labi, to neapmeklē. Analizējot rezultātus, novērojams, ka, jo ilgāk vecāka gadagājuma cilvēki dzīvo sociālās aprūpes mājā un jūtas ļoti labi, jo vairāk 10% viņi brīvajā laikā apmeklē baznīcu. Savukārt („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” un „brīvais laiks ārpus sociālās aprūpes mājas”) un („Vai jūtas droši?”) izvēlē. Tie, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas ļoti labi, 2% apmeklē baznīcu, bet no tiem, kuri jūtas labi, 2% apmeklē koncertus. Izvērtējot („Vai jūtas droši?”) un („Vai pilnībā jūtas droši?”) pastāvot 1. (galvenokārt sociālās mājas darbinieku aprūpē); 2. (tikai sociālās aprūpes mājas robežās) un 3. (pateicoties sociālās aprūpes mājas kārtības noteikumiem) nosacījumiem, no tiem, kuri jūtas ļoti labi, 4% apmeklē baznīcu; 6% norāda citas aktivitātes ārpus sociālās aprūpes mājas, bet 1%

apmeklē izstādes. Savukārt no tiem respondentiem, kuri jūtas labi, 6% apmeklē baznīcu; 5% apmeklē teātri; 2% apmeklē koncertus, bet 7% norāda citas aktivitātes ārpus sociālās aprūpes mājas. No tiem, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas vairāk labi nekā slikti, 2% cilvēku apmeklē teātri un 1% baznīcu.

Analizējot atbildes („Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” un „citas līdzdalības iespējas”) un izvērtējot iegūtos rezultātus, redzam, ka 3% vīriešu nodarbojas ar fiziskajām aktivitātēm, turpretī sievietes nenodarbojas ar fiziskajām aktivitātēm (sk.3.3.21.attēlu) $p < 0,011$, taču statistiski nav būtiski, jo jāņem vērā gadījumu skaits (sk.5.pielikumu).

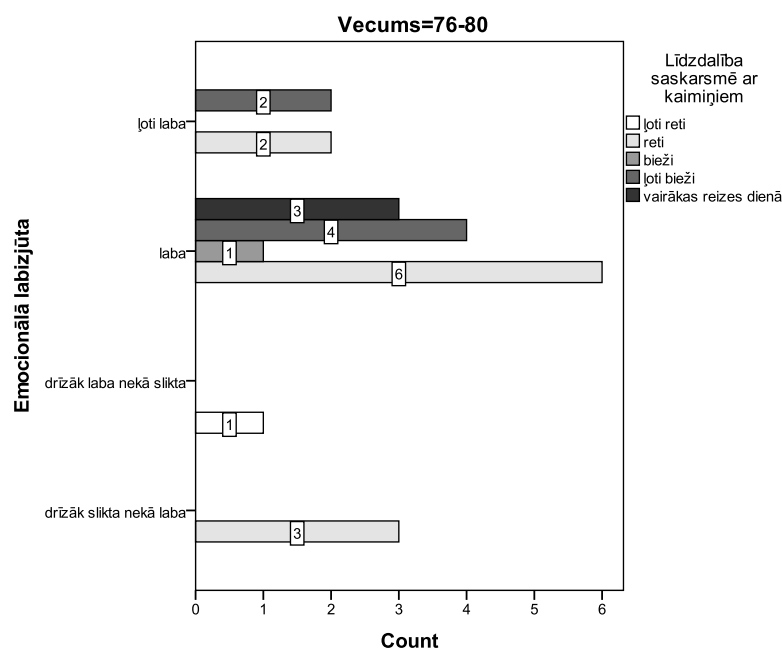

3.3.21.attēls. „Kā vecāka gadagājuma cilvēki jūtas sociālās aprūpes mājā?” sievietes un vīrieši un viņu līdzdarbības iespēju atšķirības.

Analizējot iegūtos datus pēc dzimuma („Emocionālā labizjūta līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem,,), starp tām sievietēm, kuras uzskata, ka viņām ir ļoti laba emocionālā labizjūta 4 % pastāv bieža līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem, bet no tām, kurām ir laba emocionālā labizjūta, 13 % uzskata, ka viņām pastāv bieža līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Starp respondentēm, kuras uzskata, ka viņām ir laba emocionālā labizjūta, 20% vērtē līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem kā retu; 3% uzsver, ka līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem ir vairākas reizes dienā. Savukārt tām sievietēm, kuras vērtē emocionālo labizjūtu drīzāk kā labu nekā sliktu, 2% reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar

kaimiņiem un 1% ļoti reti. Bet no tām respondentēm, kuras vērtē savu emocionālo labizjūtu drīzāk kā sliktu nekā labu, 3% ļoti reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Interesanti, ka starp vīriešiem, kuri uzskata, ka viņu emocionālā labizjūta ir ļoti laba, līdzdalību saskarsmē ar kaimiņiem 2% vērtē kā retu. Savukārt no tiem, kuri atzīst, ka emocionālā labizjūta ir laba, 9% reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem, 2% ļoti bieži un 1% bieži. Var secināt, ka sievietēm tomēr ir izteiktāka emocionālā labizjūta un vajadzība pēc līdzdalības saskarsmē ar kaimiņiem. Pīrsona tests parāda, ka statistiski būtiskas atšķirības atbildēs uz minēto jautājumu starp dzimumiem pastāv sievietu grupā, jo $p=0,007$, bet jāņem vērā arī procentuālais sadalījums (sk.5.pielikumu).

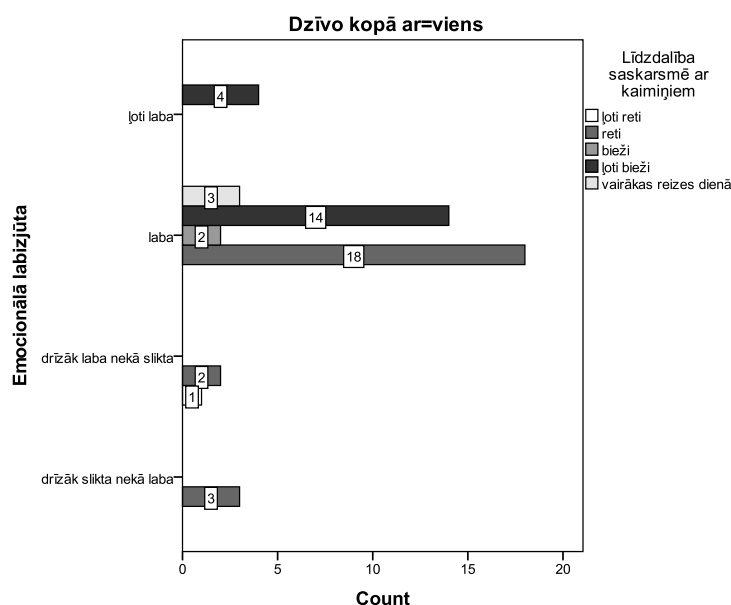
Analizējot iegūtos datus („Emocionālā labizjūta līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem,“) vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem, redzam, ka pastāv statistiski nozīmīga atšķirība ($p < 0,007$), jo tiem respondentiem, kuri vērtē, ka emocionālā labizjūta ir laba, līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem ir vairākas reizes dienā (sk.3.3.22. attēlu).

3.3.22.attēls. Emocionālā labizjūta vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem.

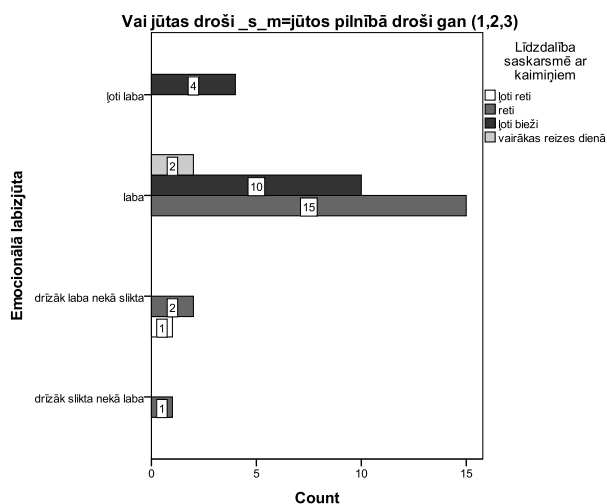
Vērtējot iegūtos datus („Emocionālā labizjūta līdzdarbībai saskarsmē ar kaimiņiem”), ja cilvēks dzīvo viens un ja viņa emocionālā labizjūta ir ļoti laba, 4% respondentu līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem pastāv ļoti bieži. Ja emocionālā labizjūta ir laba, 18% uzskata, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem; 14%, tā ir ļoti bieža; 3% - vairākas reizes dienā un 2% bieža. No tiem, kuriem emocionālā labizjūta ir drīzāk

laba nekā slikta, 2% vērtē, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem un 1% ļoti reti. Savukārt no tiem vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuriem emocionālā labizjūta ir vairāk slikta nekā laba, 3% uzskata, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība (sk.5. pielikumu), lai gan $p < 0,011$, taču jāvērtē arī gadījumu skaits un procentuālais sadalījums (sk.3.3.23. attēlu).

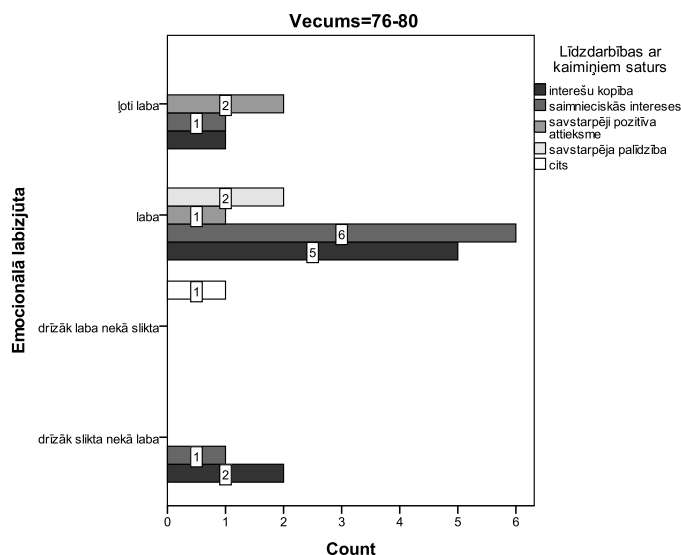
3.3.23.attēls. Emocionālā labizjūta un līdzdarbība saskarsmē ar kaimiņiem ja cilvēks dzīvo viens.

Analizējot iegūtās atbildes („Emocionālā labizjūta” un „Vai jūtas pilnībā droši pie 1., 2., 3. nosacījumiem?”), kā arī līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem, no tiem, kuri emocionālo labizjūtu vērtē kā ļoti labu, 4% līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem pastāv ļoti bieži. Ja emocionālā labizjūta ir laba, 15% vērtē, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem, 10% ļoti bieža, bet 2% vairākas reizes dienā. No tiem, kuriem emocionālā labizjūta ir drīzāk laba nekā slikta, 2% atbild, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem, bet 1% - ļoti reti. Savukārt no tiem vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuriem emocionālā labizjūta vairāk ir slikta nekā laba, 1% uzskata, ka reti pastāv līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem. Pastāv atšķirība, jo $p < 0,023$, taču kopumā tās nav statistiski nozīmīgas (sk.3.3.24. attēlu).

3.3.24. attēls. Emocionālā labizjūta un "Vai vecāka gadīguma cilvēki sociālās aprūpes mājā jūtas pilnībā droši? (pastāvot nosacījumiem), kā arī, ja pastāv līdzdarbība saskarsmē ar kaimiņiem.

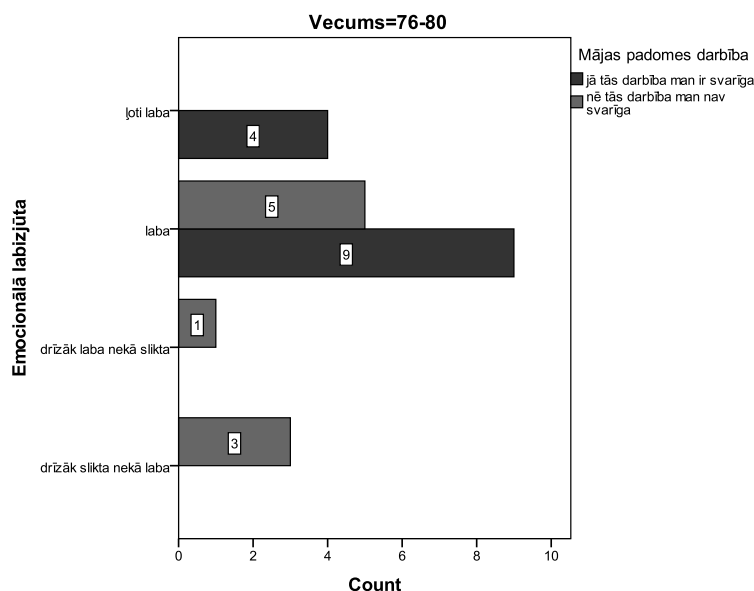
Interesanti, ka respondenti vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem emocionālo labizjūtu vērtēja gan kā ļoti labu, gan gluži pretēji, drīzāk sliktu nekā labu. Nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība, lai gan $p < 0,004$, taču jāvērtē arī gadījumu skaits un procentuālais sadalījums (sk.3.3.25. attēlu).

3.3.25.attēls. Emocionālā labizjūta vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem un līdzdarbības saskarsmē ar kaimiņiem saturs.

Analizējot atbildes vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem, no tiem respondentiem, kuri emocionālo labizjūtu vērtēja kā ļoti labu, 4% bija svarīga sociālās aprūpes mājas padomes darbība. Savukārt no tiem, kuri emocionālo labizjūtu vērtēja kā labu, 9%

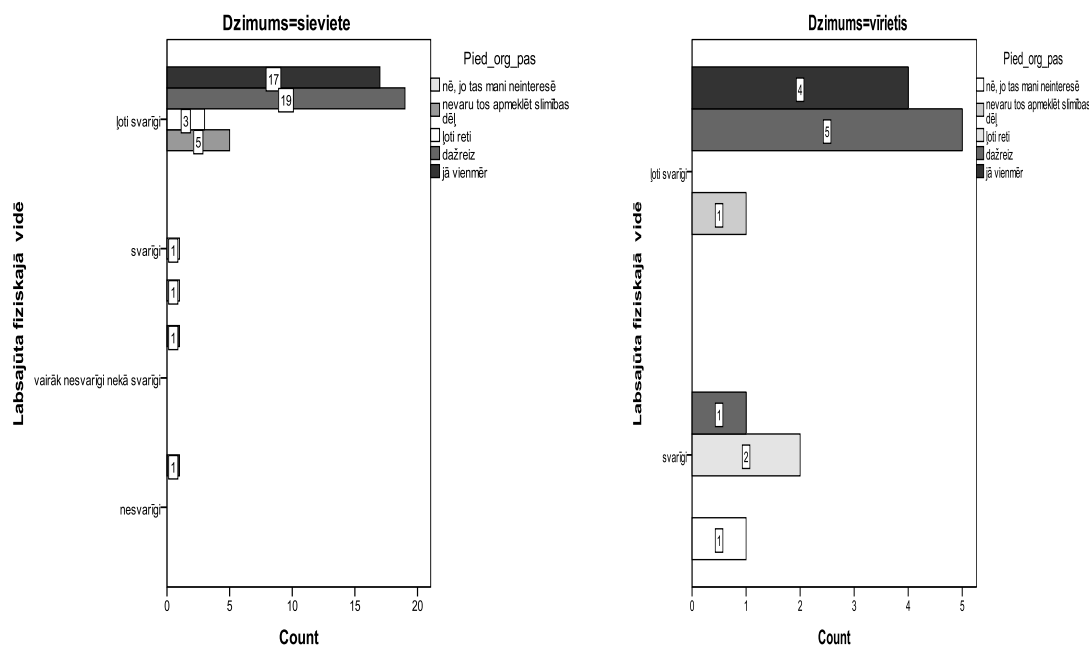
uzskata par svarīgu sociālās aprūpes mājas padomes darbību. No tiem respondentiem, kuri emocionālo labizjūtu vērtēja drīzāk kā sliktu nekā labu, 3% atbildēja, ka sociālās aprūpes mājas padomes darbība viņiem nav svarīga. Nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība, lai gan $p < 0,034$ (sk.3.3.26.attēlu), jo jāņem vērā gadījumu skaits.

3.3.26.attēls. Emocionālā labizjūta vecuma grupā no 76 līdz 80 gadiem un mājas padomes darbības vērtējums.

Analizējot iegūtos datus „labizjūta fiziskajā vidē”, ja dzīvo sociālās aprūpes mājā no 6 līdz 10 gadiem, var secināt: jo ilgāk vecāka gadagājuma cilvēks dzīvo sociālās aprūpes mājā, jo vajadzīgāka viņam ir sociālās aprūpes mājas padomes darbība. Nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība, lai gan $p < 0,032$, jo jāņem vērā gadījumu skaits (sk. 5. pielikumu).

Lai justos labi fiziskajā vidē, gan sievietēm, gan vīriešiem būtiski piedalīties (pasīvi un aktīvi) sociālās aprūpes mājā organizētajos pasākumos. Aktīvi piedalīties t. i. piedalīties ar savu klātbūtni, bet pasīvi - zināt, ka sociālās aprūpes mājā notiek pasākums, retrospekcijā (foto, filmas) to pārlūkojot. Pastāv atšķirības sieviešu un vīriešu vērtējumā (sk.3.3.27. attēlu), taču tās nav statistiski nozīmīgas.

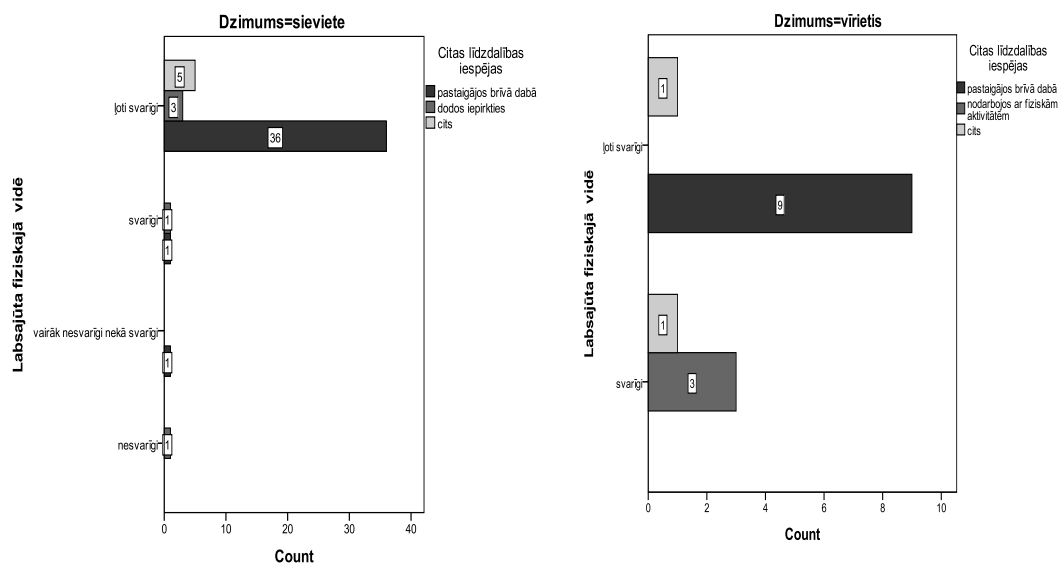

3.3.27.attēls. Labizjūta fiziskajā vidē (pēc dzimuma) un piedalīšanās organizētajos pasākumos.

Analizējot datus labizjūta fiziskajā vidē, ja sociālās aprūpes mājā dzīvo viens un saistībā ar piedalīšanos organizētajos pasākumos, no tiem, kuriem labizjūta fiziskajā vidē ir ļoti svarīga, 17% vienmēr piedalās mājas organizētajos pasākumos, 20% dažreiz piedalās, bet 4% tos nevar apmeklēt slimības dēļ. Un tikai 1% apmeklē pasākumus ļoti reti. Var secināt, ka tiem, kuri dzīvo vieni, lai labi justos sociālajā mājā, ir svarīgi piedalīties organizētajos pasākumos.

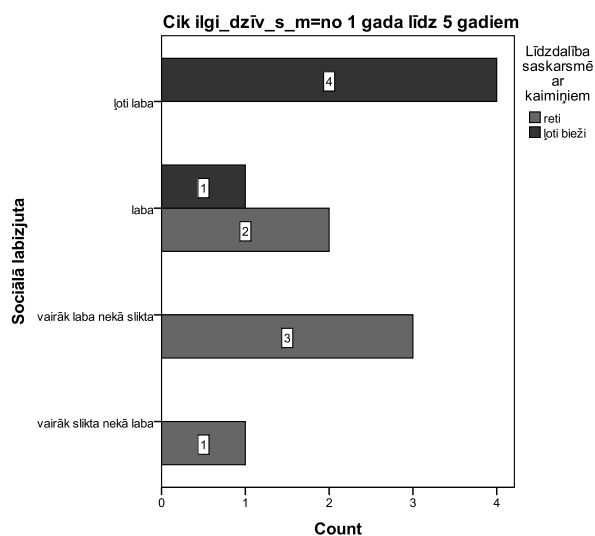
Izvērtējot datus „labizjūta fiziskajā vidē”, ja sociālās aprūpes mājā dzīvo viens un saistībā ar piedalīšanos organizētajos pasākumos, nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība starp dzimumiem, lai gan sievietēm $p < 0,044$, bet vīriešiem $p < 0,042$, jo jāņem vērā gadījumu skaits (sk.3.3.28. attēlu).

Analizējot datus „labizjūta fiziskajā vidē” un „Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājā?” izvēlē tikai sociālās aprūpes mājas robežās, kā arī „citas līdzdalības iespējas”, 10% ļoti svarīga labizjūta fiziskajā vidē saistās ar iespēju pastaigāties brīvā dabā. Tas ļauj secināt, ka vecāka gadagājuma cilvēkiem, lai labi justos, sociālās aprūpes mājas apkārtējā vide ir ļoti svarīga (sk. 5.pielikumu).

3.3.28.attēls. Labizjūta fiziskajā vidē (salīdzinājumā starp dzimumiem, kā arī citas līdzdarbības iespējas).

Analizējot datus „sociālā labizjūta” un „Cik ilgi dzīvo sociālās aprūpes mājā?”, kā arī „līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem”, nepastāv statistiska atšķirība, ja dzīvo sociālās aprūpes mājā no 1 līdz 5 gadiem, lai gan $p < 0,040$ (sk.3.3.29.attēlu).

3.3.29.attēls. Sociālā labizjūta fiziskajā vidē un līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem, ja dzīvo sociālās aprūpes mājā no 1 līdz 5 gadiem.

Analizējot datus „sociālā labizjūta” un „Vai jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”, kā arī „līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem” izvēlē „galvenokārt sociālās mājas darbinieku aprūpē”, nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība, jo $p < 0,025$, lai gan jāņem vērā gadījumu skaits.

Izvērtējot iegūtos datus starp dzimumiem un vecuma grupu no 76 līdz 80 gadiem „sociālā labizjūta” un „līdzdalība saskarsmē ar kaimiņiem saturs” nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība, lai gan $p < 0,007$, kā arī starp dzimumiem, lai gan $p < 0,020$ (sievietēm), kā arī, ja sociālās aprūpes mājā dzīvo viens, $p < 0,002$ un, ja sociālās aprūpes mājā dzīvo no 6 līdz 10 gadiem, $p < 0,001$.

Analizējot datus „sociālā labizjūta” un „piedalīšanās organizētajos pasākumos”, ja cilvēks sociālās aprūpes mājā dzīvo viens, nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība, jo $p < 0,017$.

Izvērtējot datus „sociālā labizjūta” un „dalība kultūras pasākumos”, ja cilvēks sociālās aprūpes mājā dzīvo viens, nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība, lai gan $p < 0,041$, bet jāņem vērā procentuālais sadalījums.

Analizējot datus „sociālā labizjūta” un „dalība kultūras pasākumos”, kā arī „Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājā?” izvēlē „galvenokārt sociālās mājas darbinieku aprūpē”, nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība, lai gan $p < 0,025$ (sk.5.pielikumu).

Izvērtējot datus „sociālā labizjūta” un „pašorganizētās atpūtas iespējas”, kā arī „Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājā?”, nepastāv statistiski nozīmīga atšķirība, lai gan $p < 0,025$.

Lai reducētu respondentu skaitu, turpmākam pētījumam tika atlasīti tikai tie respondenti, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas droši un kuri izmantojuši līdzdalības iespējas.

Līdz ar to tika rasta atbilde uz pētījuma 1. jautājumu.

- Vecāka gadagājuma cilvēki jūtas subjektīvi labi (*well-being*) sociālās aprūpes mājā, ja tie izmanto tādas piedāvātās līdzdarbības iespējas kā brīvā laika pavadīšana, piedaloties kultūras pasākumos, izmantojot bibliotēkas piedāvāto grāmatu klāstu, atpūšoties brīvā dabā, apmeklēt organizētās teātru izrādes un koncertus u.c.

3.4. Pētījuma 3. posms - vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas un līdzdalības likumsakarību noteikšanai integrācijas procesā (video novērošana, daļēji strukturētas intervijas)

Lai veiktu padziļinātu izpēti un lai pārbaudītu, vai pastāv likumsakarības starp subjektīvo labizjūtu un līdzdalību, autore veica astoņas daļēji strukturētas intervijas (Gāle-Kāpentere, 2001). Astoņi vecāka gadagājuma cilvēki, kuri sociālās aprūpes mājā jūtas droši un kuri ir izmantojuši tās piedāvātās līdzdarbošanās iespējas, tika uzaicināti piedalīties video intervijās. Intervēšana tika izmantota ne tikai kā pētniecības metode, bet vienlaikus arī kā pētošā intervence, kurā autore pielietoja validācijas metodi (sk. 3.4.1.attēlu).

No minētajām intervijām trijās piedalījās precēti pāri (vīrs un sieva). Savukārt divās intervijās pastarpināti piedalījās radnieces, kuras dzīvo kopā ar intervējamo personu. Trīs aptaujātie vecāka gadagājuma cilvēki dzīvoja vieni.

Pirms tika uzsākta filmēšana, intervējamajām personām tika uzdots jautājums: „Vai Jūs piekrītat, ka intervija tiks filmēta?„. Respondentiem arī paskaidroja, kādam mērķim izmantos uzfilmēto materiālu. Intervējamajai personai jebkurā brīdī bija tiesības atteikties no intervijas. Intervējamās personas varēja izvēlēties filmēšanas vietu (sociālās mājas robežās). Tikai vienā gadījumā tika izvēlēta sociālās mājas atpūtas telpa. Pārējās intervijas norisinājās intervējamo vecāka gadagājuma cilvēku dzīvokļos. Ievērojot konfidencialitātes principu, intervējamo personu vārdi ir mainīti.

Promocijas darba autore desmit gadus ir nostrādājusi sociālajā aprūpes mājā ar dezorientētiem, ļoti veciem cilvēkiem, kuriem bija 70 un vairāk gadu, (viens mājas iedzīvotājs bija sasniedzis 93 gadu vecumu). Sākumā autore vēlējās šiem dezorientētajiem cilvēkiem palīdzēt pašu acīm ieraudzīt realitāti radot viņiem kontaktēšanās iespējas grupas ietvaros, tomēr trīs darba gadu laikā viņa saprata sava pasākuma bezcerību. Katra persona bija ieslēgta savā personīgajā iekšējo pārdzīvojumu pasaulē un uz pārējiem grupas biedriem reaģējot tikai tad, kad tika akcentētas un atgādinātas viņu sajūtas –piemēram, mūzikas klausīšanās veicināja grupas kopības sajūtu un labsajūtu. Autorei diemžēl bija jāatsakās no sākotnēji uzstādītā mērķa, jo atklājās, ka, mēģinot grupas dalībniekus konfrontēt ar nepanesamo tagadnes realitāti, viņi vienmēr ierāvās sevī vai pamazām kļuva naidīgi.

Piemēram, kāda ļoti veca, dezorientēta sieviete bieži, stāvot pie atvērta loga, kļiedza: „zagļi, indētāji...”, un vēlāk sarunā izskaidroja savu uzvedību: „Vieglāk ir tad, kad tu esi jucis. Tad tu vari darīt, ko gribi”.

Cita grupas dalībniece piecēlās un izejot paskaidroja: „Man jāiet mājās gatavot saviem bērniem ēdienu.” Autore šai sievietei mēģināja paskaidrot: „Lapiņas (uzvārds mainīts) kundze, jūs nevarat tikt mājās. Tur nav jūsu bērnu. Tagad viņi dzīvo šeit, sociālajā mājā.” Uz to minētā persona atbildēja: „To es zinu. Neesiet tik naiva! Tāpēc man tūlīt jāiet uz māju sagatavot ēdienu saviem bērniem!” Neviens norādījums uz realitāti nespēja Lapiņas kundzi pārliecināt. Sociālajā mājā viņa jutās neiederīga un vēlējās doties mājās uz savu agrāko dzīves vietu kā divu bērnu māte.

Neskaitāmi šāda veida atgadījumi saistībā ar vecāka gadagājuma cilvēkiem, darba autori pamudināja pārtraukt mēģinājumus nopietni dezorientētas personas pievērst realitātei.

Validācijas metode tika apgūta padziļinātās zinātniskās literatūras studijās (skat.3.1.nodaļu), kā arī saskarsmē ar vecāka gadagājuma cilvēkiem viņu ikdienā. Autore iemācījās uzskatīt par gudrības izpausmi situācijas, kurās vecāka gadagājuma cilvēki, atmiņās atgriežoties pagātnē, mēģināja sadzīvot ar reālo šībrīža dzīves īstenību.

Tādēļ šiem cilvēkiem tika uzdoti jautājumi gan par pagātņi, gan par tagadni, lai ne tikai iegūtu datus pētniecības nolūkos, bet, lai perspektīvā palīdzētu viņiem pēc iespējas ilgāk nodzīvot sociālajā mājā, palīdzot atgūt pašcieņu, kā arī mazināt stresu, uzlabot verbālo un neverbālo komunikāciju, palīdzēt viņiem saprast, ka dzīve nav pagājusi veltīgi, kopīgi risināt pagātnes konfliktus, reducēt pārlietu medikamentu lietošanu, uzlabot veģetatīvo un ķermenisko labklājību.

Dzīves stāstu uzticēšana ir attieksmes veidošana. Jo vairāk pieejama informācija par konkrēto personu, jo vieglāk kontaktēties, ātrāk panākt vecāka gadagājuma cilvēku uzticēšanos. Ja cilvēks sajūt uzticību, vieglāk ar viņu uzsākt sarunu, uzzināt viņa domas, vajadzības, pārdzīvojumus. Ja cilvēks vēlējās runāt, viņam tika uzdoti jautājumi („šeit un tagad”, „tur un toreiz”). Jautājumi tika formulēti saudzīgi un uzmanīgi, lai personai neradītu baiļu sajūtu. Jautājumi tika adaptēti, izmantojot Feilas un Klerka-Rubina izstrādāto validācijas metodiku (Feil, Klerk-Rubin,2005):

Jautājumi „te un tagad”

1. Vai Jūs ilgi dzīvojat sociālajā mājā?

2. Kā Jūs te nokļūvat?
3. Vai sociālajā mājā ir daudz aktivitāšu?
4. Vai Jums ir iespēja pietiekami līdzdarboties sociālās mājas dzīvē?
5. Kādas ir iespējas gatavot ēdienu? Kā jūs apmierina personāla darbs? Kādi ir Jūsu kaimiņi?
6. Kādi ir apkārtējie cilvēki? Vai draudzīgi?
7. Vai nejūtaties kādreiz vientuļš/a?
8. Vai Jūsu dzīvoklis ir ērts? Vai varat naktīs gulēt?
9. Vai kaimiņi protestē, ja viņus traucē? Kā viņi tad rīkojas?
10. Vai Jūs uztrauc, ja kāds vārds vai lieta tūlīt nenāk prātā?

No šīm tipiskajām atbildēm uz uzdotajiem jautājumiem var noteikt, kādā fāzē atrodas persona.

Piemēram, „Vai ilgi šeit dzīvojat?”

88 gadus vecas personas orientējošā atbilde:

„Vairāk kā 3 gadus. Sākumā es nevarēju pierast, bet tagad patīk. Ir savādāk kā mājās. Nelaimīgi (trūcīgi) cilvēki apzināti sūdzas par smagiem un stingriem noteikumiem un nevēlas par tiem runāt”.

Piemēram, „Jūs ilgi te dzīvojat?”

Nelaimīgs (trūcīgs) vīrietis: „Katra minūte šķiet gara. Te ir riebi. Ko var darīt ar šiem vecajiem cilvēkiem? Kauns.”

Runādama par pagājušo laiku, persona nevar atbildēt uz „te un tagad” jautājumiem. Tā vietā tiek runāts par agrākajām dzīves vietām, saviem vecākiem, brāļiem, māsām vai savu profesiju.

Piemēram, „Vai Jūs ilgi te dzīvojat?”

85 gadus veca sociālās mājas iedzīvotāja bez laika izjūtas:

Tā ir mana māja. Es te dzīvoju. Es rūpējos par savu māsu. Mana māte ir izgājusi.

Piemēram, „Cik ilgi Jūs te dzīvojat?”

80 gadus veca sociālās aprūpes mājas iedzīvotāja:

„Man jāiet pabarot vistas. Kur es to spaini nobāzu?”

„Toreiz un tur” jautājumi

1. Vai jūs bieži slimojat?
2. Kā Jūs nonācāt šeit?
3. Pirms Jūs šeit nonācāt, dzīvojāt mājā, ģimenē?
4. Vai Jums bija grūta pārcelšanās?
5. Vai jums ir bērni, brāļi un māšas, kādi citi tuvi radnieki?
6. Kā Jūs rīkojaties, ja Jūsu vīrs (sieva) saslimst? Vai palīdz bērni, vai kādi citi radnieki?
7. Kāda bija Jūsu profesija?
8. Kas Jums sagādā prieku? Vai patīk gatavot ēst? Vai patīk apmeklēt sociālās mājas organizētos pasākumus? Vai labprātāk Jūs uzturaties mājā vai ārpus tās?
9. Vai Jums bija laimīga laulība? Vai jūsu dzīvesbiedrs palīdzēja grūtā situācijā?
10. Kā Jūs pārcietāt grūtus laikus?
11. Kāds bija grūtākais brīdis Jūsu dzīvē? Ļaunākais? Labākais? 4., 5., 10., 11., jautājums nozīmē pārvarēšanas mehānismu (kā cilvēks tiek galā ar dzīves grūtībām) 1., 6., 7. , skar nepārvaramas dzīves grūtības (dzīves uzdevumus).

Situācijā, kad persona neatceras jaunākos zaudējumus, bet runā tikai par sasniegumiem bērnībā, tā atrodas II vai III fāzē. Zaudējumu noliegšana atbilst I fāzei. Skaidras dzīves ainas (bildes) no senās pagātnes nelielā saskarsmē ar tagadni norāda uz II vai III fāzi. Personas IV fāzē nevar atbildēt un uzturēt kontaktus, atbilstoši atziņai par 3 novecošanās stadijām (Feil, 2005). Promocijas darba autore interviju rezultātā atlasīja tikai pirmās un otrās stadijas vecāka gadagājuma cilvēkus, ņemot vērā atziņas, ka pirmajā stadijā cilvēkam pietrūkst laimes orientiera, savukārt otrajā stadijā pazūd laika izjūta – cilvēks atkārto vienu un to pašu. Tā kā trešajā - veģetatīvā stadijā vecāka gadagājuma cilvēkiem netiek piedāvāta sociālās aprūpes māja, darbā tā netiek atspoguļota.

Filmētais materiāls bija ļoti apjomīgs, jo daži intervējamie vecāka gadagājuma cilvēki vēlējās atbildēt ļoti plaši un izsmeļoši. Lai varētu veikt iegūto datu apstrādi, materiāls tika caurskatīts, un būtiskākās atbildes tika atlasītas, izmantojot datorprogrammu „Pinnacle 12” versiju (Pinnacle 12 version).

Lai reducētu filmēšanas rezultātā iegūtos datus, tie tika kodēti, ņemot vērā, ka psiholoģiskais raksturojums atspoguļo to, kā cilvēks dzīvo. Derīgie dati tika atlasīti padziļinātai analīzei (sk.3.4.1.tabulu).

3.4.1.tabula

Pirmsdatu kodēšanas kategorijas

Kustība	Nozīme
Acis uz augšu pa labi skatās	Cilvēks kaut ko redz
Acis taisni	„- „klausās kaut ko
Acis uz leju	„- „kaut ko jūt
Ātra elpošana	Cilvēks uztver vizuāli
Mierīga elpošana	„- „auditīvs
Dziļa elpošana	„- „kinētisks
Augsta balss	„- „ vizuāls
Vidēja balss	„- „auditīvs
Dziļa elpa	„- „kinētisks

Dziļas krunkas sejā stāsta par kustību mehānismu. Vecāka gadagājuma sievietē ar smieklu krunkām ap degunu līdz pat mutei bieži smejas, tādējādi maskējot dusmas. Krunkas vīrieša pierē norāda, ka dzīvē viņam daudz rūpju. Vecāka gadagājuma vīrietis ar plecos ierautu kaklu atspoguļo viņa ārējo pasauli, ātra pārvietošanās no vienas vietas uz otru liecina par paniku; „Kādu ceļu man iet?” „Ko man darīt tagad?” Mierīgas, lēnas, sapņainas kustības un bezmērķīgs skats nozīmē vēlmi atgriezties pagātnē.

Pētījuma gaitā izmantojot validācijas metodi, tika meklētas atbildes uz pētījuma jautājumiem. Vienmēr ir kāds ļoti vecu un dezorientētu cilvēku izturēšanās pamatojums. Arī tad, ja ne vienmēr zinām, kāpēc cilvēks tā izturas, kāpēc viņš tā rīkojas, varam palīdzēt izteikt viņa izjūtas, lai tādējādi viņam būtu iespēja atrisināt līdz šim neatrisinātās problēmas. Kad atmiņa par nesējamiem notikumiem zūd, vecāka gadagājuma cilvēki mēģina līdzsvarot savu dzīvi, gremdējoties senākās atmiņās. Tiek akceptēts, ka vecāka gadagājuma cilvēki atrodas paši savā realitātē, kurā viņi jūtas jaunāki. Viņi to uzskata par gudru un atvērto paņēmienu, tādējādi cenšoties tikt galā ar nepanesamo pašreizējo realitāti.

Uzklausīšana ar spēju iejusties rada uzticību, samazina vecāka gadagājuma cilvēku bailes, atjauno viņu pašcieņu. Cilvēki dzīvo daļēji vienlaicīgi - dažādās apziņas plaknēs. Darba autore saprot un akceptē, ka acumirklīgās izjūtas var atsaukt pagātnes sajūtas un atmiņas. Jāatcerās, ka ļoti vecu, dezorientētu cilvēku uzvedībai vienmēr ir kāds pamatojums. Arī tad, ja nezinām, kāpēc cilvēks tā izturas un rīkojas, mēs varam palīdzēt

izteikt viņa izjūtas, lai tādējādi viņam būtu iespēja atrisināt līdz šim neatrisinātās problēmas. Autore novērojusi, ka vecāka gadagājuma cilvēki mēģina savu dzīvi līdzsvarot, gremdējoties atmiņās. Tiek akceptēts, ka klienti atrodas paši savā realitātē, kurā tie jūtas jaunāki nekā patiesībā. Viņi to uzskata par gudru un atveseļojošu paņēmieni, tādējādi cenšoties tikt galā ar nepanesamo pašreizējo realitāti. Zūdot acu gaismai cilvēki lieto "iekšējo aci". Kad zūd dzirde - viņi klausās pagātnes trokšņos. Kad vecāka gadagājuma cilvēki redz vai dzird ko tādu, ko nespēj pieņemt, tad akceptē viņu pašu personīgo realitāti (Feil, de Klerk- Rubin, 2005). Savukārt daži vecāka gadagājuma cilvēki pārdzīvo, ka realitāte kļūst pārāk sāpīga, ko izraisa salīdzinājumi ar pagātni. Autore uzskata šo paņēmieni par gudru reakciju, respektīvi, pārvarēšanas stratēģiju, to akceptējot kā personisko realitāti, kas atbilst klienta pašreizējām prasībām. Sāpīgās izjūtas, kuras tiek izrādītas un kuras uzticību pelnošs klausītājs atzīst un validē, pavājinās. Ignorētas un neatzītas izjūtas pastiprinās. Darba autore ir atvērta visām vecāka gadagājuma cilvēku izjūtām, kā arī iejūtīgi dalās šajās izjūtās un uzmundrina, mudinot tās izteikt, kā arī akceptēt to, ka dezorientētas, gados vecākas personas ļauj brīvi paust savas izjūtas, lai ārstētu sevi.

Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu „Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas subjektīvi labklājīgi (*well-being*)?”, darba autore izvirzīja šādus subjektīvās labizjūtas kritērijus: fiziskā drošība; sociālā drošība; emocionālā drošība (sk.3.4.2.tabulu).

3.4.2.tabula

Subjektīvās labizjūtas kritēriji un rādītāji

Pētījuma jautājums	Kritērijs	Rādītājs
Vai vecāka gadagājuma cilvēki jūtas subjektīvi labklājīgi?	Subjektīvā labizjūta	Fiziskā drošība
		Sociālā drošība
		Emocionālā drošība

Lai atbildētu uz nākamo pētījuma jautājumu „Vai vecāka gadagājuma cilvēki aktīvi līdzdarbojas sociālas mājas dzīves darbībā?”, autore izvirzīja sekojošus kritērijus: līdznoteikšana; līdzdarbošanās; līdzlēmumu pieņemšana (sk. 3.4.3. tabulu).

3.4.3.tabula

Integrācijas kritēriji un rādītāji

Pētījuma jautājums	Kritērijs	Rādītājs
Vai vecāka gadagājuma cilvēki aktīvi līdzdarbojas sociālas mājas dzīves darbībā?	Līdzdalība	Līdznoteikšana
		Līdzdarbošanās
		Līdzlēmumu pieņemšana

Lai atbildētu uz sekojošu pētījuma jautājumu „Vai līdzdalības iespējas veicinājušas subjektīvo labizjūtu (well-being)?” tika noteiktas mījsakarības starp līdzdalību un subjektīvo labizjūtu (sk.3.4.4.tabulu).

3.4.4. tabula

Sakarības starp līdzdalību un subjektīvo labizjūtu (well-being)

Pētījuma jautājums	Kritērijs
Vai līdzdalības iespējas veicinājušas subjektīvo labizjūtu?	Līdzdalība ← ? → subjektīvā labizjūta

Integrācijas kritērijus varēja izveidot, tikai pateicoties nopietnām zinātniskās literatūras studijām. Tika izvēlēti divi integrācijas kritēriji: līdzdalība un subjektīvā labizjūta (well-being).

Subjektīvās labizjūtas kritēriji un rādītāji shematiski attēloti 3.4.2.tabulā.

Darbā tika pētīts vecāka gadagājuma cilvēku labizjūtas sociālais konteksts, kas saistīts ar sadzīves un ekonomisko kontekstu un saskarsmi. Savukārt emocionālais konteksts saistīts ar veselību un vērtību sistēmu (sk.3.4.5.tabulu).

Emocionālā līmenī tika analizēta gan verbālā, gan neverbālā ķermeņa valoda. Neverbālajā ķermeņa valodā tika pētīta mīmika un žesti. Verbālā ķermeņa valodā tika analizēti izteikumi un sarunas fons.

3.4.5. tabula

Vecāka gadagājuma cilvēku labizjūtas sociālais un emocionālais konteksts

Sociālais konteksts	Sadzīves konteksts	komforts
	Ekonomiskais	resursi
	Saskarsme	kaimiņattiecības
Emocionālais konteksts	Veselība (izteikumos)	
	Pārdzīvojumi (izteikumos)	
	Paradumi (izteikumos)	
	Vērtības	Estētiskās
Ētiskās		
Materiālās		

Lai meklētu atbildes uz pētījuma jautājumu „Vai līdzdalības iespējas veicinājušas subjektīvo labklājību?”, tika izveidoti subjektīvās labizjūtas (well-being) subjektīvie kritēriji un līdzdalības (participation) objektīvie rādītāji (sk.3.4.6. tabulu).

3.4.6. tabula

Subjektīvās labizjūtas un līdzdalības rādītāji

Subjektīvās labizjūtas (well-being) kritēriji subjektīvie kritēriji	Līdzdalības (participation) objektīvie kritēriji
Fiziskā drošība	Līdznoteikšana
Sociālā drošība	Līdzdarbošanās
Emocionālā drošība	Līdzlemšana

Kritēriju un rādītāju pielietojums pētījuma jautājumu kontekstā atspoguļots 3.4.7 tabulā.

3.4.7. tabula

Kritēriju un rādītāju pielietojums pētījuma jautājumu kontekstā

Pētījuma jautājums	Kritērijs	Rādītājs
1) Vai līdzdalības iespējas veicinājušas subjektīvo labizjūtu? 2) Kādas mīļākāties pastāv starp rādītājiem?	Labizjūtas (well-being) subjektīvie kritēriji	Fiziskā drošība
		Sociālā drošība
		Emocionālā drošība
3) Kādas likumsakarības (implikanti) nosaka vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālās aprūpes mājā?	Līdzdalības (participation) objektīvie kritēriji	Līdznoteikšana
		Līdzdarbība
		Līdzlemšana

Fiziskā labizjūta saistīta ar fizisko drošību (laba jušanās savā ķermenī, par ko liecina ķermeņa valoda: brīvas kustības, kā arī ķermeņa pārvaldīšana, lietojot atvērtās ķermeņa pozas).

Sociālā drošība saistīta ar labu jušanos savā mājoklī, par ko liecina vecāka gadagājuma cilvēku izteikumi. Savukārt laba jušanās citu cilvēku vidē saistīta ar piederības sajūtu. Piederības sajūta analizēta respondentu izteikumos.

Lai varētu turpināt veikt pētījumu un datu apstrādi, tika izveidota kritēriju un kodu sistēma, ko veido profilkodi un metakodi. Profilkodi raksturo dzimumu (siev., vīr.). Subjektīvās labizjūtas rādītāju kodi: fiziskā drošība – (Fd), emocionālā drošība (Ed) un sociālā drošība (Sd) (sk.3.4. 8. tabulu).

3.4.8.tabula

Rādītāja labizjūta kodu karte

Kritērijs	Rādītājs	Kods
Labizjūta (well-being)	Fiziskā drošība	Fd
	Sociālā drošība	Sd
	Emocionālā drošība	Ed

Līdzdalības kritēriji un kodi (sk.3.4.9. tabulu): līdznoteikšana (Ln); līdzdarbība (Ld); līdzlemšana LI).

3.4.9.tabula

Rādītāja līdzdalība kodu karte

Kritērijs	Rādītājs	Kods
Līdzdalība	Līdznoteikšana	Ln
	Līdzdarbība	Ld
	Līdzlemšana	LI

Lai izvairītos no subjektivitātes, iegūto datu analīzei pētījuma autore izvēlējās kvalitatīvo datu apstrādes programmu AQUAD 6. Darba autore minētās programmas ietvaros analizēja kvalitatīvos video datus. Lai noteiktu sakarību starp labizjūtu un līdzdalību, tika noteikts kodu biežums, sākotnēji izveidojot iegūto vērtību tabulu (sk.3.4.10. tabulu).

Subjektīvās labizjūtas un līdzdalības kā integrācijas rādītāju vērtību tabula

	A	B	C	D	E	F	G	H
Fd	5	1	2	4	2	4	2	3
Ed	2	2	4	4	2	1	2	3
Sd	5	2	5	4	6	4	6	2
Ln	1	2	2	0	1	2	2	4
Ld	4	1	10	3	7	7	5	4
Ll	0	1	4	0	0	1	2	1

A: /\$ Siev Daira
 B: /\$ Siev Elma
 C: /\$ Siev Nina \$Virš Erts
 D: /\$ Siev Rita \$ Virš Andis
 E: /\$ Siev Tija \$ Virš Julis
 F:/\$ Virš Arvis
 G:/\$ Siev Elena
 H:/\$ Siev Ida

Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies

Lai noteiktu likumsakarības starp subjektīvo labizjūtu un līdzdarbošanos un rastu atbildi uz pētījuma 2. jautājumu, izveidota kodu biežuma matrica (sk. 6. pielikumu) un veikta izteikumu analīze (sk.7. pielikumu).

Daļēji strukturēto video interviju rezultāti (sk. 3.4.12. tabulu) liecina, ka fiziskā drošība ir ļoti svarīga kādai sievietei (Dairai) (sk. 3.4.11. tabulu).

Fiziskās drošības viena gadījuma izteikumu rezultāti

Sekvenču (izteikumu) kodu meklēšanas rezultāti- 23.avi	

Maksimālā distance 125 distances vienības	
360 -	621: Fd;
1167 -	1962: Fd;
2083 -	2389: Fd;
3204 -	3707: Fd;
6443 -	6537: Fd

Kods Fd (fiziskā drošība) tiek fiksēts 5 reizes.

Ikdienā novērojot un zinot sievietes dzīves stāstu, iespējams, ka fiziskās drošības aktualizācija ir saistīta ar faktu, ka viņa dzīvo kopā ar māsu, otrās grupas invalīdi, kurai sagādā grūtības pārvietoties. Fiziskās drošības jautājums aktualizējies, jo iepriekšējā dzīves vietā šī sieviete nav jutusies droši, kā arī bijusi spiesta uzņemties papildu rūpes par māsu.

Fiziskā drošība (sk. 3.4.11. tabula) būtiski nozīmīga ir arī precētam pārim (sieva Rīta un vīrs Andis).

Jāmin, ka arī šajā gadījumā sievietē ir otrās grupas invalīde, tomēr savā būtībā ļoti optimistiska personība. Savukārt vīrs visu mūžu strādājis algotu darbu, bet nesen ticis atlaists, kā arī iepriekšējās dzīves vietas saimnieks uzteicis viņam īres līgumu. Vīrietis Arvis drošību minējis 4 reizes, ko var uzskatīt par būtisku. Šajā gadījumā vīrietis lielāko mūža daļu bija nodzīvojis vienā dzīves vietā, un nama īpašnieka uzteikums un īres līguma laušana ir radījis nestabilitātes sajūtu par rītdienu. Arī Idas (otrās grupas invalīdes) dzīves situācija ir līdzīga iepriekš minētajiem vecāka gadagājuma cilvēkiem (sk.3.4.12. tabulu).

3.4.12. tabula

Fiziskās drošības koda biežuma matrica

Fd	A	B	C	D	E	F	G	H
	5	1	2	4	2	4	2	3
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virs Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virs Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virs Julis								
F:/\$ Vir Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Raksturojot video intervijās analizēto emocionālo drošību (Ed) (sk. 3.4.13. tabulu), ļoti svarīga tā ir diviem precētiem pāriem Ninai un Ertam, kā arī pārim Ritai un Andim, kas tiek fiksēts 4 reizes. Tādējādi var izskaidrot, ka tieši vecāka gadagājuma cilvēkiem, lai viņi varētu justies droši, ļoti nozīmīgs ir emocionālais kontakts, ko sniedz dzīves draugs un kas palīdz pārvarēt ikdienas rūpes.

3.4.13. tabula

Emocionālās drošības koda biežuma matrica

Ed	A	B	C	D	E	F	G	H
	2	2	4	4	2	1	2	3
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virs Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virs Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virs Julis								
F:/\$ Vir Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Analizējot interviju rezultātus (sk. 7. pielikumu), sociālo drošību (Sd), kā svarīgu visbiežāk (sešas reizes) min precēts pāris Tija un Julis, kā arī Elena:

```
☐--> Sd
      /$Siev_Tija_ $Virsi_Julis
          20-          157: Sd
          6252-       7036: Sd
          7056-       7285: Sd
          7318-       8858: Sd
          8875-       9480: Sd
          10277-      10717: Sd
```

Vērojot, ar kādu pašreizējā ikdienā par saviem kaimiņiem rūpējas Elena, var secināt, ka viņai sociālā drošība ir ļoti nozīmīga, ko apstiprina arī video interviju rezultāti:

```
☐--> Sd
      /$Siev_Elena
          81-          867: Sd
          3541-       3801: Sd
          4997-       5189: Sd
          5209-       5509: Sd
          6451-       7670: Sd
          7706-       8299: Sd
```

Sociālo drošību Rita un Andis minējuši kā pietiekami būtisku, un video intervijās tas fiksēts četras reizes. Zinot, ka savu nākamo dzīvesbiedri Andis satika pirms pieciem gadiem, var uzskatīt, ka viņš jūtas sociāli drošāk nekā pirms tam:

```
☐--> Sd
      /$Siev_Rita_ $Virsi_Andis
          1702-       2276: Sd
          2301-       2496: Sd
          2540-       2662: Sd
          3085-       3212: Sd
```

Savukārt piecas reizes sociālo drošību kā svarīgu min Nina un Erts, kā arī Rita un Andis, par ko liecina viņu atbildes:

```
☐--> Sd
      /$Siev_Nina_ $Virsi_Erts
          112-         245: Sd
          2168-       2270: Sd
          3852-       4026: Sd
          7460-       7726: Sd
          9066-       9608: Sd
```

Fakts, ka Ida strādājusi par skolotāju vispārīgā izglītībā skolā un ka joprojām saglabā labas attiecības ar saviem bijušajiem audzēkņiem, ar kuriem bieži tiek un kuri

viņai daudz palīdz, varētu būt viens no iespējamiem iemesliem, kādēļ viņa sociālo drošību minējusi tikai divas reizes:

```
☐--> Sd
      /$Siev_Ida
          1846-          2107: Sd
          5951-          7732: Sd
```

Arī Elma ir bijusī skolotāja, bet viņa dzīvo sociālajā mājā kopā ar vīra māsu:

```
☐--> Sd
      /$Siev_Elma
          1882-          2115: Sd
          2199-          2650: Sd
```

Lai gan Daira dzīvo kopā ar māsu, tomēr sociālo drošību viņa minējusi piecas reizes. Iespējams, ka tas saistīts ar situāciju, ka māsa ir pirmās grupas invalīde, par kuru jā rūpējas katru dienu. Protams, ka kaimiņi, izprotot situāciju, viņai palīdz un tas rada drošības sajūtu:

```
☐--> Sd
      /$Siev_Daira
          637-          1149: Sd
          4799-          5221: Sd
          6149-          6420: Sd
          6553-          7161: Sd
          7176-          7651: Sd
```

Tā kā Arvis sociālajā mājā dzīvo viens, sociālā drošība viņam ir būtiska. Uzsākot dzīvi sociālajā mājā, pamazām atklājās, ka šeit dzīvo daži viņa bijušās mājas kaimiņi, kas arī rada drošības sajūtu:

```
☐--> Sd
      /$Vir_Arvis
          469-          854: Sd
          6215-          6489: Sd
          7786-          8772: Sd
          8812-          9715: Sd
```

Interpretējot iegūtos rezultātus (sk.3.4.14. tabulu) un ikdienas vērojumus, autore secinājusi, ka minētajiem vecāka gadagājuma cilvēkiem ar kaimiņiem saskarsme (Sd) ir ļoti būtiska, par ko liecina interviju izteikumi.

Sociālās drošības koda biežuma matrica

Sd	A	B	C	D	E	F	G	H
	5	2	5	4	6	4	6	2
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virš Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virš Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virš Julis								
F:/\$ Virš Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Analizējot iegūtos rezultātus (sk.3.4.15.tabulu) par fizisko, emocionālo un sociālo drošību (Fd+Ed+Sd), minētie rādītāji ir savstarpēji saistīti, jo tie vecāka gadagājuma cilvēki, kuri visbiežāk minēja fizisko, emocionālo un sociālo drošību, arī vislabāk jūtas sociālajā aprūpes mājā. Apstiprinājums tam ir fakts, ka viņi to dēvē par „Mūsmājām”.

Subjektīvās labizjūtas un tās radītāju kodu biežuma matrica

	A	B	C	D	E	F	G	H
Fd	5	1	2	4	2	4	2	3
Ed	2	2	4	4	2	1	2	3
Sd	5	2	5	4	6	4	6	2
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virš Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virš Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virš Julis								
F:/\$ Virš Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Raksturojot video intervijās analizēto līdznoteikšanu (Ln) (sk. 3.4.16. tabulu), to kā ļoti būtisku 4 reizes minējusi Ida, par ko liecina atspoguļojums līdznoteikšanas vērtību tabulā. Savukārt precētais pāris Rita un Andis kritēriju „līdznoteikšana” nav vispār minējuši.

Līdznoteikšanas koda biežuma matrica

Ln	A	B	C	D	E	F	G	H
	1	2	2	0	1	2	2	4
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virš Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virš Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virš Julis								
F:/\$ Virš Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Analizējot video intervijās līdzdalību (Ld), to kā īpaši būtisku 10 reizes minējuši Nina un Erts, par to liecina vērtību tabula, kurā atspoguļoti iegūtie rezultāti, kā arī video intervijā fiksētais. Šeit var pieminēt faktu, ka Nina un Erts ir sabiedriski ļoti aktīvi cilvēki. Viņi darbojas ne tikai sociālās mājas sabiedriskajā dzīvē, bet arī Rīgas Latviešu biedrībā un vairākās citās sabiedriskajās organizācijās:

```

☐--> Ld
      /$Siev_Nina_ $Virš_Erts
      1263-      1388: Ld
      1407-      1747: Ld
      1788-      2151: Ld
      3100-      3318: Ld
      3333-      3399: Ld
      3726-      3822: Ld
      4042-      4498: Ld
      5241-      5753: Ld
      6173-      7438: Ld
      7759-      8116: Ld

```

Savukārt precēts pāris Tija un Julis, kā arī Arvis līdzdalību kā ļoti būtisku minējuši 7 reizes. Interesanti bija vērot, kā pielietojot validācijas metodes principus, pamazām mainās Tijas un Jula attiecības, sadarbojoties ar sociālās mājas iedzīvotājiem, pirmkārt, kaimiņiem:

```

☐--> Ld
      /$Siev_Tija_ $Virš_Julis
      1000-      1932: Ld
      1953-      2624: Ld
      2644-      3289: Ld
      3806-      4289: Ld
      4326-      6224: Ld
      9502-      9836: Ld
      9858-      10262: Ld

```

Savukārt Arvis, būdams iepriekšējā dzīvesvietā aktīvs sava viedokļa paudējs, aizstāvot mājas iemītnieku kopīgās intereses, uzsākot dzīvi sociālajā mājā, arī labprāt aktīvi darbojas viņu labā:

```
☐--> Ld
      /$Vir_Arvis
          2094-      2490: Ld
          3781-      4088: Ld
          4132-      4602: Ld
          4623-      4940: Ld
          5609-      6186: Ld
          6505-      7123: Ld
          7149-      7765: Ld
```

Savukārt precētais pāris Rīta un Andis līdzdalību minējuši trīs reizes, ko varētu izskaidrot ar Anda fiziskās veselības pasliktināšanos, kā arī Rītas veselības problēmu saasinājumiem:

```
☐--> Ld
      /$Siev_Rīta_ $Vir_Andis
          3247-      4363: Ld
          4387-      4593: Ld
          4613-      5198: Ld
```

Ida labprāt līdzdarbojas sociālās mājas dzīvē, pie tam vienmēr ir optimistiska, neraugoties uz to, ka viņai ir ļoti lielas grūtības pārvietoties. Viņa bieži izteikusies: „Man ir svarīgi būt kopā ar citiem un darīt savu iespēju robežās kaut ko labu sociālās mājas iedzīvotājiem”:

```
☐--> Ld
      /$Siev_Ida
          2146-      2382: Ld
          2401-      2695: Ld
          2953-      3090: Ld
          5478-      5931: Ld
```

Savukārt Elma līdzdalību minējusi tikai vienu reizi. To varētu izskaidrot tā, ka sarunās viņa bieži minējusi savu sabiedriski aktīvo dzīvi, bet tagad, dzīvojot sociālajā mājā, viņa vēlas vairāk mieru un atpūtu:

```
☐--> Ld
      /$Siev_Elma
          5564-      6158: Ld
```

Vērojot Eleni ikdienā, redzams, ka viņa labprāt aktīvi līdzdarbojas sociālās mājas dzīvē, bet retāk to uzsver sarunā:


```

☐--> Ld
      /$Siev_Elena
          1766-      1831: Ld
          2318-      2679: Ld
          3800-      4143: Ld
          4166-      4166: Ld
          4680-      4976: Ld

```

Savukārt Daira jaunībā ir nodarbojusies ar sportu, un sakot: „es kā bijusī sportiste vēlos visur līdzdarboties, man sagādā gandarījumu, ka es varu darīt kaut ko lietderīgu kopā ar citiem”:

```

☐--> Ld
      /$Siev_Daira
          2415-      2615: Ld
          2652-      3171: Ld
          5245-      6127: Ld
          8294-      8409: Ld

```

Vērtību tabulā tiek fiksēts katras intervējamās personas rādītāja līdzdalība biežums (sk. 3.4.17. tabulu).

3.4.17. tabula

Līdzdarbības koda biežuma matrica

Ld	A	B	C	D	E	F	G	H
	4	1	10	3	7	7	5	4
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virš Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virš Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virš Julis								
F:/\$ Virš Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Raksturojot video intervijās analizēto līdzlēmumu pieņemšanu (LI) (sk. 3.4.18. tabulu), to kā ļoti būtisku 4 reizes minējuši Nina un Erts, ko varētu izskaidrot ar iepriekš minētajiem faktiem. Savukārt ir redzams, ka Dairas, Ritas un Anda, kā arī Tijas un Jula kompetence - darbs sabiedriskajās organizācijās nav tik fleksibla. Protams, būtu jāanalizē personības komponenti kopumā, bet tas nav autores promocijas darba uzdevums.

Līdzlēmumu pieņemšanas koda biežuma matrica

Ll	A	B	C	D	E	F	G	H
	0	1	4	0	0	1	2	1
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virš Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virš Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virš Julis								
F:/\$ Vir Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Analizējot iegūtos rezultātus (sk.3.4.19. tabulu), līdznoteikšana, līdzdalība un līdzlēmumu pieņemšana ($L_n+L_d+L_l$), var secināt, ka intervējamajām personām ir svarīgs līdznoteikšanas kritērijs, bet visbūtiskākais tomēr ir līdzdarbošanās kritērijs sociālās mājas dzīvē, par ko liecina Ritas un Anda teiktais video intervijās. Tas nozīmē, ka vecāka gadagājuma cilvēki vēlas ne tikai dzīvot sociālajā aprūpes mājā, bet arī tajā labi justies.

Līdzdalības un to rādītāju vērtību tabula

	A	B	C	D	E	F	G	H
L_n	1	2	2	0	1	2	2	4
L_d	4	1	10	3	7	7	5	4
L_l	0	1	4	0	0	1	2	1
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virš Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virš Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virš Julis								
F:/\$ Vir Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Secinājums 1

Izvērtējot iegūtos rezultātus labizjūta un līdzdalība kā integrācijas rādītāji, redzams, ka intervētajām personām septiņos gadījumos ir svarīga sociālā drošība, kas saistīta ar

labizjūtu un līdzdalību, bet tikai vienā gadījumā tas nav tik būtiski. Līdz ar to var uzskatīt, ka labizjūta un līdzdalība sekmē integrāciju sociālās aprūpes mājā.

Lai rastu atbildi uz pētošās intervences 2. jautājumu, tika veikta nosacījumu mijšakarību analīze (sk. 8. pielikumu).

Lai izpētītu, vai pastāv sakarības starp līdzdalību un emocionālo drošību, pielietojot distanci 75, tika veikta mijšakarību analīze (linkage analysis). Iegūtie rezultāti liecina, ka divos gadījumos pastāv mijšakarība starp emocionālo drošību un līdzdalību (sk.3.4.20.tabulu).

3.4.20. tabula

Mijsakarību analīze (linkage analysis) starp emocionālo drošību un līdzdarību

☐--> File: my movie. avi 21.avi-----	
3247- 4363: Ld	
4387- 4593: Ld	
4613- 5198: Ld	/.../ AND
5229 5741Ed	
1 confirmation(s)	
☐--> File: my movie. avi 22.avi-----	
5564- 6158: Ld	/.../ AND
6181 7073Ed	
7097- 7690: Ld	
1 confirmation(s)	

Savukārt, lai izpētītu, vai pastāv sakarības starp sociālo drošību un līdznoteikšanu, pielietojot distanci 3, tika veikta mijšakarību analīze (linkage analysis). Iegūtie rezultāti liecina, ka divos gadījumos pastāv mijšakarības starp sociālo drošību un līdznoteikšanu (sk.3.4. 21.tabulu).

3.4.21. tabula

Mijsakarību analīze (linkage analysis) starp sociālo drošību un līdznoteikšanu

☐--> File: my movie 26.avi-----	
7706- 8299: Sd	AND
8336- 9148: Ln	
1 confirmation(s)	
☐--> File: my movie. avi 22.avi-----	
2199- 2650: Sd	AND
2669- 4104: Ln	
1 confirmation(s)	

Savukārt, lai izpētītu vai pastāv sakarības starp sociālo drošību un līdzlemšanu, pielietojot distanci 3, tika veikta mijšakarību analīze (linkage analysis). Iegūtie rezultāti

liecina, ka divos gadījumos pastāv mijsakarības starp sociālo drošību un līdznoteikšanu (sk.3.4.22.tabulu).

3.4.22. tabula

Mijsakarību analīze (linkage analysis) starp sociālo drošību un līdzņemšanu

☐--> File: my movie 26.avi-----			
4997-	5189: Sd	AND	5209-
6224: Ll			
5209-	5509: Sd	AND	5209-
6224: Ll			
2 confirmation(s)			
☐--> File: my movie 27.avi-----			
2168-	2270: Sd	AND	2300-
2614: Ll			
1 confirmation(s)			

Analizējot iegūtos datus, var izdarīt secinājumus, ka pastāv likumsakarības starp līdzdalību un subjektīvo labizjūtu, jo, ja vecāka gadagājuma cilvēkam ir līdznoteikšanas un līdzņemšanas iespēja sociālajā aprūpes mājā, tā labvēlīgi ietekmē fizisko, emocionālo un sociālo drošību. Konkrēti, analizējot astoņas video intervijas, Dairai, pāriem Ritai un Andim, kā arī Tijai un Julim dominēja minētie nosacījumi. Savukārt līdzdarbības nosacījums bija būtisks Elmai, kā arī Ritai un Andim - arī viņiem ir svarīga līdzņemšanas iespēja. Emocionālā drošība ļoti būtiska ir Arvim, ko varētu interpretēt kā nepieciešamību pēc otra tuva cilvēka un tā, ko viņš varētu viņam sniegt.

Lai atklātu likumsakarības (implikantus), kas nosaka vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālās aprūpes mājā un rastu atbildi uz pētošās intervences 3. jautājumu, tika izveidota datu ticamības pārbaudes matrica (sk. 9. pielikumu) un veikta nosacījumu struktūru jeb likumsakarību (implikantu) analīze.

Analīzes gaitā tika atklātas nosacījumu struktūras: acDEF; ABCDF; ABCDE (kodi apzīmē līdzdalības rādītājus: A – līdznoteikšanās, B – līdzdarbošanās, C – līdzņemšana un subjektīvās labizjūtas rādītājus: D – fiziskā drošība, E - emocionālā drošība, F - sociālā drošība (sk. 10. pielikumu). Darba autore, analizējot iegūtos datus, konstatēja, ka pastāv likumsakarības starp fizisko drošību, emocionālo drošību un sociālo drošību (trijos gadījumos). Atklāta likumsakarība starp līdznoteikšanos, līdzdarbošanos, līdzņemšanu, fizisko drošību un sociālo drošību (trijos gadījumos). Atklāta arī likumsakarība starp līdznoteikšanos, līdzdarbošanos, līdzņemšanu, fizisko drošību un emocionālo drošību.

Tālākajā nosacījumu struktūras analīzē tika reducēti dati mazākam gadījumu skaitam, kuru rezultātā tika atrastas sekojošas nosacījumu mijdarbības struktūras: abcDF; ABCdF un ABCeF. Analīzes rezultātā tika konstatēts, ka pastāv likumsakarības starp:

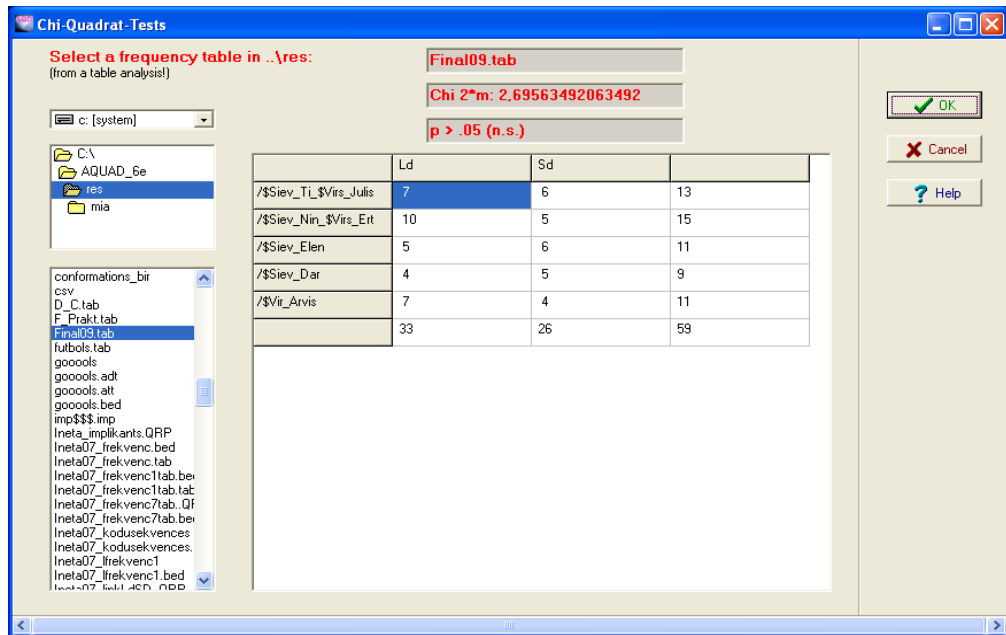
fizisko drošību un sociālo drošību. Savukārt, starp: līdznoteikšanos, līdzdarbošanos, līdzlemšanu un sociālo drošību (divos gadījumos) pastāv vairākas likumsakarības (sk.3.4.1.attēlu).

Līdz ar to var secināt, ka divos gadījumos pastāv likumsakarības starp subjektīvās labizjūtas rādītāju- sociālo drošību un līdzdalības rādītāju- līdzdarbošanos, bet visos gadījumos tiek konstatēts, ka pastāv subjektīvās labizjūtas rādītāja – sociālās drošības noteicošā loma vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvai labizjūtai sociālās aprūpes mājā.

taban	
Boolean minimization - file: Integr.att	
Criterion: Condition 7 / TRUE	
Implicant/s	
abcDF	
ABCdF	
ABCeF	
CASES:	
3 Implicant/s	
---> 1. implicant: abcDF - cases:	
1	4
---> 2. implicant: ABCdF - cases:	
3	7
---> 3. implicant: ABCeF - cases:	
6	7
Implicant abcDF: 2 cases	
Implicant ABCdF: 2 cases	
Implicant ABCeF: 2 cases	

3.4.1.attēls. Nosacījumu likumsakarības (implikanti).

Lai pārbaudītu, vai pastāv cieša likumsakarība starp sociālo drošību un līdzdarbošanos ir statistiski nozīmīga un attiecināmas uz vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu tikai sociālajās aprūpes mājās vai arī citos novecošanās kontekstos. Iegūtie rezultāti AQUAD 6 vidē tika pārceļti SPSS vidē Hi kvadrāta (Chi Quadrat) testēšanai (sk.3.4.2.attēlu).

3.4.2. attēls. Hi kvadrāta tests (Chi-Quadrat Tests)

Testa rezultāti ($p > 0,05$) liecina, ka noteiktās likumsakarības starp vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu un līdzdalību attiecināmi uz vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālajā aprūpes mājā.

Secinājums 2

Pētošās intervences otrajā posmā autore analizē likumsakarības starp līdzdalību un subjektīvo labizjūtu. Analizējot iegūtos datus, autore secina:

1. Integrācijas kā līdzdalības procesa iespējas sociālās aprūpes mājā sekmē vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu (well-being) kā integrācijas procesa rezultātu, ja tas nodrošina viņu sociālo drošību.
2. Validācijas metodes izmantošana sociālajā darbā ar vecāka gadagājuma cilvēkiem ir jauna līdzdalības iespēja viņu sociālās drošības sekmēšanai.
3. Noteiktās likumsakarības starp vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu un līdzdalību attiecināmi uz vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālās aprūpes mājā.

Līdz ar to tika rasta atbilde uz pētījuma 3. jautājumu.

Nobeigums

Saistībā ar sabiedrības novecošanās procesiem, nākotnē tiek prognozēti jauni izaicinājumi. Tiek uzskatīts, ka tie pavērs arī jaunas iespējas pensijas vecuma cilvēkiem palikt nodarbināto rindās un nodot savu pieredzi un plašās zināšanas jaunākajām paaudzēm, turpinot aktīvu sabiedrisko dzīvi, rūpējoties par savu veselību, līdz ar to novecojot skaisti un piepildīti.

Promocijas darba temata izvēle balstās uz sociālekonomisko problemātiku Latvijā un tās izpratnes nepieciešamību, risinot vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas iespējas jaunā sociālā vidē.

Pārejas periodā uz tirgus ekonomiku, Latvijā aktualizējās plašs problēmu loks. Viena no šīm problēmām bija saistīta ar situāciju, ka denacionalizēto namu saimnieki, atgūstot savus īpašumus, vēlējās tajos redzēt tikai pārtikušus un turīgus ļaudis, taču šajos namos, īpaši Rīgā, dzīvoja arī vecāka gadagājuma cilvēki, kuru ienākumi bija nelieli. Viens no radušās situācijas risinājumiem bija izveidot sociālās mājas Rīgā. Veidojot pirmās sociālās mājas, atbildīgajiem ierēdņiem nebija ne pieredzes, ne kritēriju, lai izvērtētu, kam visvairāk būtu nepieciešama sociālā aprūpes māja – nebija izveidota vienota datu bāze, netika analizētas to cilvēku iespējas, kuri varētu turpināt dzīvot savā līdzšinējā dzīves vietā, kā arī nebija aktualizētas sociālās palīdzības nostādnes radušos problēmu risināšanā.

Minēto apstākļu dēļ bija izveidojusies problēmsituācija vecāka gadagājuma cilvēku sekmīgai integrācijai jaunajos dzīves apstākļos.

Vecāka gadagājuma cilvēki tika izolēti no iepriekšējās dzīves vietas, un viņiem bija nepieciešams sociāli pedagoģiskais atbalsts integrācijai sociālās aprūpes mājā.

Atbilstoši pētījuma mērķim un uzdevumiem, promocijas darba teorētiskajā daļā tika analizēta sociālās pedagoģijas, psiholoģijas un socioloģijas zinātniskā literatūra.

Teorētisko nostādņu izpētes gaitā tika analizēta zinātniskā literatūra latviešu, angļu un krievu valodās, lai atklātu novecošanās procesa bioloģisko, psiholoģisko, sociālo un sociālpedagoģisko pieeju, kā rezultātā tika izstrādāts promocijas darba teorētiskais ietvars.

Darba gaitā tika iegūti rezultāti un izdarīti secinājumi, kas radušies praktiskā pētījuma izstrādes procesā, kura pamatā ir zinātnieku teorētisko atziņu analīze; aprakstīta labizjūtas jēdziena būtība un teorētiskie aspekti, kā arī noteikts vecāka gadagājuma cilvēku novecošanās fenomens transdisciplinārajās pieejās un to dažādos līmeņos (šūnu, molekulārajā, bioķīmiskajā, ģenētiskajā, evolucionārajā u.c.), kā rezultātā radusies atziņa,

ka neraugoties uz ilgstošiem pētījumiem un diskusijām, joprojām nav izveidota visaptveroša cilvēka novecošanās teorija.

Pateicoties zinātnes sasniegumiem dažādās jomās, pagarinās arī cilvēku mūža ilgums, tādejādi novecošanās kļūst par aktīvu līdzdalības procesu un, pieaugot vecāka gadagājuma cilvēku skaitam pasaulē, attīstās arī jauna zinātnes nozare – gerontoloģija, kura pievēršas novecošanās procesu izpētei un cilvēka mūža pagarināšanas iespējām, ietverot sevī trīs galvenās izpētes pieejas – bioloģisko, kura attiecas uz funkcionālām pārmaiņām cilvēka orgānu sistēmās, psiholoģisko (pārmaiņas sensorajos percepcijas un mentālajos procesos) un socioloģisko – cilvēka lomu un mijiedarbības pārmaiņas sociālajā struktūrā.

Studējot zinātnisko literatūru, darba autore secina, ka psiholoģiskā un sociālā novecošanās ir cieši saistītas, ko apliecina psiholoģiskās un sociālās palīdzības sfēru saplūšana teorijā un praksē. Bioloģiskās un fizioloģiskās īpatnības, kā arī psiholoģiskās un sociālās izmaiņas novecošanās procesā negatīvi ietekmē vecāka gadagājuma cilvēka funkcionēšanu vidē un ir viens no faktoriem, kas traucē integrēties sabiedrībā; sakarā ar to darbā tika izstrādāts vecāka gadagājuma cilvēku sociālpsiholoģisko problēmu atspoguļojums un izdarīts secinājums, ka nepieciešams attīstīt sociālpedagoģisko atbalsta sistēmu vecāka gadagājuma cilvēkiem.

Pamatojoties uz veiktajiem pētījumiem, ka novecošanās ir regresīvs process un ka bioloģiskā, psiholoģiskā un sociālā novecošana ir savstarpēji cieši saistītas, tika izveidots novecošanās procesa izpētes teorētiskais ietvars, kurā darba autore pēta cilvēka novecošanās procesu transdisciplinārajā pieejā kā gerontoloģijas un geragoģijas izpratnes sinerģiju, balstoties uz atzītām sociālpedagoģiskām teorijām.

Izdarot secinājumu, ka gerantoloģija attīstās kā starpdisciplināra zinātne, kurā ietilpst gan medicīnas nozares – geriatrija un gerohigiēna, gan arī sociālā gerontoloģija un gerontopsiholoģija, darba autore, pamatojoties uz plašu, sarežģītu un kompleksu gerontoloģijas zinātņu sistēmu, pētījuma kontekstā analizējusi vecāka gadagājuma cilvēku labizjūtu, viņiem nonākot jaunos sociālos apstākļos bioloģiskās, psiholoģiskā un sociālās novecošanās procesā no sociālās pedagoģijas skatupunkta, teorētiski pamatojot un empīriski pārbaudot sociālpedagoģiskā atbalsta iespējas vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas veicināšanai integrācijas kā līdzdalības procesā sociālās aprūpes mājā.

Izpratne par jēdzieniem „labklājība”, „labsajūta”, „pašsajūta” un „labizjūta” joprojām ir diskutabla. Zinātniskajā literatūrā jēdziens „sajūta” vairāk saistīts ar fiziskajām sajūtām, turpretī ”labizjūta” uzskatāms kā plašāks traktējums cilvēka pašsajūtas izteikšanai, ietverot tajā gan materiālos un sadzīves apstākļus, gan dzīves kvalitāti un ilgtspējīgumu. Subjektīvās labizjūtas problemātika ir cieši saistīta ar medicīniskā, psiholoģiskā, sociālā, kā arī sociālpedagoģiskā atbalsta sniegšanu sociālp psiholoģisko problēmu risināšanā dažāda vecuma cilvēkiem.

Savā darbā autore analizējusi pētījumus par dažādu tautību un vecuma cilvēku labizjūtas kritērijiem un, sintezējot iegūtās teorētiskās atziņas, apzinājusi noteicošos subjektīvās labklājības un subjektīvās labizjūtas indikatorus, secinājusi, ka tie ir identiski.

Termins „integrācija” ieņēmis stabilu vietu sabiedrības ikdienas un teorētiskajā apziņā, kā arī politiskajās ideoloģijās un, lai zinātniski izvērtētu integrāciju kā veidu un procesu un lai apzināti iekļautos integrācijas dažādu veidu īstenošanā, autorei bija svarīgi izprast integrācijas procesa būtību.

Darba autore, izmantojot teorētiskos atzinumus un personīgo pieredzi, veikusi integrācijas teoriju padziļinātu analīzi un klasifikāciju saistībā ar integrācijas izpratnes noteikšanu promocijas pētījuma kontekstā, lai noteiktu vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas sociālajā aprūpes mājā teorētisko pamatojumu.

Ikviens cilvēks, kurš nonācis jaunā vidē, izjūt sociālās izmaiņas, bet jo īpaši tas attiecas uz vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuriem jāiemācās apgūt sava jaunā dzīves telpa visplašākajā nozīmē. Sociālās pārmaiņas ir neatgriezeniskas jebkurā sociālās sistēmā, kuras jāskata veselumā un kuras nosaka personības resocializāciju vai desocializāciju. Svarīga integrācijas problēma ir sociālā līdzdalība. Kā indivīds integrēsies sabiedrībā un kā pieņems tās mērķus, tas atkarīgs no tā, kāds ir viņa sasniegtais integrācijas mērķis (Vēbers, 2001).

Sociālajā mājā galvenokārt dzīvo pensijas vecuma cilvēki, kuri veido lielas grupas kopumu, kura pēc vecuma sastāva ir viendabīga un kuru ietekmē arī tajā notiekošie psiholoģiskie procesi.

Autore savā darbā atspoguļojusi vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālajā mājā mezo, mikro un individuālajā līmenī. Sociālā aprūpes māja tiek skatīta kā vide, kurā cilvēkiem jājūtas fiziski, sociāli un emocionāli drošiem. Šeit svarīgi ir arī tādi aspekti, kā līdznoteikšana, līdzdarbība un līdzlēmumpieņemšana.

Pētījums apliecina, ka vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta (well-being) ir cieši saistīta ar sociālās aprūpes mājā piedāvātajām līdzdalības iespējām, kas savukārt veicina viņu integrāciju sociālajā mājā.

Intervēto mājas iemītnieku atbildes atklāj, ka, aktīvi līdzdarbojoties sociālās mājas dzīvē, palīdzot citiem, darbojoties un mācoties kopā ar citiem, uzlabojas vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta (well-being). Apstiprinājums tam, ka vecāka gadagājuma cilvēki ir integrējušies sociālajā mājā, redzams apstākļi, ka visas intervējamās personas sociālo māju uzskata par *Mūsmājām*. Šajā jēdzienā ir ietverti divi aspekti - *mūsu*, tātad kopīgais un *mājas*. Mājas katram cilvēkam ir tā vieta, kurā viņš jūtas droši, labi un ir tai piederīgs.

Vecāka gadagājuma cilvēku integrāciju sociālā mājā nosaka viņu subjektīvā labizjūta, kuru ietekmē gan ārējie, gan iekšējie faktori, kā arī katra indivīda dzīves veids.

Validācijas metodes pielietošana uzskatāma par veiksmīgu instrumentu sociālpedagoģiskajai intervencei, sniedzot atbalstu dezorientētiem vecāka gadagājuma cilvēkiem.

Subjektīvā labizjūta nosaka vecāka gadagājuma cilvēku vēlmi pilnveidoties un darboties, kas savukārt raksturo laimīgas vecumdienas.

Vecums nav ierobežojums līdzdarbībai sociālajā un kultūras dzīvē. Vecāka gadagājuma cilvēku darbības iespējas palēnina intelekta dabisko lejupslīdi.

Subjektīvās labizjūtas problemātika ir cieši saistīta ar medicīniskā, psiholoģiskā, sociālā un sociāli pedagoģiskā atbalsta nepieciešamību sociālpsiholoģisko problēmu risināšanā vecāka gadagājuma cilvēkiem saistībā ar veselības zaudējumiem, psihes traucējumiem un maznodrošinātību.

Promocijas darbā izpētīta labizjūtas jēdziena būtība un raksturota labizjūta indivīda kontekstā. Aprakstīti subjektīvās labizjūtas teorētiskie aspekti, kā arī noteikti vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvās labizjūtas kritēriji.

Mūsdienās vecāka gadagājuma cilvēka integrēšanos sociālajā vidē apgrūtina līdzdalības sabiedriskajā dzīvē iespēju nepietiekamība. Pētījums veikts, lai paplašinot līdzdalības iespējas sociālajā aprūpes mājā, sekmētu vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu kā integrācijas rezultātu.

Integrācijas kā līdzdalības procesa teorētiskais pamatojums atspoguļots integrācijas jēdzieniskajā saturā, raksturojot indivīda politisko, sociālo un individuālo līmeni.

Akcentētas vecāka gadagājuma cilvēku līdzdalības iespējas sociālajā mājā un noteikti to kritēriji.

Lai atklātu likumsakarības starp subjektīvo labizjūtu un līdzdalību, veikta padziļināta nosacījumu (implikantu) analīze.

Aprakstītas likumsakarības, kas nosaka subjektīvo labizjūtu sociālās aprūpes mājā kā vienā no vecāka gadagājuma cilvēku dzīves norises vietas iespējām.

Secinājumi

Pētījuma nobeigumā, atbildot uz izvirzītajiem pētījuma jautājumiem, autore secina:

1. Sociālās aprūpes mājā vecāka gadagājuma iedzīvotājiem ir izteikta līdzdalība pārējo mājas iemītnieku sadzīvē un saskarsmē ar kaimiņiem. Par visnozīmīgāko viņi uzskata drošību sociālajā mājā, jo tādējādi vecāka gadagājuma cilvēki jūtas labi, līdz ar to viņu fiziskās drošības aspekts ir ļoti būtisks.
2. Vecāka gadagājuma cilvēki jūtas subjektīvi labklājīgi (well-being) sociālās aprūpes mājā, ja izmanto tās piedāvātās līdzdarības iespējas, tostarp brīvā laika pavadīšanu, piedalīšanos kultūras pasākumos, iespēju izmantot bibliotēkas piedāvāto grāmatu klāstu, atpūsties brīvā dabā, apmeklēt organizēti organizētās teātru izrādes un koncertus u.c.
3. Validācijas metodes izmantošana sociālajā darbā ar vecāka gadagājumu cilvēkiem ir jaunas līdzdarības iespējas viņu sociālās drošības sekmēšanai, jo tā rada uzticību, samazina bailes, atjauno pašcieņu.
4. Pastāv mijsakarības starp sociālo, fizisko un emocionālo drošību: ja vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājas fiziskajā vidē, tad viņi jūtas arī emocionāli droši.
6. Pastāv mijsakarības līdzdarības, līdznoteikšanās un līdzlemšanas iespējām sociālajā aprūpes mājā un fizisko un sociālo drošību: ja sociālās aprūpes mājā tiek nodrošinātas līdznoteikšanās, līdzdarības un līdzlemšanas iespējas, tad vecāka gadagājuma cilvēki jūtas tajā fiziski droši;
7. Pastāv cieša likumsakarība starp vecākā gadagājuma cilvēku sociālo drošību un viņu līdzdarību sociālās aprūpes mājas aktivitātēs. Vecākā gadagājuma cilvēku sociālās drošības un līdzdarības iespēju likumsakarību noteikšanai citos kontekstos ir nepieciešami turpmākie pētījumi.

Ieteikumi

Vecāka gadagājuma cilvēku integrācijas kā līdzdalības procesa teorētiskais pamatojums un empīriskā pētījumu rezultāti atspoguļoti integrācijas procesa jēdzieniskajā saturā un raksturo vecāka gadagājuma cilvēku sociālo un individuālo subjektīvo labizjūtu sabiedrības politiskajā un sociālās aprūpes mājas institucionālajā kontekstā.

Makro (politiskajā) kontekstā:

- Vecāka gadagājuma cilvēkiem, saistībā ar viņu vēlmēm un aprūpes nepieciešamību, vēlams dzīvot aprūpes namos (nursing homes), kuros tiek sniegta atbilstoša sociālās aprūpes pakalpojumu programma.
- Balstoties uz Rietumu sabiedrības izpratni par to, ka vecāka gadagājuma cilvēki pavada vecumdienas savās mājās un dzīvokļos vai arī, pēc izvēles, pansijās, medicīnas aprūpes mājās (nursing home), kā arī sociālās aprūpes mājās (social care home); kuras ir sociālo problēmu pagaidu risinājums galvenokārt cilvēkiem darba spējīgā vecumā, bet ne vecāka gadagājuma cilvēkiem, būtu nepieciešams izveidot vienotu koncepciju, tās sakarā Latvijas atbildīgām institūcijām (Labklājības ministrijai) un Latvijas likumdevējam jāiniciē izmaiņas, atbilstoši Eiropas valstu nostādņām šīs problēmas risināšanā.
- Mūsdienās vecāka gadagājuma cilvēka integrēšanos sociālajā vidē apgrūtina līdzdalības sabiedriskajā dzīvē iespēju nepietiekamība. Pētījums parāda, ka, paplašinot līdzdarbības iespējas sociālās aprūpes mājā, tiktu sekmēta vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta kā integrācijas procesa rezultāts.

Mezo (sociālās aprūpes mājas institucionālajā) kontekstā:

- Piedāvājot vecāka gadagājuma cilvēkam dzīvot sociālajā mājā, būtu jāņem vērā procesa īpatnības, kā arī jāizvērtē, kuriem cilvēkiem labāk palikt savā iepriekšējā dzīves vietā. Realizējot intervenci darbā ar vecāka gadagājuma cilvēkiem, sociālais pedagogs var izmantot validācijas metodi kā adaptētu, īpaši pielietojot to darbā ar dezorientētiem cilvēkiem;

Validācijas metodes pielietošana uzskatāma par veiksmīgu instrumentu sociālpedagoģiskajai intervencei, sniedzot atbalstu dezorientētiem, vecāka gadagājuma cilvēkiem, šo cilvēku pašapziņas celšanā un dzīves jēgas saskatīšanā;

- Uzklauššana, iejūtoties vecāka gadagājuma cilvēku izjūtu pasaulē, rada uzticību, samazina bailes, atgriež pašcieņu. Cilvēki vienlaicīgi daļēji dzīvo dažādās apziņas plaknēs. Darba autore saprot un akceptē, ka acumirkļīgas izjūtas var radīt šiem cilvēkiem dažādas pagātnes sajūtas un atmiņas;
- Ņemot vērā sabiedrības tendenci, būtu nepieciešams izstrādāt atbilstošas programmas, kurās vecāka gadagājuma cilvēki varētu apgūt mūsdienu prasībām atbilstošas prasmes, turklāt mācoties un darot to kopā ar jauniešiem un citiem vecāka gadagājuma cilvēkiem (subjektīvās labizjūtas sociālās drošības aspekts).

Izmantotās literatūras saraksts

1. *A New Strategy for Social Cohesion. Approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 31 March 2004* (2004). http://www.coe.int/socialpolicies/socialcohesiondev/sources/RevisedStrategy_en.pdf. [skatīts 19.02.2011].
2. Ābele, A. (1999). *Gerontoloģiskā sociālā darba vēsturiskā attīstība Latvijā*. Rīga: Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola *Attīstība*, 137.
3. Aberberga-Augškalne L., Koroļova O. (2007). *Fizioloģija ārstiem*. Rīga: Medicīnas apgāds, 516.
4. Achenbaum W., Bengston V.L. (1994). Reengaging the disengagement theory of aging: on the history and assessment of theory development in gerontology. *Gerontologist*, 34, 756-763.
5. *Akadēmiskie pētījumi*. (1999). B. Zepas redakcijā. Tirgus un sociālā pētījuma centrs "Baltijas datu nams". Rīga: Latvijas Sociālo Pētījumu centrs.
6. Alport, G.W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading, MA, Addison-Wesley, 211-238.
7. Anderson, P., Jane-Llopis, E. (2011). Mental health and global well-being. *Health Promotion International*, 26(1), 147-155.
8. Arnstein, S.R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planner*, 35.Jg., 216-224.
9. Atchley, R.C. (1989). A continuity theory of normal aging. *The Gerontologist* 29 (2), 183–190.
10. Babbie, E. (1992). *The practice of social research*. New York: Macmillan
11. Baka, A., Grunevalds, K. (1998). *Grāmata par aprūpi*. Rīga: Preses nams, 326.
12. Ballas, D., Tranmer, M. (2012). Happy People or Happy Places? A Multilevel Modeling Approach to the Analysis of Happiness and Well-Being. *International Regional Science Review*, 35(1), 70-102.
13. Baltes, P.B., & Baltes, M.M. (1993). Psychological perspectives on successful aging: the model of selective optimization with compensation. *Successful aging: Perspectives from the behavioural sciences*. Cambridge, MA: Cambridge University Press, 1-34.

14. Baltes, P.B., & Mayer, K.U. (1999). *The Berlin age study: aging from 70 to 100*. New York: Cambridge University Press, 282-450.
15. Baltes, P.B., & Smith, J. (1999). Multilevel and systemic analyses of old age. Theoretical and empirical evidence for a fourth age. *Handbook of theories of aging*. New York: Springer, 153-173.
16. Batty, G.M., Hooper, R.C., Osborne, A., Jackson, S.H.D. (2001). Investigating intervention strategies to increase the appropriate use of benzodiazepines in elderly medical in-patients. *British Journal of Clinical Governance*, 6(4), 252-258.
17. Becker, P. (1991). *Terminologie und Struktur des Wohlbefindens*. In: A. Abele, P. Becker (Hrsg.): *Wohlbefinden Theorie-Empirie – Diagnostik*. Juventa, Weinheim und München, 13-16.
18. Bengtson, V.L., & Athan, K.R. (1993). *The lifecourse perspective applied to families over time*. Boston: Allyn & Bacon, 452-457.
19. Berry, J. W. (2006). Context of acculturation. *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 35.
20. Blackburn, E.H., Greider, C.W., Szostak, J.W. (2006). Telomeres and telomerase: the path from maize, Tetrahymena and yeast to human cancer and aging. *Nature Medicine*, 12(10), 1133-1138.
21. Bromley, D.B. (1974). *The Psychology of Human Ageing*. New York: Penguin Books: Penguin.
22. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
23. Bronfenbrenner, U. (1993). The ecology of cognitive development: Research models and fugitive findings. In: R. H. Wozinak & K. Fischer (Eds.) *Scientific Environments*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
24. Buchkremer, H. (1995). *Handbuch Sozialpädagogik: Dimensionen sozialer und gesellschaftlicher Entwicklungen durch Erziehung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
25. Burkart, T. (2005). *Towards a Dialectic Theory of Feeling*. In: L. Gurtler, M. Kiegelmann and G.L. Huber. (Eds.). *Areas of Qualitative Psychology - Special Focus on Design*. Tübingen, 39-58.
26. Burnsaide, I.M. (1979). *The later decades of life: Research and reflection*. Psychological caring throughout the life span. N.Y.: Mc Grow- Hill.

27. Burzynski, S. R. (2003). Gene silencing—a new theory of aging. *Medical hypotheses, 60(4)*, 578-583.
28. Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist, 9*, 243-246.
29. Campbell. A. (1991). The sense of well-being in America: *Recent pattern and trends*. New York:Mc Grow-Hill.
30. Caro, F.G., Bass, S.A., Chen, Y. (1993). Introduction: Achieving a Productive Aging Society. In: S.A. Bass, F.G. Caro, and Y. Chen. (eds.). *Achieving a Productive Aging Society*. Westport, CT: Auburn House, 3-26.
31. Carstensen, L. (1992). Social and emotional patterns in adulthood: support for socioemotional selectivity theory. *Psychology and Aging, 7*, 331-338.
32. Catanzaro, M. (1988). Using qualitative analytical techniques. In: N.F.Woods, & M.Catanzaro (Eds.). *Nursing research: Theory and practice*. St. Louis, MO: C. V. Mosby, 437-456.
33. Cheng, S., Li, K., Leung, E.M.F., et al. (2011). Social Exchanges and Subjective Well-being: Do Sources of Positive and Negative Exchanges Matter? *Journals Of Gerontology Series B-Psychological Sciences And Social Sciences, 66*, 708-718.
34. Choi, H., Hong Song, L. (2011). Cultural Influence Affecting the Relationship Between Caregivers' Strain Patterns and Well-being Among Korean Caregivers. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development, 2(21)*, 5-20.
35. *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits.* (2010). N. Muižnieka red., Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 292.
36. Claes, R., Van Loo, K. (2011). Relationships of proactive behaviour with job-related affective well-being and anticipated retirement age: an exploration among older employees in Belgium. *European Journal Of Ageing, 8(4)*, 233-241.
37. Cohen, G. (2000). The Creative Age: Awakening Human Potential in the second Half of Life. New York:Mc. Grow Hill.
38. Cumming, E., &Henry, W. (1961). *Growing old: the process of disengagement*. New York: Basic Books.
39. Curtis, H.J. (1965). Formal discussion of: somatic mutations and carcinogenesis. *Cancer Research, 25(8)*, 1305-1309.

40. Demirtepe-Saygili, D., Bozo, O. (2011). Perceived social support as a moderator of the relationship between caregiver well-being indicators and psychological symptoms. *Journal Of Health Psychology, 16 (7)*, 1091-1100.
41. Diaz, D., Blanco, A., Mar, D. M. (2011). The Structure of well-being: The empirical encounter of three traditions. *Revista De Psicologia Social, 26(3)*, 357-372.
42. Diener, E., Suh, E., Oishi, S. (1998). Recent studies on subjective well-being. *Journal of Clinical Psychology, 24*, 25-41.
43. Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist, 55*, 34-43.
44. Downe-Wamboldt, B. (1992). Content analysis: Method, applications, and issues. *Health Care for Women International, 13*, 313-321.
45. Durkheim, E. (1933). *The Division of Labor in Society*. Georg Simpson (trans.). Glencoe, *The Free Press*, 70-132.
46. *Eiropas Aktīvu vecumdienu un paaudžu solidaritātes gads*. (2012). Pieejams: <http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=971&langId=lv> [skatīts 19.01.2012]
47. Elder, G.H., & Johnson, M.K. (2002). *The life course and aging: challenges, lessons, and new directions*. New York: Baywood, 49-81.
48. Erikson, E. (1959). *Identity and the Life Cycle*. New York: International University Press.
49. Feil, N., de Klerk- Rubin, V. (2005). *Validation*. München: Ernst Reinhardt, GmbH, Verlag, 166.
50. Feil, N. (1972). *A New Approach to Group Therapy*. *Gerontological Society in San Juan, Puerto Rico*.
51. Fernāte, A. (2008). *Transdisciplināra pieeja ķermeniskās izpratnes izpētē*. [Promocijas darbs]. Rīga: Latvijas Universitāte.
52. Foucault, M. (1979). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Allen Lane.
53. Frank, E. (2004). Physician health and patient care. *Journal of the American Medical Association, 291*, 637.
54. Frankl, V. (1976). *Paradoxien des*. In: Hummers U. *Was ist Glück?* Ein Symposium, München.

55. Freud, S. (1983). *Gesammelte Werke in Einzellbanden*. Bd.4. Frankfurt/M: Zur Psychopathologie des Alltages. Hrsg. von Anna Freud. S. Fischer.
56. Gere, J., Schimmack, U. (2011). A Multi-Occasion Multi-Rater Model of Affective Dispositions and Affective Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 12(6), 931-945.
57. Grīnfelde, A. (2010). Pensionāru dzīves kvalitāte Latvijas reģionos. [Promocijas darbs Rīga]: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
58. Grossi, E., Sacco, P.L. Bless,i G.T., et. al. (2011). The Impact of Culture on the Individual Subjective Well-Being of the Italian Population: An Exploratory Study.*Applied Research in Quality of Life*, 6(4), 387-410.
59. Hagestad, G., Danefer, D. (2001). Concepts and theories of aging beyond microfication in social science approaches. In: R. H. Binstrock and L.K. George, (eds.). *Handbook of aging and the social sciences*. San Diego: Academic Press, 3-21.
60. Haji, I., Cuypers, S.E. (2011).Ultimate Educational Aims, Overridingness, and Personal Well-being. *Studies In Philosophy And Education*, 30, 543-556.
61. Harman, D. (2006). Free radical theory of aging an update: increasing the functional life span. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1067(5), 10–21.
62. Hasbrauer, P. (2001). *Partizipative Strukturen und eine Kultur der partizipation in der Heimerziehung*, Forum Erziehungshilfen, Jg 7.,9-14.
63. Hassel, A.J., Danner, D., Schmitt, M., et al. (2011). Oral health-related quality of life is linked with subjective well-being and depression in early old age *Clinical Oral Investigations*, 15(5), 691-697.
64. Havighurst, R.J. (1963). Successful Aging. *Process of Aging* (1.). New York: Atherton Press.
65. Hayflick, L. (1965). The limited in 'c/intro lifetime of human diploid cell strainsi, 2. *Experimental cell research*, 37, 614-636.
66. Heisenberg, W. (1952). The teaching of Goethe and Newton on color in the light of modern physics. *In philosophical Problems of Nuclear Science*. London: Faber and Faber.
67. Held, J. (2004). The subjective- oriented perspective of research on integration. *Youth in Europe- Problems of Integration and Chances of Partiocipation. International Conference*. Universitat Tübingen, 19-25.

68. Herrera, M., Sani, F., Bowe, M. (2011). Perceived family continuity: Implications for family identification and psychological well-being. *Revista De Psicologia Social*, 26(3), 387-399.
69. Hickey, G., & Kipping, C. (1996). Issues in research. A multi-stage approach to the coding of data from open-ended questions. *Nurse Researcher*, 4, 81-91.
70. Hirayama, R., Walker, A.J. (2011). When a Partner Has a Sexual Problem: Gendered Implications for Psychological Well-being in Later Life. *Journals Of Gerontology Series B-Psychological Sciences And Social Sciences*, 66, 804-813.
71. Hogwood, P. (2011). How Happy are You ...? Subjective Well-Being in East Germany Twenty Years after Unification. *Politics*, 31(3), 148-158.
72. Homan, G.C. (1961). *Social behavior: its elementary forms*. New York: Harcourt Brace Javanovich.
73. Hooyman, N.R., Asuman Kiyak, H. (1988). *Social Gerontology: A Multidisciplinary Perspective*. Boston: Allyn and Bacon, 13-40.
<http://www.un.org/documents/ga/conf166/aconf166-9.htm>. [skatīts 02.01.2008].
74. Huber, G.L., Gürtler, L. (2004). *AQUAD 6, Manual for the analysis of qualitative data*. Tübingen: Ingeborg Huber verlag, 249.
75. *Indicators of Well-being in Canada.(2012).Human Resources and Skills Development Canada*. <http://www4.hrsdc.gc.ca> [skatīts 19.03.2012].
76. *Integrācija un etnopolitika*. (2000). Vēbera, E. red. Rīga: Jumava, 514.
77. Jākobsone, A. (2003). *Sabiedrības integrācija un pilsoniskā līdzdalība – cilvēks un sabiedrība identitātes meklējumos*. Rīga: Pilsoniskā izglītība un sabiedrības integrācija Latvijas pieaugušo izglītības apvienība, 7.
78. Janos, A.C. (1986). *Politics and Paradigms: Changing Theories of Change in Social Science*. Stanford: Stanford University Press, 23-24.
79. Joshanloo, M. (2011). Investigation of the Contribution of Spirituality and Religiousness to Hedonic and Eudaimonic Well-Being in Iranian Young Adults. *Journal of Happiness Studies*, 12(6), 915-930.
80. Jovanovic, V. (2011). Do humor styles matter in the relationship between personality and subjective well-being? *Scandinavian Journal Of Psychology*, 52(5), 502-507.
81. Kaid, L.L. (1989). Content analysis. In: P. Emmert, & L.L.Barker (Eds.), *Measurement of communication behavior*. New York: Longman, 197-217.

82. Kalpaka, A. (1986). *Handlungsfähigkeit statt Integration." schulische und ausserschulische Lebensbedingungen und Entwicklungsmöglichkeiten griechischer Jugendlicher: Ergebnisse einer Untersuchung in der Stadt Hamburg München: Deutsches Jugendinstitut, 328.*
83. Karklins, R. (1986). *Ethnic Relation in the USSR: The Perspective From Below.* Boston: Allen & Unwin, 121.
84. Karpova, Ā., Karlina J., Lukša Z. (2008). Mainīgā seja. *Psiholoģija mums*, 37.
85. Karpova, Ā. (1998). *Personība. Teorijas un to rādītāji.* Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC. 223.
86. Karpova, Ā. (2008). Pensionāru kreatīvie izaicinājumi un prioritātes Latvijā un Izraēlā. *Radoša personība VI. Rīga: Kreativitātes zinātniskais institūts, 55-59. lpp.*
87. Katz, R.L. (1974). The Skills of an Effective administrator, *Harvard Business Review*; September- October, 90-102.
88. Kaupužs, A. (2011). *Fiziskās aktivitātes veselības veicināšanai 60-75 gadus veciem cilvēkiem.* [Promocijas darbs Rīga]: Latvijas Sporta pedagogijas akadēmija.
89. Kim, N., Piatyszek, W., Prowse, K.R., Harley, C.B., West, M.D., Ho P.L., Coviello, G.M., Wright, W.E., Weinrich S.L., Shay J.W. (1994). Specific association of human telomere activity with immortal cells and cancer. *Science*, 2011-2015.
90. Klafki, W. (1991). *Neue Studien zur Bildungstheorie und Didaktik: Zeitgemasse Allgemeinbildung und kritisch-konstruktive Didaktik.*
91. *Ko cilvēki Latvijā domā par novecošanu?* (2012). <http://esmaja.lv/zinas/ko-cilveki-latvija-doma-par-novecosanu> [skatīts 19.02.2012].
92. Kondracki, N.L., Wellman, N.S. (2002). Content analysis: Review of methods and their applications in nutrition education. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 34, 224-230.
93. Kristapsone, S. (2008). *Zinātniskā pētniecība studiju procesā.* Rīga: Biznesa augstskola Turība, 331.
94. Kuhn, T. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions.* Chicago: University of Chicago Press.
95. Kulbergs, J. (1998). *Krīze un attīstība.* Liepāja: LPA, 78.
96. Lassetter, J.H., Callister, L.C, Miyamoto, S.Z. (2012). Perceptions of Health and Well-Being Held by Native Hawaiian Migrants. *Journal of Transcultural Nursing* , 23(1), 5-13.

97. *Latvijas nacionālais attīstības plāns 2007.-2013. gadam.* (2006). <http://www.likumi.lv/doc.php?id=139505>. [skatīts 10.03.2011].
98. *Latvijas Republikas 6. Saeimas rudens sesijas divdesmit trešā sēde.* (1996). http://www.saeima.lv/steno/st_96/st2410.html. [skatīts 10.02.2010].
99. *Latvijas Republikas 6. Saeimas ziemas sesijas divdesmit otrā sēde.* (1997). http://www.saeima.lv/steno/st_97/st2003.html. [skatīts 09.01.2010].
100. *Latvijas Republikas 6. Saeimas pavasara sesijas piecpadsmitā sēde.* (1997). http://www.saeima.lv/steno/st_97/st1206.html. [skatīts 10.01.2010].
101. Liepiņa, S. (1998). *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*. Rīga: Raka. 160.
102. Mak Winnie, W. S., Ng Ivy, S. W., Wong Celia, C. Y. (2011). Resilience: Enhancing Well-Being Through the Positive Cognitive Triad. *Journal Of Counseling Psychology*, 58(4), 610-617.
103. Maslo, I. (2001). Latvijas sabiedrības integrācijas sociālpedagoģiskie pamati. *Rīga: Latvijas Universitātes raksti. Pedagoģija*, 641. sējums. 14. – 25.
104. Maslo, I. (2004). *Partizipation als Indikator von Integrationsprozessen im Kontext der Reformierung der Minderheitenausbildung in Lettland*. Konference. Institut für Erziehungs-wissenschaft, Universität: Tübingen.81.
105. Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum: Qualitative Social Research*, 1 (2). Retrieved March 10, 2005, from <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/2-00/02-00mayring-e.htm> [skatīts 19.02.2012].
106. Mazzotti, E., Mazzuca, F., Sebastiani, C., et al. (2011). Predictors of existential and religious well-being among cancer patients. *Supportive Care In Cancer*, 19(12), 1931-1937.
107. Mead, G.H., Morris, C.W. (1934). *Mind, Self and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press, USA.
108. Meikšāne, Dz. (1998). *Psiholoģija mums pašiem*. Rīga: RaKa. 166.
109. Ministru kabineta noteikumi nr. 340. Par valsts un pašvaldību sociālās aprūpes iestādēm. (1996). *Latvijas Vēstnesis*, 147(632).
110. Mintzberg, H. (1973). *The Nature of Managerial Work*. New York: Harper & Row, 5-120.
111. Mock, S.E., Eibach, R.P. (2011). Aging Attitudes Moderate the Effect of Subjective Age on Psychological Well-Being: Evidence From a 10-Year Longitudinal Study. *Psychology and Aging*, 26(4), 979-986.

112. Morgan, G.A. (2007). *SPSS for introductory statistics. Use and interpretation* (3rd ed). Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum, 217.
113. Muižnieks, N. (2007). *Integrācijas „cietais rieksts” Latvijā un Eiropā*. <http://www.diena.lv/arhivs/kultura-diena/sabiedribas-integracijas-cietais-rieksts-latvija-un-eiropa> [skatīts 11.03.2011].
114. Neugarten, B.L. (1974). *Personality in middle and late life*. New York: Atherton Press, 231.
115. Neumann, C. (2000). *Sources of meaning and energy in the chronically ill frail elder*. http://www.uwn.eduDept/Grad_Sch/McNair/Summer00/cneumann.htm. [skatīts 19.02.2012].
116. Nuran, A., Cigdem, O., Pinar, U. (2011). A comparative study of health related quality of life, psychological well-being, impact of illness and stigma in epilepsy and migraine. *Seizure-European Journal of Epilepsy*, 20(9), 679-685.
117. Olk, Th. (1994). *Jugendhilfe als Diensleistung*. Widersprüche, 53. Jg. 11-33.
118. Oswald, A.J., Wu, S. (2011). Well-being across America. *Review Of Economics And Statistics*, 93, 1118-1134.
119. Otto, H.U., Tiersch, H. (2001). *Handbuch der Sozialarbeit/ Sozialpädagogik*. Luchterhand Verlag GmbH Neuwiel, Kriftel, 256-1336.
120. Paez, D., Angeles, B.M., Bobowik, M., et al. (2011). Merry Christmas and Happy New Year! The impact of Christmas rituals on subjective well-being and family's emotional climate. *Revista De Psicologia Social*, 26(3), 373-386.
121. Papavlassopoulos N., Keppler, D. (2011). Life Expectancy as an Objective Factor of a Subjective Well-Being. *Social Indicators Research*, 104(3), 475-505.
122. *Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām*. (1997). <http://www.likumi.lv/doc.php?id=44160> [skatīts 10.03.2010].
123. Par sociālo palīdzību. (1995). *Latvijas Vēstnesis*, 176(459).
124. Park, C.L., Bharadwaj, A.K., Blank, T.O. (2011). Illness centrality, disclosure, and well-being in younger and middle-aged adult cancer survivors. *British Journal Of Health Psychology*, 16, 880-889.
125. Parry, G. (1977). *Participation in Politics*. Manchester University Press.
126. Parsons, T., Shils, E. A. (1962). *Towards a General Theory of Action*, 2 ed. NewYork, 76-78.

127. *Participatory Dialogue: Towards a Stable, safe and Just Society for All. United Nations.* (2007). New York: United Nations Department Of Economic and Social Affairs 11.
128. Pawlowski, T., Downward, P., Rasciute, S. (2011). Subjective well-being in European countries-on the age-specific impact of physical activity *European Review Of Aging And Physical Activity*, 8 (2), 93-102.
129. Penfield, W. (1950). The Cerebral Cortex and the Mind of Man. In: Laslett, P. (Hrsg.). *The Physical Basis of Mind*. New York: Macmillan.
130. Petersen, K. (1999). *Neuorientierung im Jugendamt*. Neuwied, 144.
131. Petikainen, M. (2008). Creating an Integrated Society, Managing Diversity and Human Rights in Europa. In: *European Yearbook of Minority Issues*, 6, (7), 349.
132. Philippe, F.L., Koestner, R., Beaulieu-Pelletier, G., et al. (2011). The Role of Need Satisfaction as a Distinct and Basic Psychological Component of Autobiographical Memories: A Look at Well-Being. *Journal Of Personality*, 79(5), 905-938.
133. Piaget, J. (1980). *Gedachtnis und Intelligenz*. Stuttgart: Klett Cotta, 503.
134. Pīgozne, T. (2010). *Jauniešu līdzdalība integrācijas procesā multikulturālā vidē*. [Promocijas darbs]. Rīga: Latvijas Universitāte.
135. Plaude, I. (2003). *Sociālā pedagogija*. Rīga: RaKa, 187.
136. Poole, M.S., & Folger, J.P. (1981). Modes of observation and the validation of interaction analysis schemes. *Small Group Behavior*, 12, 477- 493.
137. Posel, D.R, Casale D.M. (2011). Relative Standing and Subjective Well-Being in South Africa: The Role of Perceptions, Expectations and Income Mobility. *Social Indicators Research*, 104, 195-223.
138. Potter, W.J., & Levine-Donnerstein, D. (1999). Rethinking validity and reliability in content analysis. *Journal of Applied Communication Research*, 27, 258-284.
139. Priedīte, A. (2000). Integrācijas idejas īstenošana. Pieredze. Prakse. *Skolotājs*, 5.
140. *Psiholoģijas vārdnīca*. (1999). Breslava G. redakcija. Rīga: Mācību grāmata, 157.
141. Ravanera, Z.R, Rajulton, F. (2001). Integration at Late Life: Inclusion, Participation, and Belonging among the Elderly. *PSC Discussion Papers*, 15(16).
142. Regula, H.A., Morgan, J.M. (1993). *Formal Volunteer Work among Older Americans*. In: S.A.Bass, F.G. Caro, and Y. Chen. (Eds.) *Achieving a Productive Aging Society*. Westport, CT: Auburn House, 119-42.

143. Reņģe, V. (1999). *Psiholoģija. Personības psiholoģiskās teorijas*. Rīga: Zvaigzne ABC, 215.
144. Riegel, C. (2004). *Youth in Europe- Problems of Integration and Chances of Participation*. International Conference. UniversitatTubingen, 25 -30.
145. Rīgas domes lēmums nr. 6770. *Par sociālo dzīvojamo māju statusa noteikšanu, dzīvokļu sociālajā dzīvojamā mājā piešķiršanas kārtību, kā arī īres un komunālo pakalpojumu maksu sociālajās dzīvojamās mājās Rīgā*. (1998). http://mvd.riga.lv/lv/normativie_aktii/?ctype=0. [skatīts skatīts 5.01.2010].
146. Rigby, C.W, Rosen A., Berry H.L., et al. (2011). If the land's sick, we're sick: The impact of prolonged drought on the social and emotional well-being of Aboriginal communities in rural New South Wales. *Australian Journal Of Rural Health, 19(5)*, 249-254.
147. Riley, M.W., & Riley, J.W. (1986). Longevity and social structure: The added years. *Daedalus, 115(1)*, 51-75.
148. Robert, N., Butler, R.N., Pfitzer, E.A. (1987). *Aging in Today,s Environment-National*. Academy Press, 219.
149. Rogers, C. (1994). *Entwicklung der Personlichkeit*. 10. Stuttgart: Auf Klett Cotta.
150. Rose, A. (1965). A current theoretical issues in social gerontology. *Gerontologist, 4*, 46-50.
151. Rothermund, K., Brandstädter, J. (2003). Age stereotypes and self-views in later life:Evaluating rival assumptions. *International Journal of Behavioral Development, 27*, 549-554.
152. Rothschild, J. (1981). *Ethnopolitics A Conceptual Framework*. New York: Columbia University Press, 245.
153. Ryff, C.D. (1989). Happiness is everything, or is it? Exploration on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 57(6)*, 1069-1081.
154. Ryff, C.D. (1995). Psychology Well-Being in Adult Life. *Current Directions in Psychological Science, 4(4)*, 99-104.
155. *Sabiedrības integrācija Latvijā*. (2001). Rīga: Republikas Naturalizācijas pārvalde, 12-37.

156. *Sabiedrības integrācijas aktuālākie aspekti:* (2007).
http://www.tm.gov.lv/lv/noderigi/sabiedribas_integracija/sabiedribas_integrācijas_akt_asp_2007.doc. [Skatīts 01. 03. 2010.].
157. *Sabiedrības integrācijas kultūrpolitiskā dimensija.* (1999). Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 50, 4- 5.
158. *Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2010. – 2019. gadam.* (2009).
http://www.mk.gov.lv/doc/2005/BMPamn_210409_integr.633.doc [skatīts 11. 06. 2010.].
159. Sasaki, Joni, Y., Kim Heejung, S., Xu, J. (2011). Religion and Well-being: The Moderating Role of Culture and the Oxytocin Receptor (OXTR) Gene. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, 42(8), 1394-1405.
160. Sassenberg, K., Matschke. C., Scholl. A. (2011). The impact of discrepancies from ingroup norms on group members well-being and motivation. *European Journal of social psychology*, 41(7), 886-897.
161. Schaafsma, J. (2011). Discrimination and subjective well-being: The moderating roles of identification with the heritage group and the host majority group. *European journal of social psychology*, 41(6), 786-795.
162. Schein, E.H. (1985). *Organizational Culture and Leadership*. San Francisco: Jossey-Bass. 358.
163. Schetler, F., Boyd, G.S. (1969). *Atherosclerosis*. Amsterdam: Biomedical Press. North Holland Publishing Co.
164. Schmith, B. (2000). The concept of an enabling local authority. *Environment and Planning*, 18. Jg., 79 – 94.
165. Schnurr, J, Holtz, S. (1998). *The cornerstone of development. Integrating, Environmental, Social, and Economical Policies*. Ottawa, Canada: International Development Research Centre, Boca Raton, FL: Lewis Publishers, 312.
166. Seligman, M., Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psuchology An Introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
167. Seligman, M. (1998). *Positive psuchology network concept paper*.
<http://www.positivepsychology.org/ppgrant.htm#The%20Basic%20Premise>
 [skatīts 20.03.2012].

168. Shier, M.L., Graham, J.R. (2011). Work-related factors that impact social work practitioners' subjective well-being: Well-being in the workplace. *Journal Of Social Work, 11(4)*, 402-421.
169. Siewert, K., Kubiak, T., Jonas, C., et al. (2011). Trait anger moderates the impact of anger-associated rumination on social well-being. *Personality And Individual Differences, 51(6)*, 769-774.
170. Skiba, A. (2006). Integrative geragogy: part 1: Theory and practice of a basic model. *Educational Gerontology*. Routledge: Taylor& Francis, 32, 125-145.
171. Skiba, A. (2006). Integrative geragogy: part 2: Interventions and Legitimizations. *Educational Gerontology*. Routledge: Taylor& Francis 32, 147-158.
172. Smith, E.D. (1986). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford UK, Cambridge USA: Blackwell, 22.
173. *Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*. (2000). Rīga: SDSPA Attīstība, 249.
174. *Sociālā sistēma un veselības aprūpe Rīgā 2006.gadā*. (2007). Rīga: Rīgas domes Labklājības departaments, 61.
175. Špona, A. (2004). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa. 190.
176. Šteinberga, A. (1999). *Jauniešu pašizjūta un vērtības*. Rīga: RaKa, 199.
177. Stepčenko, A., Brants, M., Bukovska, L. (2007). *Dzīves kvalitāte Latvijas pansionātos*. Rīga: Latvijas Universitāte. 61.
178. Students, J.A. (1998). *Vispārīgā paidagōģija. II daļa. Zinātne un māksla sevis un citu audzināšana*. Rīga: RaKa, 127-203.
179. Svence, G. (2009). *Pozitīvā psiholoģija: laime, optimisms, apmierinātība ar dzīvi, prieks*. Rīga: Zvaigzne ABC, 215.
180. Tibbits, C. (1963). Social Gerontology: Origin, Scope and Trends. *International Social Science Journal. Old Age, 15(3)*, 339-355.
181. Tomsone, S. (2010). *Mājas vides ietekme uz veselīgu novecošanu gados ļoti veciem cilvēkiem Latvijā Eiropas valstu kontekstā* [Promocijas darbs]. Rīga: RSU.
182. Tornstam, L. (1997). Gerotranscendence: The Contemplative Dimension of Aging. *Journal of Aging Studies, 11(2)*, 143-154.
183. Ullis, K. (2000). *Vienmēr 39*. Rīga: Jumava. 365.
184. Vēbers, E. (2000). Latvijas sabiedrības integrācijas etnopolitiskā dimensija. *Integrācija un etnopolitika*. Rīga: Jumava, 29-42.

185. Vēbers, E. (2001). Attieksmes vērtība. *Biļetens par sabiedrības integrāciju. Pilsoniskā līdzdalība un integrācija*, 1, 4.
186. Verwoerdt, A. (1976). *Clinical Geropsychiatry*. Baltimore: Williams & Wilkins Co.
187. Vidnere, M. (2006). Diskriminācija pret vecumu - apzināta vai neapzināta politika valstī. *Psihologija mums*, 2, 26-32.
188. Walford, R. L. (1969). The immunologic theory of aging. *Immunological Reviews*, 2(1), 171-171.
189. Walker, A. (2005). A European perspective on quality of life in old age. *European Journal of Ageing*, 2(1), 2-12.
190. Wang, X., Shang, X., Xu, L. (2011). Subjective Well-being Poverty of the Elderly Population in China. *Social Policy & Administration*, 45(6), 714-731.
191. Warren-Findlow J., Laditka James N., Laditka Sarah B., et al. (2011). Associations Between Social Relationships and Emotional Well-Being in Middle-Aged and Older African Americans. *Research On Aging*, 33(6), 713-734.
192. Weber, R. P. (1990). *Basic content analysis*. Beverly Hills, CA: Sage.
193. Wells, C. (1977). *Dementia*. Philadelphia: F.A.Davis. Co.
194. Welsch, H., Kuehling, J. (2011). Are pro-environmental consumption choices utility-maximizing? Evidence from subjective well-being data. *Ecological Economics*, 72, 75-87.
195. *WHO core principles for achieving safe and sustainable management of health-care waste*. (2011). http://www.who.int/water_sanitation_health/medicalwaste/hcwp_rinciples/en/index.html. [skatīts 03.05.2011].
196. Wiest, M., Schuez, B., Webster, N., et al. (2011). Subjective Well-Being and Mortality Revisited: Differential Effects of Cognitive and Emotional Facets of Well-Being on Mortality. *Health Psychology*, 30, 728-735.
197. *World Summit for Social Development*. United Nations. (1995). <http://www.un.org/documents/ga/conf166/aconf166-9.htm>. [skatīts 02.05.2010].
198. Yoon, H., Hacker, J., Hewitt, A., et al. (2012). Social Connectedness, Discrimination, and Social Status as Mediators of Acculturation/Enculturation and Well-Being. *Journal of Counseling Psychology*, 59(1), 86-96.
199. Zalcmane, I. (1997). Sociālās aprūpes nams- mūsdienu realitāte. *Latvijas Vēstnesis*, 183, 898.

200. Zaļkalns, J. (2002). Jaunākais gerontoloģijā un geriatrijā. *Latvijas Ārsts*, 12, 7-8.
201. Zigante, V. (2011). Subjective Well-being as a Measure of Welfare and Equity: The Case of Choice Policies in Health Care. *Cesifo Economic Studies*, 57(4), 715-739.
202. Александрова, М.Д. (1974). *Проблемы социальной и психологической геронтологии*. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 136.
203. Касаткина, Н.В. (1997). *От маргинализации до интеграции: стратегия аккультурации в различных группах национальных меньшинств Литвы*. Этническая психология и общество. Москва: Старый сад, 299.
204. Маслов, А. (1997). *Психология бытия*. Москва: Наука, 198.
205. Смелзер, Н. (1994). *Социология*. Москва: Феникс, 1994, 688.
206. Фролькс, В.В. (1975). *Старение и биологические возможности организма*. Москва: Наука, 272.
207. Холостова, Е.И., (2005). *Социальная геронтология*. Москва: Наука, 20.

Pielikumi

1. pielikums: aptaujas anketas pirmdati

Responde nta nr.	A 1	A 2	A 3	A 4	B 1	B 2	B 5	B 7	B 8	C 1	C 2	C 3	C 4	D 1	D 2	D 3	D 4	E 1	E 2	E 3
R1	3	1	1	2	3	4	2	4	5	4	2	4	2	1	4	2	4	3	1	1
R2	2	3	1	3	2	4	4	4	5	4	2	3	2	2	3	2	4	1	5	1
R3	2	1	1	4	2	3	4	4	5	2	2	4	2	2	4	2	4	3	1	1
R4	2	1	1	3	3	4	4	4	5	4	2	3	1	2	4	1	3	1	1	4
R5	2	3	2	1	3	4	1	4	5	4	4	2	2	1	5	1	3	1	5	1
R6	2	3	2	1	3	4	4	3	5	2	1	5	1	2	5	1	3	1	5	1
R7	2	1	1	1	3	4	4	4	5	4	2	2	2	2	4	3	2	1	4	1
R8	3	3	1	1	3	4	4	4	5	4	2	4	2	1	4	2	4	3	2	1
R9	2	3	4	1	3	5	4	4	5	4	4	1	2	1	4	3	4	1	4	1
R10	2	4	1	1	2	4	1	4	5	3	2	3	2	2	4	1	2	3	1	2
R11	2	2	1	1	3	4	4	4	5	3	2	2	2	1	4	1	4	1	1	1
R12	2	4	1	1	3	5	2	4	5	4	4	1	2	1	4	2	4	1	4	1
R13	2	2	1	1	3	4	4	4	5	4	2	5	2	2	5	2	4	1	1	1
R14	2	4	4	1	3	5	4	4	5	4	2	3	2	1	5	1	2	2	4	1
R15	3	4	1	4	2	5	2	4	5	5	4	2	2	2	4	2	4	3	3	1
R16	3	4	3	1	3	5	3	4	5	5	4	2	2	1	5	2	4	3	4	1
R17	2	4	1	1	3	4	4	4	5	5	4	4	2	2	5	1	3	1	5	1
R18	2	3	1	1	3	3	4	4	5	4	2	2	2	2	5	1	4	3	4	1
R19	2	1	1	1	3	4	4	3	5	4	2	4	2	2	4	3	2	1	1	1
R20	2	3	1	1	2	4	2	2	5	4	2	1	2	2	4	3	2	3	4	1
R21	3	2	1	1	3	5	2	4	5	4	2	2	2	2	4	2	2	1	4	1
R22	2	2	1	1	1	4	3	4	5	4	3	1	2	1	4	1	1	3	1	1
R23	2	4	3	1	2	4	4	4	5	3	2	3	2	1	4	3	4	1	4	1
R24	2	4	4	1	3	5	4	4	5	4	4	4	2	1	4	1	1	3	5	1
R25	2	4	2	1	3	3	4	4	5	5	4	2	2	1	5	2	3	1	1	1
R26	2	3	1	1	3	4	4	4	5	5	5	1	2	1	4	2	3	1	5	1

R27	2	3	2	1	3	5	4	5	5	4	4	2	2	1	2	5	3	2	5	1
R28	2	1	1	1	3	3	2	4	5	4	4	4	2	1	5	1	2	1	5	4
R29	2	3	7	1	3	4	4	5	5	4	4	1	2	1	5	1	3	1	1	1
R30	2	2	1	1	2	4	4	4	5	4	4	1	2	2	5	1	2	1	2	1
R31	2	4	1	1	3	4	4	4	5	4	2	3	2	2	4	3	2	1	5	1
R32	2	4	1	1	3	5	4	5	5	5	4	1	2	2	5	3	4	1	5	1
R33	2	2	1	1	2	5	4	5	5	5	4	1	2	1	5	2	1	1	1	1
R34	2	2	1	1	2	4	4	4	5	5	4	1	2	1	2	5	3	1	4	4
R35	2	4	6	3	3	5	4	4	5	4	2	1	2	2	2	5	2	1	5	4
R36	2	2	1	1	3	5	4	4	5	4	4	2	2	2	5	3	4	1	3	1
R37	2	3	1	1	3	5	4	4	5	4	5	1	2	1	5	1	2	1	4	1
R38	3	3	2	2	3	5	2	4	5	4	2	1	2	1	5	1	2	1	4	1
R39	3	3	1	2	3	5	2	5	5	3	2	3	2	1	5	2	2	1	5	1
R40	3	3	1	4	3	5	3	5	5	4	2	3	2	1	5	1	4	3	4	1
R41	3	3	2	2	3	3	2	4	5	4	2	2	2	2	2	5	2	1	5	4
R42	2	2	2	3	3	4	1	4	5	4	2	3	2	2	3	1	2	1	5	2
R43	2	1	1	1	3	5	4	4	2	4	2	1	2	2	5	1	3	1	5	1
R44	2	1	2	1	3	5	4	4	1	4	2	1	2	2	5	1	2	1	5	2
R45	2	3	3	1	3	5	4	4	5	4	4	2	2	1	2	5	2	1	4	1
R46	2	1	6	1	3	3	2	4	5	4	2	2	2	1	4	1	2	1	4	1
R47	2	2	1	1	3	4	4	4	5	4	2	2	1	1	4	1	3	2	4	1
R48	3	2	9	1	3	4	2	4	4	4	3	2	1	2	4	1	2	1	5	4
R49	2	1	1	1	3	3	2	4	5	4	2	3	1	1	4	3	2	1	4	1
R50	2	3	1	1	2	4	4	4	5	5	4	1	1	2	2	5	2	1	4	1
R51	3	2	2	2	3	4	2	4	4	4	2	3	1	2	3	1	2	1	2	3
R52	3	2	1	1	3	4	1	4	4	3	2	2	1	2	3	3	2	4	5	3
R53	3	1	2	1	3	5	2	4	5	4	2	2	2	2	4	1	2	1	4	1
R54	2	3	1	1	2	4	4	2	5	3	2	1	2	2	4	3	2	1	4	1
R55	2	2	1	1	3	4	4	3	5	4	2	3	2	2	4	3	2	1	5	1

R56	2	4	1	1	3	4	4	4	5	5	4	1	2	2	5	2	3	1	5	1
R57	2	3	1	1	3	3	1	2	5	3	2	2	1	2	3	3	2	1	1	1
R58	2	3	4	3	3	4	3	4	5	4	3	2	2	1	5	3	3	1	1	2
R59	3	3	2	2	3	4	1	4	4	3	2	2	1	2	1	5	2	1	5	3
R60	2	3	1	1	3	4	1	4	5	5	5	4	2	1	5	4	4	4	4	4
R61	2	2	2	1	3	4	1	4	4	4	2	4	2	2	3	1	2	1	5	2
R62	2	2	2	3	3	4	1	4	4	3	2	3	2	2	1	5	2	1	5	1

2.pielikums: anketā izmantoto mainīgo lielumu apraksts

Kods	Anketā izmantoto mainīgo lielumu apraksts
Respondentu demogrāfiskie dati	
A1.1.	Dzimums {2=siev.;3=vīr.}
A1.2.	Vecums {1=65-70; 2=71=75; 3=76-80; 4=81-85; 5=86-90}
A1.3.	Tautība {1= latvietis (e); 2= krievs (e);}
A1.4.	Dzīvo kopā ar {1=viens; 2=vīru; 3=sievu; 4=cits }
A1.5.	Cik ilgi dzīvo sociālajā mājā? {1=mazāk kā gadu; 2=no 1-5;3=no 6-10}
A1.6.	Attiecības ar radiem/draugiem {1=nē, mēs vairs netiekamies; 2=jā, ir saglabājušās; 3=cits}
Labizjūta (well-being)	
B1.1.	Kā jūtas sociālās mājā? {1=slikti; 2=vairāk slikti nekā labi; 3=vairāk labi nekā slikti; 4=labi; 5=ļoti labi}
B1.2.	Vai jūtas droši? {1=galvenokārt sociālās mājas darbinieku aprūpē; 2sociāl=tikai sociālās mājas robežās; 3=pateicoties sociālās mājas kārtības noteikumiem; 4=jūtos pilnībā droši gan (1; 2; 3)}
B1.3.	Emocionālā labizjūta {1=slikta; 2=drīzāk sliktā nekā laba; 3=drīzāk laba nekā sliktā; 4=laba; 5= ļoti laba}
B1.4.	Labsajūta fiziskajā vidē {1=nesvarīgi; 2=vairāk nesvarīgi nekā svarīgi; 3=vairāk svarīgi nekā nesvarīgi; 4=svarīgi; 5=ļoti svarīgi}
B1.5.	Sociālā labizjūta {1=ļoti reti; 2=reti;3=bieži; 4=ļoti bieži; 5=vairākas reizes dienā}
Līdzdalība	
C1.1.	Līdzdarbība saskarsmē ar kaimiņiem {1=ļoti reti; 2=reti; 3=bieži; 4=ļoti bieži; 5=vairākas reizes dienā}
C1.2.	Mājas padome {1=jā, tās darbība man ir svarīga; 2=nē, tās darbība man nav svarīga}
C1.3.	Piedalīšanās organizētajos pasākumos {1=nē, jo tas mani neinteresē; 2=nevaru tos apmeklēt slimības dēļ; 3=ļoti reti; 4=dažreiz; 5=jā, vienmēr}
C1.4.	Dalība kultūras pasākumos (1= koncertos;2=tikšanās ar interesantiem cilvēkiem; 3=gadskārtu svētki; 4=kopā būšana; 5=cits}
C1.5.	Pašorganizēts {1=nē, jo izmantoju iespēju citur lasīt; 2=nē, jo tas man nav svarīgi; 3=izmantoju, bet veselības dēļ vairs nevaru;4=jā, izmantoju; 5=cits}
C1.6.	Brīvais laiks {1=TVskatīšanās; 2=radio klausīšanās; 3=grāmatu lasīšana;4=cits}
C1.7.	Brīvais laiks ārpus sociālās mājas {1=apmeklēt teātri; 2=apmeklēt koncertus; 3=apmeklēt izstādes; 4= apmeklēt baznīcu; 5=cits}
C1.8.	Citas līdzdarbības iespējas {1=pastaigāties brīvā dabā; 2=doties iepirkties; 3=nodarboties ar fiziskajām aktivitātēm; 4+cits variants}

3.pielikums:anketas validitātes pārbaude

Reliability

[DataSet1] C:\Documents and Settings\Praktikums\Desktop\Inetas darbs ar SPSSr\Vecāka_gad_08_03.sav

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	62	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	62	100,0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,627	9